

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

ThLic. PhDr. Marek Matějka, Ph.D.

**DUCHOVNÍ ROZMĚR ZAKLADATELSKÉHO DÍLA
JOSEFA KALASANSKÉHO**

Disertační práce

Školitel: doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

Studijní program: Teologie

Studijní obor: Katolická teologie

PRAHA 2010

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a použil jsem
přítom jen uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 28. května 2010

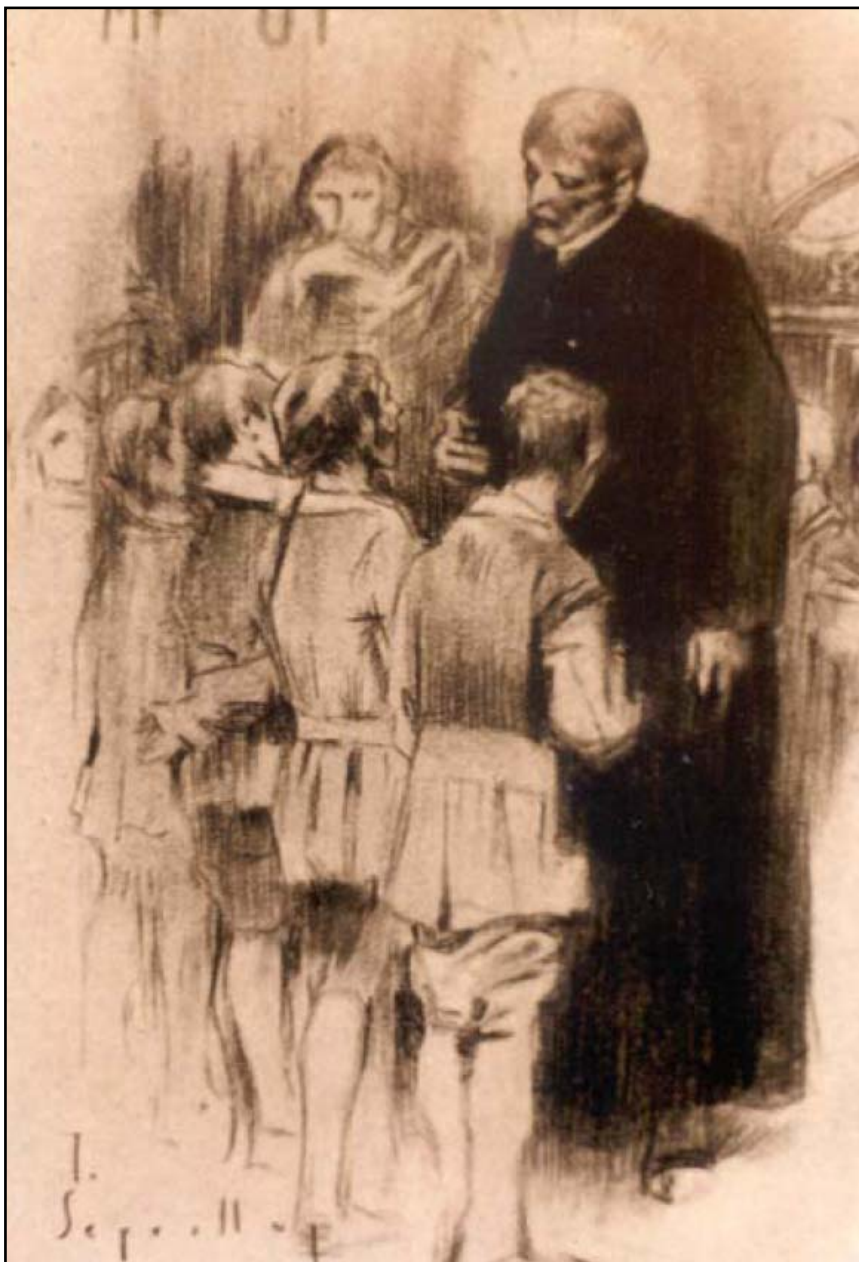
ThLic. PhDr. Marek MATĚJEK, Ph.D.

Děkuji doc. ThDr. Václavu Venturovi, Th.D., za odborné vedení a mnoho cenných rad a podnětů. Rovněž děkuji PhDr. Václavu Bartůškovi, Ph.D., za odborné konzultace. Děkuji také Mgr. Vendule Kadlečkové za jazykovou korekturu této práce. Můj velký dík, za veškerou pomoc a podporu během mého studia na Katolické teologické fakultě, patří rovněž Dr. Vojtěchu Eliášovi.

Motto:

**„Dobrým učitelem člověka dělají jeho činy,
nikoliv pěkná slova ani dobré úmysly, kterých je
plné peklo, zatímco dobré činy uskutečněné pro
lásku Boží jsou Bohem přijímány.“**

Josef Kalasanský (EGC 694)

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 PLURALITA V JEDNOTĚ	11
2 PRVNÍ LÉTA.....	16
2.1 POVAHA DÍLA JOSEFA KALASANSKÉHO	20
2.1.1 <i>Preference chudých</i>	20
2.1.2 <i>Dílo církve</i>	25
3 POČÁTEK ZBOŽNÝCH ŠKOL	31
3.1 VOLÁNÍ K ZASVĚCENÍ	31
3.2 OBECNÍ UČITELÉ	35
3.3 APELACE NA JEZUITY A DOMINIKÁNY	37
3.4 ŠKOLA U SVATÉ DOROTY	38
3.5 PŘEHODNOCENÍ HISTORICKÉ VERZE	41
4 ZROZENÍ NOVÉ ŠKOLY	46
4.1 NOVÁ KONCEPCE PRIMÁRNÍHO ŠKOLSTVÍ	49
4.2 NOVÁ KONCEPCE STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁNÍ.....	53
4.3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRO VŠECHNY.....	57
4.3.1 <i>Katolická církev a základní škola</i>	62
4.3.2 <i>Základní škola pro dívky</i>	68
5 CHARISMA A SPIRITUALITA	73
5.1 SPIRITUALITA ŘÁDU	81
5.1.1 <i>Život v trojjedinosti</i>	81
5.1.2 <i>Úcta k Panně Marii</i>	85
5.1.3 <i>Útěk ze světa</i>	85
5.1.4 <i>Teologální ctnosti</i>	86
5.1.5 <i>Modlitba</i>	88
5.1.6 <i>Služba církvi</i>	88
5.1.7 <i>Následovníci Kalasanského</i>	90
5.1.8 <i>Praktiky zbožnosti</i>	92
5.1.8.a Každodenní náboženská praxe	93
5.1.8.b Osobní modlitby.....	96
5.1.8.c Při různých příležitostech.....	96
5.1.9 <i>Půst a odříkání</i>	97
6 OSOBNOST UČITELE	98
6.1 KONCEPT PEDAGOGA PODLE JOSEFA KALASANSKÉHO.....	98

6.2	LÁSKA K BOHU A K BLIŽNÍMU	101
6.2.1	<i>Trpělivost piaristického učitele</i>	<i>104</i>
6.2.2	<i>Pokora piaristického vychovatele.....</i>	<i>106</i>
6.2.3	<i>Chudoba učitele.....</i>	<i>108</i>
6.2.4	<i>Čistota piaristických pedagogů</i>	<i>111</i>
6.2.5	<i>Vnitřní život piaristického pedagoga.....</i>	<i>113</i>
6.2.6	<i>Pedagog v pojetí Josefa Kalasanského.....</i>	<i>117</i>
6.2.7	<i>Pedagog-kněz</i>	<i>119</i>
6.2.8	<i>Jiné pedagogické kvality.....</i>	<i>125</i>
7	VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE JOSEFA KALASANSKÉHO	131
7.1	STRUKTURA	131
7.2	ORGANIZACE VÝUKY	141
7.3	METODA VÝUKY	144
7.4	ZKOUŠKY	146
8	NÁBOŽENSKÉ VZDĚLÁNÍ	148
8.1	SMYL VZDĚLÁVÁNÍ.....	148
8.2	PREVENTIVNÍ METODA.....	150
8.3	CHRISTOCENTRICKÉ VZDĚLÁNÍ.....	152
8.4	KULT PANNY MARIE.....	154
8.5	VÝCHOVA K ČISTOTĚ.....	161
8.6	NADPŘIROZENÉ METODY VZDĚLÁNÍ.....	167
8.6.1	<i>Modlitba</i>	<i>168</i>
8.6.2	<i>Zpověď a eucharistie</i>	<i>173</i>
8.6.3	<i>Mše svatá.....</i>	<i>177</i>
8.7	TREST A ODMĚNA.....	179
8.8	PORTRÉT ŽÁKA	184
	ZÁVĚR	187
	ANOTACE	192
	SUMMARY	193
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	197
	SEZNAM ZKRATEK	201
	SEZNAM PŘÍLOH	203
	CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED	204

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	212
-------------------------------	------------

ÚVOD

Jako téma své disertační práce jsem zvolil jednu z nejpozoruhodnějších osobností dějin duchovního života raného novověku a zakladatele bezplatného primárního školství, kterým se stal Josef Kalasanský. Tento světec bývá často vyobrazen jako vysoký, hubený, asketický kněz v klerice s vážným výrazem ve tváři.¹ Jaký však byl Josef Kalasanský člověk, pedagog, duchovní učitel a představený řádu? Barokní doba, ve které žil, a její zázraky jsou nám dnes velmi vzdálené. Mnohé z jeho myšlenek se však objevují v moderních pedagogických směrech a po staletí ovlivňují školství v řadě zemí. Zbožné školy jsou životním dílem tohoto světce – životním dílem, které se věnovalo prospěchu dětí, jejich výchově a vzdělávání. Pro toto dílo vzal na sebe Josef Kalasanský vše – od neúnavné práce až po osobní potupení. Jeho cílem bylo udržet řád Zbožných škol při životě a právě díky jeho snaze dnes vedou piaristé školy na 4 kontinentech, ve 33 zemích světa. Dějiny piaristů a jejich zakladatele nejsou žádnou legendou o životě světce, nýbrž historií odehrávající se na pozadí dramatických proměn evropské společnosti a mnoha válečných konfliktů, mimo jiných i války třicetileté, která skončila v roce 1648, tedy ve stejném roce, kdy svatý Josef Kalasanský ve svých 91 letech zemřel.

Ve své disertační práci se pokusím, na základě analýzy primárních pramenů a studia odborné literatury, odpovědět na následující otázky: Které myšlenky Josefa Kalasanského stály u zrodu piaristické spirituality? Čím se lišil Josef Kalasanský od ostatních zakladatelů řeholních společností? Pokusím se odlišit to, co je součástí každé křesťanské spirituality, od toho, co je typické právě pro zakladatele řádu Zbožných škol. Na základě studia korespondence Josefa Kalasanského se pokusím popsat jeho duchovní život a způsob organizace primárního a sekundárního školství.

Nedílnou součástí této práce bude také analýza pedagogického systému, který Josef Kalasanský vytvořil, a jeho komparace s jezuitským školstvím. Na

¹ K tomu: Příl. 2: obr. 7, s. 215.

základě dostupných pramenů budu sledovat, na jaké kompetence kladl zakladatel řádu Zbožných škol důraz u svých žáků a jaký byl podle něj obraz ideálního učitele (řeholníka a kněze).

Klíčovým pramenem pro poznání počátků piaristického řádu a zrod piaristické spirituality je korespondence zakladatele řádu Josefa Kalasanského. Dopisy od něj nebo jemu adresované naplnily edici o 19 svazcích čítajících jedenáct tisíc stran. Je dochováno téměř pět tisíc jeho spisů. Část písemných pramenů byla zničena při „uspořádávání“ archivu v době rozpuštění řádu roku 1659. v napoleonské době se ztratila také část akt o procesu proti piaristickému řádu.

Za posledních padesát let bylo publikováno několik prací o životě a působení Josefa Kalasanského, a to převážně v italské a španělské jazykové oblasti.² Úroveň těchto biografí je však značně kolísavá. Mezi práce, které však nelze opomenout, patří monografie, které publikoval Severino Giner Guerri.³ Stranou naší pozornosti však nemohou zůstat ani práce dalších autorů jako Vicente Talenti, Urbano Tosetti, György Sántha, Loedegario Picanyol či Calasanz Bau.

Pokus o objektivní rekonstrukci života, od něhož nás dělí čtyři století, je úkolem bezesporu obtížným, a to tím více, jedná-li se o světce, a navíc zakladatele nového církevního řádu, jehož život byl přikryt řadou hagiografických zpráv. Abychom však plně porozuměli jedinečnosti Kalasanského díla, musíme jeho působení zasadit do širšího dobového kontextu. Jen tak vynikne originalita a význam jeho duchovního úsilí. Mezi aspekty, které je třeba vzít v úvahu, patří také dlouhověkost sledované osobnosti a změna prostředí, ve kterém žil. Zakladatel řádu piaristů se dožil téměř 91 let, z nichž 35 prožil ve Španělsku a zbytek života v Římě. První období života strávil ve své vlasti za vlády Filipa II. naplněné změnami politickými, náboženskými a kulturními, ale především

* Obr. s. 4: Calasanzio il santo dei bambini: Allegoria finale s'intravede un Cardinale che contempera ammirato la grande opera del Calasanzio, in: Dipinti riguardanti la vita di San Giuseppe Calasanzio eseguiti da Jose' Gabriel Segrelles, s. 23, Převzato z: <http://www.calasanzio-roma.it/storici/archive/Segrelles.pdf> (31. 5. 2010).

² Mezi nejnovější patří: BOTANA, A. *La escuela como proyecto evangélico*, Madrid, 2002; TRILLA, A. *San José Calasanz, educación para todos*, Barcelona, 2002; PADILLA, L. *Instituciones de Calasanz sobre la formación escolapia*, Madrid, 1998; Congregación General: *Espiritualidad y Pedagogía de San José de Calasanz*, Madrid, 1995.

³ Zejména práce nazvaná *San José de Calasanz, Maestro y fundador*, Madrid 1992, kterou lze považovat za nejrozsáhlejší historickou monografii k námi sledované problematice, vychází z doposud nepublikovaných pramenů a přináší mnoho nových poznatků k počátkům piaristického řádu.

zajímavé díky prosazení církevní reformy, iniciované koncilem v Tridentu. Teprve po příchodu do Říma, kde prožil převážnou část svého života, se plně ponořil do vzdělávání dětí z nejchudších vrstev.

Spiritualitou řádu Zbožných škol a činností zakladatele Josefa Kalasanského se dlouhodobě zabývám při svém studiu na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Na toto téma jsem také přednesl dva příspěvky na vědeckých konferencích.⁴ Zkoumaná problematika rovněž koresponduje s mojí pedagogickou činností na KTF UK a výukou předmětu Dějiny pedagogiky.

⁴ Na konferenci Slánské rozhovory 2008 (Kolokvium k 350. výročí příchodu piaristů do Slaného) jsem přednesl příspěvek „*Spiritualita a pedagogika sv. Josefa Kalasanského*“ a v roce 2009 na konferenci nazvané od barokní piety k interiorizaci víry? (Problémy „osvícenského katolicismu“ a „katolického osvícenství“) příspěvek „*Piaristické poslání v době osvícenských reforem*“.

1 PLURALITA V JEDNOTĚ

Josef Kalasanský vyjadřuje v první větě svých Stanov důvod existence náboženského řádu touto myšlenkou: „*v Boží církvi se všechny náboženské řády snaží dosáhnout, pod vedením Ducha svatého, jediného a totožného cíle prostřednictvím svých specifických charismat, která jsou zdokonalením milosrdenství*“⁵. Nejhlubším smyslem této Kalasanského myšlenky je, že celý život náboženského řádu, navzdory různosti jeho charismat nebo rituálů, je cestou k dosažení osobní svatosti každého jedince. Ale v širším smyslu přispívá celé náboženství k tomu, že konání dobra se v církvi projevuje jako maximální vyjádření věčného života evangelia. A je to Duch svatý, kdo se svou nevyčerpatelnou plodností šíří po staletí ve své církvi variabilitu svých darů a charismat, kdy hlavně nechává neustále klíčit nové formy zasvěceného života, v reakci na potřeby lidstva.

Není jednoduché pochopit, proč se určitá konkrétní vyjádření zasvěceného života musela vynořit v určité době, a nikoliv dříve, pokud věříme, že potřeby nebo problémy, kterým se takové náboženské řády později věnovaly, existovaly vlastně už mnoho století předtím.

Nemoci, nevzdělanost, opouštění slabých, pohané atd., to všechno existovalo, co je svět světem, a logicky i v době, kdy se zrodila církev. Nicméně až určitá historická doba uvedla koncept Ducha svatého ve své církvi jako zárodek, který posléze vyrostl v plodný strom, jehož stín poskytl ochranu této potřebné části lidstva. Avšak nebylo by to bývalo pro lidstvo i Ducha svatého prospěšné už mnohem dříve? Tato odpověď leží na dně záhady svobodné vůle Boží, vždyť Bůh si stejným způsobem přál, aby se jeho syn narodil zrovna v určitý historický den, a ne nějaký jiný. Důležité je ale hlavně to, že bohatství darů Božích se nepřestává projevovat po celá staletí.

⁵ Const 1.

Život náboženského řádu, jako „*stavu utvářeného vírou v evangelní rady, [...] patří nezpochybnitelným způsobem do života a svatosti církve*“⁶. A pro tento účel se ta samá církev zrodila, jako nezbytná nutnost pro ty, kteří chtějí žít v evangeliu v celé jeho hloubce. Je to hořčičné semínko, které se stejně jako ona církev samotná vyvíjí a získává specifické vlastnosti.⁷ Jeho první semeno je čistota posvěcená Božím královstvím, ke které se pojí koncept askeze a oddělení se od světa, jehož projevy nacházíme už v pouštích Egypta. Éra egyptského poustevnictví navždy definovala náboženský život církve v jeho základních rysech.

Během tisíce let se v církvi objevuje velká škála rodin náboženských řádů, každá se svými vlastními pravidly, ale je obtížné rozlišit diverzitu „zasvěcení“ nebo „charisma“. Všechny řády mají jako společné charisma svatost svých vlastních členů. Rozdíly mezi jedním řádem a jiným je nutné hledat v různém způsobu pojetí vnitřního života řeholní komunity, a nikoliv na nějakém specifickém poli jejich apoštolství, protože takové pole jako složka řádu neexistuje.⁸ Tím nechceme říct, že mniši necítí žádnou odpovědnost za pečování o lidi v jejich duchovních i světských potřebách, ale jednoduše, že to není péče o tyto lidské potřeby, která by specifikovala klášterní život nebo mu dávala smysl. Dalo by se říct, že celé klášterní úsilí pastýřského nebo dobročinného typu je vedlejší, a dokonce překračuje hranice stanovené samotným řádem, jehož téměř pohlcujícím cílem je dosažení svatosti jedince věrným plněním jeho řeholních závazků. Proto všechny středověké klášterní reformy měly v úmyslu znovu obnovit život v samotě a oddělení se od světa, trvající na věrném dodržování všech předpisů původního řádu v celé jejich úplnosti. Mnich je v zásadě muž uzavřený ve svém klášteře, oddělený od kontaktů s těmi, kteří nejsou mniši.

Hnutí křížových výprav ve 12. století způsobilo překvapivou změnu náboženského života, protože poprvé v historii se jako „specifický cíl“ nebo „vlastní charisma“ objevuje věnování se aktivitám, které nutně vyžadují možnost vycházet ven z kláštera. Vojenské a nemocniční řády se zrodily proto, aby

⁶ LG 44.

⁷ Srov. Mt 13, 31–32.

⁸ GINER, S. G. La vocación escolapia, in: GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, s. 303.

pečovaly o specifické potřeby své doby, a jsou to právě tyto potřeby, které tvoří důvod jejich existence v rámci církve. Koncept mnicha se radikálně změnil, protože k tradiční myšlence muže, který vstupuje do kláštera, aby „dosáhl svatosti vlastní osoby“ se přidává nový koncept: věnovat se péči o nějakou potřebu nesouvisející s vnitřním životem kláštera, a to nikoliv nějaké přechodné nebo vedlejší péči, ale spíše péči o něco, co tvoří součást samotného života řádu. Řády se budou například věnovat záchraně a spasení zajatců, což souviselo s problémem křížových výprav. Ale jakmile byl zlomen princip separace, který izoloval mnicha v jeho cenobiu, množství nových iniciativ rychle narůstalo.

Kázání Božímu lidu, o které světský klérus ne vždy dobře pečoval, i když mu tato povinnost příslušela jako povolání, bylo dalším z důvodů, které ospravedlnily vznik nových řádů, jako byli premonstráti. Potíže přijetí nového řádu vzniklého za tímto účelem byly nemalé, protože tento účel se nepovažoval za „vlastní“ klášternímu životu. Ale jakmile byla jeho existence přijata a ospravedlněna, otevřela se cesta pro další, tentokrát žebravé řády s výslovným účelem pastýřské činnosti mezi věřícími v celé její šíři. Tyto nové zkušenosti života v řádu samozřejmě udržovaly v platnosti hlavní jádro celého zasvěceného života, jak bylo specifikováno během prvního tisíciletí, které sestávalo ze tří mnišských slibů, společné modlitby, umrtvení nebo více či méně přísné askeze a dodržování jediné řehole. Také zachovávali základní myšlenku, že celý zasvěcený život má za hlavní a klíčový cíl dosáhnout dokonalosti a svatosti jednotlivce. Ale k tomuto všemu navíc přidávají i zvláštní specifický účel, který je přímo spojuje s věřícími a který tvoří základní část náboženského charismatu.

Rytmus historie je nezvratitelný, a proto nové iniciativy sledovaly dráhy žebravých řádů, hledající nové oblasti uplatnění svého vlastního poslání, vždy s úmyslem pečovat o nové potřeby lidí. Nově založené řády se už nevracely ke konceptu náboženského života, jak ho viděli středověcí mniši uzavření ve svých kláštrech, dokonce i se slibem stability. Sledovaly spíše dráhu otevření se světu a komunikace s lidmi, pečující o duchovní i lidské potřeby ostatních lidí. A jsou to tyto potřeby, které definují jejich apoštolské poslání, tvořící jejich vlastní charisma vedoucí k založení jejich řádů. Diverzita bude ještě

mnohem větší, protože množství a různost lidských potřeb, o něž je třeba pečovat, je ohromné. Specifické charisma každého nového řádu bylo různé: kázání, vzdělávání, udílení svátostí, veřejné misie a misie mezi nevěřícími, pečování o nemocné a fyzicky hendikepované, vyučování dětí atd.

Ještě i v současnosti vznikají nové instituce, jejichž primárním účelem není péče o bližního, o kterého už se starají jiné řády, nýbrž uctívání nějakého aspektu Ježíše Krista nebo Panny Marie, jako Nejsvětější Svátost, Srdce Ježíšovo, Utrpení Pána, Srdce Panny Marie, Neposkvrněné početí atd. Přesto se jejich apoštolské poslání bude věnovat oblastem pastýřské nebo dobročinné činnosti, o které už pečují i jiné řády. Ke zvláštnímu znamení, které charakterizuje řádové komunity, se přidávají další různé prvky, které konkretizují jejich vlastní charisma. Tak vzniknou kongregace s jednoduchými sliby a kongregace bez slibů, kněžské kongregace a kongregace laické, kněžská sdružení a laické instituty atd.

v celé této dlouhé řadě forem řeholního života je nutné rozlišit, co mají společného a co tvoří klíčové jádro jejich specifického charismatu. Jádrem je i nadále život jedince zasvěcený Bohu prostřednictvím tří slibů – čistoty, chudoby a poslušnosti, k nimž se přidává společný život a společná modlitba, asketické praktiky a dodržování vlastní řehole nebo stanov. A základním cílem je i nadále dosažení svatosti jedince prostřednictvím praktikování vlastního poslání řádu. Specifický účel nebo „charisma“ tvoří toto vlastní poslání se všemi charakteristikami, které ho definují, stejně jako byly pojaty samotným zakladatelem.

II. vatikánský koncil vyžaduje, aby všechny řádové instituce, které aplikují vnitřní reformu, braly za neměnitelný základ své reformy tuto myšlenku: „*Je třeba věrně chápat a zachovávat jak ducha zakladatelů a jejich záměry, tak zdravé tradice; to vše tvoří dohromady rodinný majetek každé společnosti.*“⁹

Z toho potom vyplývá naše snaha poznat, co motivovalo svatého Josefa Kalasanského pro založení řádu Zbožných škol, jinými slovy, co je „specifické

⁹ PC 2b.

kým charismatem“ piaristů, nebo konkrétněji – co je „zasvěceným posláním“ piaristů.

2 PRVNÍ LÉTA

Josef Kalasanský se narodil v roce 1557 v malém městě Peralta de la Sal¹⁰ v severním Aragonu poblíž pyrenejských hranic mezi Španělskem a Francií, kde se mluvilo katalánsky. Byl nemladší z osmi dětí (měl 5 sester a 2 bratry) v rodině patřící ke střední vrstvě.¹¹ Nadaný Josef chtěl být farářem už od svých třinácti let. Po ukončení základního vzdělávání v rodném městě, v 11 letech odešel studovat do Estadilly.¹² v roce 1571 se přestěhoval do nedalekého města Lérída, které bylo domovem nejslavnější univerzity starobylého království Aragon. Sem přicházeli studenti z Katalánska, Aragonu a Valencie. Stejně jak to známe z období středověku, byli i v této době studenti rozdělení podle národů a Josef Kalasanský se stal představeným aragonského národa.¹³ Tento okamžik můžeme chápat jako první uznání jeho přirozené autority a mravní síly.¹⁴

Na univerzitě v Lérídě studoval Josef Kalasanský filozofii a právo. Později odjel na studia teologie na univerzitu ve Valencii a na univerzitu v Alcalé. Nakonec se vrátil do Lérídy, kde získal doktorský titul. Roku 1583 byl vysvěcen na kněze a zastával různé úřady v katalánské oblasti.¹⁵

V tomto období strávil několik let v La Seu d'Urgell¹⁶, nebezpečném městě poblíž hranic s Francií. Život v Katalánsku ohrožovaly ozbrojené bandy a zvláště nebezpečné byly příhraniční regiony: skupiny Gaskoňců a hugenotů,

¹⁰ Údaje o datu narození Josefa Kalasanského se rozcházejí. Srov. SPINELLI, M. *José de Calasanz, el pionero de la escuela popular*, Madrid: Ciudad Nueva, 2002, s. 13. BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 42nn., klade datum narození Josefa Kalasanského do závěru roku 1556. za pravděpodobné považuje datum 9. prosince 1556. Srov. k tomu: GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, Madrid: BAC, 1992, s. 57n. Srov. dále: TALENTI, V. *Vita del Beato Giuseppe Calasanzio della Madre di Dio*, Firenze, 1917, s. 1. TOSETTI, U. *Compendio storico della vita di San Giuseppe Calasanzio*, Firenze, 1927, s. 4. KOLLÁR, P. *Návrat k prameňom. Zborník štúdií k 350. výročiu príchodu piaristov na Slovensko*, Prievidza: TEXTM, 1992, s. 5. Josef Svátek uvádí jako den narození Josefa Kalasanského 11. 9. 1556. Srov. SVÁTEK, J. *Piaristé a české země*, in: BOMBERA, J. *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001, s. 69. K tomu: Příl. 2: obr. 1, s. 212.

¹¹ Srov. *Svatý Josef Kalasanský a Zbožné školy: Informátor o Řádu piaristů*, Strážnice: Českomoravská provincie řádu Zbožných škol – piaristů, 2004, s. 5.

¹² GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 80.

¹³ Tamtéž, s. 84nn.

¹⁴ Tamtéž, s. 77nn.

¹⁵ KOLLÁR, P. *Návrat k prameňom*, s. 5. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 143.

¹⁶ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 196nn.

kteře se podílely na nepokojích v sousední Francii, neustále překračovaly jižní hranici a páchaly v Katalánsku mnoho násilností a zločinů. Josef Kalasanský žil v této nejisté době a situace měla být v La Seu d'Urgell ještě horší, protože diecéze neměla biskupa.¹⁷ Absence silné autority, kterou biskup představoval, vedla k rozvoji kriminálních živlů. Jako sekretář katedrální kapituly měl Josef Kalasanský mnoho administrativních povinností, které mohou být patrné z (deseti) dopisů poslaných katalánskému místokráli. v těchto listech naléhavě žádal o pomoc při řešení katastrofální situace v regionu.

V té době byl Josef Kalasanský mladým mužem. Byl nejenom fyzicky zdatný, ale vyzařovala z něj také obrovská morální, duševní a duchovní síla, která ho neopustila po celý jeho život. Svého výchovného poslání se zhostil s mimořádnou houževnatostí. Už ve svých prvních letech v pastoraci ve Španělsku prokázal Josef Kalasanský svůj zájem o sociálně znevýhodněné, kterým se snažil zajistit potraviny.

V roce 1592, ve věku 35 let, se budoucí pedagog přestěhoval do Říma.¹⁸ Zde prožil zbylých 56 let svého života.¹⁹ Během tak dlouhé doby se stal plnohodnotným obyvatelem Říma se silnou vazbou k věčnému městu a Itálii, aniž by však ztratil kontakt se svými španělskými kořeny.

Řím bylo na konci 16. století velmi nebezpečným místem, postižený záplavami z Tiberu, hladomorem a morovou epidemií.²⁰ s rostoucím nedostatkem potravin se městská společnost začala kriminalizovat. Jistým kontrastem sociálních problémů je však rozmach stavební činnosti,²¹ která vtiskla vzhled tomuto městu, patrný do dnešních dnů. Když sem přišel kněz ze zapadlé španělské provincie, byl právě dokončen vatikánský palác a kopule baziliky sv. Petra byla zakončena vztyčením kříže, a byla dokončena i výstavba náměstí a fontán a

¹⁷ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 217nn.

¹⁸ K tomu: Příl. 1: Chronologický přehled, s. 204.

¹⁹ K tomu: Příl. 2: obr. 5 a 6, s. 214.

²⁰ Smrt se nevyhýbala nikomu, což dokazuje i fakt, že těmto problémům padli během 2 let za oběť také 4 papežové: Sixtus V. (1585–1590), Urban VII. (1590), Řehoř XIV. (1590–1591), Inocenc IX. (1591). K tomu: Příl. 2: obr. 2, s. 212.

²¹ Giner komentuje tento vývoj následujícím způsobem: „*La grandiosidad de la Roma del imperio volvió en cierto modo a resurgir en la época barroca, en que quedó plasmada para siempre la nueva fisonomía de la Roma papal. y de toda esa larga etapa de transformación urbanística, el período más decisivo empieza con el pontificado de Sixto v (1585-1590) y termina con el de Alejandro VII (1655-1667).*“

ulic. Přesto se Josef Kalasanský ve svých dopisech o výstavbě věčného města prakticky nezmiňuje.

Jaký byl hlavní cíl Kalasanského cesty do Říma, nevíme. Možná byl vyslán svým biskupem, aby podal zprávu o průběhu reformy ve smyslu tridentského koncilu. Ubytování našel v paláci kardinála Colony²², jako mnoho kleriků a umělců na cestách. Dlouhou dobu bydlel pod jednou střechou společně s mladým malířem, který byl znám pod jménem Caravaggio.²³ Avšak ani o něm ve svých dopisech nepíše. Každé jednání u papežské kurie bylo dlouhodobou záležitostí, protože nebyly zcela jasné kompetence jednotlivých úřadů a také personální obsazení funkcí se měnilo. Jak ubíhal čas, chtěl být Josef v Římě užitečný. Vstoupil tedy do zbožného bratrstva, navštěvoval chudé a nemocné. Tak se dostal i do chudinských čtvrtí na druhé straně Tiberu. v chrámu svaté Doroty²⁴ provozoval farář malou školu. Vyučoval katechismus, čtení a psaní. Škola však nebyla zdarma. Josef přesvědčil tohoto faráře, aby se školného vzdal, a sám se zavázal platit výdaje ze svých vlastních skromných prostředků a podpory svých spolubratrů.

Roku 1598 zpusťošil Tiber při největší záplavě v římských dějinách město a zejména čtvrť Trastévere. Roku 1600 zemřel farář při kostele svaté Doroty. v té době se Josef Kalasanský rozhodl přeložit školu blíže městskému centru ke kostelu svatého Pantaleona v blízkosti Piazza Navona. Bratrstvo sice slíbilo podporu, ale pak nechtělo platit, a proto se Josef Kalasanský rozhodl založit vlastní dílo s názvem „Zbožné školy“²⁵.

Josef Kalasanský se s žádostí o podporu obracel na všechny strany. Oslovil také papež Klementa VIII., který poslal dva kardinály na inspekci. Jejich zpráva byla pozitivní, a tak obdržel Kalasanský roční podporu z pokladnice Svatého stolce. Různí kardinálové nechtěli zůstat pozadu a také poskytli finanční podporu. v roce 1602 už bylo ve Zbožných školách vychováváno 700 chlapců. v roce 1605 získali větší dům na náměstí svatého Pantaleona a přijali

²² GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 300nn.

²³ MACHATSCHKE, r. *Josef Calasanz – Ein moderner Heiliger*. Dostupné z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, s. 3 (17. 5. 2010).

²⁴ K tomu: Příl. 2: obr. 3, s. 213.

²⁵ Poprvé je v pramenech (listinách) toto jméno doloženo 4. dubna 1602.

800 žáků.²⁶ Jednalo se pouze o chlapce, protože dívky v té době nemohly navštěvovat veřejně přístupné školy. Už v roce 1606 však byla pokladna zase prázdná. Kalasanský proto žádá papeže, aby si mohli v ulicích Říma vyžebrať almužny pro Zbožné školy. Škola mohla pokračovat ve své práci. Novým papežem se stal Pavel V. z rodiny Borghese. k tomu se donesly stížnosti škol v jednotlivých městských čtvrtích, které vnímaly bezplatné Kalasanského školy jako nemilou konkurenci. Opět byli vysláni na inspekci dva kardinálové, ale vše shledali v pořádku. Příliv nových žáků neustával, a bylo proto třeba rozšiřovat prostory.

Vedle kostela svatého Pantaleona prodávala dům hraběnka Vittoria Centi.²⁷ Josef Kalasanský získal v darech finanční prostředky na koupi zmíněné nemovitosti – 10 000 Scudi (pro srovnání měsíční plat stavebního dělníka tehdy činil 4 Scudi). v tomto domě byla nejprve zřízena nová škola, později pak, když se piaristé stali řádem, kollegium (řádivý dům). Dnes je zde sídlo generální kurie piaristického řádu.²⁸

Počet žáků prudce rostl. v roce 1614 už jich bylo 1200 (čili víc než 20 % hochů v Římě ve věku mezi 7 a 15 rokem), v roce 1619 už 1500 žáků. Škola se těšila velké vážnosti a přízni. Jednou se náhodně setkali papež Pavel V. a Josef Kalasanský před Panteonem. Papež na svých nosítkách obklopený švýcarskou gardou, španělský kněz obklopený přibližně dvěma sty dětmi. Svatý otec nechal zastavit nosítka a povídal si s Josefem Kalasanským, který na něho zjevně udělal dojem, protože nedlouho poté daroval Zbožným školám velkorysý dar: fontánu se školním dvorem, která byla napájena stejným akvaduktem jako Fontana di Trevi, s instrukcí „zdarma po všechny časy“. Tento příslib platil do roku 1979, kdy městská správa zavedla poplatky za vodu.²⁹

²⁶ Srov. EGC 1636.

²⁷ Srov. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 455nn.

²⁸ K tomu: Příl. 2: obr. 4, s. 213.

²⁹ MACHATSCHKE, r. *Josef Calasanz – Ein moderner Heiliger*. Dostupné z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, s. 4 (17. 5. 2010).

2.1 POVAHA DÍLA JOSEFA KALASANSKÉHO

Ve své disertační práci se pokusím analyzovat jednotlivé aspekty, které nám definují dílo Josefa Kalasanského. Tyto aspekty se odrážejí v oblasti sociální, církevní, nábožensko-duchovní, pedagogické a historické. Rozhodující aspekt Zbožných škol je samozřejmě ten pedagogicko-vzdělávací, umístěný v centru vlastního motta řádu: Zbožnost a vzdělání. Proto vyžaduje více pozornosti než jiné aspekty. Historický rozměr je jakýmsi logickým doplňkem toho předchozího. v něm chceme prezentovat nástin historické situace, ve které se nacházela „veřejná škola“ v nejvýznamnějších národech Evropy, nebo lépe řečeno: v těch, které nejvíce investovaly do dějin své pedagogiky, a tím se pokusíme umístit Josefa Kalasanského na odpovídající místo v historickém kontextu.

2.1.1 Preference chudých

Stěží nalezneme dokument psaný Josefem Kalasanským, ve kterém by se zřetelněji objevoval sociální aspekt jeho řádu, než je spis z roku 1626, určený kardinálům, s jakousi žádostí o pomoc. Možná je to také jedno z nejvýmluvnějších prohlášení o nutnosti vzdělání, kontrastující s možnou dramatickou budoucností: *„Je vlastní řádu Zbožných škol, že vyučuje chlapce, a hlavně ty chudé, z nichž mnozí kvůli své chudobě nebo lhostejnosti svých rodičů nechodí do škol a ani se neučí žádnému řemeslu nebo povolání, místo toho chodí ztraceni a nečinní, a proto se snadno dají zlákat různými hazardními hrami, hlavně kartami, a když nemají dost peněz na hru, nejprve je kradou doma a potom kdekoliv můžou, anebo je získávají jinými politováníhodnými způsoby. Aby byly vymýceny kořeny tohoto zla, tak škodlivého pro společnost, otcové Zbožných škol se nabízejí, že se ujmou namáhavého úkolu vyučovat je zdarma ze soucitu. Kdyby se Vaše Výsosti ráčily zamyslet a najít nějaký způsob,*

*jak pomoci řečeným chudým chlapcům, znamenalo by to osvobodit je od budoucí šibenice nebo galér, kde obyčejně končívají, když dospějí ti, kteří jako malí vyrůstají v takových neřestech, a bylo by to dílo velké služby Kristu, která by Vaše Výsosti více přiblížila k Duchu svatému.*³⁰

V těchto řádcích je demonstrován čistě lidský a sociální rozměr díla Josefa Kalasanského, protože se zde nemluví o evangelizaci, která by ho doprovázela a ospravedlňovala jako dílo církve, a jediná struktura celého úkolu zůstává omezená na tu výlučnost, že je prováděn „z milosrdenství“, nikoliv z důvodu filantropie.

Josef Kalasanský si je vědom lidské hodnoty svého díla. Jeho řád není určen pro výhradní spolupráci na reformě církve, nýbrž také na reformě společnosti. Jako příklad lze uvést Spis pro kardinála Tontiho, kde je toto dílo definováno jako *„řád, který je nutný podle běžných názorů všech lidí, duchovních i laiků, princů i občanů, a který je možná dokonce klíčovým pilířem reformy zkorumpovaných mravů, řád, jehož účelem je dobré vzdělání všech chlapců, protože na něm závisí veškerý zbytek dobrého nebo špatného života lidstva*“³¹. Toto bylo už dříve řečeno ve stanovách: *„Ekumenické koncily, svatí otcové, filozofové spravedlivého citu potvrzují, že reforma křesťanské společnosti spočívá v pilném vykonávání tohoto poslání.*“³² Řád založený Josefem Kalasanským se měl věnovat: *„dobrému vzdělání chlapců, tak důležitému, ne-li nezbytnému, v křesťanské společnosti, jak ukazuje jeho nedostatek, logický rozum, zkušenost, neustálé žádosti, uznání univerzit a knihy jak pohanské tak katolické*“³³.

Tento obecný princip platí pro veškeré typy vzdělávání a společností. Ale dílo Josefa Kalasanského je konkrétnější. Jeho autentický sociální vzorec spočívá v zaměření se na chudé (v první fázi výhradně, posléze přednostně). A z tohoto důvodu je už od svého počátku školou vyučující zdarma, protože je otevřena pro ty, kdo nemají peníze dokonce ani na to, aby platili mírné měsíční

³⁰ TOSTI, O. il Regestum Cal. 68 del Arch. Gen. (Documenti Paolucci), in: *Archivum*, 26 (1989), s. 11.

³¹ Srov. LESAGA, J. M. ASIAIN, M. A. LECEA, J. M. *Documentos fundacionales de las Escuelas Pías*, s. 184, pozn. 5 a také pozn. 15.

³² Const 2.

³³ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 180, pozn. 803.

poplatky učiteli z místní čtvrti. To je to, co Josef Kalasanský osobně poznal v době, kdy přicházel do kontaktu s nejchudšími sociálními vrstvami v Římě.³⁴ Občas nechybí ani svědectví, která explicitně opakují slova, jež motivovala Josefa Kalasanského a jež i nadále motivují nové nadace, jak je možné vidět z tohoto dopisu od porotců z Ancony, z června 1633: „*Příkazy dané našemu P. Estebanovi pro otevření těchto škol a pro zahájení výuky otci, kteří přijdou z Benátek, byly přijaty s neuvěřitelným nadšením po celém městě, protože zde byla velká touha uvidět, jak se začne vykonávat toto svaté dílo ke slávě Boží a užitku a prospěchu dětí, které kvůli chudobě svých rodičů nezískaly vzdělání a nebyly nasměrovány k získávání ctností.*“³⁵

Dílo Josefa Kalasanského by postrádalo smyslu, kdyby se nezdůraznilo jeho přednostní zaměření na chudé. Když se na konci jeho života rozpoutá bitva proti jeho řádu, jeden z důvodů pro jeho zničení byl bez okolků projevený názor, že chudí nemají právo na kulturu a ani by neměli opouštět svoji podřízenou pozici, protože by to byla sociální revoluce. A Josef Kalasanský a jeho následovníci se postavili na stranu chudých, přesvědčení, že pravda, rozum a spravedlnost stojí na straně dětí z nejnižších sociálních vrstev. Možná v žádné chvíli jeho života nezněl tak hlasitě jeho hlas na obranu práv chudých na kulturu, jako v této konečné etapě boje, se vzpomínkami na papeže, kardinály a římské kongregace, v době, kdy už se blížil devadesáti letům věku a smrti.

V jednom z jeho listů z roku 1645 čteme: „*Není možné popírat, že řád Zbožných škol, který spočívá v křesťanské výuce a vzdělání dětí, zejména chudých, [...] není nadbytečný, nýbrž je nezbytný, jak z logického důvodu, že mládí musí být vedeno a vzděláváno v dobrých a ctnostných zvycích – tohoto odůvodnění jsou plné knihy filozofů morálky, svatých otců a všech svatých konciliů – stejně jako hlavně ze speciálního důvodu, že křesťanská společnost se skládá z větší části z měst, vesnic a chudých lidí, kteří musí denně dřít na své živobytí a nemají čas věnovat se svým dětem. A tyto děti, i když jsou chudé, by neměly být opuštěny, už jen proto, že tvoří větší část křesťanské společnosti, jak už bylo*

³⁴ PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, Roma, 1950–56, sv. I–IX, 4185.

³⁵ SÁNTHA, G. *Epistulae ad s. Iosephum Calasanzium ex Hispania et Italia 1616-1648*, Roma, 1972, s. 67.

řečeno, a také jsou vykoupeny vzácnou krví Krista, a tak oceněné Kristem, který řekl, že byl vyslán svým věčným Otcem na svět, aby je učil: „Evangelizare Pauperibus misit me“³⁶. z čehož je jasné, jak vzdálená křesťanské zbožnosti a Kristovu učení je politika, která tvrdí, že vyučovat chudé škodí společnosti, protože je – prý – odvádí od vykonávání řemesel a povolání, což je podle zkušeností mylný názor, protože zde v Římě, po 50 letech, kdy Zbožné školy vyučovaly chudé, nenastal nedostatek žádného řemesla nebo povolání, naopak vidíme, že většinou jsou díky výhodě školního vzdělání schopni vést si účty svého obchodování, aniž by to za ně museli dělat jiní, jak se dělo dříve, než tyto školy začaly existovat. A školy nezpůsobují nedostatek řemesel z toho důvodu, že je velmi vzácné, aby chudí, poté co se naučí číst, psát a počítat, přešli ke vzdělávání v gramatice [latinské], prostě přestanou do školy chodit, jakmile se naučí číst, psát a počítat a začnou vykonávat nějaké povolání. Navíc pro některá povolání zastávaná chudými lidmi je také nutné znát trochu gramatiky [...]. A i kdybychom předpokládali, že učenost není pro chudé vhodná, který člověk cítící se být křesťanem by jim mohl odepřít dobré vzdělání, hlavní účel Zbožných škol?³⁷

Konkrétní preference v používání matematiky a latiny budou lépe pochopeny, když vysvětlíme organizaci tříd, předmětů, zkoušek a trvání kurzů, které tvoří učební systém, protože to vše se otáčí kolem centrální osy, kterou je praktická užitečnost pro chudé chlapce.

Tato preference chudých je udržována v mezích normálnosti, jinými slovy: tyto školy jsou otvírány pro mnohé prosté a chudé chlapce, kteří žijí se svými rodinami. Není zde žádný náznak, že by měl zvláštní zájem o sirotky, opuštěné děti, žebráky a ty, kteří se dali na špatnou cestu. Pro tento typ dětí už

³⁶ Srov. Lk 4, 18–19.

³⁷ VILÁ PALÁ, C. *Positio super virtutibus del P. Pedro Casani*, Roma, 1982, s. 1312–1313. Srov. také: SÁNTA, G., VILÁ, C. *Epistolarium Coetaneorum s. Josephi Calasancii*, Roma, 1977–78, s. 2833: „Yo no creo superfluo para um cristiano pobre saber vivir cristianamente, ni a un hombre pobre saber leer, escribir y hacer cuentas, útil a todos para hacer bien las propias, y aun necesario para hacer las ajenas, como los recaderos, contables, mayordomos y maestros de casas ricas y otros muchos oficios que no permiten contar con los dedos. Ni creo tampoco superfluo para muchos pobres el latín, tan útil para tantas cosas y tan necesario para algunos oficios necesarios al mundo y sólo ejercidos por pobres, como notarios, copistas, agentes fiscales boticarios, cirujanos, pedantes y otros similares.“

v Římě existovaly jiné instituce, které byly žádané spíše proto, aby jim daly přístřeší a obživu, než aby je vzdělávaly. Tyto instituce byly spíše útulky a sirotčinci než školami.³⁸

Zbožné školy sice vznikly pro dobro chudých dětí, ale postupem času se Josef Kalasanský rozhodl zrušit toto výhradní zaměření a nechat dveře otevřené všem dětem, s tím, že dále dával poněkud významnější přednost chudým (*praesertim pauperes*). Proto byli přijímáni chudí i bohatí,³⁹ šlechta i plebejové,⁴⁰ včetně Židů v Římě⁴¹ a protestantů v Německu.⁴² o tomto univerzalizmu mluví hlavně Spis kardinálu Tontimu (*Memorial al card. Tonti*), který říká, že piaristický řád je „účinným preventivním a zdravým lékem proti zlu, protože je určen pro dobro všech chlapců za všech podmínek, a tím i mužů, kteří se z nich stanou [...] Budeme-li předpokládat užitečnost a nezbytnost tohoto díla, které objímá všechny lidi a podmínky i místa“⁴³. To samé stručně sděluje v prvním ze svých čtyř Shrnutí: „Jejich vlastním a konkrétním cílem je dobré vzdělání a křesťanská dobrosrdečnost a zbožná výchova dětí z celého státu, hlavně těch chudých.“⁴⁴

Směsice dětí v učebnách, kostele, na odpočinkových dvorech apod., pocházejících ze všech sociálních podmínek, byla nepochybně jedinečným prostředkem, jak pomoci různým společenským třídám ke vzájemnému pochopení, respektu a křesťanskému milosrdenství, jejichž důsledky je možné předpoklá-

³⁸ Jako příklad lze uvést nadaci somasků Svatého Jeronýma Emiliana. Ti se věnovali výhradně sirotkům a rozvíjeli svou činnost u chrámu Panny Marie v Aquiru v Římě, tedy v sídle Bratrství sirotků, pro které kardinál Antonio M. Salviati založil v roce 1591 školu nesoucí jeho jméno. Slavným se stal koncem století také Útulek Leonarda Cerusiho, zvaného v Římě *il Literato*, který poskytoval přístřeší všem typům opuštěných dětí. Aby si vydělaly na živobytí, vodil je zametat ulice před domy a paláce kardinálů, šlechty, bohatých lidí a obchodníků, aby jim dali almužnu a za tím samým účelem také měly ve zvyku chodit zpívat po ulicích. K tomu: SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 32–35.

³⁹ Výhradně na chudé děti se Josef Kalasanský soustředil pouze v prvních letech, následně tento princip opustil a vyučoval i bohaté děti. Srov. BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 351.

⁴⁰ v roce 1646 napsali Josefovi Kalasanskému z Pisy: „*l'Instituto camina assai bene, venendo frequentate le scuole da Nobili e da Plebei con sodisfazione universale*“, in: SÁNTHA, G. *Epistulae ad s. Iosephum Calasantium ex Hispania et Italia 1616-1648*, Roma, 1972, s. 150.

⁴¹ Srov. BERRO, s. 84.

⁴² Srov. MONCALLERO, G. L. *La fondazione delle Scuole degli Scolopi nell' Europa centrale al tempo della Controriforma*, Alba, 1972, s. 113–118; SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 387, pozn. 14.

⁴³ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 172 a 177.

⁴⁴ VILÁ, C. Cuatro Sumarios de la Congregación Paulina, in: *Archivum*, 17, 1985, s. 66.

dat. A to tím více, čím více se věří, že Josef Kalasanský trval na svém školním řádu s myšlenkou, že bohatství a urozenost nejsou nejvyššími hodnotami společnosti: „*V našich školách nikdo,*“ napsal svatý pedagog, „*neprojevuje žádnou nadřazenost nebo výlučnost nad ostatními, s výjimkou větší pile nebo většího úspěchu ve studiu, ve škole nikdo neprojevuje pýchu, nadřazenost nebo prvenství v ničem jiném, než v hodnotě nadání a mravní bezúhonnosti.*“⁴⁵ Byl to řád s hodnotami zcela odlišnými od těch, které vládly v tehdejších barokních a okázalém Římě, ve kterém nejednou nastaly závažné nepokoje, a ne jenom mezi chudými a bohatými, mezi šlechtou nebo neurozenými, ale ve vyšších sférách politiky a diplomacie, jako byli vyslanci velkých mocností tehdejší doby, kvůli snaze bránit své preference. A Josef Kalasanský opakovaně odkazuje na tato dramatická setkání ve svých dopisech.⁴⁶

Mezitím, co se v ulicích Říma odehrávaly tragédie, v učebnách Zbožných škol se bohatým a urozeným připomínalo, že ani peníze ani původ nelze považovat za hodnoty vyšší než inteligenci, mravní bezúhonnost a kulturu. A to bylo smyslem vzdělání.

2.1.2 Dílo církve

„*Upoutejte pozornost světa,*“⁴⁷ vyzývá II. vatikánský koncil, čímž uznává církev za sociální realitu a plod historie. Ale bylo by chybou věřit, že církev je pouze toto, a vynechat její nadpřirozenou a spásonosnou podstatu, jak se říká dále: „*Církev, tím že propůjčuje pomoc světu a tím mnohonásobnou pomoc od světa získává, má za cíl jedinou věc: příchod Božího království a spásu celého lidstva.*“⁴⁸ Díky této analogii můžeme říct, že svět s velkou spokojeností přijal sociální skutky Zbožných škol, jako plod kultury a reformy společnosti. Josef Kalasanský nikdy nepřestal chválit svůj řád v tomto ohledu, hlavně když viděl, že je odsouzen k zániku dekretem Svatého stolce: „*Nemohu to nikdy po-*

⁴⁵ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 403, pozn. 27.

⁴⁶ Srov. PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, Roma, 1950–56, sv. I–IX, 4370.

⁴⁷ GS, odst. 44.

⁴⁸ GS, odst. 45.

chopit,“ psal v březnu 1646, „že rád tak užitečný a žádaný po celé Evropě [...], by mohl být zničen tak snadno lidskou záští.“⁴⁹ Byl však omyl věřit, že toto je jeho hlavní cíl, a odsunout jeho přímé spojení s příchodem Božího království a spásou lidí.

Zbožné školy, když se proměnily v náboženské společenství a posléze řád, vstupovaly do zvláštní sféry uvnitř duchovního organismu církve, sféry, kde se přehodnocuje žebříček hodnot ve světle poselství evangelia. Josef Kalasanský začíná své stanovky tímto odstavcem: „Protože v Boží církvi a pod vedením Ducha svatého všechny náboženské řády usilují o zdokonalení milosrdenství jako o skutečný cíl prostřednictvím svých vlastních úřadů, to samé je třeba navrhnout, aby činila s plným úsilím naše kongregace prostřednictvím úřadu schváleného papežem Pavlem V., jeho blahé paměti, který zastupoval Krista na zemi.“⁵⁰

Specifickým posláním řádu je úsilí o dosažení *dokonalého milosrdenství*. k tomuto musíme mít na paměti dodržování tří svatých slibů, které představují opravdovou cestu následování našeho Pána, v duchu evangelia: cestu, která neomylně vede k dosažení dokonalého milosrdenství, jak řekl Josef Kalasanský i o samotném poslání škol. Tyto komplementární a zásadní myšlenky pojetí zasvěceného života Josef Kalasanský demonstruje, když mluví o svatých slibech obecně: „Kdo touží dosáhnout dokonalého milosrdenství, které je závazkem k dokonalosti, nenajde cestu snadnější a bezpečnější, než věrné dodržování ctností, které se silou svatého slibu realizují vírou věřících, kteří se ve své touze po spojení s Bohem zřeknou světského života. Tímto způsobem, zřeknutím se z lásky všech světských statků, mohou Boha rychle následovat svou duší i tělem skrze opravdovou čistotu, chudobu a poslušnost všem ostatním dříve zmíněným věcem.“⁵¹

Josef Kalasanský si je tedy plně vědom toho, co znamená náboženský řád v církvi. A v souladu s tímto přesvědčením vyžaduje od sebe samého i od svých

⁴⁹ PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, Roma, 1950–56, sv. I–IX, 4341.

⁵⁰ Const I.

⁵¹ Tamtéž, pozn. 95. Je zajímavé sledovat harmonii mezi texty Josefa Kalasanského a texty II. vatikánského koncilu. Srov. ASIAIN, M. A. *La experiencia religiosa de Calasanz*, Salamanca, 1979, s. 15–32.

následovníků všechno to, co vyžaduje církev nebo co očekává od věřících. Jeho stanovy jsou bezpochyby mistrovskými liniemi jeho pojetí zasvěceného života, mluví v nich o všech aspektech této životní formy. v době, kdy je sestavoval, měl před sebou principy řádů theatinů,⁵² jezuitů a caraccioliů.⁵³ Výběr těchto tří řádů prokazuje jeho stálost a jeho sounáležitost s církví, protože po celé jedno století byly všechny schválené náboženské řády určitou verzí řeholních kleriků, ke kterým se přičítají i Zbožné školy.⁵⁴ Dalo by se čekat, že jeho hluboké přátelství s bosými karmelitány a františkány konventuály bude mít přednostní vliv na jeho stanovy, ale nebylo tomu tak.

Josef Kalasanský si je stejně tak vědom, že jeho dílo je užitečné a nezbytné pro církev a že i přes ohromnou různorodost už schválených náboženských institucí, ta jeho je opravdovou „moderní novinkou“, zcela odlišnou od ostatních a v určitém smyslu k nim všem komplementární. Zde je pár výmluvných odstavců z listu adresovaného kardinálovi Tontimu:

„I kdybychom hypoteticky předpokládali nebo se obávali přílišného počtu řádů, nemělo by se to týkat institucí užitečných a nezbytných, nýbrž těch nadbytečných, jinými slovy: těch, které nemají specifické poslání a místo toho používají obecné cíle, které mají společné s ostatními [...]; pokud se jedná o ty ostatní řády, zmatek může vzniknout díky církevnímu rouchu – ale to naše už je odlišné, anebo díky účelu – ale ten náš už je velice odlišný [...] A jestli má svatá církev ve zvyku udělovat tuto milost [povolení založení řádu] tolika jiným, proč ne i tomuto, který by se dal považovat za ztělesnění všech těch ostatních, nejen

⁵² Zakladatelem tohoto řádu byl Kajetán, který se narodil roku 1480 ve Vicenze v severní Itálii, vystudoval práva (1504) a stal se úředníkem papežské kurie (1506). v roce 1516 byl vysvěcen na kněze. Později (1518) odešel z Říma a v Benátkách založil nemocnici pro nevyhléditelně nemocné. Po pěti letech založil spolu s Janem Petrem Caraffou, biskupem v Chietti, kongregaci kněží, kteří měli žít v naprosté chudobě a sloužit náboženskému vzdělání duchovenstva i lidu. Říkalo se jim teatini (podle latinského názvu chietské diecéze) nebo také kajetáni. Kajetán zemřel 7. srpna 1547 v klášteře v Neapoli.

⁵³ Kongregaci caraccioliů založil sv. František Caracciolo, který se narodil 13. října 1563 ve Villa Santa Maria v Neapolském království. Roku 1587 se František stal knězem. Vstoupil do kněžského bratrstva, které se věnovalo především péči o vězněné, odsouzené na smrt a k nuceným pracím na galériích. Sám pak založil kongregaci „menších řeholních kleriků“, která kromě obvyklých tří slibů – chudoby, čistoty a poslušnosti – skládala ještě slib čtvrtý, a sice ten, že členové nebudou usilovat o církevní úřady a vyšší postavení. Jako druhý generální představený hodně cestoval, poslední cesta jej zavedla do Říma, kde také 4. června 1608 zemřel. Srov. CUBELLS, F. Explorando las fuentes de las Constituciones de San José de Calasanz, in: *AnCal*, roč. 44, 1980, s. 515–575.

⁵⁴ Do této skupiny patřili také teatini, barnabité, somaskové, jezuité, kamiliáni.

díky pomoci bližnímu v případě nouze ve všem, v čem pomáhají ty ostatní, ale díky přípravě a uspořádávání duší prostřednictvím dobrého vzdělání, aby byly schopné přijímat služby všech ostatních řadů? [...] Jestli církev udělila tuto milost tolika institucím obecného a běžného účelu, proč ne té s účelem konkrétním a specifickým? Jestli ji udělila mnoha specifickým účelům, možná ne tak nezbytným a přinejmenším ne tak žádaným, proč ne tomuto nezbytnému a ohromně žádanému? [...] Jestli nebyla odmítnuta těm, kteří pomáhají dobře umírat, proč není udělena – logičtěji – těm, kteří pomáhají od prvních let dobře žít, na čemž záleží i to dobré umírání, mír a klid vesnic, dobré vládnutí měst a princů, poslušnost a věrnost poddaných, propagace víry, převrácení a zachování hereetiků [...] a nakonec reformy celého křesťanstva[...]?“⁵⁵

V mnoha dopisech je možné vidět, že Josef Kalasanský považuje tuto poslední myšlenku *reformy celého křesťanstva* za tu, kterou přesně definuje jako poslání svého řádu. Tímto sám sebe vědomě staví do proudu takzvané – a mylně nazvané – protireformace, která v tehdejší době v církvi převládala. Dokonce ani nechybí výslovný odkaz na povolení získané od církve pro založení samotného řádu a do určité míry přehnaná úvaha, že účelem jiných řadů je „strkat nos do cizích věcí“⁵⁶. A nebyla to tak úplně nepravda, v tom smyslu, že o dospělé je dostatečně postaráno ostatními řády a institucemi, zatímco děti – hlavně ty nejchudší – mají jen Zbožné školy.⁵⁷

Modernost řádu tedy spočívá v modernosti poslání, které je jakoby posvěcováno, protože je považováno za čtvrtý svatý slib. Na tento slib Kalasanský občas odkazuje, když svým duchovním připomíná, že jsou k vyučování zavázáni právě silou tohoto specifického slibu: „*Pilně se všichni snažte dodržovat stanovy a pečovat o chod škol, v souladu se slibem, který jste dali.*“⁵⁸ A na jiném místě píše: „*Přečetl jsem váš názor o slibu vyučovat děti, který po hlubší*

⁵⁵ LESAGA, J. M. ASIAIN, M. A. LECEA, J. M. *Documentos fundacionales de las Escuelas Pías*, s. 188n a 192n.

⁵⁶ EGC 2577.

⁵⁷ EGC 2623: „*Atiendan con todo esmero al ejercicio de las escuelas y sobre todo a la piedad y santo temor de Dios en los alumnos, pues es nuestro propio ministerio, en el que hay mayor mérito que en atender a personas mayores, las cuales tienen muchas Religiones que les ayudan, mientras que los escolares sólo tienen la nuestra.*“

⁵⁸ EGC 2712.

*úvaze není absolutní jako ty ostatní tři, a když si nadřizený nepřeje, aby jiný učil, slib ho k učení nezavazuje.*⁵⁹

Účel vzdělávání není posvěcen pouze proto, že představuje čtvrtý slib, nýbrž ho Kalasanský považuje za skutečnou cestu spasení pro své duchovní: *„Nemůžu nepřipomínat ve všech svých dopisech, aby se starostlivě pečovalo o vzdělávání, i kdyby mělo být někdy upuštěno od jiných úkolů, protože poslání škol je naším speciálním posláním, a když nefunguje dobře, odchylujeme se od skutečné cesty k našemu spasení.*“⁶⁰ Význam piaristického poslání zdůrazňuje i v dalším listu: *„Doufám, že náš Pán dá všem, tady i tam, skutečné pochopení pro práci v našem Institutu, na které záleží naše spása, [...].*“⁶¹ A jinde opět píše: *„Povzbudte mým jménem všechny duchovní, aby spasili své duše vykonáváním našeho poslání, které je tou skutečnou stezkou, kterou se dostaneme do nebe.*“⁶² s tím se vrací k prvotní myšlence, že základem dobra, které je činěno našemu bližnímu, je dosažení dokonalého milosrdenství, pro jehož dosažení vykonávají piaristé své poslání.⁶³

Konečný posvěcující vzorec samotného řádu jako díla církve, je výslovný odkaz na evangelium, hlavně v souvislosti s chudými dětmi: *„Pokud ti z našich, kteří zavítali do daných regionů,“* píše zakladatel kardinálovi Dietrichsteinovi, *„věří, že to, co je činěno chudému dítěti, se dotkne Ježíše Krista osobně, jsem si jistý, že do toho vloží co největší úsilí.*“⁶⁴ Už v předmluvě ke stanovám se přimlouvá za aplikaci textu evangelia na „chudé děti“, a ne pouze na „děti“: *„A protože se skutečně považujeme za Chudé Matky Boží, nikdy nebudeme znevažovat chudé děti, naopak se budeme snažit s velkou trpělivostí a soucitem naučit je všem ctnostem, protože jak pravil náš Pán: ‚To, co učiníte některému z mých maličkých, jako byste učinili mně samotnému.‘*“⁶⁵ To je pasáž z evangelia, které se držel až do konce svého života, jak je vidět v tomto dopise z roku 1647: *„Pevně doufáme, že velebený Bůh pomůže našemu řádu – degra-*

⁵⁹ EGC 2110.

⁶⁰ EGC 1287.

⁶¹ EGC 4318.

⁶² EGC 4549.

⁶³ Srov. *Declarationes et Decreta Cap. Gen. Specialis*, Roma, 1970, s. 93n.

⁶⁴ EGC 2441.

⁶⁵ Const 4. Srov. Mt 25, 40.

dovanému v roce 1646 –, který je založen pouze na milosrdenství a pro vyučování hlavně chudých chlapců, aby se potom nemohlo říct, že děti prosily o chleba, a nebyl, kdo by jim ho rozdělil.⁶⁶ Udržujte si všichni velkou touhu sloužit Pánu skrze jeho děti, což jsou chudí, abychom mohli včas uslyšet: co jste učinili jednomu z mých maličkých, mně jste učinili.⁶⁷ Neméně výřečný je tento text: „Co se týče přijímání chudých dětí, vaším úkolem bude přijmout ty, kteří přijdou, protože právě pro ně je náš řád, a to, co je děláno pro ně, je děláno pro Krista, který neříká to samé o bohatých.“⁶⁸

Tato explicitní aplikace evangelního textu *na chudé děti*, když by ho mohl vhodněji aplikovat jednoduše *na děti*, nám dává ještě větší záruku, že preference chudých byla zásadním vzorcem nového poslání, který vznikl v církvi, konkrétně účelu Zbožných škol. s tím se nový řád napojuje na řeholní kleriky, jejichž konkrétní a specifické poslání mělo na zřeteli chudé.⁶⁹

⁶⁶ Srov. Pl 4,4.

⁶⁷ MONCALLERO, G. L., LIMITI, G. *il Codice Calasanziano Palermitano*, Roma, 1965, s. 333. Srov. Mt 25, 40.

⁶⁸ EGC 2812. Srov. také EGC 3041.

⁶⁹ Srov. PRONZATO, A. *Todo corazón para los enfermos. Camilo de Lellis*, Salamanca, 1985, s. 256.

3 POČÁTEK ZBOŽNÝCH ŠKOL

V roce 1644 napsal starý Josef Kalasanský, ve svých osmdesáti šesti letech, P. Berrovi o své zkušenosti se založením Zbožných škol: „*Co se týká počátku škol, octl jsem se [...] v jistých školách, které byly u svaté Doroty, jelikož v těch školách velká část žáků platila, každý z nich tolik měsíčně a mezi spolužáky byli tací, kteří chodili ráno a druzí odpoledne, rozhodl jsem se po smrti faráře, který nám půjčoval jeden salónek a místnost v přízemí, přemístit je blíž centru Říma, [...] a vznik v Římě institut, který se stal postupně kongregací a později i řádem.*“⁷⁰

Těmito několika málo větami shrnul zakladatel prvních 24 roků své instituce, ale konkrétně mluvil jen o počátečním období u svaté Doroty.

V roce 1623 byla jeho rukou napsána dlouhá zpráva o tomtéž tématu, obsahující detailní data, období a jména. Vytvořil bez pochyb dokument velikého historického významu a budeme ho příležitostně citovat.⁷¹ Nicméně, rozsah tohoto období od počátku (1597–1621), různorodost situací a problémy spojené s přehmaty v interpretaci historických událostí představují nemalé obtíže. Na druhou stranu nechybí historické monografie a odborné studie, které tyto nedostatky překonávají.

3.1 VOLÁNÍ K ZASVĚCENÍ

Při setkáních s dětmi z nejhudších poměrů zanítla srdce Josefa Kalasanského jiskra milosrdenství. Byla to setkání se skutečnou chudobou a jejími konkrétními důsledky na dětech. Josef Kalasanský pohlédl do zrcadla, ve kterém se odrážela veškerá ubohost nemajetných obyvatel Říma. Kontakt s chudobou

⁷⁰ EGC 4185.

⁷¹ Srov. italský originál in: EGC II. a také BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 159; RegCal 11, XI.

připravil jeho očím doposud neznámý rozměr ubohosti a utrpení. Při svých návštěvách chudinských čtvrtí se Josef Kalasanský, zaplavený lítostí, setkával s bolestmi nemocných, vdovami obtíženými dětmi, dospívajícími, kteří se živili prostitucí, nezaměstnanou mládeží a jejich delikvencí, smutnou situací sirotků, zneužíváním práce chudých, skandály rozmařilého života mocných a řadou dalších negativních sociálních jevů.

Jiní před a po něm byli zasažení některým z těchto hledisek velkého divadla lidské ubohosti a otevřeli nemocnice pro nemocné, azyly pro staré, centra na distribuci almužen pro všechny stupně chudých, útulky a rekvalifikace pro prostitutky, sirotčince, nápravná zařízení atd. Množství takových iniciativ však nemohlo zcela překonat propast chudoby a nespravedlnosti, která se stále znovu a znovu otevírala.

Josef Kalasanský zaměřil svou pozornost a soucit na děti. Vnímal, že o vyčerpávající katechetickou práci nikdo nejevilo zvláštní zájem, pouze Bratrstvo křesťanské věrouky⁷² se svými katechetickými školami a 22 kostely. Bylo však třeba najít něco jiného, co by oslovilo a přitáhlo tolik chudých dětí, které nelákaly katecheze, ačkoliv byly zdarma.

V každé ze 13 nebo 14 čtvrtí Říma byla nejméně jedna veřejná obecní škola, ve které měli vyučovat placení učitelé. Neměli učit pouze číst, psát, počítat a něco málo z latiny, ale také náboženskou nauku.⁷³

Proč tedy nechodily děti na obecní školy? Odpověď byla vždy tatáž: všichni žáci museli platit a ti velmi chudí nemohli. Důsledkem pak byla nejen náboženská ignorace, nýbrž totální analfabetismus a všechny nedostatky, které si lze jednoduše představit u chudých dětí, jež trávily celý den zahálkou ve velkém městě jako Řím. A situace byla stejná ve všech čtvrtích. Josef Kalasanský přiznal, že znal „*velkou chudobu, [...] kterou jsem viděl ve všech čtvrtích Říma, když jsem byl 6 nebo 7 roků ve Společenství svatých apoštolů*“⁷⁴.

Soudobá svědectví se shodují v těchto třech bodech:

⁷² Srov. GARSÍA DURÁN, A. La Cofradía de la Doctrina Cristiana en Roma en tiempos de San José de Calasanz, in: *Revista de ciencias de la educación*, č. 172, 1997, s. 185–198.

⁷³ To bylo ustanoveno V. lateránským koncilem, srov. MANSI, 32, sl. 881. Srov. také SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 37.

⁷⁴ Cit. dle: GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 386.

1. Josef Kalasanský osobně konstatuje náboženskou ignoranci a neřestný život chudých dětí,
2. jejich rodiče říkají, že je neposílají do školy, protože nemůžou platit učitelům,
3. toto všechno konstatoval, když navštívil Společenství svatých apoštolů.

Na základě osobní zkušenosti konstatuje: „*Při návštěvě nemocných a chudých v Římě jsem s velikou hořkostí pochopil, že většina chudých dětí se oddává nepravostem [...]*.“⁷⁵

Dva nejvýznamnější soudobí autoři, Berro a Caputi, se víc rozepisují, když popisují podstatné momenty založení řádu, aniž by pěli chvalozpěvy nebo by přeháněli. ve 12. kapitole své první knihy *Annotazioni* začíná Berro slovy: „[...] *on sám mi napsal [Josef Kalasanský – pozn. aut.] v jednom dopise, našel jsem mnoho, téměř nespočet dětí, které pro chudobu nemohly být brány rodiči do školy, a ze stejného důvodu ztrácely tělesně i duševně, oddávají se všem těm špatnostem, kterým byly zvyklé se učit. Většina z nich se ani neuměla pomodlit Otčenáš, Zdravas Maria a věci nepostradatelné ke spáse, viděl jsem na druhou stranu mnoho jiných nadaných, které kdyby byly dobře zaměstnané, podaly by nejlepší výsledek s mimořádným prospěchem jejich duší.*“⁷⁶

Právě tato zkušenost reálné chudoby lidí vedla Josefa Kalasanského k rozhodnutí zasvěcení svého života. od tohoto momentu začal svou novou osobní dráhu, která ho v budoucnu vedla k založení řádu Zbožných škol. Castelli popisuje vnitřní hledání, kterým procházel Josef Kalasanský už ve Španělsku, následujícími slovy: „*Toto vím, protože jsem to slyšel říkat od Otce [Josef Kalasanský – pozn. aut.], [...] že v době, kdy se nacházel ve Španělsku, řekl: Poté, co jsem se stal knězem, slyšel jsem nějaký vnitřní hlas, který mi říkal 'běž do Říma', tvrdošjně se mnohokrát opakoval. A odpovídal jsem sobě samotnému 'Nemohu, co bych dělal v Římě?' A aby uposlechl tento impuls, odešel do Říma a za několik málo dnů, když procházel jedním ná-*

⁷⁵ BAU, C. Revisión de la vida de San José de Calasanz, in: *AnCal*, 10, 1963, s. 13. Obdobně se vyjadřovali i jiní piaristé, např. Morelli y Baldi a don Juan Fedele. Stov. BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 265–268.

⁷⁶ BERRO, s. 72.

městím, nepamatoval si kterým, viděl množství zbloudilých chlapců, kteří dělali tisíc nestoudností, házeli kamení, a slyšel jako nějaký hlas, jak mu říká 'Podívej, podívej'. A opakoval tato slova, zatímco on se díval a přemýšlel nad jejich významem, a pak mu přišlo na mysl a řekl si: 'Možná Pán chce, abych se já staral o tyto chlapce'. A od toho momentu se začal zabývat zajištěním pomoci těmto chlapcům tak špatně vychovaným, toto úsilí vzrůstalo ze dne na den, až vytvořil řád.“⁷⁷

O stejné události mluví také další svědek, který tvrdí, že o ní slyšel od zakladatele. Je to polský kanovník Judiski, světcův velký přítel, který v roce 1653 napsal: *„Když jsem se ho jednou zeptal, jaký byl podnět, který byl tím impulsem pro založení řádu Zbožných škol, odpověděl mi 'motiv, který jsem měl, nebylo nic jiného než rozklad společnosti, který jsem viděl na chudých chlapcích Říma, kteří neměli dobrou výchovu kvůli chudobě a nedbalosti svých rodičů, což se odráží ve slovech žalmu, kde se říká: Tobě se svěřuje chudý, ty budeš útočiště osiřelých, považuji tento výrok za řečený mně samotnému, a proto jsem začal [...]‘.“⁷⁸*

Oba autoři dosvědčili, že obdrželi osobní zprávu od světce. A bez pochyb, když reflektoval uplynulé roky, kdy hledal historický moment začátku svého díla, došel vždy k této vnitřní zkušenosti, ve které se mu zjevila Boží vůle. Mnohem dříve a slavnostnějším způsobem než Castelli a Judiski zdůraznil v tomto zakládajícím momentu působení Boží milosti papež Pavel V., když napsal v breve z roku 1607, že dílo Kalasanského mělo za autora Boha samotného: *„auctore Deo“⁷⁹*.

⁷⁷ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 268.

⁷⁸ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 73.

⁷⁹ Breve *Cum pridem* (24. března 1607), in: *Archivum*, VIII, 1943, 23. Srov. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 386.

3.2 OBECNÍ UČITELÉ

Od okamžiku, kdy se setkal s těžkou situací chudých dětí a vnímal nějakým způsobem Boží hlas, nepřestal ve svém úsilí, dokud nenašel dobré řešení. o prvních letech hledání a o svých prvních nápadech často mluvil na konci svého života, když si vybavoval vzpomínky na počátky řádu, které byly v dálce v mlze. Berro vypráví: „Josef [...] hnáný, jak mi on sám řekl, tou extrémní potřebou chudých a také když viděl, že v těch čtvrtích a okrcích učitelé neakceptovali zdarma více než každého šestého nebo osmého, [...] nedostávali plat na podporu většího počtu [...].“⁸⁰

Máme k dispozici další zprávu od historiografa Caputiho o jednání Kalasanského s městskými učiteli: „Rozhodl se jít k učitelům v chudinských čtvrtích, kteří byli placeni římským senátem, a řekl jim, že vzhledem k tomu, že dostávají veřejné stipendium, jsou povinni vyučovat chudé nevzdělané, přinejmenším důležité věci víry, neboť je mnoho chudých dětí, co se neumí ani pokřičovat. Odpověděli mu, že vyučují některé, ale nemohou vyučovat všechny, [...] ať je učí on.“⁸¹ A vyčítali mu, že se angažuje proto, aby získal veřejný obdiv.⁸²

V první čtvrtině 16. století dostávali učitelé padesát zlatých ročně, které jim stačily jen na to, aby si zajistili to nejnutnější pro skromný život. Ale „*Sacco di Roma*“⁸³ vyvolalo tak žalostnou ekonomickou situaci, že se kvůli nedostatku finančních prostředků musela zavřít univerzita a obecní učitelé taky ztratili svá stipendia, která na ní závisela. Před polovinou 16. století znovu získali plat, ale ten se stále snižoval, a tak za několik let nemohli platit nájem bytů, a

⁸⁰ BERRO, s. 72.

⁸¹ CAPUTI, J. K. *Notizie storiche*, III, 70, cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 390.

⁸² Tamtéž, III, 70: „[...] l'ingegnasse lui che haveva de buoni danari che andava dispensando e faceva il Bacchettono per acquistarsi l'aura popolare“.

⁸³ Vyplenění Říma (it. *Sacco di Roma*) bylo rozsáhlé drancování města, které začalo 6. května 1527 a trvalo až do září téhož roku. Vynutili si je na svých vůdcích vzbouření žoldnéři císaře Karla V. za války proti francouzskému králi Františku I. Do zajetí při něm padl i papež Klement VII.

byli tak nuceni vyžadovat měsíční poplatky od žáků, včetně těch chudých. Děkan Sdružení učitelů musel apelovat na papeže, aby zvedl jejich mzdu.⁸⁴

Za pontifikátu Sixta V. v roce 1587 byl plat stanovený na 30 dukátů ročně a tak se udržel až do roku 1667,⁸⁵ přes protesty a prosby, aby jim byla mzda navýšena. Tedy prakticky všechno šlo na pronájem školních prostor, tak jak se říká v žádosti adresované v roce 1610 papeži Pavlu V. Tento dokument odráží situaci, kterou na konci století kritizoval i Josef Kalasanský. Učitelé zde uvádí: „*Jelikož provize 30 dukátů ročně na obecního učitele římských okrsků pokryje nájem škol, které často navštěvují děti chudých vdov a chudých vyčerpaných mužů a zatížených rodinami a dluhy, takže ačkoliv by chtěli, nemohou platit, dokáží platit jen málo a zřídka, takže chudí učitelé, přinuceni potřebou, se utíkají k vašim nohám s poníženou prosbou o zvýšení provizí na takovou úroveň, aby s tím nedostatkem a nejistotou žáků mohli žít, platit nájem a setrvat ve svém povolání.*“⁸⁶

S těmito 30 dukáty ročně stěží mohli pokrýt osobní výlohy na výživu a oděv. Mnohem méně šlo na udržení nájmu místnosti a něco málo na nábytek a další potřeby. v důsledku takové hmotné nouze se vžil zvyk požadovat na žácích jistý týdenní nebo měsíční příspěvek. Teoreticky měly být chudé děti přijaty zdarma, ale materiální tíseň vedla ke snížení počtu žáků, proto učitelé preferovali ty, kteří mohli platit. Tím se redukoval na minimum počet těch, co navštěvovali školy zdarma. Berro uvádí, že neplatilo šest až osm dětí, ale obecně byl tento počet zřejmě ještě nižší.

Negativní zdůvodnění učitelů motivovalo Kalasanského udělat ještě další krok. Mluvil o této záležitosti v paláci rodu Colonna, z této rodiny opakovaně pocházel držitel čestného úřadu městského senátora (*Senator Urbis*). Berro o úsilí Josefa Kalasanského dále píše: „*Díky kardinálu Marcu Antoniu Colonnovi se představil don Josef před radou Kapitolu, prose, aby zvýšili dávku uči-*

⁸⁴ Srov. SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 38: „*Collegium nostrum [...] ordine rerum, iniuria temporum confuso, de statu felicitatis ad eum infelicitatis est elapsus, quo fere nihil infelicius, nihilve miserius dici potest, quando nec ei de stipendio publico pro Scholis conducendis, nec de privata mercede prosumentandis Magistris tantum, quantum est satis, provisum est.*“

⁸⁵ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 390.

⁸⁶ Tamtéž, s. 390.

*telům v chudinských čtvrtích, s povinností přijmout větší počet chudých do škol, [...].*⁸⁷

V srpnu roku 1602 se opět obrátil na radu Kapitolu, ale tentokrát už s žádostí o výpomoc pro Zbožné školy. A rada Kapitolu mu přiznala 25 dukátů ročně, tedy ani ne těch 30, které dostávali městští učitelé.⁸⁸ Jeho cílem bylo dosáhnout toho, aby náklady na studium nemajetných byly hrazeny z veřejných prostředků.

3.3 APELACE NA JEZUITY A DOMINIKÁNY

Při svém úsilí o prosazení bezplatného školství zažil řadu nezdarů, přesto se stále snažil hledat nové cesty a možnosti. Poté, co vyslechl argumenty městských učitelů, obrátil se na Tovaryšstvo Ježíšovo, které dostávalo také podporu z veřejných fondů. Vynikající *Colegio Romano* bylo otevřeno už od roku 1584, díky štědrosti Řehoře XIII., který ho také každoročně dotoval velkým množstvím rent. Caputi píše: *„Otec se rozhodl jít do Colegio Romano, zřízeného Řehořem XIII., aby podpořil mladé, neboť otcové jezuité mají také svá stipendia od senátu. Prosil otce prefekta škol, aby přišel dát do pořádku tak veliký zmatek, že jsou chudé děti neznalé důležitých věcí víry. [...] Otec prefekt odpověděl, že Tovaryšstvo Ježíšovo nepřijímá ve svých školách než ty, kteří jsou zasvěceni do latiny, že nemohou přijmou všechny.“*⁸⁹ A Berro stručněji poznamenal: *„Je vyzkoušeno, že otcové z Tovaryšstva Ježíšova je do svých škol nepřijímali, jestliže dříve neznali velmi dobře neosobní [slovesa].“*⁹⁰

Čtvrtý a poslední pokus zachytil samotný Caputi ve svých pamětech, kde píše: *„Odešel k otcům z Minervy, kteří kromě toho, že vyučují vědy, také dávají nějaké hodiny gramatiky. Požádal faráře Minervy, který byl velký služebník*

⁸⁷ CAPUTI, J. K. *Notizie storische*, VIII, 6, cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 391.

⁸⁸ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 391.

⁸⁹ CAPUTI, J. K. *Notizie storische*, III, 70, cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 392.

⁹⁰ BERRO, s. 72.

*Boží a jeho blízký přítel, aby požádal otce převora, aby jak dělali milosrdenství těm, co chodili do školy, aby je dělali i těm ubohým [...]. Farář mu odpověděl, že toto se týká jeho v jeho farnosti, [...] ale mluvit o tom s otcem převorem by bylo neúčinné, [...].*⁹¹

Oním knězem a přítelem Josefa Kalasanského byl zřejmě Felipe Angelini, který byl v roce 1627 skutečně farářem v *Santa Maria sopra Minerva*.⁹² Jisté je, že žádost Kalasanského převorovi byla neúčinná, kolej sv. Tomáše, která fungovala v konventu v Minervě, byla podle vnitřního charakteru vyhrazena dominikánským studentům, kteří měli, podle svého vlastního *ratio studiorum*, ihned po ukončení noviciátu, studovat gramatiku před filozofií a teologií. Nebylo tedy možné očekávat, že za těchto okolností bude otevřena primární škola pro chudé děti. Nicméně je možné, že o této záležitosti mluvil s některým ze Španělů, kteří tam bydleli, a kteří tedy drželi otěže takové koleje.⁹³ A je také pravděpodobné, že při takové návštěvě Minervy – a při jiných následujících v době, kdy se přátelil s farářem – měl příležitost se seznámit s dominikánem Tommasem Campanellou, který se, poté co byl osvobozen z žalářů římské inkvizice, a po krátkém pobytu v konventu svaté Sabiny, mohl přestěhovat z Minervy, kde setrval až do ledna 1598, kdy odjel do Neapole.⁹⁴

3.4 ŠKOLA U SVATÉ DOROTY

Snaha zdůraznit zásluhy svatého Josefa Kalasanského a udržet nedotčenost a originalitu řádu umožnila vzniknout osobité tradici hagiografie nebo tradici pojednávající o událostech spojených s kostelem svaté Doroty v Trastévere. Tato svébytná tradice se opírá o svědectví více či méně vyjádřené svědky popisovaných událostí a kronikáři, kteří stáli u počátků Zbožných škol,

⁹¹ CAPUTI, J. K. *Notizie storiche*, III, 75. cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 393.

⁹² Santa Maria sopra Minerva je hlavní městský dominikánský kostel v Římě v oblasti Campus Martius a první gotický římský kostel. Bazilika získala své jméno tak, že je postavena nad (sopra) základy chrámu zasvěceného bohyni Minervě.

⁹³ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 394.

⁹⁴ PICANYOL, L. *Le Scuole Pie e Galileo Galilei*, Roma, 1942, s. 41.

a tato tradice trvá nepřerušena až do dnešních dnů. Jeden z prvních reprezentantů a jistý pramen budoucích biografů je Caputi, jehož líčení je následující:

„[...] jednoho rána šel [Josef Kalasanský – pozn. aut.] pro pana Santiaga z Avily, velmi zbožného kavalíra, zapsaného v bratrstvu Svatých apoštolů a křesťanské věrouky, aby šli do čtvrti Trastévere navštívit nemocné a zahanbené chudé, a po cestě mu sdělil, že udělal mnoho kroků, aby někdo vyučoval chudé děti v otázkách víry, a nenašel nikoho, kdo by se pustil do tohoto tak milosrdného díla a zamýšlel, že by to mohl být on, kdo by to udělal. Santiago z Avily mu tuto myšlenku schválil, odešli do Trastévere, aby se setkali s farářem a požádali ho o seznam nemocných ve farnosti svaté Doroty. Zatímco ho farář hledal, otec Josef se začal ptát dvou chlapců, kteří byli v sakristii, a vyšlo najevo, že neznali nic. Začal jim vysvětlovat křesťanskou věrouku a pak jim řekl, že by je rád vyučoval číst a psát, a aby se vrátili následující ráno. [...] Vzhledem k tomu, že bylo v té farnosti mnoho chudých, jejichž matky nemohly platit učitelům, chtěl pro ně vykonat skutek milosrdenství a najít někoho dalšího, kdo by mu pomohl. Farář mu odpověděl, že by byla k dispozici jedna prostora, kterou by mohl užívat podle svých představ, a pokud by nestačila, byly by nějaké jiné. Pan Santiago mu řekl, že také on by mu svými návštěvami pomáhal. Následující ráno se seznamem od faráře procházel celou čtvrť Trastévere a navštěvoval nemocné a pak odešel ke kostelu svaté Doroty s knihami, papírem, kalamárem a pery a začal vyučovat ty chlapce, říká jim, jak mají oslovovat jiné [...]. Když se následující ráno vrátil, znásobilo se množství dětí tolik, že mu farář nabídl také svou pomoc. [...] za týden jich bylo okolo sta [...].“⁹⁵

Nejvýznamnějšími hagiografy Josefa Kalasanského byli Armini, Talenti, Tosetti. Armini napsal: „Poznal jsem pana Antonia Brendani, faráře od svaté Doroty, a měl s ním blízký vztah [...] a když jsem s ním probíral jeho myšlenky, jednoduše souhlasil s tím stejným, umožnil Josefovi užívat nějaký byt a nabídl se jako spolupracovník díla tak zbožného a to se stalo okolo roku 1597. [...] Začal tedy sbírat některé chudé děti ze stejné čtvrti Trastévere a začal je vyučo-

⁹⁵ CAPUTI, J. K. *Notizie storiche*, III, 72–74, cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 394n.

vat v těchto prostorách číst, psát, počítat a principy gramatiky dle svých možností, [...] a vyučoval je důležité věci, aby poznali Boha a dosáhli věčného života [...]. Bylo pro něj jednoduché v těchto začátcích přilákat některé ze členů bratrstva křesťanské věrouky, své přátele, jako pomoc pro svoje dílo [...]. Jak se šířily zprávy o díle tak zbožném a o úspěchu, který mělo, v písemnictví stejně jako v křesťanské zbožnosti, sešlo se nespočet chlapců, nejen ze čtvrti Trastévere [...] ale také z Říma [...].⁹⁶

Talenti uvedl stejné momenty a nějaké další, ale třídí je jiným způsobem, zdůrazňuje dokonce i hlavní osobní iniciativu Kalasanského. Uvádí, že Josef Kalasanský byl přesvědčen, že byl vybraný Bohem, aby vzdělával chudé děti, mluví o svém plánu s některými členy bratrstva křesťanské věrouky, kteří mu slibují svou pomoc, jestliže otevře školy. Mezi všemi těmi čtvrtěmi Říma si vybral Trastévere, protože byla nejchudší, a jde mluvit s farářem ze svaté Doroty a seznamuje ho se svým záměrem otevřít školy zdarma pro ubohé děti. Ptá se ho, kde by mohl najít adekvátní prostory, a farář mu nabízí dva spojené sály a sakristii, a navíc nabízí sám sebe jako spolupracovníka. o všem informoval kardinála Colonna a osobně šel žádat Klementa VIII. o povolení, aby mohl otevřít školy, a to získal. Později koupil lavice, knihy, papíry, kalamáře, pera. Dal vědět těm dvěma bratřím z bratrstva křesťanské nauky a tomu faráři, aby propagovali otevření školy zdarma. On udělal totéž při svých pastoračních aktivitách v Trastévere. „Ve jménu Boha, na konci podzimu roku 1597, začali s výše zmíněnými spolupracovníky ve školách blízko svaté Doroty.“⁹⁷

Tosetti neudělal nic víc, než že zredukoval několik málo linií z obšírného vyprávění Talentiho.⁹⁸ Italští biografové udrželi toto schéma až do poloviny 20. století. Originálnější nebyla ani španělská biografie Josefa Kalasanského,⁹⁹ která je založená na překladech Arminiho, Talentiho a Tosettiho, neprodukuje nic nového a opakuje zmíněná a již stereotypizovaná schémata Talentiho a Tosettiho.¹⁰⁰

⁹⁶ ARMINI, A. *Vita del Ven. Servo di Cristo P. Giuseppe della Madre di Dio*, Roma, 1710, s. 74–75.

⁹⁷ Srov. TALENTI, V. *Vita del Beato Giuseppe Calasanio della Madre di Dio*, Firenze, 1917, s. 58n.

⁹⁸ TOSETTI, U. *Compendio storico della vita di San Giuseppe Calasanio*, Firenze, 1927, 43n.

⁹⁹ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 396.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 396.

Podle této verze byl Kalasanský prezentován jako tvůrce školy u svaté Doroty. od něj vycházela veškerá iniciativa: vymyslel nový typ školy, hledal vhodnou čtvrť, kde by ji otevřel, přesvědčoval faráře a získal ho za spolupracovníka, oslovil také další s žádostí o spolupráci, připravil prostory pro výuku a nakoupil nezbytný materiál, stanovil den otevření a svolal chudé chlapce. Tímto způsobem byl tradičně popisován počátek Zbožných škol. Naším úkolem bude na základě analýzy dostupných pramenů prověřit, zda události proběhly skutečně tak, jak je líčí životopisci Josefa Kalasanského.

3.5 PŘEHODNOCENÍ HISTORICKÉ VERZE

Obraz počátků piaristického řádu by byl značně nedokonalý, kdybychom nedali slovo ještě jednomu soudobému autorovi, kterým je Berro. Ten ve 12. kapitole spisu *Annotazioni*, která pojednává o původu Zbožných škol v Trastévere, napsal: „*A ze stejného důvodu rozhodl otevřít školy, jako to efektivně udělal s povolením nejvyššího pontifika Klementa VIII. v roce 1597 v Trastévere, ve vlastních prostorách farnosti svaté Doroty. Pomáhali mu dva kněží z bratrstva křesťanské věrouky [...] v té čtvrti, tedy jako v nejchudší v Římě, zahájil své školy, které pojmenoval Zbožné školy [...]*.“¹⁰¹

Můžeme konstatovat, že se jeho líčení zásadním způsobem neliší od ostatních autorů. Nicméně později, možná když v roce 1663 revidoval první svazek,¹⁰² přidal okrajovou poznámku: „*Farář ze zmíněného kostela již pracoval ve škole, placené většinou a někteří z jeho farnosti ji měli zdarma, protože sloužili.*“¹⁰³ Bez pochyb znovu přečetl dopis, který mu napsal sám zakladatel v roce 1644, ve kterém uvedl: „*Jakmile školy začaly fungovat, setkal jsem se s dalšími dvěma nebo třemi z Křesťanské věrouky, kteří šli do Trastévere vyu-*

¹⁰¹ BERRO, s. 73. Srov. BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 278.

¹⁰² Tamtéž, s. 50.

¹⁰³ Tamtéž, s. 73. Službou se zřejmě chápe ministrování.

*čovat v jistých školách, které byly u svaté Doroty. v těch školách velká část žáků platila [...].*¹⁰⁴

Berrova poznámka tedy radikálně mění tradiční verzi. Jestliže již existovala u svaté Doroty nějaká škola, kde se vyučovali někteří zdarma a větší část platila, a jestli do této školy chodili dva nebo tři bratři z bratrstva Křesťanské věrouky, se kterými se Kalasanský sešel, nemůžeme tvrdošijně trvat na tom, že to byl on, kdo našel čtvrt, farnost, prostory, spolupracovníky a děti.

Mimo to nechyběly další primární texty, které potvrzovaly Berrovu poznámku a dopis zakladatele, jako např. zpráva z roku 1623, která začíná takto: *„Řád Zbožných škol měl prvopočátek v kostele svaté Doroty v Trastévere, blízko brány Septimiana, díky některým světským bratrům z Křesťanské věrouky, mezi kterými žije Josef od Matky Boží [...] A kolikrát se tam běžně vyučovali bohatí i chudí. Řečený Josef zařídil, aby se vyučovali pouze chudí, [...].*¹⁰⁵

V roce 1652 prohlašoval H. Lorenzo Ferrari: *„Byl mnohokrát návštěvníkem a almužníkem, při příležitosti, kdy se setkali s farářem od svaté Doroty, viděl, že zmíněný farář by měl několik žáků, kterým by mohl prokázat milosrdenství z lásky k Bohu, a tohle dílo milosrdenství se mu tak líbilo, že po svých návštěvách šel takové žáky vyučovat.*¹⁰⁶

Ačkoliv nejvýznamnější biografové, obzvláště tři největší: Armini, Talenti a Tosetti – měli ve svých rukou tyto dokumenty, zamlčeli je a přešli k jiným pramenům, již zmíněným. Obávali se zřejmě, že tato jiná verze skutků by uškodila zakladateli a snížila jeho podíl při vzniku Zbožných škol. za zlomovou můžeme považovat biografii od Baua¹⁰⁷, který vytváří nový obraz počátků piaristického řádu. Poprvé byly publikovány tři přeložené dokumenty nebo svědectví, která o tomto tématu mluvila jasně: informace z roku 1623, dopis zakladateli z roku 1644 a 12. kapitola od Berra, s důležitou poznámkou okrajově zařazenou v textu. A pro případ, že by nestačila jasnost těchto textů, připojil autor své komentáře.

¹⁰⁴ EGC 4185.

¹⁰⁵ EGC 170.

¹⁰⁶ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 72.

¹⁰⁷ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949.

Další posun přinesly studie od Sánthy¹⁰⁸, Garcíi-Durána¹⁰⁹ a Ginera¹¹⁰, které se vyznačují historickou konzistencí v tomto tak závažném období života zakladatele a jeho díla.

Nepřerušovaná tradice až do naší doby stanovuje podzim roku 1597 jako začátek Zbožných škol u svaté Doroty. Tradiční vyprávění, především Talentiho verze, uspořádává postupné kroky zakladatele se zřejmou logikou a precizností. Mohli bychom však vznést námitku, že nám v tomto vyprávění chybí zdůraznění přesného momentu, kdy k založení došlo.

Datum, na které se ptáme, nemá v této problematice nic společného se školou u svaté Doroty, která už existovala v době, kdy s ní přišel Josef Kalasanský poprvé do kontaktu. Zdá se, že fungovala jako každodenní škola již po mnoho let. Přesto, nejen Bau a Picanyol, ale také Sántha nepřestali vidět rozdíl mezi základními momenty. Měli strach, že preexistence jedné školy u svaté Doroty by komplikovala přisouzení založení Zbožných škol Josefu Kalasanskému. Proto se pokusili dokumenty interpretovat v tom smyslu, že tato každodenní škola u svaté Doroty byla založena Markem Antoniem Arcangeli, Kalasanským a nějakým jiným bratrem z bratrstva Křesťanské věrouky. Tato interpretace se nicméně zdá být nepřipustnou a také se proti ní postavili Garsía Durán¹¹¹ a Severino Giner¹¹².

Jaká by tedy měla být chronologie událostí, aby nebyla překroucena fakta, zachycená v pramenech? Poprvé se jméno Josefa Kalasanského v oficiálních knihách bratrstva objevuje v souvislosti s návštěvami chudých a nemocných v Trastévere 27. května 1596.¹¹³ Toto datum lze chápat jako nejzazší. Starosti Kalasanského, aby našel řešení problému vzdělávání chudých, by se měly logicky objevit mnoho měsíců poté, co byla situace konstatována. Berro poznamenává, že pokusy najít někoho, kdo by zajistil bezplatnou výuku dětí

¹⁰⁸ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, Madrid: BAC, 1984.

¹⁰⁹ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual de San José de Calasanz (1592-1622)*, Barcelona, 1967.

¹¹⁰ GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, Salamanca: Ediciones calasancias, 1978; GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, Madrid: BAC, 1992.

¹¹¹ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 71.

¹¹² GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 401.

¹¹³ SÁNTHA, G. de s. Fundatoris Nostri in Archiconfraternitate SS. XII Apostolorum praesentia et opera, in: *EphCal*, 7, 1958, s. 181.

z nemajetných rodin, neměli, přes doporučení kardinála Marka Antonia Colony, úspěch.¹¹⁴ Zmíněný kardinál zemřel 14. 3. 1597 ve svém paláci v Zagarolo, kam se uchýlil nemocný již několik měsíců před tím.

Necelý měsíc po smrti kardinála Colony, přesně 9. 4. 1597, musel Josef Kalasanský úředně navštívit chudinskou čtvrť Trastevere a 29. 5. se tam znovu vrací.¹¹⁵ Lze tedy předpokládat, že při jedné z těchto dvou příležitostí byl doprovázen Santiagem z Avily, tak jak vypráví Caputi. Vstoupil do kostela svaté Doroty, aby požádal o seznam nemocných a chudých, a poprvé viděl farní školu, obsluhovanou dvěma nebo třemi bratry z Křesťanské věrouky, mezi nimiž byl Marko Antonio Arcangeli, již po mnoho let, a možná také Santiago z Avily, kteří patřili do zmíněného bratrstva.¹¹⁶

Musel to být farář Antonio Brandini, který založil školu, velmi podobnou těm oficiálně založeným v každém okrsku Říma. Látka elementárního vyučování byla stejná: čtení, psaní, gramatika a katechismus. Většina chlapců platila, zatímco pouze pár bylo vyučováno bezplatně, aby se jim kompenzovaly služby, které dělali pro farnost, jistě proto, že byli ministranti. Zmíněná farní škola nebyla na druhou stranu jediným případem v Římě, jak vyplývá ze zpráv z apoštolských vizitací, které se uskutečnily ve farnosti přímo v letech koncilu v Tridentu.¹¹⁷ Nebyla to tedy nějaká „jednoduchá“ katechetická škola, jelikož tyto byly dominikánské a zdarma,¹¹⁸ zatímco ta u svaté Doroty byla každodenní a placená.

Možné důvody, kvůli kterým byly zřízeny tyto školy, jako ta u svaté Doroty tak i ostatní podobné, lze najít v neschopnosti a nevoli úředníků nebo obecních rad. Mohlo také působit úsilí farníků, kteří si přáli dát dětem ze své farnosti katechetické vzdělání s větší garancí, nedůvěřovali přílišně učitelům, ačkoliv měli předepsanou jednu hodinu týdně. Větší váhu mohla mít starost o výchovu dětí, svěřených do péče učitelům, jejichž erudice a morálka vykazo-

¹¹⁴ Srov. BERRO, s. 72.

¹¹⁵ SÁNTHA, G. de s. Fundatoris Nostri..., in: *EphCal*, 7, 1958, s. 184–185.

¹¹⁶ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 87.

¹¹⁷ PELLICCIA, G. *La scuola primaria a Roma dal secolo XVI al XIX*, Roma, 1985, s. 65.

¹¹⁸ Srov. PELLICCIA, G. *La scuola primaria a Roma dal secolo XVI al XIX*, Roma, 1985, s. 29–37. GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 87.

vala závažné nedostatky. Kardinál Silvio Antoniano mluví o kvalitě pedagogů velmi pochmurným tónem a doslova uvádí, že byli často „*lenošní a nestálí a že málo pečují o prospěch dětí*“¹¹⁹. z toho vyplývá, že výuka dětí byla chápána jako služba nízká a opovržením hodná.

¹¹⁹ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 41.

4 ZROZENÍ NOVÉ ŠKOLY

Setkání Josefa Kalasanského se školou u kostela svaté Doroty v dubnu nebo květnu 1597 bylo památnou událostí. „*Tolik se mu líbila...*“ říká H. Ferrari, důvěrník a služebník svatého zakladatele ve svých posledních letech, „*že mnoho dní poté, co vykonal návštěvy i pobožnosti, cítil touhu pomáhat vyučovat ony školáky.*“¹²⁰ A ten, který měl ve zvyku přesvědčovat městské učitele, jezuitu a dominikány, aby přijímali do svých škol chudé děti, učinil to samé i s farářem u svaté Doroty a jeho pomocnými učiteli. Tak dlouho, vytrvale a logickými argumenty je přesvědčoval o své myšlence, až se mu je podařilo získat na svoji stranu. Sděluje nám to zpráva z roku 1623: „*A zatímco tam byli vyučováni chudí a bohatí, řečený P. Josef zařídil, aby tam byli vyučováni pouze chudí, protože ti neměli, kdo by je naučil alespoň základy.*“¹²¹

Je zřejmé, že tak jednoduché to nebylo. v roce 1597 můžeme najít počátek nového díla, první klíček, který měl ještě daleko ke vzrostlému stromu piaristického řádku, který postupně a pomalu zakořenil v jednotlivých zemích a přes mnoho bouře nese své ovoce dodnes. Faktem je, že dílo, které Josef Kalasanský zakládá, nemělo v tehdejší Římě obdoby. Přesto, že během let, kdy navštěvoval chudé v jednotlivých městských čtvrtích, toto město dokonale poznal, nikde nenalezl žádnou školu, ani tu nejmenší, kde by zdarma přijímali kterékoliv chudé dítě, které by se chtělo naučit číst, psát a počítat. Věděl dobře, že taková škola neexistuje a chtěl dát jiným příležitost, aby se mohli stát tvůrci a realizátoři této nové myšlenky. Nikdo však o to nestál. Tak to zůstalo na něm samotném. Proto vděčíme právě jemu za to, že vytvořil svou první základní školu zdarma pro všechny děti. Svou podstatou byla určena *výhradně chudým*, kteří neměli kam chodit do školy, protože za ni nemohli zaplatit. Poté, po dvaceti letech praxe, otevřela své dveře, aby se proměnila ve školu pro všechny, ale udržela si preferenci chudých (*praesertim pauperes*). Ale tehdy už to byl

¹²⁰ Cit. dle: GARCÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 72.

¹²¹ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 272; PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe de Calasanzio*, Roma, 1950–1956, sv. II., s. 170. ve svém dopisu č. 4185 z roku 1644 Berro napsal: „[...] *gran parte delli scolari pagavano ogn'uno tanto al mese.*“

vzrostlý strom. Toto dílo u svaté Doroty se proměnilo v kongregaci Zbožných škol, s řádovými bratry, kteří byli zavázáni pouze prostými sliby.

Originalita Kalasanského myšlenky u svaté Doroty tedy nespočívala v tom, že položila kořeny oné farní školy, kde většina dětí platila stejně jako v městských školách a pouze menšina byla vyučována zdarma, nýbrž v tom, že ji radikálně proměnil tak, aby byla zdarma úplně a aby byla vyhrazená chudým. Teprve když dosáhl této proměny, mohlo se říci, že se narodila nová škola, ta jeho, základní veřejná škola s výukou zdarma.

Další otázka, kterou si musíme položit, je, kdy se tak stalo. Jednotná tradice poukazuje, že to bylo na podzim 1597, což potvrdil nejdůvěryhodnější analytik a životopisec, P. Berro: „*Rozhodl se otevřít školy, jak to udělal [...] v roce 1597, v Trastévere, v místě u kostela svaté Doroty.*“ A poté specifikuje, že „*farář u svaté Doroty zemřel dva roky nebo přibližně 30 měsíců poté, co vznikly Zbožné školy.*“¹²² o přesném datu skonu faráře dona Antonia váhá, nejasnost je v rozmezí dvou až přibližně dvou a půl let, avšak má za jisté, že počátek Zbožných škol spadá do roku 1597, i když konkrétní měsíc Berro neuvádí. Proto se nezdá být přijatelným argument Sánthy, který trvá na tom, že pravděpodobný je tradiční rok 1597, a přiklání se k počátku školy v roce 1598, což je „*pravděpodobně nejvíce v souladu s historickou pravdou*“¹²³. Ještě méně přijatelný je zřejmě podzim roku 1599, nejenom proto, že jde proti tradici, ale hlavně proto, že argumenty, o které se opírá, postrádají konzistenci.¹²⁴

Od dubna nebo května 1597, kdy Josef Kalasanský objevuje školu u svaté Doroty, až do konce školního roku (uprostřed října), měl čas na to, aby přesvědčil faráře a jeho pomocníky ke změně taktiky a přeměně oné školy na školu zdarma, vyhrazenou pro chudé, kteří si nemohou dovolit ji zaplatit. Ale nebylo možné věci uspěchat. Nejrozumnější bylo dokončit školní rok normálním způsobem, aniž by byl kdokoliv vyloučen nebo přijati noví žáci. Změna se usku-

¹²² Srov. BERRO, s. 73; BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949, s. 278; GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 403n.; TALENTI, V. *Vita del Beato Giuseppe Calasanzio della Madre di Dio*, Firenze, 1917, s. 60.

¹²³ SÁNTHA, G. de s. Fundatoris N. in *Archiconfraternitate SS. XII Apostolorum praesentia et opera*, in: *EphCal*, 7, 1958, s. 185.

¹²⁴ VILÁ, C. *Fuentes inmediatas de la pedagogía calasancia*, Madrid, 1960, s. 38–44.

tečnila na začátku příštího školního roku, na začátku listopadu. A tímto, aniž bychom museli jakkoliv „vybrušovat“ interpretaci, se dostaneme k podzimu roku 1597, datu, které stanovuje tradice.

Zůstal zde ovšem jeden háček: ekonomická situace. Do té doby téměř všechny děti platily. Komu? Pouze samotnému faráři, jak říká Berro?¹²⁵ Nelze zapomenout na to, že v městských školách musel učitel zaplatit pronájem místa pro výuku, nábytku a jiných školních potřeb kromě toho, že musel dostat nějaký plat za svou práci.¹²⁶ v tomto případě patřilo místo farnosti, ale nepobíral farář platbu za jeho používání? Nemusel snad kupovat věci potřebné pro výuku? Nepobírali snad žádný plat učitelé, kteří mu pomáhali?

Josef Kalasanský dosáhl toho, že žáky budou pouze chudí, kteří nebudou platit nic. Pak se ale musel najít někdo, kdo si vzal na starosti veškeré výdaje, a to včetně zajištění platu učitelům (ať už stávajícím, nebo i těm, kteří nastoupí v případě zvýšení počtu žáků) a mnohých dalších nákladů. Tím odpovědným byl Josef Kalasanský, „otec díla“. Nepřekvapí nás tedy, že tyto ekonomické obavy jsou v pramenech zdokumentovány a ukazují na zakladatele. A ukazují přesně na poslední měsíce roku 1597, kdy se začalo jeho dílo realizovat. Podle těchto dat měl v úmyslu zajistit na dobu osmi let finance ve výši 36 dukátů ročně, které mu připadly jako vyrovnání nebo dohoda na základě jeho rezignace na právo kanovnické prebendy v Barbastru.¹²⁷ Chtěl je věnovat „zbožné věci“, jak řekl, „*kerou mám v úmyslu realizovat*“¹²⁸.

¹²⁵ Srov. BERRO, s. 73: „Il Parroco di detta chiesa già faceva scola pagato dalla *maggior parte*.“

¹²⁶ Srov. PELLICCIA, G. *La scuola primaria a Roma dal secolo XVI al XIX*, Roma, 1985, s. 83n: „[...] a Roma è lasciato al maestro il peso di provvedersi un locale a sue spese... *La suppellettile della scuola, anch'essa a carico del maestro, era ridotta al minimo e costituita generalmente da un tavolo o cattedra per il maestro, banchi a sedere e da scrivere [...] stigli o utensili indispensabili. Obligatorio un altarinio con una immagine sacra* [...]“

¹²⁷ Barbastru (aragonsky *Balbastro*) je španělské město, které leží v Aragonu v provincii Huesca.

¹²⁸ Srov. GARCÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 78.

4.1 NOVÁ KONCEPCE PRIMÁRNÍHO ŠKOLSTVÍ

Naše poznání piaristického školství usnadní dva již zmíněné dochované prameny, které podrobně popisují rozdělení tříd tvořících celý cyklus základního a středního vzdělání Zbožných škol: první je z let 1604–1605¹²⁹ a druhý z roku 1614.¹³⁰ Zmínka o počtu tříd a jejich předmětů nám přiblížila, že nový systém vytvořený Josefem Kalasanským dozrál a byl dotvořen přinejmenším v letech 1604–1605 a je pravděpodobné, že takový byl už u kostela svaté Doroty, jak naznačoval Berro.

Tříd je tu devět a funguje u nich opačné pořadí, než je to současné, tedy: od nejstarší třídy po nejmladší, jak bylo tehdy zvykem.¹³¹ První nebo nejmladší (devátá třída) se nazývala „svatého Kříže“ nebo třída maličkých: *„V ní byli jen ti, kteří se učili podepisovat se křížkem a slabikovat. A protože počet těchto žáků byl obvykle mezi 60 a 70 a jeden učitel nestačil na to, aby mohl přednášet tolika dětem, byl na stěně pověšený plakát s abecedou, ve velmi velkých písmenech, a učitel ukazoval ukazovátkem na jedno z mnoha písmen, takže malé děti je mnohokrát opakovaly a rychle se zjistilo, kdo z nich měl talent. Pro ty, kteří začínali slabikovat, byl vyvěšen jiný plakát s velkými písmeny s ba, be, ab, eb atd. a nějaká snadná slova. A poté, co začali slabikovat, přešli do následující třídy.“*¹³²

To byla třída, které dával přednost Josef Kalasanský, jak říkají očití svědkové.¹³³ A je obdivuhodné, že s touto preferencí zřetelně vyjadřoval lásku ke svému řádu a ke svému osobnímu poslání. Založil Zbožné školy pro děti a do konce svého života preferoval *co nejvíce dětí a co nejchudších*. Byla to nepochybně jedna z nejobtížněji zvladatelných tříd a pro některé dokonce jedna

¹²⁹ *Breve relatione del mondo che si tiene nelle Scuole Pie per insegnar li poveri scolari li quali per l'ordinario sono più di Dio*, in: RegCal 12, 66. It. edice in: *Archivum* 3, 1938, s. 46–51. Srov. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 634.

¹³⁰ Zpráva o vizitaci u sv. Pantaleona. Srov. PosCas, s. 172n.

¹³¹ Srov. GARCÍA-VILLOSLADA, r. *San Ignacio de Loyola*, Madrid: BAC, 1986, s. 88n.

¹³² SÁNTHA, G. *San José de Calasanz*, s. 746–751. Srov. FAUBEL, V. *Antología periodística calasancia*, Salamanca, 1988, s. 62–66. PosCas, s. 172.

¹³³ Srov. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 635.

z nejvíce nenáviděných, protože věřili, že je ponižující vyučovat nejmenší děti, a považovali to za něco, co se hodí spíše pro ženy.¹³⁴

Ve skutečnosti byl nejnižší možný věk pro přijetí dětí do třídy „svatého Kříže“ šest let, protože mladší děti nebyly schopné se ještě učit, a navíc překážely v učení ostatním, takže by byly pro třídu spíše zátěží.

Ze třídy svatého Kříže postupovaly do oktávy, „*ve které se učilo plyně číst z knihy žalmů a v té bylo obvykle 60 školáků [...]. Jakmile vstoupil učitel, byla odříkána modlitba, kterou vždy odříkávali ve všech třídách, učitel nechal všechny žáky, aby se čtvrt hodinky učili, a potom je nechával přečíst jednoho po druhém šest nebo sedm řádků a ukazoval konec tužkou, aby nečetli vícekrát jedno a to samé. A když všichni dočetli a ještě zbýval čas, [...] ráno je nechal zpaměti slabikovat nějaká latinská slova z žalmů, ptal se kolik slabik má slovo a jak je rozdělíme, nechal jedny děti, aby opravovaly druhé, a ty nejpilnější odměnil obrázky. A odpoledne, když dokončily recitování, učil je nahlas odříkávat základy křesťanské věrouky a nezbytné modlitby.*“¹³⁵

V této třídě se tedy učilo slabikování a mechanické čtení, a protože nebylo důležité rozumět čtenému obsahu, používala se latinská kniha žalmů, malé mariánské officium (*Officium parvum Beatae Mariae Virginis*), které obvykle recitovaly starší děti v neděli ráno. Tak bylo možné ušetřit na výdajích, když vezmeme v úvahu, že už od vzniku řádu, jak opakuje Josef Kalasanský v dopisech a informačních shrnutích, se žákům „*poskytuje papír, inkoust, pera, katechismus, knihy žalmů a aritmetické příručky*“¹³⁶. Což znamenalo zajít mnohem dále, než jen zdarma poskytovat výuku.

Ze „třídy žalmů“ postupovali do sedmé třídy, „*kde se učily plynule číst knihy psané lidovým jazykem, [...], katechismus a jiné duchovní knihy, které dobře působily a byly dobře srozumitelné. A protože tady bývalo 130 žáků, byli rozděleni do dvou tříd tím způsobem, že nejlepší žáci tvořili šestou třídu. v těchto dvou třídách, když všichni školáci dočetli, věnovali se diskuzím*

¹³⁴ Srov. EGC II. 345.

¹³⁵ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 108n. Srov. také PosCas, s. 172.

¹³⁶ Memorial al cardinal Montalto, de 1602–1605, in: EGC II. 48. Srov. SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 387–389.

*o některých obtížných slovech a zkratkách, což se jim pak hlavně hodilo, když postoupili do třídy psaní*¹³⁷. Praktičnost pedagogického systému Josefa Kalasanského se projevuje v detailech, protože chce, aby byly knihy dobře natištěné a aby jejich četba byla duchovně prospěšná nejen pro děti, které nyní začínají rozumět tomu, co čtou, ale i pro jejich rodiče, kteří mohou číst ty samé knihy doma.¹³⁸

V těchto dvou třídách výuky četby lidového jazyka byly vytvořeny dvě skupiny,¹³⁹ aby byla povzbuzena soutěživost jako učební metoda, „oficiální skupina a skupina soupeřů“, aby mezi sebou soutěžily a ten, kdo nejlépe přečetl knihu na místě náhodně otevřeném učitelem, byl jmenován „císařem“ a měl během onoho týdne privilegium udělovat milost dětem, které si vysloužily nějaký trest. Dokonce i později se na některých vysokých školách dělávala slavnostní korunovační ceremonie podle vzoru té, kterou pořádali u svatého Pantaleona, kdy se už ale nejednalo o císaře na jeden týden, ale pro celý kurz a vybraným byl vždy nejlepší žák třídy.¹⁴⁰

Jakmile skončila výuka četby, postoupily děti do páté třídy, která byla demonstrací opravdového génia zakladatele. Zde se projevoval jeho smysl pro praktičnost, jeho zásadní žádost, aby celý jeho učební systém sloužil chudým. I když to nikdy výslovně neřekl, je možné tvrdit, že motto jeho i jeho řádu lze shrnout slovy: „*Vše pro nejlepší užitek chudým dětem.*“¹⁴¹

Tato unikátní pátá třída byla rozdělena na tři sekce: první, kterou museli projít všichni žáci, zahrnovala ty, kteří se začínali učit psát. Druhá byla „počítací“, neboli třída základní aritmetiky. Třetí se také nazývala „prostřední“, neboli třída nominativů, což byla třída s výukou základů latinské gramatiky. Sekce

¹³⁷ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 636. Srov. PosCas, s. 173.

¹³⁸ Const 213: „*Erit ergo circa hoc quilibet localis minister valde diligens, ut qui pueri legere discunt, iis libris utantur, qui non solum optimis characteribus insigniti sint, sed ex quorum lectione tam pueri, quam eorum parentes fructum percipere possint.*“

¹³⁹ ve druhém cyklu dojde opět k rozdělení při výuce gramatiky.

¹⁴⁰ SÁNTA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 464. v roce 1632 napsal Josef Kalasanský: „*Se l'anno passato fu imprestata la corona al Maestro de la seconda classe per far la festa del suo Imperatore, quest'anno al Maestro della prima classe se li doveva far non solo uguale ma maggior gratia*“, in: EGC 1936.

¹⁴¹ Heslo, kterým končí *Constituciones*, zní: „*Ad Omnipotentis Dei gloriam et proximorum utilitatem*“. Avšak jako tradiční se vžilo heslo: „*Ad maius pietatis incrementum*“ (A.M.P.I.).

první (začátečnicků v psaní) byla nejpočetnější ze všech tříd.¹⁴² Ráno se procvičovalo psaní a „slabikování z paměti“, zatímco v druhé sekci se také četlo, recitoval se katechismus a vyučovala se aritmetika (*abbachino*)¹⁴³ a ve třetí, neboli střední sekci se učilo skloňování a časování. Odpoledne, zatímco první sekce začínala psát písmena, ostatní dvě se učily krasopis, někteří z nich došli k extrémní dokonalosti pod mistrovským vedením znamenitého krasopisce Ventury Sarafelliniho.¹⁴⁴ Také Josef Kalasanský uměl dobře krasopis už od dob svého mládí, kdy byl tajemníkem městské rady v Urgelu, svůj krasopis si udržel a vylepšil v době svého života v Římě, jak je možné vidět z mnoha jeho skvostných podpisů.¹⁴⁵ Určitě si mnohokrát prošel třídami psaní, aby nabídl pomocnou ruku,¹⁴⁶ jak to dělával i v Koleji nazaretské, „*přestože byl představeným a zakladatelem řádu, starý a s třesoucí se rukou, v letech 1631 až 1632*“, jak s dojetím vzpomíná jeden z jeho žáků v roce 1690.¹⁴⁷

Tato variabilita sekcí se řídila praktickým a sociálním smyslem Josefa Kalasanského. Ne všichni jeho žáci mohli snít o tom, že budou pokračovat ve studiích na univerzitě, protože byli příliš chudí. Hlavní motivací mnohých z nich, bylo získat minimální přípravu, aby našli nějaké pracovní zařazení a mohli nosit rodině peníze a myslet na svou vlastní budoucnost. Avšak jiní, přestože byli chudí, dokázali prodloužit své humanitní studium natolik, aby potom mohli vstoupit do jezuitské římské koleje (*Collegio Romano*) nebo přímo na univerzitu, nebo si najít lépe placené zaměstnání, které vyžadovalo znalost latiny. Proto Josef Kalasanský, po skončení první sekce psaní, běžné a nezbytné pro všechny, předkládal žákům dvě odlišné alternativní možnosti: „*druhá sekce*“, jak píše ve svém textu, „*pro ty, kteří chtěli jít vykonávat nějaké povolání [...] a třetí sekce pro ty, kteří chtěli pokračovat ve studiu*“¹⁴⁸. Později

¹⁴² PosCas, s. 173.

¹⁴³ *Abbaco* nebo *Abbachino* byla knížka, která obsahovala základy aritmetiky. Srov. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 637, pozn. 190.

¹⁴⁴ PosCas, s. 173. Srov. také SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 144.

¹⁴⁵ K tomu: Příl. 2: obr. 9, s. 215.

¹⁴⁶ ze zprávy z roku 1614 je patrné, že dohromady bylo ve třech sekcích páté třídy 336 dětí (150+80+106), tomu také odpovídal počet učitelů: 4 v první, 3 ve druhé a 3 ve třetí. Srov. PosCas, s. 173.

¹⁴⁷ GINER, S. *El Proceso de Beatificación de San José de Calasanz*, Madrid, 1973, s. 169.

¹⁴⁸ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 638.

navrhl ještě třetí možnost volby, když otevřel hudební školu, aby mohli žáci najít uplatnění v některém z hudebních sborů v římských bazilikách.¹⁴⁹

Je navíc nutné vyzdvihnout velký důraz, který kladl Josef Kalasanský na výuku „počtů“ neboli matematiky, což je zajímavé nejenom díky jeho správné předtuše důležitosti předmětu pro budoucnost, ale také díky kontrastu s obecným nezájmem o matematiku na základních školách tehdejší doby, stejně tak v Římě, jako v celé Evropě. Neomezoval výuku pouze na základní početní operace, přestože pro takovou výuku by jistě nepotřeboval povzbuzovat tak rozhodně a odvážně osobní vztah některých svých duchovních k zakázanému Galileovi Galileimu.¹⁵⁰

4.2 NOVÁ KONCEPCE STŘEDOŠKOLSKÉHO VZDĚLÁNÍ

Josef Kalasanský se nemohl při vytváření programu základního vzdělávání inspirovat ze systému tříd římské koleje, protože tam základní cyklus vzdělání neměli. Stejně tak málo platný byl popis rozdělení kurzů latiny, které předepisoval jezuitský vzdělávací systém (*Ratio atque institutio studiorum Societatis Iesu*), aplikovaný v římské koleji v posledních letech šestnáctého století, kdy začínal Josef Kalasanský vymýšlet, jaká by měla být organizace výuky jeho škol. od roku 1568 bylo v římské koleji pět ročníků gramatiky, následovaných jedním kurzem humanitního zaměření a dalším kurzem rétoriky, ještě kromě studia řečtiny a hebrejštiny. Ale dokonce i tehdy nejnižší třída gramatiky (pátá) začínala syntaktickými souslednostmi a předpokládala znalost *Donata*.¹⁵¹

V *Ratio studiorum* (1586–1599) se takzvané „nižší školy“ redukuje na pět tříd, které byly podle univerzálního zvyku řazeny od starších po mladší: rétori-

¹⁴⁹ ve svých listech na mnoha místech zdůrazňuje význam zpěvu. Srov. SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 552.

¹⁵⁰ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 146.

¹⁵¹ GARCÍA-VILLOSLADA, r. *San Ignacio de Loyola*, Madrid: BAC, 1986, s. 88.

ka, humanitní zaměření a tři třídy gramatické, jmenovitě nejvyšší, střední a nejnižší. Ta poslední se soustředila na dokonalé zvládnutí základů syntaxe a žáci se museli naučit z paměti některé nejjednodušší Ciceronovy dopisy a procvičit se v překladu do a z latiny.¹⁵² Jinými slovy: aby bylo možné se zapsat do této nejnižší třídy gramatiky, bylo podle Berra nutné znát už dokonce i neosobní slovesa.¹⁵³

Josef Kalasanský tedy musel na vlastní pěst vytvořit celý tento nový gramaticko-humanistický cyklus a přizpůsobit ho zvláštním potřebám svých žáků. Také on ho sestavil z pěti tříd, ale ty nebyly na stejné úrovni jako třídy římské koleje, nýbrž tvořily *střední cyklus* mezi základní školou a pokročilou latinou římské koleje.

Nejnižší třída gramatiky Zbožných škol, jak jsme viděli, pátá, začínala nominativy, skloňováním a časováním. z ní se postupovalo do 4. třídy, kde se pokračovalo skloňováním jednoduchých a složených podstatných jmen, časováním sloves a zacházením se souslednostmi. ve 3. třídě se studovala pravidla aktivních a pasivních sloves, a když zbylo dost času na zkoušky, pokračovalo se s neurčitými slovesy. v této třídě se dělala cvičení s *Dialogy od Luise Vive-se*. z ní se postupovalo do 2. třídy, kde byla probrána veškerá pravidla osobních a neosobních sloves, příslovčí místa atd. a každé ráno se cvičilo z *Epistulae ad familiares od Cicera*. Tato třída tedy navazovala na 5. třídu římské koleje, s jejími neosobními slovesy. A toto se skutečně tvrdí ve spise *Relación*, který uvádí: „Z této 2. třídy jdou žáci na konci kurzu do římské koleje, a když se dělá mezi ročníky zkouška, postupují do 1. třídy.“¹⁵⁴

S 1. třídou se zjednodušovaly možnosti volby, protože se tím zkrátil gramatický cyklus římské koleje. Zde se vysvětlovala gerundia, supina a participia a zbytek gramatiky až po humanitní předměty, překládalo se de *Officiis od Cicera* a Vergilius. Po skončení této třídy byly různé alternativy. Někteří se šli učit logice, jiní vstoupili do řádu, další šli studovat humanitní předměty v římské koleji nebo šli do 1. nebo do 2. třídy koleje. Neboli po vstupu do řím-

¹⁵² GARCÍA-VILLOSLADA, r. *San Ignacio de Loyola*, s. 98–101.

¹⁵³ BERRO, s. 72.

¹⁵⁴ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 640.

ské koleje byli přezkoušeni a umístěni do odpovídající třídy podle výsledku zkoušky.¹⁵⁵

Opět je nutné zdůraznit, že tato *první třída*, poslední ze středního cyklu, byla také v souladu s praktickými účely, stejně jako 5. třída vzhledem k počátečnímu cyklu. Bylo to shrnutí zbytku latinské gramatiky, humanitních předmětů a rétoriky. Také to bylo završení celé výuky obdržené ve Zbožných školách, které ukončovalo latinsko-humanitní vzdělání pro ty, kteří nemohli pokračovat na vysoké školy, ale mohli se s těmito znalostmi ucházet o důstojnější povolání nebo mohli získat čas zapsáním se do pokročilejších kurzů gramatiky nebo humanitního zaměření v římské koleji, aniž by museli látku opakovat nebo začínat od nejnižší třídy.

Tuto „základní školu“ vedl, dokud mohl, více než sto let starý P. Dragonetti († 1628), o kterém se vypráví veselá anekdota spojená s jeho lekcemi Vergilia. Urban VIII. tak jednou procházel okolo kostela svatého Pantaleona a upoutala ho úctyhodná postava nějakého starce s dlouhými bílými vousy, obklopeného hejnem chlapců. Zeptal se, kdo to je, a bylo mu řečeno: pan P. Gaspar Dragonetti, který i přes svých sto a více let věku nadále vyučuje chlapce ze Zbožných škol a hlavně jim vykládá Vergilia, na něhož je prý velkým odborníkem. Papež, který byl zběhlý humanista, si ho dal zavolat a po krátkém rozhovoru ho požádal, aby přišel do paláce a předvedl své znalosti. ve smluvenou hodinu ctihodný stařec dorazil a v přítomnosti vysoce postavených osob (papež, kardinálové, ...) začal přednášet, jak to dělával každý den před svými žáky: „*Chlapci, prosím o pozornost!*“¹⁵⁶

ve čtyřech třídách gramatiky, paralelně s tím, co se učilo v nižším cyklu a podle příkladu římské koleje, byli žáci rozděleni na dvě skupiny, aby mohli navzájem soupeřit. Skupiny byly nazývané latinskými názvy *Romani et Carthaginienses* (Římané a Kartaginci), *Pars Pia et Pars Angelica* (skupina zbožná a skupina andělská), *Equites et Pedites* (jezdci a pěšci), *Legio velox et Legio florens* (Legie rychlých a Legie květin). A také, stejně jako v nižším

¹⁵⁵ Documentum princeps, in: *Archivum*, 3, 1938, s. 47–48.

¹⁵⁶ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 170n.

cyklu, ve čtyřech třídách gramatiky byla první hodina ráno vyhrazená recitování šesti nebo sedmi řádků katechismu zpaměti.

Když srovnáme gramatický cyklus, který nám popisuje *Breve relazione* nebo *Documentum princeps*, z let 1604–1605, se zprávou obyvatel z Luccy z roku 1614, rozpoznáme zřetelnou změnu v organizaci předmětů, i když zůstal zachován stejný počet tříd i jejich příslušné názvy. Na začátku je vytvořen cyklus, který dokonale zapadá do systému římské koleje a je podmíněn jejím schématem. s výjimkou poslední třídy (první), která má svůj vlastní účel završení studií, ostatní čtyři třídy (5. až 2.) připravují žáky na 5. neboli nejnižší třídu jezuitskou, bez toho, aniž by zde bylo řešení návaznosti. Ale v roce 1614 se doporučuje, aby se v těchto čtyřech třídách vyučovala celá gramatika, aby první třída zůstala shrnutím humanitních předmětů a rétoriky, a zůstala tak zakončením celého cyklu.¹⁵⁷ Třídy humanitních předmětů a rétorika se objevují jako autonomní kurzy v letech 1629–1630, v Reglementu nedávno založené koleje nazaretské, ne-li dříve,¹⁵⁸ i když bylo jejich zavedení oznamováno od dob spojení s řeholníky v Luce.¹⁵⁹ Tímto je tedy celé před-univerzitní období kompletní.

Na druhou stranu, pokud celé toto rozdělení předmětů a tříd vzniklo z nutnosti způsobené rostoucím počtem žáků, logicky nemohlo svou integritu udržet v malých městech, kde byl počet žactva omezený. Následkem toho byl v každé koleji vytvořen studijní plán v závislosti na počtu žáků a s odpovídající flexibilitou, což došlo až do extrému s počtem pouze dvou tříd, jedné pro základní cyklus a druhé pro střední cyklus.¹⁶⁰

Možná nebylo nutné trvat na tom, jak důležité je povšimnout si ohromného pokroku, který Josef Kalasanský vykonal při plánování základní a střední výuky nebo univerzitní výuky, protože je tento pokrok vidět dostatečně zřetelně a je zřejmé, že překonal nedostatečný systém římských škol s jednou učebnou a

¹⁵⁷ PosCas, s. 173: (5. třída): „*docet declinare et coniugare*“; (4. třída): „*docet concordantias et regulas latinorum usque ad verba passiva inclusive*“; (3. třída): „*docet regulas latinorum usque ad adverbialia inclusive*“; (2. třída): „*docet omnes regulas latinorum [...] declarat epistolas Ciceronis et multa componit*“; (1. třída): „*explicat Ciceronem et Virgilium, docet etiam scandere versus*“.

¹⁵⁸ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 256.

¹⁵⁹ PosCas, s. 265.

¹⁶⁰ RegCal 11, VI.

jedním učitelem. Ale není méně důstojné povšimnout si rozdílu mezi studijním plánem římské koleje a *Ratio* ohledně před-univerzitních studií na straně jedné a Kalasanského organizací ve Zbožných školách na straně druhé. v římské koleji nejen, že je vyloučeno základní vzdělání, ale také se začíná s latinskou gramatikou, a to ne od začátku od nominativů, nýbrž se slovesy neosobními a souslednostmi, předpokládající znalost základů. Studijní plán Josefa Kalasanského naopak začíná slabikováním a končí rétorikou, čímž je celý soubor sestaven z devíti kurzů a má obdivuhodnou symetrii a rovnováhu: čtyři třídy pro základní cyklus, čtyři třídy pro pokročilý cyklus a 5. třída pro střední cyklus, kde se zdokonalovaly děti z prvního cyklu a začínaly se učit základy druhého cyklu. Velkolepé dílo geniálního pedagoga.¹⁶¹

4.3 ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRO VŠECHNY

Může se to zdát neuvěřitelné, ale je to tak: je to stěží jedno století, co existuje státní povinná základní škola zdarma v zemích evropské kultury. Stěží jedno století od doby, kdy západní státy přijaly za svou sociální povinnost otevřít veřejné školy se základním vzděláním pro všechny, vzděláním povinným a zdarma. A skutečnost, že i po uplynutí jednoho století existují evropské národy s významným počtem analfabetů, naznačuje, že ještě nebyly aplikovány příslušné zákony v celé své celistvosti nebo že pro jejich aplikaci není dostatek veřejných prostředků.¹⁶² Ale to, čeho už bylo dosaženo, je nezvratné. A kdyby dnes Josef Kalasanský pozvedl hlavu ze svého hrobu, byl by spokojený. To, co uskutečnil v roce 1597 u svaté Doroty, mohlo zůstat pouhou „utopií“, jako mnoho jiných myšlenek jeho současníků. Ale to se nestalo. Byla to historická výzva: základní škola pro všechny, hlavně pro chudé, kteří ji nemohou zaplatit.

Kromě jednoduchosti této myšlenky je třeba si uvědomit i absurditu celého plánu, protože byl zcela nerealizovatelný Kalasanským samotným a jeho

¹⁶¹ Srov. GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 642, pozn. 210.

¹⁶² GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 661.

institucí. Nikdy, ani v jeho vlastním století ani ve stoletích budoucích, nemohl dokázat uspokojit potřeby všech dětí. Na to by potřeboval stovky tisíc škol a učitelů. Ale zásadní bylo uvést do chodu organismus, instituci, která by uskutečnila historickou myšlenku ve skutečném životě. A jestli se univerzální civilizace nakonec dokázala této myšlence přizpůsobit, nikdo nemůže zpochybnit jasnozřivost tohoto muže, o kterém Severino Giner píše, že „*začal ono dobrodružství s tak ohromným nedostatkem prostředků a lidí a navíc, musel stát proti dobře smýšlejícím lidem své doby*“¹⁶³.

Myšlenka by to byla geniální, i kdyby poslední propagátoři a definitivní tvůrci povinného základního vzdělávání zdarma v civilizovaných národech neměli ani ponětí o jménu Josef Kalasanský. Postačila by pouhá souhra realizací jeho myšlenky. v době, kdy se evropské národy rozhodly udělat poslední krok, kdy státy zavedly výuku zcela zdarma v základních školách pro všechny společenské třídy, hlavně pro chudé, kteří nemohli platit, celá Evropa – především národy převážně katolické – už byla dávno posetá náboženskými školami, které poskytovaly výuku zdarma, jak základní, tak dokonce středoškolskou, všem společenským třídám dětí, hlavně těm z nejnižších vrstev. A tato realita nemohla být veřejnými představiteli ignorována. A navzdory panujícímu antiklerikalismu, vlády, které uskutečnily sekularizaci církevních majetků a potlačení náboženských řádů – zejména ve Francii a ve Španělsku – respektovaly existenci vzdělávacích center spravovaných náboženskými řády alespoň do té doby, než se stát sám zavázal k odpovědnosti za veřejné vzdělání zdarma.

Konkrétně ve Španělsku sekulární zákony v 19. století, které potlačovaly veškeré typy náboženských řádů, osvobodily piaristy od všech nebo alespoň od části nařízení a nechaly otevřené jejich bezplatné školy, „*dokud Kongres nevyřeší plány veřejného vzdělávání*“, jak se říká v zákoně z 1. října 1820 a v zákoně z roku 1836 se dočteme: „*Provizorně a tam, kde to bude posouzeno jako nezbytné, dokud nebude vzdělání poskytováno jinými prostředky, zachová [vláda] některé domy piaristů.*“¹⁶⁴ Muselo uběhnout ještě dalších dvacet let,

¹⁶³ Tamtéž, s. 662: „[...] *empezó la aventura con tanta exiguüdad de medios y de personas, y aun contra el sentir de los bien pentantes de entonces.*“

¹⁶⁴ Cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 662.

aby byl schválen slavný zákon: „Ley Moyano“, z 9. září 1857, který předepisoval, že „základní veřejné vzdělání bude zdarma pro ty, kteří si jej nemohou dovolit platit a povinné pro všechny“¹⁶⁵. A je velmi zajímavé, že v článku 9, kde je tento oddíl dále specifikován, se říká: „Základní vzdělání bude poskytováno zdarma ve veřejných školách těm dětem, jejichž rodiče, zástupci nebo opatrovníci si ho nemohou dovolit zaplatit, prostřednictvím osvědčení udíleného za tímto účelem příslušným farářem a ověřeného místním starostou.“¹⁶⁶ Chyběly ještě dvě věci, aby španělská legislativa definitivně posvětila „moderní základní školu“: aby se zrušilo *osvědčení o chudobě* a aby byli *zdarma* přijímáni i ti, kteří byli schopní platit. Josef Kalasanský už obě věci realizoval ve svých římských školách v roce 1617, v historické chvíli, kdy se jeho dílo oficiálně proměňuje na Paulínskou kongregaci Zbožných škol, po dvaceti letech, během kterých s větší či menší preferencí přijímal pouze chudé děti, po kterých požadoval s větší či menší přísností osvědčení o chudobě.

Je tedy velmi pravděpodobné, že pomalý proces realizace veřejných základních škol zdarma pro všechny měl spojitost se starou myšlenkou a institucí Josefa Kalasanského, která v té době stále ještě existovala a která byla modelem a žádoucím vzorem. Španělské úřady na jedné straně *provizorně* ochraňovaly a zachovávaly Zbožné školy a na druhé straně oficiálně projektovaly, ustavovaly a posvěcovaly zakládání moderních státních základních škol.

Stejná cesta byla sledována paralelně i ve Francii, s předstihem a větší rychlostí než ve Španělsku. Dekrety ze 17. listopadu 1794 a 25. října 1795 založily základní školy ve vesnicích a městech placené částečně státem a částečně žáky. Jiné nařízení z 19. února 1816 vyžadovalo, aby „všechny obce poskytovaly základní vzdělání všem dětem svých obyvatel a aby bylo v případě chudých dětí *zdarma*“¹⁶⁷. Na toto vyčlenil stát fond s 50 000 franky, které však pro všechny nevystačily, takže obce „předávají své základní školy Bratrům křesťanských škol, řádu sv. Uršuly a jiným kongregacím“¹⁶⁸. Něco podobného na-

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 662.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 662.

¹⁶⁷ BOWEN, J. *Historia de la educación occidental*, sv. III., El Occidente moderno, Europa y el Nuevo Mundo: Siglos XVII-XX, Barcelona: Herder, 1985, s. 324n.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 383n.

stává i u zákona „Loi Guizot“, z 28. června 1833, který „ukládal za povinnost každé obci, aby poskytovala základní školu, kam by byly přijímány nemajetné děti zdarma. Byl to právě poslední požadavek, který umístil tyto školy pod správu především náboženských kongregací. Během následujících čtyřiceti let nebylo realizováno nic jiného, co by se týkalo základního vzdělání francouzských dětí: závisely zcela na programu náboženských organizací, na základní alfabetizaci, kterou poskytovala obec, a na schopnosti svých rodičů jim vzdělání zaplatit“¹⁶⁹. A proto bylo nutné čekat až na zákon „Loi Ferry“ z roku 1881, který ustanovil základní vzdělání v celé Francii zdarma, a v roce 1882 druhý zákon „Loi Ferry“, který toto vzdělání učinil povinným.

Francie a Španělsko jsou zářné příklady toho, že moderní základní školy zdarma se zrodily a byly udržovány v rukou náboženských organizací a podle jejich příkladu založil stát veřejnou školu, která časem dospěla až k výuce zcela zdarma a podle zákona povinné. Mezitím nechyběla řešení ani v katolických kruzích ani v protestantských, ale jisté je, že všechna byla nakonec překonána nebo zrušena a všechny civilizované národy přijaly společný vzorec: základní školu – a později i střední – povinnou a zdarma pro všechny. A byl to ten samý vzorec, jaký nabízel Josef Kalasanský, jen byl realizován až o tři století později.

Cíle základního vzdělání zcela zdarma dosáhla většina evropských národů: v roce 1869 je ustanovena veřejná škola zdarma v Rakousku¹⁷⁰ a ve všech národech, které byly součástí Rakouska-Uherska: tedy na území Rakouska, Maďarska, Čech, Moravy, Slovenska, Chorvatska a Dalmácie. ve Francii byla povinná školní docházka zdarma ustanovena v letech 1881–1882, v Prusku byla výuka zcela zdarma ustanovena v roce 1888, v Anglii je zavedena povinná školní docházka v roce 1880, ale výuka zdarma se datuje až od roku 1891, v Irsku je povinné základní vzdělání zdarma realizováno v roce 1892, v Rusku to samé platí od roku 1908.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 403.

¹⁷⁰ 14. května 1869 zavedl školský zákon (Hasnerův zákon) školu obecnou, měšťanskou, učitelské ústavy pro vzdělávání učitelů škol obecných a měšťanských a stanovil ekonomické a sociální zabezpečení učitelů. Dále se zákon zabýval povinností chodit do školy od dokončeného šestého roku do dokončeného čtrnáctého roku života.

Určitě je jedna věc podobnou záležitostí uzákonit a jiná věc ji opravdu realizovat, což platí i pro stát samotný. Proces „evropské alfabetizace“ je pomalý a nákladný, s významnými rozdíly mezi národy. Společnou příčinou problémů byl vždy nedostatek veřejných ekonomických prostředků. Potřebný rozpočet pro vzdělávání byl mnohem vyšší, než byly veřejné finanční zdroje. To vše se zdá zřejmé ze španělské legislativy. Zákon „Ley Moyano“ z roku 1857 stanovil, že *„základní veřejné vzdělání bude zdarma pro všechny, kteří si ho nemohou dovolit zaplatit, a povinné pro všechny“*¹⁷¹. A ještě i o půl století později deklaroval Královský dekret z 26. října 1901: *„Základní vzdělání bude ve veřejných školách zdarma poskytováno dětem, jejichž rodiče, zástupci nebo opatrovníci nemohou vzdělání zaplatit; a na základních případně vyšších stupních bude povinné pro všechny španělské děti.“*¹⁷²

Zmizelo „osvědčení o chudobě“, podepisované farářem a starostou, ale vzdělání nebylo ještě zcela zdarma úplně pro všechny. Během půl století, které následovalo po vydání zákona „Ley Moyano“, se věci měnily pomalu. Královský dekret z 5. října 1883 nahradil „osvědčení o chudobě“ a ve svém článku č. 10 stanovil: *„Ty děti budou považovány za chudé, jejichž rodiče mají po uvážení radnice právo na zdravotní péči zdarma.“*¹⁷³ Financování učitelů a škol základního stupně nadále záviselo na obecních radách, které měly k dispozici krajské a státní prostředky, a na takzvaných „retribucích“ od dětí, které si mohly dovolit za vzdělání platit. Ale komplikované spory, které vyvolávalo vybírání těchto „retribucí“, neustále nedostačující obecní prostředky a liknavost ve vyplácení platů učitelům vedly k definitivnímu řešení v už zmíněném Královském dekretu z 26. října 1901, kde bylo stanoveno, že učitelé budou pobírat plat přímo od státu z rozpočtu Ministerstva veřejného vzdělávání.

„Retribuce“ však byly i nadále státu vypláceny až do vydání Dekretů z let 1910, 1911 a 1913, kde se ustanovuje seznam učitelů a ruší se „retribuce“ tou měrou, jakou stoupají platy. *„S postupným zvyšováním platů v roce 1918 a dále se dospělo k úplnému zrušení retribucí – jak se píše v roce 1924. Základní vzdě-*

¹⁷¹ Cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 664.

¹⁷² Tamtéž, s. 664.

¹⁷³ Cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 665.

*lání ve státních školách je zcela zdarma pro rodiče i děti, ať už jsou bohatí nebo chudí, a možná je to právě ta rovnost, ke které tím došlo: nikoho nebylo třeba se ptát, jestli je chudý nebo není, jestli platí nebo za sebe nechává platit jiné, čímž ustalo mnoho trapných situací a sporů [...] je dosaženo výuky zcela zdarma.*¹⁷⁴

4.3.1 Katolická církev a základní škola

V této práci není prostor pro to, abychom se souvisle zabývali vztahem církve a vzdělávání, které ve středověku přechází do péče církve. Klášterní školy, farní školy a katedrální školy, více či méně rozšiřované a navštěvované byly jedinými centry veřejného vzdělání zdarma, kde byla poskytována základní výuka: čtení, psaní, počty a křesťanská věrouka. Tyto instituce byly v určitém smyslu veřejnými, lidovými školami. Nicméně ve středověké společnosti se obyčejný lid nezajímal o kulturu a literaturu, ta byla zcela výhradně v rukou kléru.

A bylo obvyklé, že se školy otvíraly v kláštorech, na farách a v katedrálách, aby přijímaly a vzdělávaly ty, kteří se chtěli stát mnichy nebo diecézními duchovními. Do těchto škol měly přístup všechny děti, i ty chudé, protože bývaly všechny zcela zdarma. Ale tato výuka zdarma, vyžadovaná dokonce ekumenickými koncily,¹⁷⁵ koncem středověku postupně mizela.

Paradoxně je nezpochybnitelnou skutečností, že humanismus, v Římě i všude jinde, místo aby vedl k pokroku, způsobil zaostávání v oblasti veřejného vzdělávání, alespoň co se týče jeho praktické realizace. Zatímco pedagogická literatura italského šestnáctého století je plná zdravých a plodných praktických myšlenek – včetně zmínek o nutnosti veřejného vzdělávání –, v oblasti

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 665.

¹⁷⁵ III. lateránský koncil v roce 1179, ustanovil v 18 kánonu: „[...] *ne pauperibus, qui parentum opibus iuvare non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur, per unamquamque ecclesiam cathedralem, magistro, qui clericos eiusdem ecclesiae, et scholares pauperes gratis doceat, competens aliquod beneficium assignetur, quo decentis necessitas sublevetur, et discentibus via pateat ad doctrinam*“, in: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Freiburg: Herder, 1962, s. 196. Totéž opakuje také IV. lateránský koncil z roku 1215, kán. 11, in: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Freiburg: Herder, 1962, s. 216.

praktické realizace je myšlenka veřejného vzdělávání čím dál více opouštěna.¹⁷⁶ Církevní školy středověku, které byly zdarma a v určitém smyslu i veřejné, jsou vystřídány školami městskými, spravovanými městskými radami a zastupitelstvy, které jsou sice veřejné, ale nejsou zdarma, i když občas přijímají omezený počet chudých bez placení. Středověký systém základního vzdělávání se velice liší od novověkého modelu školství. Renesanční doba přináší více kultury a více peněz, ale ukládá praktické kritérium, že kdo chce mít přístup ke kultuře, musí zaplatit. A tak jsou chudí vytlačováni na okraj a bez možností chodit do škol, protože je nemohou zaplatit.

A je to opět církve, která nabídne novou veřejnou školu zdarma. v tomto případě se nejdříve objevuje škola střední, ta s výukou gramatiky, tedy škola jezuitů. A po ní jako její nezbytný doplněk škola základní, na kterou střední škola navazuje: to jsou Zbožné školy. Neúspěšné pokusy Josefa Kalasanského najít v Římě nějakou instituci – římský senát, náboženské řády nebo náboženské kongregace a sdružení –, která by chtěla zdarma poskytovat základní vzdělání chudým dětem, jasně dokázaly, že žádná taková instituce neexistovala. A jeho škola byla tedy něčím zcela novým. Časem se zvýšil počet škol a kolejí spravovaných náboženskými řády, rozestých po celé Evropě. ve Francii – kde neexistovaly žádné Zbožné školy až do roku 1957 – se zrodila v poslední čtvrtině 17. století nová instituce věnovaná výhradně základnímu vzdělávání, Bratrstvo křesťanských škol, které byly následovány jinými podobnými kongregacemi založenými za tím samým účelem. Základní podstata nebo specifické poslání bylo to samé jako u Kalasanského: základní vzdělání – a posléze i střední – zcela zdarma pro všechny, hlavně pro chudé.

Ať už znali Josefa Kalasanského a jeho dílo, anebo ne, noví zakladatelé neudělali nic než to, že obnovili závazek a nezbytnost jeho staré myšlenky. Evropa byla dost velká a bylo v ní místa pro všechny. ve Francii měla významnou, ne-li hlavní úlohu kongregace Školských bratří, a to až do chvíle, kdy stát ustanovil základní veřejnou školu, povinnou a zdarma, jak už jsme zmínili dříve. A je zajímavé povšimnout si toho, že její zakladatel, svatý Jan Křtitel de la Salle

¹⁷⁶ SÁNTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 35.

(† 1719), poslal počátkem 18. století do Říma H. Gabriella Drolina, aby založil podobnou školu, a v dopise z 11. února 1705 ho žádá: „*Prosím vás, abyste se přesně informoval, jak to vypadá s řádem Zbožných škol: jaká mají pravidla, jak žijí a jak jsou spravováni, jestli jsou všichni kněží, jestli přijímají peníze. Zjistěte toho co nejvíce, co budete moci o této záležitosti, a informujte nás o všech zjištěných detailech.*“¹⁷⁷ Odpověď Drolina se nedochovala, ale množství otázek a obrovský zájem, který projevuje francouzský světec o dílo svého španělského předchůdce, odhalují něco více než jen pouhou zvědavost u zakladatele, jehož instituce se věnuje tomu samému poslání, pro které se o století dříve zrodily Zbožné školy.

Spolu s rostoucí expanzí de La Salleho škol ve Francii, škol marianistů¹⁷⁸, maristů¹⁷⁹ a jiných podobných řádů, které otevíraly své školy *zdarma* všem dětem, existují paralely ve formě farních škol zvané *petites écoles*, které pokračovaly v tradiční cestě středověku. Jsou to veřejné školy, ale *nejsou zdarma* a mají určitou podobnost s *obecními školami*, které v Římě objevil Josef Kalasanský. ve skutečnosti, „*pouze ve městech, kde byla univerzita, mohl člověk získat kompletní vzdělání, v těch ostatních mělo základní vzdělání pouze mlhavé obrysy, v petites écoles, školách o jedné místnosti pod správou farních kostelů. Tyto byly teoreticky otevřené všem, chlapcům i děvčatům, ale v praxi, protože nebyly dotovány z žádných fondů ani účastí státu ani účastí církve, a protože musely vybírat zápisné, byli jejich klienti omezeni na děti z obchodnické třídy.*“¹⁸⁰

Bez výuky *zdarma* není možné mluvit o *veřejné škole*, protože větší část populace byla tvořena chudými, kteří ji nemohli zaplatit. A tím, kdo nabízel školy *zdarma*, byly opět náboženské kongregace, které tak naznačovaly obrysy definitivního cíle, ke kterému stát nakonec musel dojít, aby mohl založit „moderní veřejnou školu“. Bowen píše: „*Rodiny z vyšších vrstev vzdělávaly své děti*

¹⁷⁷ FÉLIX, P. *Las cartas de s. Juan B. de la Salle*, Madrid, 1962, s. 123.

¹⁷⁸ Kongregace založená v roce 1817 v Bordeaux Guillaumem Josephem Chaminadem († 1850) a schválená Piem IX. v roce 1865, je též zvaná Mariini bratři (Frères de la société de Marie). Věnují se výchově mládeže, výuce ve školách a misiím. v čele kongregace je generální představený. Marianistů je dnes kolem tří tisíc, většinou v USA. Hlavní misie mají v Latinské Americe, Africe a Japonsku.

¹⁷⁹ Členové této kongregace, zvaní maristé, měli v programu úsilí o větší osobní dokonalost podle vzoru Panny Marie a pod její ochranou. Na programy měli výchovu mládeže a misie.

¹⁸⁰ BOWEN, J. *Historia de la educación occidental*, s. 56n.

*doma prostřednictvím vychovatelů, pracující třídy ale nemohly udělat nic jiného, než spolehnout se na charitu, a to byl právě další krok rozšiřování skolari-
zace ve Francii (a větší části Evropy): vznik nového fenoménu ve světě vzdělání – kongregace katolické církve zaměřené na vzdělávání.*¹⁸¹

Tento „nový fenomén“ se vytrvale držel svého poslání. Všude se také objevovaly i jiné, světské aktivity, povzbuzené novými myšlenkami osvícenství, které převládaly hlavně v kulturním hnutí ve Francii. Ale navzdory svým úspěchům, nové školy se od škol spravovaných kongregacemi lišily přinejmenším ve dvou věcech: svým laickým zaměřením a svým charakterem *placené* výuky, prostřednictvím retribucí.¹⁸²

Třetí z velkých svatých zakladatelů veřejného vzdělávání zdarma je Don Bosko. Jeho dílo v oblasti vzdělávání, se svými různorodými podobami, se objevuje a je vytvářeno v druhé polovině devatenáctého století současně s tím, jak byly vydávány zákony nařizující povinnost školní docházky a výuku zdarma, obě tato nařízení byla oficiálně platná, ale byla uváděna do praxe pouze postupně až do počátku dvacátého století, jak dokazují statistiky alfabetismu ze všech národů.

Díla Dona Boska a jeho salesiánů proto také akceptují myšlenku společnou všem kongregacím zaměřeným na výuku: školy otevřené všem, školy zdarma, vzniklé právě proto, aby je navštěvovali hlavně chudí a opuštění. v Turíně, kde byly zakládány, nebyli žádní piaristé, ale zato byli ve všech oblastech Itálie. Don Bosko je znal, nejprve podle jména a později toužil seznámit se s nimi blíže, takže při svých cestách do Říma v letech 1867 a 1869 nejméně třikrát navštívil piaristickou kolej. Vřelé přivítání, kterého se mu dostalo od otců i žáků, ho hluboce ovlivnilo. A zdá se, že to nebyly pouhé zdvořilostní návštěvy, spíše je využil k tomu, aby se poučil o jejich myšlenkách a pravidlech – stanovených Josefem Kalasanským osobně – a vyjádřil obdiv k jejich úspěchům jak v jeho současnosti, tak v celé jejich dlouhé historii. 26. září 1867 napsal Don Bosko ve svém dopisu rektorovi koleje, P. Alessandru Checcuccimu,

¹⁸¹ Tamtéž, s. 152.

¹⁸² GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 668.

v souvislosti s cholerou, která vypukla ve vesnici Albano, kde měla kolej letní ubytování pro své žáky, protože se Don Bosko obával, že bude nutné kolej zavřít:

„Nedokážu ani vyslovit, můj příteli, jak hluboce mé srdce zranila tato špatná zpráva, navíc mám předtuchu, že budete-li muset zavřít kolej, mnoho plodů ctností a vědy bude bohužel ztraceno! Ale abych trochu ulevil své sklíččnosti, myslím na ty prozřetelné instituce a skvělou disciplínu, která vládne vaší koleji, připomínám si její slavné tradice a ony tak moudré a laskavé zákony, kterými se řídí, jak v ohledu vzdělávacím tak vědeckém, to jsou velké důvody pro mou útěchu. A obavy u mě vystřídala naděje šťastnější budoucnosti, protože mám pocit, že vašemu internátu vůbec nechybí svatý a horlivý úmysl formovat srdce a mysl chlapců ve zbožnosti a vzdělání.

A co říkám na to místo, báječné, prostorné, provzdušněné [...]? Ale to by bylo velice málo, kdybych při svých návštěvách Nazaretské koleje nebyl obdivoval především bezelstný a skromný, nestrojený, ale radostný charakter vašich studentů, jejichž tváře odhalovaly vlídné a srdečné pocity jejich upřímně dobré duše, bez pozlátka nebo předstírání. A to srdce plynoucí skrze rty, které jsem objevil u všech těch mladých chlapců, s neomylnými znaky upřímné prostoty a něžné vlídnosti mě opět přesvědčilo, jak sladká je ctnost, když není vymáhána přísností, ale když je povzbuzována přívětivostí.

I jiné požadavky občanského vzdělání a morálky se mi zdají optimálně realizovány. A abych dokázal svou plnou spokojenost, kterou jsem u vás zažil, zde je pár konverzací, které jsem vedl s mnoha římskými osobnostmi, a dokonce se samotným Svatým otcem [Piem IX. – pozn. aut.], který měl velkou radost z vlídné péče, kterou věnujete vaší koleji. Také bych řekl, že výuka v Nazaretské koleji je velmi úctyhodná, protože jste našli dobré metody a šlechetné motivy, a co je nejdůležitější – schopné muže, které mě velmi těšilo poznat [...]. A to ani nemluví o tom, co znamená trvalé a zaslouženě získané dobré jméno, kterému se Nazaretská kolej dosud těšila, a velký počet žáků, kteří přicházejí ze všech částí Itálie, a ti skvělí muži, které jste vychovali [...].“¹⁸³

¹⁸³ VILÁ, C. San Juan Bosco y el Colegio Nazareno, in: *Archivum*, 24, 1988, s. 273–275.

Možná se velký pedagog a svatý zakladatel salesiánů něco naučil při tomto vlídném, upřímném, přátelském kontaktu s piaristy, když zkoumal a obdivoval jejich instituce a disciplínu, metody a pravidla, zbožnost a vzdělanost této koleje. Ale i kdyby tomu tak nebylo, popis toho, co viděl, a jeho pozitivní hodnocení vzdělávacích aktivit dokazují totožnost pedagogických kritérií a duchovní harmonii mezi Donem Boskem a Josefem Kalasanským.¹⁸⁴

Základní škole vytvořené Kalasanským zůstává nejenom historické prvenství mezi iniciativami objevujícími se v katolické, a dokonce i nekatolické sféře díky důležitému faktu, že byla zdarma pro všechny děti, ale jsou zde i jiná další fakta neméně důležitá pro tvorbu definitivní struktury moderní veřejné základní školy. Můžeme zmínit koncepci a následné ukončení předmětů a tříd, harmonické a progresivní uspořádání základního cyklu se středním a vyšším do úplného celku komplexní přípravy pro univerzitní studia, paralelní uspořádání základního cyklu jako didaktického tělesa jedinečného a uceleného sama o sobě, pojatého výslovně jako nezbytný kulturní závazek pro ty, kteří nechtěli nebo nemohli pokračovat ve studiích vyššího cyklu, protože byli chudí. Možná tento poslední aspekt je ten, který nejlépe definuje, spolu s výukou zdarma pro všechny, moderní koncept veřejné základní školy. Protože právě s ní chtějí stát ty potírat analfabetismus, s minimem znalostí dostatečných k tomu, aby se lidová vrstva účastnila kulturních hodnot, aby uměla ocenit sama sebe a aby jí zůstaly otevřené dveře pro možné osobní pokroky.

Jiné iniciativy veřejné školy, ať už katolické nebo nekatolické, buď příliš podřizovaly základní výuku náboženským účelům – naučit se číst, aby bylo možné číst v Bibli nebo katechismu, nebo se příliš zabývaly eticko-náboženskou výchovou spíše než literárně-vědeckou, rozšiřující progresivně její obsah.

¹⁸⁴ GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual...*, s. 190.

4.3.2 Základní škola pro dívky

V roce 1655, ve stejném roce kdy byl zvolen Alexandr VII., zřejmě se začátkem nového školního roku 1655–56, byly v Římě založeny na výslovné přání papeže veřejné základní školy zdarma pro chudé dívky. Tyto nové římské školy se nazývaly „Pontifikální školy“, „papežovy školy“ nebo *Zbožné školy Svatého otce*. Ani jméno ani instituce nebyly ničím náhodným, protože vědomě souvisely se Zbožnými školami Josefa Kalasanského, jak dokazují jasné indicie. První z těchto indicií je staré přátelství, které papež udržoval s piaristou P. Carlosem Mazzei. Oba byli vytříbení latinisté a jejich přátelství trvalo už od doby, kdy byl Fabio Chigi (Alexandr VII.) papežským vyslancem v Kolíně.¹⁸⁵

Bylo to tedy už nějaký čas, co bylo jméno Zbožných škol známé uším papeže Alexandra VII. Další indicie, ještě výmluvnější, souvisí s benevolentním postojem Alexandra VII. ke Zbožným školám už od doby jeho zvolení papežem. Zbožné školy byly jeho předchůdcem Inocencem X. v roce 1646 omezeny na kongregaci bez slibů.

Když byl Fabio Chigi jmenován státním sekretářem v listopadu 1651 a poté kardinálem, P. Mazzei a jiní piaristé se k němu uchýlili o pomoc, protože doufali, že dosáhnou toho, aby papež Inocenc X. brzy omezení odvolal. Ale vše bylo marné. Papež zůstal neoblomný až do své smrti. Kardinál Chigi jim však dodával naděje, že jim poskytne účinnou pomoc, až nastane ta pravá chvíle. A ta chvíle nastala, když byl sám zvolen papežem. Dne 24. ledna 1656 papežským breve *Dudum felicitis* obnovil Zbožné školy jako kongregaci s jednoduchými sliby, jako jakýsi úvod vedoucí k jejich úplnému obnovení v podobě řádu se sliby věčnými.

Od dubna 1655, kdy byl zvolen, do ledna 1656 se tedy Alexandr VII. věnoval procesu rehabilitace Zbožných škol, přijímající listy a velvyslance ze dvorů krále polského a velkoknížete toskánského, včetně osobních proseb kardinálů kurie, kteří se všichni přimlouvali za Zbožné školy a zdůrazňovali

¹⁸⁵ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 671.

jejich zásluhy a velmi dobrou pověst, které se těšily ve všech královstvích. i když papež Zbožné školy v Říma dobře znal, musel cítit dojetí nad tolika chválami a prosbami, které obdržel od lidí toužících školám pomoci. A právě v těchto měsících se rozhoduje založit v Římě „Zbožné školy Svatého otce“ pro dívky. Bylo by nepochybně absurdní oddělovat oba skutky a nevidět závislost druhého na prvním, vždyť to byl jakýsi plod obdivu a úcty k dílu Josefa Kalasanského, které papež Alexandr VII. určitým způsobem znovu oživil po deseti letech vynucené nečinnosti.¹⁸⁶

Na začátku bylo otevřeno současně 40 škol, ale v roce 1659 byl jejich počet snížen na 30, „*rozmístěných takovým způsobem a v takové vzájemné vzdálenosti napříč římskými čtvrtěmi, že všechny chudé dívky mohly školy využít ke svému prospěchu*“¹⁸⁷. Každá škola nemohla mít více než 30 děvčat. Přesto nutně přebývala volná místa, proto se počet škol v roce 1664 opět snížil na 24, což bylo považováno za dostatečný počet.¹⁸⁸

Paralelismus se Zbožnými školami Josefa Kalasanského může být spatřen v tom, že oboje školy byly zdarma. Nejednalo se o dívky sirotky, dívky opuštěné ani pouliční žebračky, ale jednoduše o dívky z chudých rodin ve městě, které nemohly chodit do školy ve své čtvrti nebo do jiných, kde se platilo. Sociální rozměr je také úplně stejný, protože v obou institucích mělo být poskytováno minimum znalostí, aby mohli žáci později získat lepší uplatnění a vydělávat si práci na živobytí. Podívejte se na tento úvodní odstavec Nařízení z roku 1659: „*Jeho Svatost, pohnutá otcovským a svatým zápallem, v touze pomoci chudým dívkám tohoto města, z nichž většina se jen tak toulá po ulicích a je tak v nebezpečí ztráty počestnosti a jiných neřestí v domech převeliké bídy, tvrdíce, že nic nevědí anebo že nemají práci, založil zbožné dílo škol pro jejich dobrou výchovu a proto, aby byly vyučovány různým povoláním, kterými si mohou vydělat na živobytí.*“¹⁸⁹

¹⁸⁶ PELLICCIA, G. *La scuola primaria a Roma dal secolo XVI al XIX*, Roma, 1985, s. 401.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 463–466.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 403.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 463.

Tyto řádky spontánně připomínají podobnou situaci dětí, která pohnula Kalasanského k založení řádu. Avšak je zde jeden velký rozdíl mezi zbožnými školami Josefa Kalasanského a papeže, protože zatímco ty první byly otevírány pro výuku čtení, psaní, počtů, gramatiky a křesťanské věrouky, ty druhé pouze vyučovaly spřádání vlny, navinování vlákna, šití a pletení. A zatímco pracovaly, musely dívky mezi dopolednem a odpolednem vykonávat tyto duchovní praktiky: růženec, „Korunu Páně“, jednu hodinu ticha, litanie Panny Marie, zbožné písně, studium křesťanské věrouky a tři dny v týdnu litanie Svatých a o nedělích pak katechismus na faře.¹⁹⁰

Dříve než byly založeny Zbožné školy papeže, existovaly školy městské, které byly placené stejně jako školy pro chlapce. Ani jedny ani druhé, alespoň ze začátku, nevyučovaly čtení a už vůbec ne psaní, a dokonce i v pozdější době potřebovaly licenci, aby tyto věci vyučovat mohly. Veřejné školy pro dívky byly tedy především, i když ne pouze, školami pro výuku ženských prací.¹⁹¹ Tyto římské školy si svou strukturu udržely až do konce papežského státu (1870), dokud praktickým způsobem nesplynuly s veřejnými školami italského státu.¹⁹²

V Římě samotném a v jiných částech Evropy vznikají další instituce pro vzdělání a výuku děvčat, ale všechny obvykle dodržují schéma výuky, které jsme už zmínili. Tedy hlavní náplní jsou zde práce typicky ženské s šablonami přizpůsobenými společenské vrstvě žákyň. k tomu se téměř vždy přidává čtení, psaní a někdy i počty. Literární a vědecké vzdělání se považuje za věc vhodnou jen pro muže. Ženy měly zavřené dveře univerzit až do druhé poloviny 19. století nebo začátku 20. století. Proto ani nepotřebovaly přípravu, která byla poskytována chlapcům v kurzech školy základní, střední a vyšší.

Mluvíme-li tedy o moderní veřejné základní škole, musíme přesně rozlišovat historický vývoj, který sledovaly školy pro chlapce a školy pro dívky. Zatímco ta pro chlapce je už od začátku považována za první cyklus dlouhé

¹⁹⁰ PELLICCIA, G. *La scuola primaria a Roma...*, s. 465.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 395n.: „[...] scuole femminili rionali di Roma [...] sono scuole a pagamento [...] scuole più di avviamento al lavoro che di istruzione.“

¹⁹² Tamtéž, s. 405n.

studijní kariéry, která je dokončena na univerzitě, ta pro dívky podobnou perspektivu nezahrnovala do doby, než bylo i ženám dovoleno vstoupit do učeben univerzit. Navíc základní škola pro dívky, i poté co ji moderní státy prohlásily za povinnou a zdarma – stejně jako školy pro chlapce – byla ve vývoji opožděná a odlišná od chlapeckých škol a udržovala jako základní jádro a podstatu výuky ženské práce.

Dobrym příkladem této odlišnosti může být *Plán a pravidla pro základní školy z 16. února 1825*, vydaný ve Španělsku, kdy ještě veřejné školy nebyly ani zdarma ani povinné:

„Všechny školy Království budou rozděleny na čtyři typy, podle nichž bude poskytována užší či širší výuka [...]. ve všech školách království, a dokonce i v těch v nejmenších vesničkách budou chlapci vyučováni přinejmenším křesťanské věrouce, správnému čtení a psaní, pravopisu, čtyřem pravidlům počítání celých čísel a zlomků. ve školách prvního a druhého typu bude výuka širší a komplexnější, opět se dotkne křesťanské věrouky a křesťanské morálky, čtení, psaní a počtů, stejně jako základů španělské gramatiky a pravopisu, přesnějších pravidel slušného chování, hodiny krasopisu a jiných, o kterých bude řeč.“¹⁹³

Tímto se určilo minimální a maximální vzdělání, které bylo požadováno na základních školách. A konkrétně jsou citovány Zbožné školy jako vyšší úroveň: *„Piaristické bezplatné školy, ať už jsou založeny na kterémkoliv místě, protože je jejich výuka širší a komplexnější, budou považovány za první typ škol a bude se v nich mít na zřeteli toto nařízení v části čistě literární.“¹⁹⁴*

Pro dívky se však předepisuje následující: *„[...] aby dívkám nechybělo dobré vzdělání v základech katolické víry, v pravidlech dobrého vystupování, s procvičováním ctností a prací vhodných pro jejich pohlaví, na což budou dohlížet městské rady a zastupitelstva, aby byly zakládány školy prvního, druhého, třetího a čtvrtého typu, poskytující výuku podle souvisejících zdrojů a potřeb obcí [...].*

¹⁹³ *Plan y Reglamento de escuelas de primeras letras de 16 de febrero de 1825*, cit. dle: GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 674n.

¹⁹⁴ Cit. dle: GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 675.

*Ve školách prvního typu, kromě výuky křesťanství podle doporučených knih, to bude přinejmenším čtení v katechismu a psaní průměrné úrovně, a budou vyučovány práce vhodné pro dívčí pohlaví, tedy: pletení, střihání a šití běžných oděvů, vyšívání a krajkování a jiné věci, kterým se obvykle dívky učí. ve školách druhého typu bude omezeno krajkování a vyšívání zase ve školách třetího a čtvrtého typu. Velmi přesná výuka psaní a počítání bude poskytována buď samotnou učitelkou anebo s pomocí nějakého učitele nebo praktikanta [...]; nejšířší a nejpečlivější část výuky bude i nadále vyhrazena domácímu vzdělávání a vůli otců nebo poručníků dívek.*¹⁹⁵

Tento podstatný rozdíl v obsahu výuky na základní škole pro chlapce a pro dívky se také odrážel, alespoň v některých regionech Španělska až do poloviny dvacátého století, v běžné terminologii, protože zatímco chlapci „chodili do školy“, dívky „chodily do šití“. Obrovské sociálně kulturní změny poslední doby, v souvislosti s vyrovnáváním práv, povolání a zvyků žen vzhledem k mužům, přinesly také úplné zrovnoprávnění obsahu výuky ve škole, jak základní tak i vyšší a univerzitní úrovně.

Toto všechno nás přivádí k závěru, že moderní základní veřejná škola je dokončením historického procesu pomalé transformace a postupného obohacování vzdělávání na *základních školách pro chlapce* a současně vlastní a odlišné dráhy škol pro dívky až do 20. století, kdy se oba typy škol spojily a dívky přejaly vzdělávací program chlapců v celé jeho celistvosti.

¹⁹⁵ Cit. dle: GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 675.

5 CHARISMA A SPIRITUALITA

Doposud jsme se zabývali vznikem Zbožných škol, historicitou pramenů, které nás přivádí k počátkům díla Josefa Kalasanského, a jeho postupným prosazováním v konkurenčním prostředí městských škol a škol zřizovaných jinými řády. Klíčovou otázkou této práce však zůstává, jakou roli hrálo toto dílo z hlediska duchovního života těch, kteří ve Zbožných školách pracovali jako řeholníci, kněží a učitelé, ale také z hlediska duchovního života a osobního růstu chudých dětí, které zde byly vzdělávány a vychovávány.

Máme-li tedy prokázat autenticitu poslaní a spirituality zakladatele řádu Zbožných škol, musíme na základě analýzy dochovaných pramenů prověřit jeho vztah k evangeliu. Je třeba odpovědět na otázku, kdo je to zakladatel, jaké atributy jsou charakteristické pro zakladatele řádů v katolické církvi a do jaké míry lze tyto prvky nalézt v životě a díle Josefa Kalasanského. Klíčem k poznání Kalasanského spirituality pak bude analýza momentů duchovního života, které jsou typické právě pro zakladatele piaristů.

Angel Miguel Asiain charakterizuje zakladatele řádu a jeho vztah k evangeliu následujícími slovy: *„Bohatost evangelia [...] umožňuje existenci různých stylů života uvnitř křesťanské spirituality [...]. To je to samé evangelium, které může z různých úhlů získávat lidská srdce [...]. Podle tohoto bodu jsou chápáni všichni zakladatelé a Josef Kalasanský obzvlášť. Co to vlastně podle něj znamená zakladatel? Člověk, který umí rozhodujícím způsobem číst v evangeliu, který ví, jak objevovat různé formy zjevení Ježíšovy podoby lidem, v souladu s potřebami doby, ve které se nacházejí. Je to charismatická osoba, ve které privilegovaným způsobem kypí Duch svatý.“*¹⁹⁶

Můžeme tedy říct, že je to právě četba evangelia, co charakterizuje dílo zakladatele. *„Kdo zkoumá svůj duchovní život a snaží se pochopit jeho hlavní realitu, ten následuje Ježíše. [...] Následování Pána představuje podstatu du-*

¹⁹⁶ ASIAIN, M. A. Espiritualidad de la Orden, in: GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, 1978, s. 355.

chovního života.“¹⁹⁷ Ale toto následování Pána, běžné pro veškerý zasvěcený život, získává svoji osobitost různými způsoby četby evangelia a následováním některé z mnohých podob, ve kterých je Ježíš v evangeliu představen.¹⁹⁸ Přesněji řečeno, protože speciální inspirace Duchem svatým je nadpřirozený fenomén, zakladatelem není ten, kdo pouze přečetl evangelium a přišel na novou myšlenku pro své dílo, protože je to Bůh samotný, kdo ho musí myšlenkou inspirovat. A v tomto spočívá „zakladatelské charisma“: „*Je to výzva, kterou Bůh činí každému z nich [ze zakladatelů – pozn. aut.], aby založil určitou službu ve své komunitě, a Bůh mu dá schopnost tuto službu vykonávat.*“¹⁹⁹ Jinými slovy, zakladatelské charisma klíčí díky impulsu nebo výzvě od Ducha svatého, „*konstatováním potřeby, kterou je nutno uspokojit, nebo objevením prázdného místa, které se nikdo neobtěžoval naplnit*“²⁰⁰.

Zakladatelem je člověk, který dokázal objevit jiný způsob, jak ukázat tvář Ježíšovu ostatním lidem podle potřeby doby, ve které se nacházel. Je to charismatická osoba, která má to privilegium, že uvnitř ní hoří plamen Ducha. Osoba, která je poslušná Ducha svatého. Srdce zakladatele je srdce člověka, který je vymodelován tvořivou silou milosti. Srdce, které vzdoruje všem obtížím, jež se před ním mohou objevit, aby mu zabránily splnit poslání, které mu Bůh určil. Srdce, které touží po úplném spojení s Bohem, a díky tomu privilegiu je schopné vidět budoucnost očima Boha a pochopit současné i budoucí potřeby církve. Každý zakladatel v sobě spojuje poslušnost a odvahu, vnitřní život i odevzdání se svým bližním, službu i proroctví. Zakladatel je poslušný Ducha a odvážný v plnění svých úkolů. Je uchvácený Pánem, ale neuzavírá se před ostatními, a naopak se jim zcela odevzdává ve své službě. Zakladatelé jsou tedy lidé, kteří ztělesňují neobyčejným způsobem postoje hláсанé Ježíšem Kristem a kteří naučili milovat Krista i mnohé jiné.

¹⁹⁷ ASIAIN, M. A. La experiencia religiosa de Calasanz, in: GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, s. 43.

¹⁹⁸ Tento centrální bod duchovního života můžeme označit jako architektonický princip, od kterého se vše odvíjí. Jednotlivé formy duchovního života mohou mít před očima Krista, který učí, káže, léčí, uzdravuje apod.

¹⁹⁹ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 601.

²⁰⁰ TILLARD, J. M. r. El dinamismo de las fundaciones, in: *Vida Religiosa*, 52, 1982, s. 166.

Tohoto zakladatele poté následovali další skupiny lidí, kteří chtěli realizovat svůj křesťanský život v linii, jež byla vyznačena onou první charismatickou osobou. A takto, silou lásky a úsilí se vytvářely další skupiny mužů a žen, kteří chtěli být věrni volání Ducha svatého, jenž jim umožňoval žít evangelium tímto neobyčejným způsobem, který objevil zakladatel.

Na předchozích stránkách jsme zmínili úzkostnou starost Josefa Kalasanského, aby našel ty, kteří se zaváží k vyučování a vzdělávání chudých dětí zdarma už od prvních písmenek, ale všechny jeho pokusy selhaly. A nakonec se rozhodl, že se ujme tohoto úkolu on sám. Také musel přemýšlet o významu a praktičnosti své instituce, trvá na tom, že „její charisma“ je zcela jiné než charisma ostatních, aby získal místo mezi různými církevními řády. A toho také dosáhl.

Charisma instituce bylo tedy jasně specifikováno jeho vlastním a definitivním zapojením – jako osoby a jako řádu – do vyučování a vzdělávání dětí všech společenských tříd, ale hlavně těch chudých, prostřednictvím škol, kde se vyučovalo zdarma již od prvních písmenek.²⁰¹ Poprvé v historii církve vznikl řád, který se věnoval této službě a specifickému účelu, chráněnému navíc čtvrtým řeholním slibem. Josef Kalasanský chtěl, aby byli členové řádu zároveň učitelé, kněží a řeholníci. Ale k tomuto závěru došel až po mnoha letech zkušeností. Na začátku se hlavně snažil najít „učitele“ a akceptoval i duchovní a laiky. v druhé etapě vylučuje laiky a požaduje řádové bratry.²⁰² Školy jsou účinně spravovány jeho řeholníky a stejně tak kněžími a laiky. Skutečnost, že jeho řád patřil do skupiny řeholních kleriků,²⁰³ vyžadovala, aby větší část jeho členů byla tvořena duchovními. Na druhou stranu nelze popřít důležitost, kterou dával úloze duchovních v pedagogicko-vzdělávací koncepci svých škol. Avšak navzdory rozporům a problémům, které vznikly přítomností řeholníků v pozici

²⁰¹ Srov. *Declarationes et Decreta Cap. Gen. Specialis*, IV: Declaratio de Charismate Calasanciano, Roma, 1970, s. 22–78; ASIAIN, M. A. El carisma de José de Calasanz, in: *AnCal*, 50, 1983, s. 419–483; GINER, S. El carisma de San José Calasanz según los testigos del Proceso de Beatificación, in: *AnCal*, 39, 1978, s. 183–212.

²⁰² GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 602.

²⁰³ Výrazem „řeholní klerikové“ se v užším slova smyslu označují členové společenství a řády vzniklé počátkem 16. století, vázané sliby, jež se věnují nejrůznějším formám apoštolátu (kázání, vyučování, péče o nemocné atd.).

školních vzdělavatelů, nikdy neopustil svou myšlenku, že jsou nezbytní pro účely vzdělávání, a to i navzdory radikálním tendencím k jejich vyloučení ze vzdělávací sféry.²⁰⁴ Přesto však nebyl tak rigidní, aby zavíral dveře svých škol před učiteli, kteří nebyli členy žádného řádu, takže v nich vždy působil nějaký laik, jako Sarafellini, nebo nějaký klerik, který nepatřil do žádného řeholního společenství, jako Andrés Bayano a Gaspar Dragonetti.²⁰⁵

Nábožensko-duchovní rozměr Zbožných škol lze vymezit vzorci, které se odvíjejí od základních prvků jejich specifického poslání samotného a od povahy nadání jejich členů. A je zřejmé, že mnohé z těchto vzorců jsou běžné pro všechny náboženské řády a kongregace, jako jsou ty, které vyrůstají ze svatých slibů, z konceptu kongregace a ze všech těch klíčových aspektů nebo praktik v celém církevním životě. Jsou zde zahrnuty i prvky vlastní veškeré křesťanské spiritualitě, které nemohou selhat, protože pocházejí ze zbožnosti klášterů.

Následkem toho se nezdá vhodné charakterizovat spiritualitu Josefa Kalasanského a jeho řádu termíny tak běžnými a univerzálními v celé křesťanské zbožnosti, jako jsou víra, naděje, láska, milosrdenství, oddanost Trojici, chřtcentrismus a určitým speciálním způsobem také mariánská úcta, protože těmi není možné odlišit tuto instituci od jiných, ani slibem chudoby, čistoty a poslušnosti, nebo praktikou modlitby nebo povahou služby církvi. Všechny tyto termíny, stejně jako odkazy na život řeholníků a jiných, jsou sice prvky, které nemohou chybět při popisu spirituality Josefa Kalasanského.²⁰⁶ Avšak není možné hledat charakteristiky mimo tento rámec ctností, praktik a skutků křesťanské a duchovní zbožnosti. Budou to spíše speciální vzorce některých z těchto prvků, které odliší specifickou spiritualitu Zbožných škol a jejich zakladatele.

Tyto struktury vyplývají přímo ze samotného poslání, pro které se řád odlišuje od jiných: „*Tento účel představuje skutečné apoštolství a zvláštní pro-*

²⁰⁴ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 602.

²⁰⁵ GINER, S. La vocación escolapia, in: GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, s. 301–335.

²⁰⁶ Declaratio de spiritualitate calasanciana, in: *Declarationes et Decreta Cap. Gen. Specialis*, 334–358; ASIAIN, M. A. La espiritualidad de San José de Calasanz, in: *AnCal*, 50, 1983, s. 485–544.

*středek posvěcení a také specifický cíl, pro který se celá jeho spiritualita formuje a posiluje, definuje a zázračně rozvíjí.*²⁰⁷ Zakladatel řádu se k jeho spiritualitě vyjadřuje v listu z roku 1644: „[...] naše víra je založena na krajní chudobě a krajní pokoře ve vztahu k řádu a na díle, které má za cíl vyučovat malé chudé a nejchudší děti, které více než kdo jiný potřebují někoho, kdo by jim dával chléb a vyučoval je základním prvkům [...]. A tato realizace pokory vyučováním chudých, na rozdíl od jiných náboženských řádů, by se mezi námi nemohla zachovat, kdyby neexistovala krajní chudoba.“²⁰⁸

Josef Kalasanský je opravdu zamilován do *chudoby*. Kapitola o chudobě v jeho stanovách začíná tímto emotivním odstavcem: „*Ctnostná chudoba, matka vzácné pokory a jiných ctností, musí být členy řádu milována jako ta nejpevnější obrana řádu.*“²⁰⁹ Ale kromě františkanismu, který demonstruje v této náklonnosti k chudobě, je v tomto nutné vidět i přímou souvislost se samotným zaměřením díla Josefa Kalasanského, jak vzpomíná oficiální deklarace řádu: „*Objal s radostí krajní chudobu, aby nejchudší děti mohly beze studu navštěvovat jeho školy.*“²¹⁰

Stěží existuje ctnost nebo postoj, na kterém by Josef Kalasanský trval více, než je *pokora*.²¹¹ A to proto, že stejně jako krajní chudoba, je nutná pro vykonávání poslání jeho řádu. Dnes povolání učitelů veřejných škol nepředpokládá ponížení, ani nevyžaduje pokoru, ale něco jiného to bylo v době Josefa Kalasanského, hlavně díky jeho preferenci chudých dětí. Velký pedagog kardinál Silvio Antoniano, který navštívil s Baroniem Zbožné školy, napsal v roce 1584, dávno před touto návštěvou, že učitelé městských škol Říma jsou velmi často „*vandráci a tuláci [...] z čehož vyplynulo, i když bez nějakého důvodu, že jejich vyučování dětí je nízké a opovrženíhodné*“, takže „*by měli učit přinejmenším čestní muži a úctyhodní občané*“²¹². A Josef Kalasanský si toto uvědomuje, a

²⁰⁷ *Declaración*, 353.

²⁰⁸ *RegCal* 64.

²⁰⁹ *Const* 137.

²¹⁰ *Declaración*, 355. Srov. ASIAIN, M. A. *La experiencia religiosa de Calasanz*, s. 63–90.

²¹¹ CUEVA, D. *Calasanz. Mensaje espiritual y pedagógico*, odst. 1005–1058; ASIAIN, M. A. *La humildad en los escritos de Calasanz*, in: *Panorama Escolapio*, Madrid, 53, 1975, s. 115–121.

²¹² ANTONIANO, s. *Tre libri dell' educatione christiana*, Verona, 1583, 28n. Španělský humanista, filosof a pedagog J. L. Vives napsal Erasmovi: „*Me tenet tantum scholarum taedium ut quidvis facturus*

proto vyžaduje pokoru: „*aby se naučili být vnitřně nejpokornější, jak mohou, aby byli schopní vykonávat tak vznešený úkol, jakým je výuka dětí, který se světu, [...] zdá tak nízký a ponižující*“²¹³. v dalším listu o postoji piaristů k poslání řádu píše: „*Doufám, že v našem řádu nebude chybět nikdo, kdo by se dokázal ponížít pro velké dobro, nejenom pro vyučování psaní nebo aritmetiky, ale také pro učení maličkých, jak číst [...]*“²¹⁴ A jinde píše: „*máme závazek dát lepší příklad než ostatní řády, možná proto, že jsme ti nejpovolanější, možná proto, že máme to nejnižší povolání ze všech, a proto tedy vyžadující více pokory než jiné*“²¹⁵

Možná by nejjasnějším příkladem toho, co je posláním díla Josefa Kalasanského v této podobě, jako zdroj hluboké spirituality, mohl být tento odstavec napsaný původně v jeho poitalštěné španělštině: „*Moc mě trápí, že [...] máte tolik obav a znepokojení, jak jste mi napsal ve vašem posledním dopise, které nepocházejí z pokory, protože kdybyste ji měl, věděli byste, že nejkratší a nejsnazší cesta nebo stezka k tomu, být povznesen ke skutečnému poznání, vlastnostmi jako jsou milosrdenství, rozvážnost a nekonečná trpělivost a dobrota Boží, je snížit se k úkolu předávat světlo dětem a hlavně těm, které jsou nejobožejší ze všech, což je úkol v očích světa tak nízký a ponižující, že jen málo lidí se k němu touží snížit [...]*“²¹⁶

Jano Nicio Eritreo (1577–1647), slavný římský humanista považoval Zbožné školy za určitý druh „stoky“, protože do nich přicházely ty nejspodnější vrstvy společnosti, ty nejnižší a nejopovrhovanější z dětí města, aby se tu vzdě-

sim citius quam ad has redire sordes et inter pueros versari.“ Svatý Ignác z Loyoly napsal Filipovi II. prostřednictvím P. Ribadeneiry: „*Tutto il bene della Cristianità e di tutto il mondo dipende dalla buona istituzione della gioventù, la quale essendo nei primi anni molle come cera, si lascia più facilmente medellare [...] (perciò) la Compagnia [...] si è abbassata a prendere questa parte di minor gloria non di minore utilità dell' istituzione de' ragazzi e dei fanciulli [...]*“ Cit. dle GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 604. K tomu: PIGNATELLI, A. *il Collegio della Compagnia di Gesù e l' educazione in esso incentrata*, in: *Esperienze di pedagogia cristiana nella Storia*, sv. I, 4–17, Roma, 1981, s. 106.

²¹³ EGC 1160.

²¹⁴ EGC 4276.

²¹⁵ EGC 678.

²¹⁶ EGC 1236: „*Quam sit inglorium apud homines, quam vile et adjectum prima litterarum elementa pueros docere eosque per vias civitatis publice circumducere et, ut uno verbo dicam, obscuri cuiusdam, sordidique pedagoguli vices implere [...]* Denique in eo nihil gloriosum, nihil magnum, nihil eirum qui suscepere honoris [...] cuncta plena periculis, distractionibus, laboris immensis, abiectioe et, pene dixerim, ignominia et opprobrio.“ *Strov. PosCas*, s. 1265.

lávaly. Jak vzdálené byly všechny ty proslovy proti školám pro chudé zvuknému vodopádu chvály, který vypustil ze svého pera Josef Kalasanský ve svém Spise kardinálovi Tontimu! Avšak je nutné si uvědomit, že celá ta litanie pochvalných superlativů neukazovala ani špetku drsné reality: byl to ponižující úkol!

Aby bylo možné jednat s *chudými, nejchudšími* dětmi, byla nutná krajní chudoba a krajní pokora. Ale aby bylo možné jednat jednoduše s *děťmi*, chudými i bohatými, urozenými i neurozenými, byla také nutná *krajní prostota*. A to je také jedna ze ctností, na kterých tolik trval Josef Kalasanský u členů svého řádu: „*Ach, jak by se mi líbilo, kdybyste vy všichni chodili životem se svatou prostotou [...]*“ napsal jednomu učiteli noviců.²¹⁷ A při jiné příležitosti napsal mnohem explicitněji a s evangelními rezonancemi: „*A kdo se naučí té praktice, kterou používá maličké dvouleté dítě, které by mnohokrát bez opory upadlo, přestane trpět přehnanou sebedůvěrou a vždy se bude dovolávat Boží pomoci. A toto chce říct ona věta, tak málo chápaná a ještě méně praktikovaná: ‚když to neuděláte jako to maličké dítě, nevstoupíte do království nebeského!‘²¹⁸ Učte se tuto praktiku a snažte se docílit této velké prostoty, protože tehdy naleznete pravdu oné věty, která říká: ‚Pán promlouvá s prostými lidmi‘.²¹⁹*

Pokora a prostota jsou určitým způsobem, jak napodobit Krista jako učitele, který sám sebe dává za příklad vhodný k následování, když říká: „*Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce.*“²²⁰ Bližší seznámení se životem Josefa Kalasanského nás přivádí k závěru, že jeho vnitřní cesta byla nápodobou Ježíšovy prostoty a pokory. Září-li něco v zakladateli jako harmonický celek, pak je to prostota a pokora, které se projevují v jeho osobě. Jinými slovy, „*udělal ze sebe mezi dětmi dítě, s velkou prostotou a pokorou*“²²¹ a chtěl, aby takoví byli i jeho následovníci.

²¹⁷ EGC 1392.

²¹⁸ Mt 18, 3.

²¹⁹ EGC 912. Srov. Př 3, 32.

²²⁰ Mt 11, 29.

²²¹ *Declaración sobre la espiritualidad calasancia. Notas*, Roma, 1969, s. 7.

Spolu s pokorou a prostotou zakladatel často požaduje *trpělivost*, ve které byl on sám mistrem natolik, že si vysloužil srovnání s Jobem.²²² „Zvu vás,“ napsal, „k cestě prostoty a ke snaze získat dobrou úrodu ze svých zásluh prostřednictvím trpělivosti“; „použijte veškeré úsilí, abyste byli trpěliví a pokorní“; „nevěnuji se tomu, abych prosil Pána, aby vás zbavil nesnází, nýbrž spíše aby vám dal trpělivost ty nesnáze přestat a velkou lásku, abyste je necítili“; „je nutné prosit Pána o trpělivost a další a další trpělivost“; „snažte se všechny motivovat k trpělivosti“²²³.

Hodné zmínky je také jeho neustálé vyzývání k *radosti*, která nemůže být menší u člověka, který zestárnul mezi dětmi. Proto možná je mu páchána nepravdělnost, když je neustále prezentován jako muž vážný, mrzutý, neschopný ukázat jediný radostný úsměv. Jak by mohl ostatní vybízet k radosti, kdyby ji nebyl sám často projevovat. Zde jsou některé jeho výroky: „*Jestli chcete dělat něco příjemného a dát mi velkou útěchu, snažte se žít s radostí a chodit do školy s chutí*“; „*snažte se žít radostně, protože když se k trpělivosti přidá radost, zasloužíte se o mnohá úctyhodná díla*“; „*pracujte radostně*“; „*zůstaňte radostní v Pánu, když se vám něco stane, řekněte mi to, já vás utěším*“²²⁴. Je možné uvést také odstavec, který explicitně související se službou chudým a se slibem Bohu: „*Nepřipouštějte si melancholické myšlenky, které mají ve zvyku skličovat srdce a rozrušovat mysl, nýbrž myslete na věci, které vám mohou působit radost; například odměnu, kterou má Bůh připravenou pro ty, kdo pomáhají chudým, hlavně ve věci duchovní a ve svatou bázeň před Bohem, protože moudrý řekl, ti, kteří mnohým dopomáhají k spravedlnosti, budou zářit jako hvězdy celou věčností.*“²²⁵ Proto by se toto povolání mělo dělat s radostí, jak nás vybízí svatý Pavel: „*Bůh miluje ty, kteří dávají s radostí.*“²²⁶

Zdá se tedy nepochybné, že mezi ctnostmi, které chtěl Josef Kalasanský vštěpovat členům svého řádu, jako nezbytné a nejvíce žádoucí pro jeho vlastní poslání, vyniká těchto pět: chudoba, pokora, prostota, trpělivost a radost.

²²² Srov. SPINELLI, M. *José de Calasanz, el pionero de la escuela popular*, s. 225nn.

²²³ CUEVA, D. *Calasanz. Mensaje espiritual y pedagógico*, Madrid, 1973, odst. 1135–1160.

²²⁴ GINER, S. G. *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, s. 606.

²²⁵ Srov. Da 12, 3.

²²⁶ Srov. 2 k 9, 7.

5.1 SPIRITUALITA ŘÁDU

Zmínili jsme se o bohatství evangelia, které umožňuje existenci různých způsobů života v rámci křesťanské spirituality a různé formy lidské existence, jejichž základem je láska a odevzdání se evangeliu Ježíše Krista.²²⁷

Vypadá to, jako kdyby stejný skutek, stejný Pán a stejný Duch byli přijímáni a chápáni z různých hledisek, a proto i různými způsoby. Je to evangelium samo, které umožňuje z různých stran získávat lidská srdce. Jedni zůstanou očarováni skutkem, druzí způsobem jeho ztělesnění.

5.1.1 Život v trojjedinosti

Abychom pochopili, jaký byl duchovní život zakladatele řádu Zbožných škol, je třeba přiblížit si jeho vztah k Bohu. Můžeme tak vytušit, jak pevný byl vnitřní život tohoto světce. Studium života a díla Josefa Kalasanského nás přivádí k závěru, že jeho duchovní život nebyl snadný ani klidný, a to, že překonal mnohé obtíže, ukazuje sílu tohoto zakladatele.

Josef Kalasanský byl naprosto uchvácen velebností Boha, jeho obrovskou a nekončící dobrotou. Snad to byl tento pocit, který zasáhl jeho duši a postupně ji přetvořil tak, že se stal opravdovým Otcem sirotek. Říkával otcí Melchoru Alacchi: *„Někdy považujeme za nepřátelské to, co je nám užitečné, a za vhodné považujeme to, co nám škodí, nechejme ale, ať loď řídí Božská velebnost, a obdržíme z její svaté ruky všechny příkazy.“*²²⁸ On, který prožíval tuto skutečnost, si přál, aby ji prožívaly i děti, které mu byly svěřeny, a složil modlitbu, kterou se děti denně modlily a ve které se rozhodovaly *„lépe sloužit*

²²⁷ II. vatikánský koncil doporučuje: *„Přispívá k dobru církve, když každý řád bude mít svůj vlastní charakter a cíl. Je proto třeba znát a chránit ducha zakladatelů a jejich vlastní cíle, stejně jako i neporušené tradice, všechno to, čím je tvořeno dědictví každého řádu.“*, in: PC, 2b.

²²⁸ EGC 1673.

*a z celého srdce milovat Boha, po všechen čas svého života a nakonec jako stvrzení božské výsosti s ním splynout*²²⁹.

Takto prožíval Kalasanský své dny hluboce ponořen do božské lásky a spojen s ní. Všechno toto vedlo světce silou, která neznala odporu k tomu, aby se spokojil se vším podle vůle Boží: „*Člověk má přijmout vůli Boží a být s ní spokojen, ať se zásluhami nebo bez zásluh.*“²³⁰ Věřit znamená vložit se do rukou Otce a pracovat všemi svými silami. Důvěra, která by měla být obsažena v každých okamžicích života „*ať už v těch úspěšných nebo neúspěšných, neboť všechno je řízeno odjakživa Bohem*“²³¹.

Tato dimenze je nejlépe vidět v celém rozsahu korespondence, čiší naléhavě z dopisů svatého Josefa Kalasanského v posledních letech jeho života, kdy již byl řád zničen. Neslábne a pomáhá svým dětem. „*Doufám v tuto autoritu, která říká: do všech věcí zasahuje Bůh pro dobro těch, kteří v něho věří.*“²³² A od té doby dopisy plné důvěry přibývají jeden za druhým a utkávají síť let plných naděje v době největší beznaděje. Josef Kalasanský uměl i v době bezprostředního ohrožení svého řádu zachytit záblesky Boží prozřetelnosti, které nic neunikne, a naopak přidá vše potřebné a sílu.

Jestliže budeme chtít znát vztah Josefa Kalasanského ke Kristu, vnoříme se do nejintimnějších a zároveň i nejzáračnějších hlubin jeho duše. Bezpochyby Ježíše miloval. To, co žádá po ostatních v Konstitucích, je pouze to, co dělal on sám: žít jen pro Něho a snažit se, aby vždy On byl spokojen.²³³ Kalasanský se dívá na Ježíše a to první, s čím se setkává jeho pohled, je kříž.²³⁴ Znovu a znovu opakuje: „*[...] opravdová kniha, kterou by všichni měli studovat, je utrpení Krista, ve které každý najde moudrost vhodnou pro jeho současný stav.*“²³⁵

Podle tohoto světce se veškerý pokrok ve vnitřním životě soustřeďoval na Krista. Jen skrze něj můžeme dosáhnout nejvyšších vrcholů, jestliže budeme

²²⁹ Srov. ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 357.

²³⁰ EGC 4310.

²³¹ EGC 75.

²³² ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 357.

²³³ Const 46.

²³⁴ Srov. Const 56: „*Ježíš ukřižovaný se svými ctnostmi, podle svatého Pavla.*“

²³⁵ EGC 1563.

hledat v Kristu, najdeme ukryté a neočekávané poklady.²³⁶ Ztotožnit se s ním znamená dosažení nejvyšší hojnosti. o svém vztahu ke Kristu zakladatel píše: „Poprosil jsem ho, abych mohl napodobit, především vnitřně, jeho nejsvatější pokoru, kde je možné najít tajemství skrytá moudrým a rozvázným všech věků a vyhrazená pokorným.“²³⁷ Christocentrismus Josefa Kalasanského je esencí a syntézou celého jeho vnitřního života. Ale nezůstává jen u pohledu, i když navýsost láskyplného na postavu ukřižovaného Ježíše Krista. Tento pohled jej přivádí k touze, která se rodí v hloubi duše, napodobit svého Mistra. A napodobit jej dvojnásobem. Nejprve napodobit Ježíšovu pokoru, kterou nachází světec, když pohlíží na Krista.²³⁸

Ježíš mírný a chudý měl pro Kalasanského obzvláštní přitažlivost, která byla zvláštní milostí, jež mu Bůh poskytnul, aby později zralý ve svém věku i ctnostech uměl milovat s něhou a bez rozdílu všechny ty, které ve své škole nazýval „*i picollini*“²³⁹.

Za druhé napodobit obětování Ježíše. Není obětování bez kříže a jeho přijetí celým otevřeným srdcem je ta největší oběť, jakou je možno žádat, neboť sám Kristus přinesl tuto největší oběť, smrt na kříži. Vzbuzuje hluboký obdiv, když v srpnu 1631 napsal: „*Opravdové štěstí a blaženost nepoznal žádný ze starých filozofů, co je však horší, málo, abych nemusel říct velice málo, křesťanů ji poznalo, i když díky ní se octnul Ježíš náš Mistr na kříži. Avšak, toto štěstí, i když mnohým připadá velice těžké jej praktikovat v běžném životě, uvnitř sebe obsahuje tolik dobroty a útěchy, že je nekonečné a bezbřehé.*“²⁴⁰ Ještě mu zbývalo 17 intenzivně prožívaných let, navíc to byla nejbolestnější léta jeho života. Jestliže v roce 1631 viděl Kalasanský opravdové štěstí v kříži, o čem musel přemýšlet těsně před smrtí, kdy jeho řád, jeho celoživotní práce byla zničena a veškerá protivenství se před ním navršila?

²³⁶ v listu 2921, in: EGC píše, jak ukrytých pokladů dosáhnout: „*pochopením vlastního cíle, kterým je Ježíš Kristus ukřižovaný*“.

²³⁷ EGC 1662.

²³⁸ Srov. Mt 11, 29: „*Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce.*“

²³⁹ ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 358.

²⁴⁰ EGC 1662.

Svatý zakladatel také chápe, že kříž znamená bolest a že je přirozené, že člověk před ní instinktivně utíká. Jak tedy najít radost v utrpení? v dopise 1353 poukazuje na to, že „*musíme trpět tak, jak trpí ti, jež jsou oblíbeni Pánem a činí ho šťastným, [...]*“²⁴¹. Toto je jisté východisko pro to, aby byl schopen po svých blízkých požadovat i ty nejtěžší věci: „*musíme být hrdiny*“²⁴² a v jiném listu píše: „*musíme přestat všechna protivenství, i kdyby jimi, když to bude nutné, mělo být krveprolití*“²⁴³. Proto také vysvětluje řeholníkům, že „*tímto životním stavem získali nový křest*“²⁴⁴ a že „*přicházíme do tohoto života, abychom trpěli a činili pokání*“²⁴⁵. Výsledkem všeho tohoto je nesmírná radost, kterou Kalasanský ukazoval v utrpení a totéž požadoval i po ostatních.

Jeho život byl veden tím, co popisoval, když psal: „*Hlas boží je hlasem Ducha, který přichází a odchází, dotkne se letmo srdce a nevíme, odkud přijde a kdy nám může dát vnuknutí, proto je nesmírně důležité být neustále ve střehu, aby nepřišel nepozorován a neodešel, aniž by zanechal za sebou plody.*“²⁴⁶ Toto pozorné naslouchání hlasu Ducha, toto vnitřní ticho, které je nenahraditelným předpokladem k otevření, jež vyzdvihuje až k Bohu, bylo něčím, co pěstoval neustále celý svůj život a co také doporučoval svým žákům. Připomeňme si, jak v Konstitucích říká, že každý člověk, soustředěný ve svém nitru, by se měl chovat laskavě, skromně, mít důvěru a poslouchat Ducha.²⁴⁷ Vzpomeňme na rady, které dával: „*Zbožný člověk by neměl poslouchat pomluvy ani povrchní konverzace, nýbrž by měl vždy schraňovat svůj vnitřní potenciál a vyhýbaje se neplodným hovorům být soustředěný na rozhovor se svým nitrem, které je opravdovým zosobněním Pána a ze kterého se rodí veškerá dokonalost zbožné duše.*“²⁴⁸ Vzpomeňme, jak radíval otcí Ridolfimu: „*Jen Bůh ví, s jakou láskyplností přeji Vaší Ctihodnosti stálou přítomnost Ducha svatého, abyste spolu s ním v ústraní, nejméně jednou či dvakrát denně, mohl vést koráb Vaší duše*

²⁴¹ EGC 1353.

²⁴² EGC 4024.

²⁴³ EGC 4085.

²⁴⁴ EGC 1360.

²⁴⁵ EGC 164.

²⁴⁶ EGC 131.

²⁴⁷ Const 5.

²⁴⁸ RegCal 27.

*cestou zbožné dokonalosti, do přístavu nekonečné blaženosti, neboť, toto je to první a nejhlavnější, čemu by se měl věnovat každý z nás.*²⁴⁹

Sám otec zakladatel poučen Duchem svatým ve svém duchovním životě, dospěl až k jedinečné možnosti rozhovoru s Bohem a bytí v jeho blízkosti. Není pochyby, že osvícen stejným Duchem, který v něm žil, dělal neustálé pokroky v lásce k Bohu.

5.1.2 Úcta k Panně Marii

Spolu s touhou po Bohu objevíme u Kalasanského také lásku k Panně Marii. Život a kněžství Josefa Kalasanského byly posvěceny intimní synovskou láskou a uctíváním Nejsvětější Panny Marie, Matky Boží. Nejruznější skutky jsou toho důkazem: jeho oběť, kdy se stává služebníkem Marie, a přání, aby jeho následovníci dělali totéž, jeho vyznání zbožnosti, v němž se objevuje nejen jméno Boží, ale i jméno Nejsvětější Panny Marie. Do názvu řádu dává jméno Panny Marie, a vzniká tak „Řád chudých řeholních kleriků Matky Boží Zbožných škol“ (lat. *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*). Do jejích mateřských rukou také vložil své dílo, znovuoobnovení zničeného řádu a výchovu dětí. Tato láska je stálá a překypující a existují o ní nepřeborná svědectví. Jeden ze svědků uvádí: „*Vzpomínám si, jak učil děti, že večer než jdou spát, by měly pokleknout a se sepjatýma rukama odříkat pětkrát Zdrávas k počtě pěti písmen, z nichž je tvořeno její nejsladší jméno.*“²⁵⁰

5.1.3 Útěk ze světa

Hnán touhou, aby se již spojil s Bohem, avšak vědom si váhy hříchu, který tíží člověka, nevidí Kalasanský jiný způsob, jak pokračovat v této cestě, než za pomoci askeze. v provádění askeze je poznamenán mentalitou své doby. Prvek, který považuje za podstatný, je takzvaný „útěk ze světa“. Čtvrtá kapitola

²⁴⁹ EGC 3858.

²⁵⁰ Deposition de Francisco Gotti, cit. dle: ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 361.

Konstitucí na počátku říká: „*Kterákoliv věrná duše, jež touží obdržet plody našeho řádu, ať považuje tato slova proroka za slova určená jí: Slyš, dcero, pohlédni a nastav svůj sluch a zapomeň své příbuzné a dům svého otce a král zatonou po tvé kráse.*“²⁵¹

Toto téma se objevuje v různých odstínech a zabarveních v řadě dopisů. Ten, jenž tolik hovoří o lásce ke Kristu a o jeho následování, pochopil, že pouze tehdy lze hovořit o askezi a o spojení v lásce, jestliže se vše odvíjí od tohoto bodu. Konverze člověka a jeho následování Krista začíná oproštěním se od věcí tohoto světa, „*kteřé jsou prázdné a klamně*“, a končí „*napodobením Krista, jenž je skrytým pokladem, který jen málokdo může objevit*“²⁵². Avšak toto oproštění není jen skutkem, který zbožný aktivně činí, nýbrž je něčím hlubším. Sám svatý Josef Kalasanský ukazoval pravidla, jak používat světských věcí: „*[...] jen Bůh je cílem, je třeba používat jen to nejnnutnější, vzdát se použití a potěšení z jakékoliv věci, byť její libost by byla jen důsledkem její potřeby jako věci nejnnutnější. Používání těchto světských věcí má být jen prostředkem a uměřené, a jen dokud je to třeba k dosažení potřebného [...]. Dobrý duchovní nehledá [...] libost v tomto používání, nýbrž jak se nejlépe může odvrátit od tohoto potěšení.*“²⁵³

Nezapomeňme však, že pro Kalasanského tento útěk ze světa není jen cílem sám v sobě. Vzdálení se světu odpovídá ještě většímu přiblížení se k Bohu, a prázdno v lidském srdci je naplněno přítomností Boží.

5.1.4 Teologální ctnosti

Milovat Boha a znát sám sebe se stalo základem cesty v jeho křesťanském životě a náboženské volbě. Josef Kalasanský byl především člověkem víry. Jak se zrodilo v jeho srdci toto Božské charisma, jehož se stal tlumočnickem ve své době? Apoštolát svatého zakladatele je plodem jeho víry v Boha, která se projevuje láskou k bližním. Odsud také vychází veškerá apoštolská iniciativa. Díky

²⁵¹ Srov. Ž 45, 11n.

²⁵² EGC 1466.

²⁵³ „Vlastnosti dobrého duchovního“, cit. dle: ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 363.

této víře a lásce, která je spojením a proniknutím, a tedy i pochopením, mohl Josef Kalasanský vidět historii „novýma“ očima. Takové jsou oči proroků, oči, které vidí do větší hloubky.

Tato víra prosvítala milosrdným životem Kalasanského a zůstala nám o ní četná svědectví. Víra v Boha je vždy pomocí v utrpení. Ten, kdo věří, je přesvědčen o Boží pomoci, a proto se nebojí, i když jej může potkat velké utrpení. Poslední léta života Josefa Kalasanského byla utkána z nepřetržitého utrpení, avšak Kalasanský uměl zůstat věrný i přes všechna úskalí. Toto vše vedlo zakladatele řádu Zbožných škol k tomu, aby ukázal svoji duševní vyrovnanost v pronásledování, kterého se mu dostalo.

Josef Kalasanský byl také mužem naděje. Naděje, která není ničím jiným než hlubokým přesvědčením, že obdržíme to, v co věříme. Není tedy překvapující, že Josef Kalasanský, jenž byl člověkem velké víry, byl tak silně zakotven v naději. Tato teologální ctnost byla tak zřejmá v jeho životě, že býval srovnáván se starozákonním trpítelem Jobem. A jestliže byla konstantou v celém jeho životě, výsadním způsobem se projevila v okamžicích zničení řádu. Na počátku byl Kalasanský přesvědčen, že řád nebude zničen. Když došlo k neštěstí, neklesal na mysli. Reagoval tak, jak to umí svatí. Hovoří o tom svědek: „*Jednou za ním přišla významná osoba vyjádřit své politování nad úpadkem řádu v důsledku papežského breve; když ji vyslechnul, odpověděl: Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal, požehnané buď jméno našeho Pána.*“²⁵⁴ A okamžitě začal obtížnou práci psaní mnoha dopisů, ve kterých se snaží dodat odvalu svým věrným. A tomuto se věnoval až do konce svého života. v posledním dopise, psaném jeho vlastní rukou 20. května 1647, říká: „*Bud'te vytrvalí, a uvidíte pomoc Boží nad sebou [...] Nyní se za vás modlíme, abyste nebyli zarmouceni, nýbrž aby utrpení dalo zazářit ještě více vašim ctnostem.*“²⁵⁵

²⁵⁴ ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 364.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 364.

5.1.5 Modlitba

Josef Kalasanský přikládal velkou důležitost modlitbě. Byl přesvědčen, že „*bez modlitby není možné zůstat ve službě boží*“²⁵⁶. Je pravda, že v díle, které napsal, nenajdeme teorii o modlitbě, ale v jeho dopisech se objevují následující témata:

- a) Modlitba je duší nadpřirozeného člověka. Proto stejně jako tělo bez duše nemá žádnou cenu a je odsouzeno k záhubě, totéž se stane i s duchovním.²⁵⁷
- b) Modlitba je potravou duše. Stejně jako tělo nemůže být bez potravy, to stejné se přihodí tomu, jenž se nemodlí. Zůstane vždy jako osoba duchovně podvyživená.²⁵⁸
- c) Modlitba je jako kanál všech milostí. Pro Kalasanského je modlitba jedinečným kanálem, kterým přichází k člověku všechny milosti. Člověk dosáhne milosrdenství Božího právě díky modlitbě.²⁵⁹ Modlitba je obrannou zbraní duchovního. Ten, kdo se nemodlí, se ocitá bezbranný před jakýmkoli nebezpečím. Modlitba je podle Josefa Kalasanského jediným způsobem, jak zvítězit nad pokušeními.²⁶⁰
- e) Modlitba je oporou duše.²⁶¹

5.1.6 Služba církvi

Láska k Bohu se u Kalasanského projevila ve službě církvi. Ten, kdo miluje Boha, cítí nevyhnutelnou potřebu sloužit jeho dílu, pracovat na rozšíření království Božího. A toto se projevilo i u Kalasanského. Služba, kterou tlumočil do mnoha forem: do modliteb, kterým se věnoval neustále, a požadoval po dětech, aby činily totéž pro chválu církve a pro její potřeby; do úsilí pracovat pro každý cíl, který bude k jejímu prospěchu; v práci, která naplňovala celý

²⁵⁶ EGC 1018.

²⁵⁷ EGC 1085, 664.

²⁵⁸ EGC 1542, 2248.

²⁵⁹ EGC 1410, 1537.

²⁶⁰ EGC 2974, 3357.

²⁶¹ EGC 4472.

jeho život a která se zrodila z ideálu úsilí a lásky; v úctě, se kterou přijímal veškerá rozhodnutí, i když znamenala zničení celoživotních nadějí, úsilí a projektů; modlitby, které se modlil za ty, již opustili církev; do drobností, kterými je obklopena jeho smrt, jako když vyslal dva duchovní, aby sloužili papeži a požádali jej o požehnání *in articulo mortis*; nebo když prostým gestem odmítne vypít lék, který by mu mohl ulevit, protože ho vymyslel anglický král jakožto představitel anglikánské církve.²⁶²

Avšak služba církvi se projevila především ve zřízení řádu, který měl být pomocí dětem a mládeži. Tento charakteristický apoštolát, který započal Kalasanský, je nejjasnějším důkazem jeho zasvěcení církvi.

Apoštolství je podle Kalasanského především projevem vlastního života. Říkával: *„Kdyby se řeholníci přestali věnovat světským osobám a věnovali se v ústraní Bohu modlitbou a četbou duchovních knih, přilákali by k sobě i tyto světské osoby a jediným pohledem by je mohli přimět k velké zbožnosti, neboť nejvíce motivují příklady, nikoliv slova.“*²⁶³ Vlastní život a svatost jsou původem apoštolství. A tak, ten kdo není dostatečně připraven, nemůže být ani světlem pro ostatní.

U Josefa Kalasanského lze vnímat vystupňování v apoštolském úsilí, které shrnul tímto způsobem: *„Prvním cílem řeholníka je sláva Boží a spása duší [...] druhým je spása bližního, je však třeba nejprve mít setbu v sobě, abychom mohli sklizeň rozdat ostatním.“*²⁶⁴ Proto veškeré odevzdání se bližním musí být podepřeno a spojeno s osobním duchovním užitkem a dobrem, neboť *„nelze zanedbávat vlastní duchovní užitek pro pomoc druhým, neboť toto by v ničem nepomohlo před Božím soudem“*²⁶⁵.

Josef Kalasanský se věnoval celou svojí duší výchově mládeže, neboť byl přesvědčen, a tak to říká i v Konstitucích, *„jestliže dětem od nejranějších let je*

²⁶² Srov. MACHATSCHKE, r. *Josef Calasanz – Ein moderner Heiliger*, s. 18. Dostupné z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, (17. 5. 2010).

²⁶³ EGC 4563.

²⁶⁴ EGC 4120.

²⁶⁵ EGC 2034.

*vštěpován soucit a vzdělání, je možné bezpochyby očekávat jejich šťastný vývoj během celého jejich života*²⁶⁶.

5.1.7 Následovníci Kalasanského

Jestliže chceme přejít od zakladatele k jeho následovníkům, což znamená k těm, kteří se zamilovali do způsobu, jakým zakladatel rozuměl evangeliu, a chtěli toto uskutečnit ve svých životech – musíme upřít pozornost na detaily, které naznačují, spíš než shrnují některé rysy Kalasanského spirituality. Je třeba zdůraznit, že poslední dokument, který máme o tomto tématu, je *„Deklarace o spiritualitě“* schválený zvláštním všeobecným kapitolem v roce 1969, kterým se nyní budeme zabývat.

Následovník Kalasanského je vytvořen z trojí reality, která by měla vést k dokonalosti: je knězem, je řeholníkem a je učitelem. Kněžství, které chtěl Kalasanský pro své následovníky, bylo velmi celistvé, i když bylo aplikováno přímo na určité poslání.²⁶⁷ Chápe kněze jako prostředek k zabezpečení svého výchovného díla. Kněžství má široký prostor, kde se může uplatnit. Navíc je to oblast, ve které musí piaristé ukazovat světlo víry a lásku Boží k lidem. Je to specifické pole působnosti, které je vyvýšené nad jakoukoli jinou činnost. Proto zakladatel piaristů toužil, aby bylo upřednostněno před jakoukoli jinou aktivitou. A proto není třeba dávat přednost zpovědím dospělých, ani jakékoli jiné činnosti. Piarista se musí plně věnovat své neobyčejné práci. Psal svým následovníkům: *„Mějte se na pozoru, aby se nikdo nespletl, když uvidí potřebu kněží na různých stranách, neboť můj řád je jediným papežským, který se věnuje výchově. Což znamená, je-li třeba rozdělit úkoly, je lepší, aby se věnovala menší pozornost zpovědím než škole, neboť zpovědníci nescházejí, zatímco ve škole je kněží málo.*“²⁶⁸ Přání Kalasanského bylo zcela jasné: piaristický kněz má věnovat svoji pozornost zvláštním způsobem otázce dětí a mládeže. Opakuje znovu

²⁶⁶ Const, předmluva. Srov. Declaración de la espiritualidad, 10: *„Toto poslání obsahuje základ apoštolství a zvláštní způsob posvěcení a také specifický cíl, který vyživuje, určuje a rozvíjí celou jeho spiritualitu.“*

²⁶⁷ ASIAIN, M. A. *Espiritualidad de la Orden*, s. 367.

²⁶⁸ EGC 3871.

a znovu a zdůrazňuje toto téma, aby nebyl žádný prostor k pochybnostem: „*Věnujte veškeré úsilí školám, neboť to je naše poslání, nejen ve vzdělání, ale také hlavně ve styku se svátostmi [...] neboť toto je ta pravá cesta, abychom obdrželi Ducha a milost Boží.*“²⁶⁹

Druhým prvkem, který tvoří kalasanský profil, je „mnišství“. i když nemůžeme tvrdit, že řeholní sliby budou vždy směřovat ke službě mládeži, přinejmenším můžeme říct, že vždy budou obsahovat alespoň náznak tohoto úsilí. Piarista bude především vždy zaujatý následováním Ježíše Krista. A v prožívání tohoto následování září všechno bohatství, které znamená věnovat se dětem a přinášet mezi ně Krista. Tímto způsobem se piaristé snaží žít své sliby.

Spolu se dvěma předchozími aspekty, piarista je učitel, člověk, který se věnuje úkolu rozvíjet v dětech i znalosti světských odborností. Pro Kalasanského je i toto odvětví velmi důležité a tímto způsobem se i odráželo jeho úsilí v kontextu situace na počátku 17. století. Svátý otec vycítil jak velkou službu světu a církvi mohou prokázat tyto děti, které byly vzdělány ve zbožnosti i písmu.

Nebyl by však úplný tento kalasanský profil, kdybychom znovu nezdůraznili fakt, že v úsilí, které bylo věnováno dětem a mládeži, měli své výsadní místo chudí. Obraz kalasanského úsilí by nebyl autentický, kdybychom neměli trvale na paměti tuto inklinaci k chudým. Svátý zakladatel neopovrhoval bohatými, ale neobyčejně miloval chudé, ve kterých viděl obraz Krista. Úsilí, které věnoval chudým, zaplnilo zcela jeho srdce a je jedním z nejzajímavějších aspektů jeho apoštolství. Posláním piaristů je tedy především služba chudým.

Jaký má být piarista? Odpověď na tuto otázku nacházíme v Konstituce v kapitole o spiritualitě: „*Člověk, který je prostý, milý, veselý, trpělivý, neúnavný v práci, který netouží po světských věcech, který stejně bratrsky objímá chudé i bohaté a je schopen se přizpůsobit všem těžkostem pro dobro svých žáků.*“²⁷⁰

²⁶⁹ EGC 2602.

²⁷⁰ Const 33.

Je třeba být osobou s nesmírnou zbožností, díky které se děti poučí, jak mají přicházet k Bohu. v její víře najde mládež příklad, jak směřovat svůj život k Bohu.²⁷¹ Skrze oslavu Eucharistie a meditaci s ukřižovaným Kristem se piaristé učí lásce ke všem lidem, lásce, která má vést k absolutnímu odevzdání se bližnímu a zapomenutí sebe sama.²⁷² Cílem každého piaristy je stát se člověkem, jenž je v neustálém kontaktu se slovem Božím, ve kterém se naučí nacházet správnou odpověď na problémy těch, se kterými se v životě setká, a především na problémy těch, kteří mu byli svěřeni.²⁷³ v jeho srdci musí existovat něžná oddanost Panně Marii, matce Ježíše Krista, o kterou se umí rozdělit i s ostatními.²⁷⁴ Má být opravdovým spolupracovníkem pravdy, a proto je schopen respektovat a milovat všechny pravdy a nezeslabovat žádnou z nich, je schopen upřednostnit pravdu před vlastními zájmy a bude schopen směřovat vše k poselství spasení.²⁷⁵

Člověk, který má provádět svoji práci s velkou pokorou, milosrdenstvím a trpělivostí, snažit se být neustále oporou slabým, povzbuzením nestálým a světlem pro ty, kteří se nachází v těžkostech.²⁷⁶ Je člověkem angažovaný v boji za osvobození z otroctví nevědomosti, hříchu a zla.²⁷⁷ Miluje odkaz Josefa Kalasanského, kterého Bůh vyvolil ke čtení a výkladu evangelia neobyčejným způsobem.

5.1.8 Praktiky zbožnosti

Všechna náboženská společenství, ve kterých se žije v komunitě, mají svá cvičení zbožnosti, která jsou různá podle typu společenství. A tak i Josef Kalasanský, když přivedl první stoupence ke společnému životu, zavedl určitou denní náboženskou praxi. v této kapitole se pokusíme popsat, co bylo součástí každodenní modlitby v piaristické komunitě v době jejích počátku. Prověříme,

²⁷¹ Const 24.

²⁷² Const 25.

²⁷³ Const 28.

²⁷⁴ Const 26.

²⁷⁵ Const 30.

²⁷⁶ Const 32.

²⁷⁷ Const 31.

k jakým praktikám zbožnosti vedl své žáky a následovníky zakladatel řádu, abychom tak mohli získat plastický obraz každodennosti v tomto společenství a mohli pochopit, v jaké atmosféře naplňovaly Zbožné školy své poslání. Nejstarší dokument, který nás o tom informuje, se datuje k roku 1603.²⁷⁸ Tehdy členové řádu Zbožných škol půl hodiny rozjímalí v časných ranních hodinách a druhou půlhodinu před večeří. Kromě toho, ráno, než šli slavit mši svatou, recitovali ve společenství primy a tercié, po ranních vyučovacích hodinách recitovali společně sextu a nonu, odpoledne, před hodinami, se modlili nešpory a po nich kompletář.

5.1.8.a Každodenní náboženská praxe

Poté, co se Zbožné školy staly kongregací a náboženským řádem, přijaly praktiky tehdy běžné mezi řeholními kanovníky. Ráno měli rozjímat jednu celou hodinu a večer půl hodiny. Dvakrát odpoledne se recitovaly v komunitě modlitby, a to „korunka“ a litanie ke svatým. Kromě toho měli dvakrát zpytování svědomí, jedno před obědem a druhé po litaních ke svatým, večer.

Ranní meditace začínala modlitbou *Miserere*²⁷⁹, následovalo *Veni Sancte Spiritus*²⁸⁰. Potom četl na každý týden určený lektor body meditace, které byly velmi stručné. Tématem tohoto ranního rozjímání bylo utrpení Ježíše Krista. v průběhu času byla zavedena zvyklost, později schválená generální kapitulou, měnit téma rozjímání, přinejmenším o nedělích a svátcích, za použití meditačních manuálů.

²⁷⁸ AUSENDA, G. Practicas de piedad y penitencia de la orden escolapia, in: GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, s. 373.

²⁷⁹ Ž 51 („Smiluj se nade mnou, Bože“) patří k tzv. kajícím žalmům, je připisován králi Davidovi. Jeho nadpis odkazuje na biblický příběh o ženě jménem Bat-šeba, jejíhož manžela David zabil, aby ji mohl svést. Když mu to později vyčetl prorok Nátan, David pochopil hříšnost svého činu a jako pokání se modlil právě tento žalm. Obsahem žalmu je tedy uznání vlastní hříšnosti a prosba o Boží milosrdenství a očištění. Žalm je v římskokatolické církvi znám také podle latinského incipitu „*Miserere mei, Deus*“, nebo častěji „*Miserere*“.

²⁸⁰ Křesťanská tradice dochovala některé starobylé hymny, které se obracejí přímo na Ducha svatého. Mezi ně patří např. *Nunc Sancte nobis Spiritus* sv. Ambrože z Milána, *Veni Creator Spiritus* Rabana Maura či *Veni sancte Spiritus (Přijď, ó Duchu přesvatý)*, který je dodnes používán např. při zahájení školního roku církevních škol a univerzit.

Rozjímání končivalo několikaminutovým kolokviem, jehož počátek stanovil předsedající několikerým klepnutím do lavice, které bylo prvním znamením, na druhé znamení se recitovaly závěrečné modlitby, to jest mariánská antifona. Závěrečné modlitby se měnily podle liturgických období; antifona *Adoramus te Christe*, dvě sloky z *Ave Maris Stella* („Zdrávas, hvězdo moří“)²⁸¹ s modlitbou za společenství; na závěr *Ave Maria* za dobrodince a za ty, kteří se odporučeli do modliteb piaristům; potom následovalo požehnání představeného a modlitba *Sub tuum praesidium* („Pod ochranu tvou“).²⁸² Večerní rozjímání (které, se v létě přesunulo na půli odpoledne) mělo jako téma „poslední věci“ a probíhalo stejně jako ranní.

V období, které lze stěží přesně určit, se zredukovala hodina ranního rozjímání na půl hodiny a odpolední půlhodina na čtvrt hodiny. v manuálech z 20. století nebyla přesně určena délka rozjímání. První oficiální text, ve kterém se mluví o půlhodině a o čtvrt hodině, jsou Konstituce *ad experimentum* z r. 1930, ale je evidentní, že se v nich potvrzuje již velmi starý zvyk.

Kdy se ráno zavádí modlitba *Angelus* před *Miserere*? Určitě v 18. století, alespoň v některých regionech: nejstarší manuál, ve kterém se objevuje, je tištěný v Římě v r. 1784.²⁸³

Korunka, která se recitovala v poledne nebo před večerí, dle období v roce, se skládala z litanií k Panně Marii s různými přímluvami, následovalo 5 žalmů, jejichž velká písmena tvořila akrostich²⁸⁴ jména Panny Marie. Před každým žalmem se hlasitě říkalo *Ave Maria* a po žalmu, nikoli před, se recitovala antifona, která začínala stejným písmenem jako žalm, antifony se lišily

²⁸¹ *Ave Maris Stella* je liturgický hymnus neznámého původu, který lze datovat už do 9. století, z něhož se dochval v *Codexu Sangallensis* uloženém ve švýcarském klášteře v St. Gallen.

²⁸² *Sub tuum praesidium* je nejstarší dochovaný hymnus k blahoslavené Panně Marii, nejstarší text byl nalezen v koptské vánoční liturgii datované kolem roku 250 po Kr. v rozšířené středověké formě se modlitba „Pod ochranu tvou“ zachovala po staletí jako jedna z nejmocnějších mariánských modliteb a jako taková byla citována II. vatikánským koncilem (srov. LG, 66). ve své původní podobě působí jako výkřik ohrožených k Matce Boží, jako volání o pomoc ve všech nebezpečích a jako prazáklad mariánské úcty.

²⁸³ AUSENDA, G. *Practicas de piedad y penitencia*, in: Giner. *Escuelas...*, s. 373.

²⁸⁴ Akrostich (z ř. „akrostichon“, složeniny z „akros“ = krajní a „stichos“ = verš) je báseň, v níž počáteční písmena, slabiky nebo slova každého verše nebo sloky tvoří slovo, jméno nebo větu, které se také mohou nazývat „akrostich“.

v adventu a o Vánocích, ne o Velikonocích. Když byly žalmy u konce, třikrát se recitovalo *Sub tuum praesidium*. Následovalo krátké ukončení, které bylo završeno dalším *Sub tuum praesidium*, pokud následovalo večerní rozjímání, v tom případě bylo ukončení stejné jako při ranním rozjímání. o původu této korunky nemáme přesné informace. v manuálu vytištěném v Římě v r. 1784 se píše, že byla sepsána mnichy z Východu a byla na Západě rozšířena ve 13. století.

Litanie k svatým se recitovaly před nočním odpočinkem. Byly převzaty z breviáře, ale prosby, které je následovaly, byly jiné. Po litaniích následovalo zpytování svědomí a končilo se mariánskou antifonou a dalšími prosbami, jako v ranní modlitbě. v některých regionech se kromě toho přejal zvyk recitovat večer de *profundis*.²⁸⁵ v jiných se recitovalo jenom při vzpomínce smrti někoho z členů řádu Zbožných škol.

Zpytování svědomí v poledne začínalo *Actiones nostras*²⁸⁶ („Skutky naše“) a ukončovalo se prosbami, jako ráno, vynechávala se mariánská antifona.

Od založení řádu se začínal i končil oběd i večere předepsanými prosbami v římském breviáři. k nim se přidávalo *Ave Maria* za obrácení nevěřících a nezbytné *Sub tuum praesidium*.

V určitém období, které nelze upřesnit, bylo zavedeno zbožné recitování. Ráno, když se vstalo, antifona *Benedicta sit Sancta Trinitas* („Požehnaná buď svatá Trojice“), následoval žalm 84 *Quam dilecta tabernacula tua, Domine* („Jak je tvůj příbytek milý, Hospodine“). Nejstarší manuál, ve kterém se nachází, je tištěný v Madridu v r. 1858, avšak v něm se prezentuje jako již dříve existující zvyk, který se doporučoval v regulích pro novice.²⁸⁷

²⁸⁵ Žalm 130 („Z hlubin bezedných tě volám, Hospodine“) je tradičně označován podle lat. incipitu „*De profundis*“. Používá se v liturgii za zemřelé.

²⁸⁶ „*Actiones nostras, quaesumus Domine, aspirando praeveni et adiuvando proseguere: ut cuncta nostra oratio et operatio a te semper incipiat, et per te coepta finiatur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.*“

²⁸⁷ AUSENDA, G. Practicas de piedad y penitencia, in: Giner. *Escuelas...*, s. 374.

5.1.8.b Osobní modlitby

Od roku 1641 byla klerikům, kteří ještě nebyli zcela členy řádu, předepsána každodenní recitace *Oficio Parvo de la Virgen (Malá pobožnost k P. Marii)* a laickým bratřím růženec. Pokud jde o růženec, mluvíme o dvou různých interpretacích, protože v některých manuálech se explicitně píše o 3. části růžence, zatímco mnohé jiné chápaly, že se jednalo o růženec celý. Tuto druhou interpretaci nacházíme explicitně předepsanou v prozatímních konstitucích z r. 1930 a později v regulích.

Nejstarší nalezené doporučení týkající se každodenní osobní modlitby pocházející od zakladatele řádu se vztahovalo na modlitbu růžence a bylo písemně fixováno v hlavní kapitole z r. 1698. v některých provinciích, jako ve Španělsku, se ve společenství odříkával každý den. v jiných jen 3x týdně, jako ve střední Evropě.

Součástí osobního duchovního života byla také návštěva Nejsvětější svátosti, která byla časem v některých provinciích praktikována v komunitě. v Kalasanského konstituci se objevuje doporučení každodenní obnovy slibu na kolenou před Nejsvětější svátostí. z nejrůznějších manuálů také vyplývá, že během oběda a večere, když zaznělo *Ave Maria*, se všichni zvedli a přeříkávali *Angelus* („Anděl páně“).

5.1.8.c Při různých příležitostech

Každý týden se v sobotu odpoledne zpívaly v kostele litanie k Panně Marii, čehož se účastnili i žáci. Když chyběli, zpívali pouze členové komunity. Velmi důležitá vždy byla a ještě nyní je slavnostní obnova slibů na Vánoce a Velikonoce, která předchází litaníím k Panně Marii a krátkému kázání převora. Poté následovaly díky.

V obřadech byly předepsané zvláštní modlitby při odchodu a návratu domů. Podle nich měly být vyslovené modlitby na dohled z fortny. Pouze v poslední době se v piaristických manuálech objevovala *Koruna*

o 12 hvězdách, která se nachází ve větší části manuálů 19. století, jež byly určeny žákům. Můžeme potvrdit, že taková Koruna byla recitována žáky ještě v 18. století.²⁸⁸ Není nám naopak známo, co se recitovalo po smrti zakladatele v 17. století.

Nakonec lze mezi praktikami zbožnosti uvést nedělní přednášku nebo kázání, které si převor připravoval pro svou komunitu.

5.1.9 Půst a odříkání

Pokud jde o půst od masa, přidává Josef Kalasanský k církví předepsaným dnům půst v pondělí. Podrobnější v označení dnů půstu je v konstitucích: kromě těch církví předepsaných dnů všem věřícím museli zaměstnanci Zbožných škol dodržovat půst během Adventu, všechny pátky v roce a také, ačkoliv v méně přísné formě, všechny středy. Půst se navíc nařizoval o vigiliích sedmi slavností P. Marie, s tou zvláštností, že při přípravě svátku Nanebevzetí Panny Marie se muselo postit 4 dny, tedy 11., 12., 13. a 14. srpna. v r. 1754 se k již zmíněným postům přidal přísný půst o vigilií svátku zakladatele.²⁸⁹

Již při generální kapitule v r. 1659 se zmiňuje přísnost odříkání v pondělí a půst ve středu. Ale další předpisy, alespoň teoreticky, zůstaly stálé.

V prozatímních konstitucích z r. 1930 se uchoval půst o vigiliích o 7 svátcích Panny Marie a o vigilií na svátek sv. Josefa Kalasanského. Totéž se opakovalo v konstitucích z r. 1937. Doložené jsou i další asketické praktiky, jako nošení žíněného roucha v pátek a o vigilií sedmi mariánských svátků.

²⁸⁸ AUSENDA, G. Practicas de piedad y penitencia, in: Giner. *Escuelas...*, s. 376.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 376.

6 OSOBNOST UČITELE

Jestliže se snažíme charakterizovat poslání řádu Zbožných škol, musíme se zabývat také tím, kdo toto poslání realizoval a dodnes se na něm podílí. Musíme se zaměřit na piaristické pedagogy a vychovatele, abychom porozuměli tomu, jak a v jaké míře realizoval zakladatel řádu svou pedagogiku při práci ve Zbožných školách. Budeme také sledovat nároky, které kladl na učitele.

Z pramenů, které se nám dochovaly, lze dojít k závěru, že Josef Kalasanský měl, víc než kdo předtím, rozpracovaný koncept vychovatele, a zejména učitele primárního školství, který je označován jako „*cooperator veritatis*“²⁹⁰, totiž spolupracovník Boží při šíření pravdy.²⁹¹

6.1 KONCEPT PEDAGOGA PODLE JOSEFA KALASANSKÉHO

Pro zakladatele řádu Zbožných škol byl učitel apoštolem a poslem pravdy, který šíří světlo a zachraňuje lidi z intelektuálního a morálního otroctví²⁹² a dělá je opravdu šťastnými.²⁹³

Učitel, aby mohl dobře konat tak vznešené a důležité poslání, musí být především obohacen nesmírnou vnitřní silou a kultivovat svůj vnitřní život, musí mít kromě toho dostatek kultury a nakonec by měl mít vhodné pedagogické kvality a měl by znát dobré metody výuky.²⁹⁴

²⁹⁰ Const 3. z řady Kalasanského listů lze zjistit, že učitel má být také „*pastor bonus*“.

²⁹¹ Srov. 3 J 8: „*Proto jsme povinni takových se ujímat, abychom měli podíl na práci pro pravdu.*“

²⁹² J 8, 32: „*Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.*“

²⁹³ Srov. Const 2, 203: „*Cum finis ad quem nostra Congregatio per exercitia Scholarum Piarum intendit, ut supra diximus, sit puerorum eruditio tum circa Christianam pietatem, tum etiam circa humanas litteras, ut sic edocti vitam consequi possint aeternam [...].*“

²⁹⁴ Srov. Const 2, 203: „*[...] ad eum finem consequendum praeter vitae spiritualis exemplum, doctrinam et modum eam tradendi, necessaria esse duximus.*“ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 76.

Ale taková osoba nevyrůstá spontánně. Kalasanský to dobře ví, a proto vyžaduje pečlivý výběr osob a zdůrazňuje význam jejich vzdělání, především v duchovní oblasti a potom v literatuře, didaktice a pedagogice.

Josef Kalasanský má za to, že jisté typy a jisté charaktery jsou již od přírody vychovateli, zatímco jiné ne, a ty, kteří nemají předpoklady stát se učiteli, nechce ani přijmout do svého řádu, protože jsou neschopní všeho dalšího rozvoje nebo adaptace.²⁹⁵

Budeme-li mluvit obecně, Kalasanský mnohokrát vyjádřil svoje přání mít nejlepší lidi.²⁹⁶ Vyjádřil ve skutečnosti „že je lepší, aby jich bylo málo a dobří, než velké množství nedokonalých“²⁹⁷. Jeho přáním bylo udělovat hábit mužům nízkého věku a dobrého ducha.²⁹⁸

Kromě těchto základních kvalit, jako jsou dobrý důvtip, dobrá povaha, dobré zvyky, musí mít vychovatel také dobré tělesné a duševní zdraví. Kalasanský chtěl, aby učitel byl „statný a zdravý“²⁹⁹, protože „nemocný by byl málo k užítku“³⁰⁰. Podle něho by mělo být jednou z největších starostí nadřazených tělesné i duševní zdraví učitelů, protože jen tak by mohli dělat pokroky ve zbožnosti a písemnictví.³⁰¹ Jak moc je pro zakladatele řádu důležité zdraví učitelů, lze také dedukovat z informací, které měla každá domácnost odeslat o situaci osobního učitele, kde kromě obecných informací figurují následující 4 body: písmo, mravy, nadání, zdraví.

Doplňuje předpisy kanonického práva, které zabraňovaly přijetí do duchovního řádu těch, kteří měli nějaký nedostatek v neporušenosti těla (velmi

²⁹⁵ EGC 1463: „Io vedro di mandar altre in loco del detto frater Andrea quale si potrà mandar dietro il somaro poichè non è buono per aiutare i figliuoli.“

²⁹⁶ EGC 2210: „Quelli que si accettano vorrei que fossero soggetti optimi, perciocchè de dozzinali ne havemo troppa.“

²⁹⁷ EGC 1386. Srov. EGC 4127: „È meglio allevarne pochi e buoni, che molti senza devozione ne sprito.“

²⁹⁸ EGC 1849: „Quanto poi a vestire giovanetti di poca età et di bel ingegno non è ancora tempo si perchè non havemo maestri di spirito ne lettori tali quali per simili soggetti si ricerca et noi dovemo servirci presto delli soggetti per esser moltissimi quelli che desideramo l'opera nostra [...].“

²⁹⁹ EGC 3510: „Quanto al sacerdote detto Costa, fussi huomo robusto e sano, si potria ammettere alla religione.“

³⁰⁰ EGC 562.

³⁰¹ Const 2, 189: „Invigilabit etiam ab iis, quae suorum subditorum tam domi, quam foris sanitati nocere poterunt, eos defindere, tum praecavendo, tum remedia opportuna adhibendo, ita ut magis in virtute et litteris proficiant.“ Srov. také: EGC 869: „Non sanno il frutto che deriva dal detto lavoro [manuale], non solo quanto al merito, ma ancora quanto alla sanità corporale, esortateli [i fratelli] da parte mia a farvi ogni di un poco di essercitio come fanno icappuccini.“

nemocní nebo velmi výrazně znetvoření)³⁰², chtěl také Josef Kalasanský vyloučit z učitelství postižené chronickými bolestmi hlavy³⁰³, postižené jakoukoli mentální anomálií³⁰⁴ nebo jakoukoli jazykovou vadou³⁰⁵, protože s takovými evidentními vadami nebylo možné dobře vykonávat toto povolání.³⁰⁶

A je překvapující, že později svatý zakladatel rozšířil svou pozornost dokonce na jisté psychické anomálie a jisté defekty charakteru, které znemožňují nebo zabraňují komukoli práci na výchovném poli.

Tak chtěl eliminovat vrtkavé a neklidné charaktery³⁰⁷, rozmarné³⁰⁸, vzdorovitě³⁰⁹, prchlivé³¹⁰ a všechny ty, kteří trpí jistým druhem náboženské mánie nebo jsou pověřiví.³¹¹ Zvláštní pozornost věnoval Josef Kalasanský psychickým onemocněním a zádumčivosti. Nechtěl jako s vyučujícími počítat s těmi, kteří trpí takovým onemocněním, „*protože obvykle mají zatvrzelou mysl a snadno dostanou tuberkulózu*“³¹². Často se podle něj takový smutek rodí v pýše a u osoby učitele je nepřijatelný.³¹³ Kromě toho, zádumčivost, která je příčinou obvyklých chmur,³¹⁴ činí učitele neschopného dělat svou tak citlivou práci s takovou radostí, která je pro něj nezbytná k vedení žáků, aby je opravdově formoval ku jejich prospěchu.³¹⁵

Docházíme k závěru, že kandidát na povolání učitele by měl být již od počátku dobrého ducha a dobrých způsobů, dobrých mravů, zdravého těla i ducha. Toto jsou požadované fyziologicko-psychologické předpoklady

³⁰² Const 1: „*Defectus in corporis integritate, debilitas virium, seu notabilis exterior deformitas iuxta formam iuris.*“

³⁰³ RegCal XII, 8: „*Inter gravia impedimenta annumeratur: capitis infirmitatem notabilem pati.*“

³⁰⁴ Const 1: „*Ingenii defectus.*“

³⁰⁵ Const. 1: „*Linguae defectus*“, s. 1, 15: „*In omnibus vero recipiendis ad probationem exoptanda est in loquendo gratia, ut in docendo sit facilitas.*“

³⁰⁶ RegCal XI, 11: „*Species etiam honesta, qua plurimum proximi aedificantur (commendat aliquem in ordinem nestrum recipiendum).*“

³⁰⁷ RegCal XII, 8: „*Incostantia animi et corporis immodestia, quae inutilem et inquietum ad religionis exertitium hominem reddunt.*“

³⁰⁸ EGC 931: „*Se è capriccioso o malinconico non si deve pigliar in modo alcuno.*“

³⁰⁹ RegCal XII, 8: „*Obduratio in proprio sensu, quae si fuerit gravis, omnino impediatur.*“ Srov. také EGC 1840: „*Chi è pieno di proprio giuditio non può farlo buono in materia di altri.*“

³¹⁰ RegCal XI, 5: „*Avvertano li Superiori di non ammettere alla professione novizii [...] se si conosceranno esser stizzosi et di mala conditione nell'insegnare.*“

³¹¹ Srov. RegCal XII, 8.

³¹² EGC 1461. Srov. RegCal XII, 8: „*Gravia impedimenta: melancholia gravi laborate.*“

³¹³ EGC 2249: „*Patisce di malinconia che pur nasce da superbia.*“

³¹⁴ EGC 196: „*[...] chendon ammetta pensieri malinconici che sogliono stringere il cuore e turbare la mente.*“

³¹⁵ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 80.

u piaristických pedagogů. Pečlivou formací a sebevzděláváním by tyto počáteční kvality měly později vyžrát ve skutečné ctnosti a pozitivní kvality důležité pro pedagogické aktivity.

6.2 LÁSKA K BOHU A K BLIŽNÍMU

Je nesporné, že klíčovou kompetencí piaristického učitele je láska k Bohu a k bližnímu, která později vykrystalizuje v praktickou lásku k dětem, v lásku pedagogickou.³¹⁶ Josef Kalasanský sám přetéká touto čistou láskou k Bohu „*to vplynulo před smrtí, když zanechal svého podnikání*“³¹⁷, a chce, aby se také jeho učitelé stali „*hrdinnými v čisté lásce k Bohu, která je první a základní povinností nejsvatějšího zákona Páně*“³¹⁸. z této lásky by se měl narodit „*spiritus vehemens*“ Kalasanského učitele „*qui nescit tarda molimina*“³¹⁹. Tato jeho čistá láska Boží „*se má zrcadlit v bližních*“ a „*ulehčit jim v jejich obtížích*“³²⁰. Tudíž jeho láska k bližnímu, vzdálená od nečinnosti, následuje životní pravidlo svatého zakladatele: „*práce je znamením lásky*“³²¹, která je zaměřená k žákům, od učitele, který ji nese jako anděl strážný³²², „*k službě dětem*“³²³, a „*v jeho práci mezi nejmenšími*“³²⁴, „*aby je chránil a ochraňoval od zlého*“³²⁵, „*aby je vedl po dobré cestě*“³²⁶, „*aby je osvětloval světlem Božím a světa*“³²⁷ a zkrátka, „*aby zachránil jejich duše a také jejich těla*“³²⁸. Učitel musí mít podle Josefa Kalasanského děti, které jsou mu svěřené, rád takovým způsobem, aby mu tato

³¹⁶ Const 6: „*Et cum res circa quam versamur tanti momenti sit, ut Ministros maxima charitate [...] praeditos, requirat [...]*.“ Srov. také: EGC 616: „*Spero che ogni di riuscirà meglio il fratello Giov. Thomaso perchè fa tutte le sue fatiche per puro amor del Signor, che è il vero modi di far profitto in se et nelli altri.*“

³¹⁷ EGC 1148: „*Io quanto fo, lo fo per amor suo, risoluto prima di morire che di abandonar l'impresa [...]*.“

³¹⁸ EGC 4024.

³¹⁹ EGC 2402.

³²⁰ EGC 2859.

³²¹ Srov. EGC 679.

³²² Memorial al card. Tonti.

³²³ EGC 1181.

³²⁴ EGC 55.

³²⁵ Memorial al card. Tonti.

³²⁶ EGC 225.

³²⁷ Memorial al card. Tonti.

³²⁸ Memorial al card. Tonti.

láska umožnila vidět v těch chudých dětech samotného Ježíše Krista³²⁹ a aby mu umožnila budovat a obohatit jimi jeho mystické Tělo. Tato láska způsobí, že po příkladu svatého Pavla také Josef Kalasanský jako učitel mohl říct sám ze sebe: „*Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrificerem Christo.*“³³⁰

Tak všestranná láska Kalasanského učitele k Bohu, k bližnímu a obzvláště k žákovi by měla později vystupovat jako láska zcela zaměřená na výchovu a vyučování, jako silná láska, ale zároveň také jemná, která umí se smyslem a taktem nakládat s tak mimořádným objektem své činnosti, jako je dítě.

Tato láska piaristického učitele vůči žákovi by měla být především opravdově otcovská.³³¹ Podle Josefa Kalasanského by měl každý vychovatel „*víc přitahovat žáky tím, že pro ně bude vystupovat jako otec, a ne jako krutý soudce*“³³² a měl by je „*vyučovat s takovým citem, aby si žáci všimli, že si přeje jejich prospěch*“³³³, jako opravdový otec, ten by měl projevit vůči žákům laskavost a dobrotu samotného Pána³³⁴, měl by je přesvědčit „*vyznanou pravdou, láskou otce, mnohem více než křikem a urážlivými slovy*“³³⁵. Takový učitel by mohl mít soucit se slabostí podřízených, a „*láskou otce je přesvědčit a napravit je*“³³⁶, tak bude jeho otcovská láska žáky pochopena a opětována.³³⁷

Taková otcovská láska bude umět ukáznit „*mladičké neposlušné*“³³⁸ a v praxi „*trpělivě a s duchem*“ poskytné všem mír.³³⁹ Piaristický učitel, povzbu-

³²⁹ Const 4: „*Et quia nos vere Pauperes Matris Dei esse profitemur, pueros pauperes numquam despiciendos, sed multa patientia et charitate omni virtute esornandus curabimus, maxime dicente Domino: Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.*“

³³⁰ EGC 1191. Srov. 1 k 9, 22.

³³¹ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 82.

³³² EGC 1618.

³³³ EGC 354.

³³⁴ RegCal XII, 31.

³³⁵ EGC 2412.

³³⁶ EGC 549.

³³⁷ EGC 1245: „*Mostri affetto grande del profitto die giovinetti sicchè loro stessi pubblicino il profitto che con la sua diligenza sperano fare[...]*.“ Srov. také: EGC 2148: „*Et sappia che quando li schilari conoscono amor di Padre nel Maestro et diligenza circa il loro profitto vengono volentieri alla scuola, ancorchè non ci sia rappresentazione.*“

³³⁸ EGC 1387: „*Così l'uno col castigo et l'altro col amor di Padre, aiuteranno cotesti giovinetti, che intendo vi sono delli discoli.*“

³³⁹ EGC 1246: „*Bisogna che il Superiore sia superiore in charità in patientia et in spirito et come padre sappia tener li sudditi in pace.*“

zený touto otcovskou láskou, odpustí ztraceným ovečkám³⁴⁰, přizpůsobí se schopnostem žáků a snadněji je zaujme a přivede ke službě Boží.³⁴¹

Jsou to zejména malé děti, na které by se měla vynakládat tato láska s velkou laskavostí a důvěrností, protože je to právě tady, kde vzdělávací proces nepůsobí, jestliže není inspirován a vyživován láskou.³⁴²

Ale také v lásce by se měla projevit moudrost.³⁴³ Podle Kalasanského jsou tři možné nedostatky týkající se tohoto bodu, kterých by se měl vychovatel vyvarovat. Především by neměl být „*přílišně shovívavý*“ ani „*ukazovat přílišnou dobrotu*“, protože tak „*pokazí mladé*“ a způsobí v nich „*červivou a obtížně léčitelnou*“ ránu.³⁴⁴ ve skutečnosti mladí ačkoliv vnímají takovou slabost v učiteli, zneužijí jí a „*přimějí jeho vůli k mnoho věcem*“.³⁴⁵

Další nedostatek, kterého by se měl učitel podle Josefa Kalasanského vyvarovat, je „*přílišná laskavost*“. Má milovat své žáky, ale „*ne familiárně*“ a nemá se s některým z nich pouštět do příliš osobního vztahu.³⁴⁶ Kalasanský chce, aby jeho učitelé měli všechny žáky stejně rádi, aniž by někomu projevovali zvláštní přízeň.³⁴⁷ Měli by tedy „*vyučovat všechny stejně*“.³⁴⁸ Jak vážně bral Josef Kalasanský plnění těchto norem, vidíme při vizitacích, kdy jsou učitelé prověřováni v těchto otázkách, a v případě, že byli shledáni vinnými, okamžitě byli zbaveni funkce nebo jim bylo změněno působiště.³⁴⁹

Ale toto všechno zakladateli Zbožných škol nestačí. Vychovatelova otcovská láska by se měla oprostít od těchto nedostatků a přeměnit v lásku čistě pedagogickou, tedy v lásku, která přitahuje, inspiruje a vychovává. Učitel by se měl chovat tak, aby dokázal žáky oslovit a zaujmout, a ne aby u nich vyvolával

³⁴⁰ EGC 589.

³⁴¹ EGC 1488.

³⁴² RegCal XI, 5: „*Dichiariamo che con li scolari di dieci anni in giù, che imparano solo a compitar et leggere solamente, li maestri si portino con ogni charità, et perchè per la piccola età et l'imparar ad essi fanciulli apporta più familiarità, però si lascia sopra la coscienza loro, alle quali scuole il Superior debba mettervi sacerdoti o maestri vicchi.*“

³⁴³ Srov. EGC 673.

³⁴⁴ EGC 673.

³⁴⁵ EGC 718.

³⁴⁶ EGC 1847.

³⁴⁷ EGC 1713.

³⁴⁸ EGC 415.

³⁴⁹ K tomu: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 84.

averzi.³⁵⁰ Měl by „*studenty odpoutat od pomíjivosti osobním povzbuzením učiněným s otcovskou láskou*“³⁵¹ a měl by „*vést k poslušnosti více láskou než tvrdostí*“³⁵². k nedostatkům těch, kteří mu byli svěřeni, by měl přistupovat s láskou a jejich špatné úmysly obracet v dobré³⁵³ a obzvláště v obtížných případech, kdy jen láska může nějakým způsobem pomoci, je důležité „*chovat se vhodně a s velkou láskou*“, aby měl nějaký vliv na duši žáka.³⁵⁴ Na druhou stranu, cit vychovatele měl být dostatečný, aby v žákovi vyvolal absolutní důvěru. Pouze tak se může vytvořit důvěryplný vztah, což je nezbytná podstata každé opravdové výuky. Žák otevře své srdce učiteli, a ten se stane svou moudrostí a láskou jeho průvodcem.³⁵⁵

Z jakého důvodu se tato otcovská láska piaristického učitele vztahuje také na zdraví tělesné a na sociální asistenci učitele, se uvádí v životopisu Gliceria Landraniho, kterého první otcové Zbožných škol považovali za vzor hodný následování: „*Po dokončení škol doprovázel žáky až do jejich domovů, tak jak je to mezi námi zvykem, horlivě navštěvoval ty, kteří byli nemocní, těšil je vším, co bylo možné, nosil jim slazené medikamenty a jiné podobné věci, které se dávají nemocným, a modlil se k Bohu za jejich zotavení.*“³⁵⁶

6.2.1 Trpělivost piaristického učitele

„*Charitas patiens est,*“ říká svatý Pavel,³⁵⁷ a právě proto také Josef Kalasanský chce, aby byla pedagogická činnost vždy doprovázena velikou trpělivostí. Sám k žákům rovněž přistupoval s rozvahou, trpělivostí a soucitem.³⁵⁸ Pro Josefa Kalasanského šlo milosrdenství s trpělivostí vždy ruku v ruce. Chtěl, aby učitel mnoho snesl, „*aby nezničil lásku k bližnímu*“, protože trpělivost

³⁵⁰ EGC 1084.

³⁵¹ EGC 738.

³⁵² EGC 1191.

³⁵³ EGC 1763.

³⁵⁴ EGC 2118: „[...] *quando il demonio s'impossessa di un cuore fa simili e maggiori pazzie; e però conviene andar con molta carità destreggiando per ridurlo in sentimento, non essendo ora capace di reprensioni, nè di asprezza di parole.*“

³⁵⁵ EGC 1286.

³⁵⁶ Cit. dle: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 85.

³⁵⁷ 1 k 13,4.

³⁵⁸ EGC 1427.

v podobných situacích „opus perfectum habet“³⁵⁹. „S velikou trpělivostí lze očekávat velikou žeň,“ učil Josef Kalasanský, a jindy dokonce tvrdil, že s trpělivostí lze získat vše.³⁶⁰

Síla trpělivosti učitele uchrání před unáhleností, hněvem a dosáhne „spolu s trpělivostí mnohých radostí a vytvoří díla veliké hodnoty“³⁶¹. Trpělivost je ukázkou učitelovy lásky v praxi a nemůže bez ní dělat nic. Kromě těchto obecných připomínek ukazuje Josef Kalasanský také účel a funkci trpělivosti v pedagogické aktivitě. Píše, že učitel „má mít potřebu veliké trpělivosti, aby uměl nadaně sloužit a s otcovským citem léčit chyby a nedokonalosti“³⁶². s trpělivostí by jistě nejmenší mohli být „přivedeni na dobrou cestu“³⁶³, protože trpělivost tvoří atmosféru, bez níž by byla každá vzdělávací aktivita obtížná. Trpělivý učitel neztrácí naději v nápravu žáka, bude umět zapomenout na jeho minulost, bude umět prominout jeho malé chyby. Nebude křičet, protože ví, že „křičící vedení nebylo nikdy velebeno“³⁶⁴, nebude užívat „jízlivá slova“³⁶⁵ ani nebude mluvit a jednat afektovaně.

Piaristický vychovatel vybavený pedagogickými schopnostmi ví, že „není možné, aby se náhle stali dokonalými“, a proto by měl chápat eventuální nedostatky žáků a „kousek po kousku jim otcovskými radami pomáhat zlepšit se“³⁶⁶.

³⁵⁹ EGC 4082.

³⁶⁰ EGC 893.

³⁶¹ EGC 91.

³⁶² EGC 3721.

³⁶³ EGC 225.

³⁶⁴ Srov. EGC 2393: „[...] et se il P. Melchior fussi padrone di se stesso et si sapesse ritener di non gridare, sarebbe un grand' huomo, ma il vitio si è mutato in natura sichè non sa astinerse di gridar etiam con secolari con li quali li Religiosi devono mostrar almeno modestia esterior.“

³⁶⁵ EGC 866.

³⁶⁶ EGC 899.

6.2.2 Pokora piaristického vychovatele

Další klíčová a nezbytná ctnost piaristického vychovatele je pokora. Podle Kalasanského je tak ctnostný a svatý, nakolik je pokorný. Kde je „*pokora a chudoba*“, píše Josef Kalasanský, tam „*ráda přebývá i láska*“³⁶⁷.

Zakladatel Zbožných škol tedy chce, aby všichni jeho učitelé praktikovali „*ctnost svaté pokory, jestliže chtějí dosáhnout opravdové lásky a milosrdenství [...] a rozumět skutečné podstatě věcí ducha*“³⁶⁸.

Na druhou stranu, piaristický vychovatel by měl být člověk niterného života. Tedy, „*cesta k tomu se stát učeným a moudrým, je právě ta ve svaté pokore*“³⁶⁹, což je „*plod lítosti, přání spravedlnosti, dílo milosrdenství*“³⁷⁰.

Piaristický učitel by měl být pokorný, aby chtěl a mohl horlivě vykonávat svoje poslání, světem tak opovrhované, kterým je výuka dětí.³⁷¹ Piaristický učitel by měl praktikovat ctnost pokory nejen proto, že vyučuje chudé děti, ale také proto, že ctnost pokory je podle Kalasanského obsažena v samotné funkci učitele, jenž by se měl současně adaptovat na kulturní a morální úroveň, „*na schopnost dětí*“³⁷².

Jisté zůstává, že pyšný a hrdý duch nikdy nebude vhodný pro vzdělávací dílo, protože nikdy nebude umět zapomenout sám na sebe a vcítit se do skutečné situace žáka.

Jistě, pokora, podle Kalasanského učení, je jeden z nejpůsobivějších faktorů celé pedagogické aktivity. Podle různých vyjádření Josefa Kalasanského lze dojít k závěru, že pokora je znamenitá pedagogická ctnost, protože „*působí na lidi*“ – a v našem případě na žáky – „*a je tak nejvhodnější pro poznání pravdy, lásky a skutečného dobra*“³⁷³. Dává učitelům jistou shovívavost a působivost při kontaktu s žáky, zatímco slova učitele vyslovená bez pokory jsou slova

³⁶⁷ EGC 1662.

³⁶⁸ EGC 3761.

³⁶⁹ EGC 2300.

³⁷⁰ RegCal XII, 117.

³⁷¹ EGC 1160.

³⁷² Srov. EGC 2577: „*Ne sarebbe poco se sapessimo humiliarci alla capacità delli fanciulli alla istrusione de quali la Sta. Chiesa ci ha ordinati.*“

³⁷³ K tomu např. EGC 4392, 4531.

bez ducha, která nepůsobí.³⁷⁴ Co se týče takto podstatné ctnosti, ujišťoval Kalasanský současně, že učitel, „*je-li pokorný, bude velmi užitečný pro žactvo i pro řád, a není-li pokorný, nebude dobrý ani pro sebe ani pro žáky*“³⁷⁵. Na druhou stranu, ctnost pokory dodává také učiteli vnitřní duševní klid, nezbytný v celé pedagogické aktivitě, protože činnost, která má důkladnou duchovní bázi, může mít stálý efekt.³⁷⁶

Pokora tedy bude učiteli věrným služebníkem pravdy. ve skutečnosti pokorný učitel nikdy nebude volit takové jednání, aby si udržel převahu a prosadil za každou cenu svůj názor, ale bude v rozhovoru s ostatními hledat pravdu, na kolik to jen bude možné.

Piaristický učitel by měl podle Josefa Kalasanského setrvávat v pokoře, dokonce i když přijde hmatatelný výsledek jeho námahy, „*protože by se mohlo stát, že prospěchu bližních bylo dosaženo spíše díky modlitbám jiných než díky jeho vlastní námaze*“³⁷⁷. Taková pokora se projevuje konkrétně, když zametá školu, když umývá třídy nebo ještě více když žáky doprovází domů.³⁷⁸ v této perspektivě nás nepřekvapí, když Josef Kalasanský říká, že „*pokora je sžita s naším řádem*“³⁷⁹.

Za plod této vnitřní pokory piaristického učitele by mohla být považována také velká prostota a skromnost, která se projevuje v každém jeho chování. Kalasanský výslovně na této ctnosti trvá, chce, aby pokora a prostota byly jako zvláštní znamení jeho řádu.³⁸⁰

Jeden z životopisců Josefa Kalasanského uvádí, že když zakladatel Zbožných škol vštěpoval pedagogům ctnost pokory, jako příklad uvedl nejsvětější Pannu, Matku Boží, nejpokornější učitelku „*největšího Žáka*“³⁸¹. Piaristický učitel tedy pouze napodobuje příklad Panny Marie.

³⁷⁴ EGC 4535.

³⁷⁵ Srov. EGC 899.

³⁷⁶ EGC 2390: „[...] *pratticate questa santa virtù davvero che troverete la vera quiete et insegnatela anche alli secolari ancora.*“

³⁷⁷ EGC 2947.

³⁷⁸ Srov. BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, s. 201.

³⁷⁹ RegCal XII, 114: „*Ad sanctam humilitatem instituto nostro fere congeneam, conservandam [...].*“

³⁸⁰ EGC 2577: „*Nella nostra religione si viva con santa semplicità et humiltà et si perseguiti e castighi la superbia severamente.*“

³⁸¹ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 92.

6.2.3 Chudoba učitele

K otcovské učitelské lásce, trpělivosti, pokoře a prostotě je nutné přidat ještě „úctyhodnou chudobu, matku pokory a jiných ctností“³⁸², ale také především laskavost.³⁸³ Úmysl Josefa Kalasanského je zřejmý i zde: chudoba by měla přispět k dokonalosti vzdělavatele podle Kalasanského pojetí, protože zakladatel Zbožných škol byl toho názoru, že „*ten, kdo touží zavedět se Bohu a užitečně prospět bližnímu, musí zcela opovrhovat pozemskými věcmi a skládat svou naději jedině v samotného Boha*“³⁸⁴ a tímto způsobem musí usilovat, s úplným a důvěřivým odevzdáním se Božské prozřetelnosti, „*o rozkoš svaté chudoby*“³⁸⁵.

Přirozeně i zde, kromě běžných pohnutek, kterými jsou obvykle lidé, především mniši, motivováni k vyznávání chudoby podle evangelia, existují ještě jiné konkrétní motivy, proč je chudoba velmi žádoucí a doporučovaná pro piaristického pedagoga.

Piaristický učitel by měl být chudý, protože se musí zcela oddat službě chudým, musí být přístupný všem lidem, „*pomáhat všem a nebýt na nikoho nepříjemný*“³⁸⁶. Měl by všem zdarma předávat znalost písma a zbožnosti; a právě toto by bylo nemožné vykonávat s předstíráním a se zvláštními osobními potřebami, s přílišnou náklonností ke statkům a zboží tohoto světa.³⁸⁷

Proto mohl Kalasanský s pocitem zadostiučinění napsat: „*Není náboženský řád, který by byl chudší než náš, ani takový, který by se více staral o službu chudým a o jejich prospěch, [...] kde členové jiných řádů nevstoupí bez toho, aniž by měli k dispozici velmi pohodlné místnosti a velmi hojné příjmy a možnosti získávat čím dál víc, naši mniši se spokojí s jakýmkoliv přístřeším a vysta-*

³⁸² Const 2: „*Venerabilis Paupertas pretiosae humilitatis ac aliarum virtutum parens [...] diligenda et in sua puritate firmiter conservanda est [...]*“

³⁸³ EGC 1662: „[...] *li Padri della quale se mi crederanno, s'ingegneranno ad esser humili et veramente poveri, tra le quali due virtù habita volentieri la Santa carità che è il fine di tutte le Religioni.*“

³⁸⁴ EGC 1922.

³⁸⁵ Memorial al card. Tonti.

³⁸⁶ EGC 3875.

³⁸⁷ RegCal XIV, s. 68.

čí jen s ubohým málem, nemají touhu cokoliv vlastnit a činí dobro, aniž by za to cokoliv očekávali zpět.“³⁸⁸

Avšak piaristický pedagog by také měl být chudý proto, aby nezkompromitoval své apoštolské poslání, kterým je „*reformatio rei publicae*“ prostřednictvím vzdělávání mladých.³⁸⁹ Jeho příkladná chudoba měla mimořádnou politickou, historickou a společenskou hodnotu v oněch dobách, které byly rozbouřené nejenom náboženskou reformací, ale také různými tendencemi společenské reformy odehrávajícími se v rádech, v časech, kdy jednou z hlavních výčitek protestantů proti církvi byla nezměrná „chtivost“ sekulárních i řádových kleriků. A bylo to právě tehdy, kdy piaristický pedagog, se svou vrcholnou a přísnou chudobou, odrážel veškerá obvinění, rozptyloval veškerá podezření a získával si náklonnost duší i samotných heretiků.³⁹⁰

Jiným důležitým motivem, který podněcoval piaristické pedagogy k oblíbení si chudoby, byla živá touha udržet si nezávislost pro vyučování a svou svatou svobodu pro vzdělávání mladých v morálce a náboženství. Když se dokázali spokojit s málem a neměli potřebu skoro ničeho, mohli s větší účinností a bez rizika jakékoliv korupce kázat, vyučovat a reprezentovat opravdové křesťanské hodnoty, aniž by ustupovali čemukoliv jinému než jen víře a pravdě.³⁹¹ Určitě pouze duch chudoby, která neočekává přízeň ani odměnu od lidí, mohl těmto vzdělavatelům poskytnout takovou svobodu a nezávislost na vlivu různých měst, městských rad, otců dětí a příbuzných, aby mohli jako jediní zajistit pevné křesťanské vzdělání. Aby byla udržena a chráněna tato svoboda, chtěl Josef Kalasanský, aby pedagogové nepřijímali nic od svých žáků, ani aby

³⁸⁸ *Istanza dei PP. di s. Pantaleo alli Sig. Conservatori di Roma.* Cit dle: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 94.

³⁸⁹ EGC 1750: „*Noi siamo per ottener un Breve in confirmatione della nostra povertà [...] et si toglierà ogni sospitione che noi vogliamo beni temporali et chi non si conternta con le cose necessarie mai si contenterà con le superflue perchè l'appetito dell'huomo è insatiabile.*“

³⁹⁰ EGC 2902: „*Et ho le lettere che arrivarono a Nicolspurgh in Moravia, dove hanno tre converti molto osservanti et con molto concorso di figlioli di heretici, li quali con facilità si convertono alla nostra santa fede, et quel che più importa con consenso delli loro padri, vedendo che noi non pretendiamo altro che il vitto et vestito.*“

³⁹¹ EGC 843: „[...] *staremo come sempre havemo fatto dipendenti solo da Dio.*“

prosili o almužnu v bydlíštích rodičů nebo příbuzných chudých školáků.³⁹² Také zakazoval jakýkoliv typ obchodování ve škole.³⁹³

Nepochybně to byly právě tyto sociální a pedagogické motivy, které přiměly Kalasanského, aby tolik trval na dodržování chudoby, aby si přál, aby jeho řád žil ve „vrcholné“ chudobě a aby tomu nikdy nebylo jinak, aby členové řádu chudobu vždy přísně zachovávali. Jaká byla potom konkrétní podstata této chudoby, to můžeme vidět ve stanovách řádu.³⁹⁴

Určitě se moc nevzdalujeme od pravdy, když předpokládáme, že Kalasanský trval v praxi na vrcholné chudobě piaristických pedagogů kromě již zmíněných důvodů i proto, že chudoba byla jedním z nejvýznačnějších rozdílů, kromě výuky základního stupně, které ji odlišovaly od pedagoga z řádu Tovaryšstva Ježíšova, který přestože též vyznával chudobu, nevyznával chudobu tak přísnou jako piaristé.³⁹⁵

Dnes už nedokážeme porozumět, kolik obětí vyžadovala tato vrcholná chudoba piaristických pedagogů a celého řádu Zbožných škol, hlavně v období jejich počátků. ve skutečnosti žádná z kolejí neměla zabezpečenou ekonomickou základnu, část vyučujících byla trvale odkázána na almužny, a to vše komplikovalo provoz školy a realizaci výuky.³⁹⁶

Různé nabídky nových nadací musely být odmítány³⁹⁷, a dokud žil Josef Kalasanský, nesměly být budovány ani stabilní budovy pro studium, a proto se tato vrcholná chudoba často rovnala nejvyšší bídě, kdy si samotní pedagogové často odnášeli vážné následky způsobené hladověním, zimou a nemocemi.³⁹⁸ Také prosté hrubé oděvy, které museli nosit, nebyly nijak příjemné.³⁹⁹

³⁹² RegCal XIV, s. 74. Srov. také: EGC 73.

³⁹³ EGC 3208: „*La devo avvisare di un mancamento e negligenza grande, che s'usa in coteste scuole di vendere e comprare.*“

³⁹⁴ Const 2, de paupertate: „*Omnes vivant ex eleemosinis, vel mendicatis, vel sponte oblatis, quae tamen congruis temporibus ad annum provideri poterunt, ne quotidiano labore exercitationes litterariae impediatur.*“

³⁹⁵ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 96.

³⁹⁶ Počet vyučujících navíc málokdy dostačoval pro počet dětí.

³⁹⁷ PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, II., s. 74n.

³⁹⁸ EGC 3077: „*Mi dispiace che i nostri Padri devono andare con tanti stenti cercando il vitto per la campagna e Dio gli perdoni al P. Pietro, che pigliò questo luogo tanto lontano e con tanta fatica delli Padri che vi stanno.*“

³⁹⁹ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, s. 675n.

Přes toto všechno a navzdory námitkám apoštolské vizitace⁴⁰⁰ stejně jako mnohých z jeho věrných spolupracovníků, chtěl Kalasanský zůstat věrný vrcholné chudobě a prameny ukazují na to, že jeho záměrem bylo dosáhnout co největší sociální, intelektuální a morální pomoci chudým. Pro dosažení této pomoci nenalezl jiný účinnější a vhodnější způsob, než právě absolutní chudobu pedagogů. Pouze chudý učitel mohl s horlivostí pracovat pro chudé, pouze on jim mohl rozumět, pouze on mohl žít nezávisle, imunní vůči korupci světa, pouze on mohl důstojně a nestranně reprezentovat pravdu a dobro.⁴⁰¹

Když toto vše uvážíme, můžeme říci, že nebylo bezdůvodné, proč chtěl Kalasanský, aby piaristickému vzdělavateli po celém světě říkali „*Pauper Matris Dei*“, a celému jeho řádu „*Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Pium*“. Jako Matka Boží ve své chudobě vyučovala svého chudého syna Božího, stejně tak i chudý učitel piarista měl vyučovat chudé děti. Motiv je jednoduchý: „*Non fit redemptio socialis sine voluntaria paupertate multorum.*“⁴⁰²

6.2.4 Čistota piaristických pedagogů

Jinou nezbytnou ctností piaristického pedagoga měla být jeho čistota, jeho čistota bez poskvrny. Jednou z jeho hlavních povinností bylo právě potvrzovat dětem snadným a stálým procvičováním andělskou ctnost, což by určitě nemohl činit, kdyby on sám nežil životem zaručujícím mravnost, čistotu a neposkvrněnost. Josef Kalasanský a jeho první společníci, kteří byli nadaní rozsáhlými a bohatými zkušenostmi kněží a pedagogů, byli pevně přesvědčeni o mimořádném významu čistoty u pedagogů,⁴⁰³ už proto, že jasně viděli, že tato ctnost může být snadno ohrožena právě vykonáváním jakékoliv pedagogické

⁴⁰⁰ K tomu: BAU, C. *Bibliografia critica de San José de Calasanz*, s. 1082.

⁴⁰¹ Srov. PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, III., s. 151.

⁴⁰² SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagogica*, s. 98.

⁴⁰³ EGC 942: „[...] *ma a me solo dà fastidio il vizio pessimo, quale solo è sufficiente per ruinar il nostro Istituto, che a gli altri difetti si può sempre dare soddisfazione e rimedio [...] et esorti tutti non solo a guardarsi loro da simil peste, ma ancora procurarino di perseguitarlo con ogni diligenza, ove ne sentono qualche sospetto in maniera che si conservi l'Istituto con ogni purità.*“

aktivity,⁴⁰⁴ a proto učinili vše, co bylo v jejich silách, aby našli učitele opravdu bezúhonné v záležitosti tak delikátní, jako byla tato.⁴⁰⁵

Kalasanského ideál byl jasný a jednoduchý: chtěl, aby členové jeho řádu byli „*velmi poslušní a poddajní, aby se hodili pro vyučování chudých dětí, se kterými by neustále zacházeli s čistotou spíše andělů než pozemských lidí*“⁴⁰⁶.

Jako síla a obrana této ctnosti měl piaristickým pedagogům sloužit vlastní slib čistoty. Takový slib dával definitivní podobu jejich životu a posílil je pečeti posvěcení absolutní a věčné andělské ctnosti.⁴⁰⁷

Za tím účelem, aby mohl zachovat neposkvřenou čistotu a bezpečně vykonávat učitelské poslání řádu, Kalasanský nejenom že vštěpoval členům svého řádu obecné principy askeze,⁴⁰⁸ ale navíc také radil provádět užitečná a rozumná praktická opatření. Například aby bylo zamezeno jakékoliv příležitosti, která mohla přinést podobné nebezpečí, zakladatel Zbožných škol požadoval, aby pokoje otců byly na místě zcela odděleném od koleje a studenti do těchto pokojů nikdy nesměli mít přístup.⁴⁰⁹ ze stejných důvodů nařídil, aby ihned po skončení výuky žádné z dětí nezůstávalo ve školní budově,⁴¹⁰ ani nesměl žádný učitel nikdy zůstat s některým z dětí o samotě. To samé opatření platilo v případě praktikantů.⁴¹¹ Nevyhnutelný bezprostřední a osobní kontakt učitele s žákem musel být skromný, rozvážný a zdrženlivý. Učitel musel být imunní proti veškerým projevům náklonnosti⁴¹² a nikdy se nesměl dětí dotýkat nebo je hladit, ani je trestat vlastníma rukama.⁴¹³ Pouze co se týkalo úplně nejmenších dětiček, kterým říkali „*piccolini*“ a které ještě potřebovaly láskyplnou a téměř

⁴⁰⁴ RegCal XII, s. 97: „*Laltro inconveniente molto maggiore e più pericoloso è: la continua pratica e familiar conversazione, che a viva forza devono i suoi tener con gente sbarbata, dà occasione non piccola ai mal inclinati o per natura o per vitio contratto nel secolo, a far cose dell'offesa di Dio grande et danno del prossimo.*“

⁴⁰⁵ Const 2: „*Similiter et cum agendum erit cum discipulis in Scholis seu in Oratorio, modestiam et omnium virtutum specimen illis exhibeant.*“

⁴⁰⁶ RegCal XIV, 64.

⁴⁰⁷ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 99, pozn. 5.

⁴⁰⁸ Const 2: „*De castitate*“ a „*De allis mediis conservandae castitatis*“.

⁴⁰⁹ EGC 2073: „*Come anche le replico che per niun modo si facciano scuole nella Casa dei Padri, nè si intromettano gli scolari in niun tempo dovendo fuggir il male, l'occasione del male, ed anche troncar le sospicioni di male.*“

⁴¹⁰ Const 2: „*Finisque Scholarum exercitationibus nullus ex discipulis in Scholis remaneat, sed eos ut moris est, ad proprias domos comitabuntur.*“

⁴¹¹ RegCal XIV, s. 74.

⁴¹² RegGen XCII: „*Si quis in aliquem discipulum ita affectus est, ut aliis praebeat scandalum.*“

⁴¹³ Const 2: „[...] *nec propriis manibus illos verberent sine Superioris licentia.*“

mateřskou péči, Kalasanský ustoupil ze své přísnosti a svěřoval tyto děti do laskavé péče nejstarších otců, jejichž chování už bylo prověřeno dlouholetou službou řádu.⁴¹⁴ Jak velký význam měla čistota pro zakladatele řádu Zbožných škol, dokládá v jednom ze svých dopisů, ve kterém obrazně padá na kolena před zářící čistotou zesnulého P. Gellioa Ghelliuniho, svého „*přelaskavého společníka*“⁴¹⁵. Tento dopis zcela jistě zasluhuje naši pozornost, protože nám dává jisté povědomí o zapálenosti duše Josefa Kalasanského.

Závěrem této kapitoly můžeme říct, že hlavním modelem čistoty piaristického pedagoga byla královna Zbožných škol, neposkvrněná Panna a Matka Krista. Následováním tohoto vzoru se může mravně čistý piaristický pedagog stát duchovním otcem chudých dětí, pouze takto se může stát neomylným duchovním vůdcem mladých chlapců na jejich cestě k dospělosti.

6.2.5 Vnitřní život piaristického pedagoga

Snažíme-li se nastínit bohatou a mnohostrannou povahu piaristického pedagoga, musíme pojednat o těch aspektech jeho vnitřního života,⁴¹⁶ které podle všech důkazů souvisely s jeho pedagogickým posláním. Určitě nemůže bližšímu pozorovateli uniknout, že piaristická spiritualita se vždy odvíjí od nějakého konkrétního pedagogického poslání. ve skutečnosti podle Josefa Kalasanského pedagogické povolání nedovoluje, aby byl pedagog nějakým způsobem fragmentovaná bytost, naopak požaduje celého muže, který dokáže plnit své poslání „*ex toto corde suo et ex tota anima sua*“. Piarista ve chvíli skládání řeholnického slibu jako by přímo hmatatelně cítil, jak ho pronesená slova nadřizeného poutají a zavazují: „*Tu es educator in aeternum secundum Ordinem Calasancii*.“ A od té chvíle je vše v životě daného řeholníka zasvěceno vzdělávání, vše se řídí a vše je predisponováno tak, včetně jeho vnitřního života, aby ho

⁴¹⁴ RegCal XI, 5: „*Dichiariamo che con li scolari di dieci anni in giù che imparino solo a compitar et leggere, li maestri si portino con ogni charità, et perchè per la piccola età et l'imparar ad essi fanciulli aporta più familiarità, però si lascia sopra la coscienza loro; alle quali scuole sempre il superiore debba mettervi sacerdoti o maestri vecchi et se recusassero di far simile scuola siano privi di voce attiva et passiva.*“

⁴¹⁵ EGC 16.

⁴¹⁶ K tomu: SAPA, P. A. *Teologia spirituale pedagogica di s. Giuseppe Calasanzio*, Firenze, 1951.

učinilo co nejzpůsobilejším pro toto poslání. Ty samé závěry byly vyvozeny již dříve jinými pozorovateli tohoto vzdělávacího náboženského řádu.⁴¹⁷ Tito pozorovatelé také potvrdili, že toto vše se zcela určitě zrodilo z osvětlené intuice a pevné vůle velkého vzdělavatele, který chtěl, aby veškerá osobnost, veškeré schopnosti, veškeré projevy a veškerá životní energie pedagogů byly zasvěceny svaté věci ve prospěch chudých dětí.

Ve světle takových přesvědčení chtěl Kalasanský, aby byl pedagog „*člověkem ducha*“⁴¹⁸, který má „*velkou duši a velké zapálení pro pomoc nejenom mladičkým chlapcům ve školách, ale také laikům, svým příkladem a učením, objetím pravdivé cesty do ráje*“⁴¹⁹. Ví a vyznává, že pro vzdělávání dětí musí pedagog kromě vědeckých znalostí a didaktických kvalit žít také bohatý a intenzivní život duchovní.⁴²⁰ Jeho vnitřní život musí být živen a podporován duchem odříkání a skrz naskrz prostoupený hlubokým duchem modlitby, protože pouze takto může čelit nevyhnutelným potížím a vyrovnat se s nemalým vyčerpáním způsobeným vykonáváním svého poslání.⁴²¹

Pouze radikálním odpoutáním se ode všech pout světa se může pedagog podle Josefa Kalasanského volně a plně věnovat svému delikátnímu pedagogickému poslání.⁴²² A když už tímto způsobem upraví svoje nitro, musí se také stát věrným a upřímným přítelem ticha,⁴²³ protože pouze takto se může dostat do přímého kontaktu s Bohem a pocítit inspiraci Ducha svatého,⁴²⁴ a jedině tímto způsobem může jeho disciplinovaná a skromná mluva vést k pedagogickému výsledku instruktivnímu spíše než destruktivnímu.⁴²⁵

⁴¹⁷ Srov. PICANYOL, L. *Le Scuole Pie e Galileo Galilei*, Appendice, s. 239: „*Scholarum Piarum Professores [...] Instituto suo ita dediti sunt ut illi tantum nati videantur.*“

⁴¹⁸ EGC 3692.

⁴¹⁹ EGC 4321.

⁴²⁰ Const 2: „[...] *vitae spiritualis exemplum [...] necessaria esse duximus.*“

⁴²¹ RegCal XIV, 60.

⁴²² EGC 2250.

⁴²³ Const 1, de silentio.

⁴²⁴ EGC 1970: „[...] *nella casa dove si osserva il silenzio vi è ottima disposizione per dar luogo allo Spirito Santo che ispiri cogitationi sante alli religiosi.*“

⁴²⁵ RegCal XII, 27: „*Il parlar del religioso ha di esser confessando li proprii mancamenti et imperfetioni, lodando le virtù delli altri et tutte le cose che appartengono alla gloria del Signore dicendo et facendo con parole et opere tali cose che a tutti dia edificatione et buon essemplio et doctrina più con le opere che con le parole. et questo è il parlar del religioso.*“

Odříkání a ticho mohou vytvořit prostředí uzpůsobené pro určité „poznání Boha, které,“ jak říká Josef Kalasanský, „je tak obrovskou vědomostí, že jakákoliv její částička přesahuje lidské vědění a vědy, jejichž dosažením tráví lidé mnoho nejlepších let svého života a ten, kdo je vlastní, obvykle zpychne a ohluchne, zatímco vědění od Boha člověka blahoslavi a činí šťastným podle stupně, kterého dosáhl ve víře v božskou lásku“⁴²⁶, což je také užitečné pro vzrání mysli čistě pedagogické. Pedagog má „nejprve božské vědění uchopit jako lasturu, aby je posléze rozdával jako fontánu božských vědomostí“⁴²⁷.

V takovémto prostředí se snadno rodí onen duch modlitby a odevzdání, bez kterého by účinnost výuky piaristického pedagoga zůstávala uboze malá.⁴²⁸

Kalasanský jasně viděl, že pedagog nic nezmuže bez božské milosti, o kterou musí prosit vytrvalými modlitbami nejvyššího a jediného Učitele.⁴²⁹ Pouze ten může dát „milost a učinit, aby bylo snadné předat školákům nejen vzdělání ale i svatou bázeň Boží“⁴³⁰. A z toho důvodu Kalasanský ode všech požaduje, „aby se velmi pilně a vytrvale modlili, prosili o velký prospěch školáků a tak jim pomáhali.“⁴³¹ Proto se pedagog musí modlit nejen za sebe ale i za své žáky⁴³² a musí orodovat i za všechny své ostatní bratry v řádu, zatímco školáci, hlavně ti nejmenší, by se měli modlit za toho, kdo se snaží vzdělávat a vychovávat jejich duše.⁴³³

A podle pojetí Josefa Kalasanského to není pouze modlitba, ale i duchovní cvičení a obvyklé zpovědi svatého roku, které mají pedagogickou funkci.⁴³⁴

⁴²⁶ EGC 1339.

⁴²⁷ EGC 4120.

⁴²⁸ EGC 557.

⁴²⁹ EGC 2717: „[...] Se V. r. desidera far profitto nell'anime de'giovinetti come è obbligo del Maestro deve con gran fervore et humiltà domandare a Dio benedetto simil gratia, perchè chi non ha in se fervore et amor di Dio non lo può comunicare a gli altri, però ogni giorno procurerà una e più volte in secreto et massime nella Messa gratia particolare a Dio di poter fare quel frutto che è obbligato nelli giovanetti che vengono alle nostre scole et si impetrerà da Dio benedetto questa grazia, impetrerà grandissimo merito, per se et grandissima utilità per i prossimi.“

⁴³⁰ EGC 4221.

⁴³¹ EGC 776.

⁴³² RegCal XI, 10.

⁴³³ EGC 909: „[...] per far l'opera della scuola con quel profitto che si deve nelli scolari V. r. ne faccia oratione et ne faccia fare alli scolari piccoli.“

⁴³⁴ EGC 317.

Ze všeho, co bylo dosud řečeno, je zřetelně vidět vnitřní život piaristického pedagoga. Podle pramenů je možné vyvodit, že takový vnitřní život musel v sobě nést jasný otisk a účel pedagogiky. Procvičování ctnosti, praktiky běžné u zbožných lidí, mu sloužily nejenom pro dosažení čím dál větší podobnosti s Otcem na nebesích, ale také byly užitečné a nezbytné pro zdokonalování jeho charakteru učitele. A naopak, celá jeho pedagogická aktivita se mohla proměnit v mocný nástroj zdokonalování a pokroku jeho vlastního nitra. Mohlo by se skoro říci, že podle pojetí Josefa Kalasanského se v pedagogovi setkávají pedagogické a duchovní praktiky (*„paedagogicum et spirituale meritorium convertuntur“*).⁴³⁵

Ve skutečnosti chtěl, aby *„učitelé věděli, že když se unaví a vyčerpají díky úsilí sloužit čistě boží lásce, Pán jim to stokrát oplatí, když budou setrvávat v Boží milosti; a protože odměna za tento úkol je tak jistá a tak velká, všichni by se měli snažit činit své žáky zbožnými“*⁴³⁶. Kalasanský také ode všech požaduje, aby *„se účastnili se vši píli provozu škol, což je naším hlavním závazkem, a to nejenom v souvislosti se vzděláváním, ale také v předávání svaté bázně boží, která je pokladem, který nalezne ve chvíli své smrti ten, kdo ji dodržoval se zápallem a trpělivostí z čisté lásky k Bohu“*⁴³⁷. Kromě toho si přál, aby *„byla používána velká píle a úsilí v péči o to, aby školy dobře fungovaly [...], protože to je podstata našeho řádu, prostřednictvím kterého můžeme dosáhnout ráje, když se budeme pilně snažit“*⁴³⁸.

Na druhou stranu přisuzuje zakladatel Zbožných škol „nulovou hodnotu“⁴³⁹ tomu piaristovi, kterého netěší úkol vyučovat druhé, a který se z toho důvodu snadno poddá záhubě své duše.⁴⁴⁰

Na závěr lze říci, že podle Kalasanského představuje denní práce piaristů nejjistější záruku věčného štěstí, a proto by se měla zbožnost a oddanost piaris-

⁴³⁵ EGC 2602. Srov. Const 2.

⁴³⁶ EGC 3042.

⁴³⁷ EGC 1068.

⁴³⁸ EGC 4199.

⁴³⁹ EGC 1613.

⁴⁴⁰ EGC 2197: *„[...] mi pare che se cotesi che cosi facilmente fanno dell'inferno se li mortificano, se morissero andarebbe con grandissimo pericolo di dannatione, perchè non haverà spiroiti, ne per altri, perchè non haverà il modi di aguitar ne in lettere ne in spirito.“*

tického pedagoga v tomto neustále zdokonalovat⁴⁴¹ a zcela jistě by si takový piarista pomýlil cestu, kdyby se chtěl stát knězem působícím v pastoraci, aniž by se věnoval svému pedagogickému poslání.

6.2.6 Pedagog v pojetí Josefa Kalasanského

Po přezkoumání a ověření předpokladů, které jsme dosud probrali, ohledně toho, jak musí být piaristický pedagog plný lásky k Bohu a bližnímu, především k tomu, kterého vzdělává, jak musí být pokorný, prostý a trpělivý, chudý, čistý a jak musí vést intenzivní duchovní život s převládajícím pedagogickým vzorcem a posláním, je možné říci, že pedagog, který si osvojil a dobře ovládal všechny tyto kvality, byl v přirozeném důsledku vhodným pro povolání řeholníka a řeholníkem by se asi i měl stát,⁴⁴² protože pouze řeholní sliby mu mohou poskytnout onu stabilitu a vytrvalost ctností, která je vyžadována od pedagogické profese, a pouze svaté sliby ho zavazují a účinně motivují k přinášení trvalých a jistě nemalých obětí.

A je to právě z tohoto důvodu, proč chtěl Josef Kalasanský, aby jeho učitelé byli řeholníci se svatými sliby, aby byli pevnější ve svém povolání pedagogů, aby byli těmito sliby zavázáni k učitelskému poslání. Samozřejmě tím nevylučujeme ani další a třeba i zřetelnější důvody, které hrály svou roli v rozhodování zakladatele, jako například větší možnost propagace instituce, než jen izolovaných pedagogů.⁴⁴³

Byla to tudíž geniální a prozíravá intuice zakladatelova a jeho praktická povaha, která napomohla tomu, že se pro zajištění potřebné dokonalosti svých řeholních učitelů a povznesení důstojnosti úřadu a zavázání se pro poslání vzdělávat druhé nespokojil pouze se třemi svatými sliby obvykle skládanými řeholníky, nýbrž požadoval, aby se zavázali ještě čtvrtým zvláštním slibem tý-

⁴⁴¹ EGC 1236.

⁴⁴² K tomu: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 109, pozn. 1.

⁴⁴³ Memorial al card. Tonti, in: RegCal 69.

kajícím se výuky a svědomitějšího a dokonalejšího plnění svých učitelských povinností.⁴⁴⁴

Tento čtvrtý slib piaristického pedagoga je podle Josefa Kalasanského slibem klíčovým, proto se nemůže vymanit ze smrtelného hříchu nikdo, kdo nechce z pozice své autority nařídít, aby byl v řádu tento slib dodržován, a Kalasanský se snažil, aby si to všichni jeho pedagogové dobře uvědomovali.⁴⁴⁵

Tímto čtvrtým slibem dává Kalasanský podstatu nebo nesmazatelný otisk, lze-li to tak říci, svému řádu. Takto své pedagogy zavazuje a téměř zasvěcuje ke vzdělávání dětí, a tak je nezpochybnitelným způsobem založen první existující řád s hlavním posláním vzdělávat.

Na závěr tohoto pojednání o piaristickém pedagogu, který by měl být řeholníkem a složit čtvrtý svatý slib, slib oddanosti vzdělávání, můžeme ještě dodat, že jeho řeholní stav je užitečný z hlediska vzdělávání i pro to, aby mu poskytoval určitý druh autority a pedagogického příkladu pro jeho žáky. Autoritu a sílu příkladu mu ale nezaručuje pouze jeho pozice řeholníka, ale také větší profesionální schopnosti v duchovních věcech. Proto Kalasanský při řeči na toto téma velice trvá na tom, aby se členové jeho řádu chovali ke svým žákům vždy „*jako skromní a seriózní řeholníci*“, aby „*je takto naučili nejenom vzdělání ale také způsobu duchovního života*“⁴⁴⁶.

Na druhou stranu je dobré zvážit další výhodu, kterou může podle mínění Josefa Kalasanského pedagog nalézt v pozici řeholníka: disciplína a dodržování řeholních pravidel mu zvyšují smysl a cit pro disciplínu a dodržování pravidel ve škole, což je nezbytné pro dobré fungování tříd.

⁴⁴⁴ Const 1: „*Forma professionis: Ego N... voveo [...] summam paupertate, castitatem et oboedientiam, et juxta eam peculiarem curam circa puerorum eruditionem [...]*.“

⁴⁴⁵ EGC 3169: „*Resto meravigliato che li chierici che hanno talento et anche sacerdoti stiino oziosi in cotesta provincia senza attendere alla scuola havendone voto particolare.*“

⁴⁴⁶ Srov. EGC 688.

6.2.7 Pedagog-kněz

Piaristický pedagog by měl pracovat – jak už jsme zmínili – „*pro slávu Boží a prospěch bližního*“⁴⁴⁷, měl by „*zachraňovat a posvěcovat duše*“⁴⁴⁸ žáků, měl by poskytovat „*účinný lék na zabraňování zlu a léčení zla, na vytváření dobra a vedení žáků k dobru, pro všechny děti ze všech životních situací, a především pro všechny lidi, aby jim v co nejmladším věku bylo poskytnuto vzdělání světské i duchovní, zvyky, výchova, světlo Boží a světlo tohoto světa*“⁴⁴⁹. Měl by také „*nově posvěcovat a zachraňovat a vysvobozovat duše*“⁴⁵⁰ a měl by živit jejich ducha a poskytovat jim otcovský cit. Nikdo jiný než právě pedagog-řeholník-kněz nemůže lépe a s lepšími vyhlídkami na úspěch splnit takto delikátní a obtížné poslání. Protože Kalasanský toto dobře věděl, chtěl, aby jeho pedagogové byli nejenom řeholníci, ale pokud možno i kněží, „*protože kněží jsou způsobilější k dobrému vzdělávání školáků než bratři*“⁴⁵¹. Opravdu, kněz vzdělaný ve „*vědomostech a lásce k duchovním a věčným věcem má mnohem lepší dispozice pro pomoc bližnímu, in utroque homine*“⁴⁵² a bude vhodnější k tomu, aby naučil žáky, „*prostřednictvím řádu, jak jít po cestě dokonalosti*“⁴⁵³. Kromě toho mu velká důstojnost kněžství také poskytne autoritu a získá respekt, zatímco jeho kněžský charakter mu dá lepší kompetenci zabývat se duchovními záležitostmi a větší záruku toho, že zůstane naprosto bezúhonný a „*ve stavu vrcholné čistoty*“⁴⁵⁴, což je tolik potřebné pro vykonávání učitelského poslání.

Kromě těchto motivů výslovně zmíněných Kalasanským není těžké najít i další motivy, možná méně explicitní, ale také vyvozené z celkové struktury pedagogického systému Josefa Kalasanského. Vezmeme-li v úvahu velký pedagogický význam, který se přičítá Zbožným školám a výuku křesťanské vě-

⁴⁴⁷ EGC 1601.

⁴⁴⁸ Memorial al card. Tonti.

⁴⁴⁹ Memorial al card. Tonti.

⁴⁵⁰ Memorial al card. Tonti.

⁴⁵¹ EGC 2811.

⁴⁵² EGC 4203.

⁴⁵³ EGC 4539.

⁴⁵⁴ EGC 823.

rouky, vytrvalé a časté přijímání svátostí, důraz na modlitbu, což jsou všechno záležitosti především kněžské, ta samá přirozenost věcí vyžaduje, aby hlavní hybnou silou, téměř výhradně vlastní právě tomuto systému, byl právě vzdělavatel-kněž.

Nicméně Kalasanský, přestože díky své intuici tušil veškeré výhody plynoucí ze skutečnosti, že v jeho školách vyučují řádoví pedagogové, kteří jsou zároveň duchovními, rozpoznal také některé potíže, které mohly vzniknout z tohoto typu systému, který byl sice obecně velmi praktický, avšak jako asi každý jiný systém podléhal lidským chybám a slabostem.

Aby zabránil těmto potížím, snažil se Kalasanský rychle určit a upřesnit nutný charakter a povinnosti takového pedagoga-kněze a všem členům svého řádu dal vysvětlení a jasné instrukce, aby se vyhnuli možnosti jakéhokoliv omylu.

Tímto způsobem Kalasanský především mnohokrát potvrdil, že pro správné plnění poslání vzdělavatele-kněze nestačí pouze být knězem. Chtěl oddělit svůj řád od duchovních málo způsobilých pro výuku⁴⁵⁵ a určitě se raději vyhýbal přijímání takových kněží, kteří „*neuměli sloužit jiné věci než jen odříkávání mší*“⁴⁵⁶. Pedagog-kněž, napsal jednou Kalasanský, musí umět rozvíjet svůj talent, „*který nespočívá ani tak v odříkávání mší, jako ve vyučování školáků světským vědám a svaté bázni Boží*“⁴⁵⁷. Podobným způsobem si přál, aby nebyli ke svěcení připuštěni kandidáti, „*aniž by dříve nejméně po tři roky vyučovali ve školách*“⁴⁵⁸. Podle Josefa Kalasanského také „*almužny nám mají být darovány kvůli zbožnosti, kterou projevují naši členové vůči školákům, a nikoliv kvůli konání bohoslužeb*“⁴⁵⁹. z těchto a jiných vyjádření je zřejmé, že podle jeho koncepce měl mít pedagog-kněž více schopností a vloh než kterýkoliv jiný kněz, protože jeho aktivita nebude jen běžnou aktivitou kněze a veškerá jeho energie musí být nasměrována na činnost apoštolsko-pedagogickou. Proto po-

⁴⁵⁵ RegCal XII, 214.

⁴⁵⁶ Srov. EGC 2177.

⁴⁵⁷ EGC 3098.

⁴⁵⁸ RegCal XI, 5: „*Nessuno chierico possa esser ammesso al sacerdozio se prima non haverà sufficiente lingua latina e tenuti tre anni scuola et fatta la cerca per un anno.*“

⁴⁵⁹ EGC 2994.

stavení pedagoga-kněze znamenala povznesení, zdokonalení kněžství, a nikoliv způsob jeho degradace.

Avšak kromě těchto trochu obecných pozorování Kalasanský také velmi detailně definoval a upřesnil profesionální povinnosti pedagoga-kněze. Podle zakladatele bylo první a hlavní povinností pedagoga-kněze vyučovat a vzdělávat.⁴⁶⁰ Kalasanský velice trpěl, když viděl, že určití jedinci povznesení k důstojnému úřadu kněžskému „*se nezajímají o další studium a nejsou způsobilí pro výuku v dobré škole, utíkají od vyučování, což je věc, která bude zkázou náboženství*“⁴⁶¹. Proto tolik a tak často trval na tom, že piaristický kněz musí vyučovat děti, „*protože když nebude škola mít kněze, kteří by vyučovali, všichni se budou snažit dosáhnout kněžství, aniž by se věnovali výuce; to je věc, která podle mých zkušeností z veliké části přispěla k poklesu náboženství*“⁴⁶².

Svatý zakladatel všem radí, aby následovali jeho příkladu: „*A já, přestože už mi bylo více než osmdesát let, mnohokrát chodím pomáhat do škol, jednou do jedné, jindy zase do jiné, a tak by se měli chovat všichni nadřizení, i kdyby neměli dělat víc, než jen dávat hodinu výuky deseti nebo dvanácti dětem při každé návštěvě různých škol; a samozřejmě tím častěji by to měli činit ostatní duchovní, včetně zpovědníků, ve chvíli, kdy zrovna neprovádějí jinou činnost*“⁴⁶³.

Podle Josefa Kalasanského má tento přísný závazek k vyučování a k apoštolskému poslání absolutní hodnotu pro každého piaristického kněze, který mu musí vždy dávat přednost, i pokud se mu nakupí mnoho jiných úkolů. Proto musí například piaristický kněz raději ponechat zpovědi diecézním kněžím, pokud mu přebývají povinnosti týkající se vyučování ve školách,⁴⁶⁴ a toto musí učinit, „*protože zpovědi ho odvádějí od práce ve škole*“, a „*kdo se hodí pro práci ve škole, neměl by se věnovat jiné věci*“⁴⁶⁵.

⁴⁶⁰ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, s. 770nn.

⁴⁶¹ EGC 3027.

⁴⁶² EGC 3036.

⁴⁶³ EGC 3036.

⁴⁶⁴ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, s. 679n. Srov. EGC 3871; Const 3, 319.

⁴⁶⁵ EGC 312 a 1334.

Abychom vše shrnuli a uzavřeli, zdá se užitečné ještě dodat i to, co v úryvku následuje: „*Co se týče zpovídání laiků,*“ píše Kalasanský, „*když začneme s jedním, bude brzy nutné jich vyslechnout mnoho. [...] Naše hlavní povinnost by měla být péče o děti, a když budeme tuto povinnost vykonávat tak, aby přinášela ovoce, všichni budou naše dílo chválit.*“⁴⁶⁶

Ty samé důvody, které radí piaristickému knězi vzdát se zpovídání laiků, platí i pro vzdalování se z kazatelny kostelů, pokud je to možné, samozřejmě kromě případů, kdy se káže vyučovaným dětem,⁴⁶⁷ a vzdalování se od modliteben pro dospělé⁴⁶⁸ nebo též přenechávání péče o nemocné a umírající jiným.⁴⁶⁹

Tváří v tvář všem těmto „pokušením“ a možným odchýlením od pravé cesty se musí piaristický kněz ponížít a plně se odevzdat poslání a apoštolství výuky dětí „*pro lásku Boží*“⁴⁷⁰ a nesmí si nikdy myslet, že toto skromné apoštolské pedagogické poslání jakýmkoliv způsobem povede i k tomu nejmenšímu snížení jeho kněžské důstojnosti.⁴⁷¹

Závěrem lze konstatovat, že toto všechno, co jsme dosud napsali ohledně kněze-pedagoga podle pojetí Josefa Kalasanského dokazuje, že se jedná o kněze „specializovaného“, a tedy se všemi charakteristikami jakékoliv profesionální specializace. ve skutečnosti dává ze svého širokého okruhu kněžského úřadu přednost poslání apoštolskému a podle velkého počtu „oveček, které je potřeba pást“, se věnuje péči, vzdělávání a výchově malých dětí a mladých

⁴⁶⁶ EGC 1419.

⁴⁶⁷ EGC 2577: „*Benchè nella religione nostra vi siano theologi pratici et graduati io però non ho mai permesso che salissero in qualche pulpito o cattedra per far prediche ben conoscendo che non mancano nella chiesa di Dio huomini che per ufficio et istituto proprio hanno l'ius di predicare come lo praticano con ogni eccellenza, et deve essere cosa lontana da noi il metter la falce nella messe aliena.*“

⁴⁶⁸ EGC 2256: „*Attenda al profitto delli scolari che le sarà di maggior merito che l'attendere alle confessioni et Oratorii di persone grandi.*“ Dále srov. EGC 3112.

⁴⁶⁹ EGC 2276: „*Quanto all'andar di notte all'infermi sebene è opera di charità grande, non possono li nostri che insegnano tutto il giorno andarvi la notte, perche mancaranno all'oera il giorno seguente.*“ Srov. Const 3, 324: „*Qui ex nostris vocabuntur ad adiuvandos eos, qui morti sunt vicini, ea habeant in promptu curent, quae eo tempore, in quo tantum est momenti, usui esse possint tamdiuque illis adsint, quamdiu sola necessitas postulaverit.*“

⁴⁷⁰ Srov. EGC 2577: „*Ne sarebbe poco se sapessimo humiliarci alla capacità dei fanciulli alla istituzione dei quali la Santa Chiesa ci ha ordinati.*“

⁴⁷¹ EGC 3673: „*Io sono stato sempre impiegato in diverse cose ed ho imparato la perfetione di scrivere et anco molte parti dell'abbaco per poterlo insegnare alli nostri et anco in caso di necessità ho fatto la scola di scrivere at abbaco di leggere et grammatica quando mi si sia offerta occasione d' infemità d' alcum maestro o altro accidente et non per questo ho perso niente della dignità del sacerdotio ne reputatione dell' offitio.*“

chlapců. Tato specializace se může na první pohled zdát jako omezení kněžského apoštolství, ale to opravdu jen na první pohled. Když tuto otázku prozkoumáme hlouběji, tak jak byla předložena už v koncepci Josefa Kalasanského, okamžitě uvidíme, že jestliže piaristický kněz „ztrácí“ objem svého apoštolství ve smyslu počtu duší jemu svěřených, všechno toto dokáže vydobýt zpět jak intenzitou a kvalitou své specializované práce (pedagogické a apoštolské zároveň), tak její účinností a dosahem, které jsou nepochybně větší než u obecného poslání kněze.

A Kalasanský si je tohoto všeho více než dobře vědom a dává svým pedagogům-kněžím k dispozici řád, který je *„nezbytný a zřejmě i první pro reformu zkorumpovaných proudů daného století“*, řád, který je *„převelice důstojný, ušlechtilý, záslužný“*, protože *„na dobrém vzdělání dětí a mladých lidí závisí celý zbytek dobrých nebo špatných lidských životů“*⁴⁷².

Piaristický kněz-pedagog, podle zakladatelova pojetí, má úžasné poslání, které určitě není podřadné vůči žádnému jinému apoštolskému poslání: a tímto jeho posláním je činit své žáky *„schopnými dosáhnout svatosti a velikosti v nebi“*⁴⁷³.

Proto je podle Josefa Kalasanského kněžské poslání, intelektuální apoštolství realizované knězem-pedagogem, jakýmsi „souhrnem“ všech ostatních kněžských poslání, *„nejenom proto že v případě potřeby pomáhá bližnímu, kterému může být ve všem pomoheno jinými lidmi, nýbrž protože připravuje a formuje duši dobrým vzděláním“*⁴⁷⁴.

Nakonec takový kněz *„pomáhá dobře žít a na tom závisí i umění dobře zemřít a mír a klid vesnic, dobrá vláda měst a princů, poslušnost a věrnost poddaných, propagování víry, konverze a pokračování kacířství, hlavně u mladých lidí a dětí, které se kacířům už do začátku daří nakazit svým falešným učením, stejně tak jistě jako ostatní“*⁴⁷⁵.

⁴⁷² Memorial al card. Tonti.

⁴⁷³ Tamtéž.

⁴⁷⁴ Tamtéž.

⁴⁷⁵ Tamtéž.

Navzdory tomuto všemu by jistě bylo zcela neodůvodněné tvrdit, že piaristický kněz-pedagog je pedagog jakýmkoliv způsobem poškozující svoje kněžství, anebo naopak že být knězem může poškodit učitelské poslání. Nic by nebylo vzdálenější koncepci Josefa Kalasanského a nic by nebylo méně v souladu s historickou pravdou. Přesně jak už jsme naznačili, piaristický kněz-pedagog je „specializovaný“ kněz a zároveň pedagog dokonalý ve svých funkcích; je kombinací dvou elementů, totiž kněžství a učitelství, v osobě člena piaristického řádu, která může a měla by být považována za faktor zdokonalování a integrace, spíše než regrese a dezintegrace; proto kněz mnoho získá svou specializací v bodě tak důležitém pro své apoštolství, kterým je vzdělání a výchova, a stejně tak mnoho získá jako pedagog, protože může s nadpřirozenou pomocí integrovat a dokončit svou práci, začínaje přirozeným plánem. Není žádných pochyb: v myšlení Josefa Kalasanského „vzdělavatel-kněz“ znamená kněze svědomitějšího a pečlivějšího, dokonalého pedagoga.⁴⁷⁶

Poté, co jsme vysvětlili názor Kalasanského týkající se piaristického kněze-pedagoga, měli bychom, z lásky a věrnosti historické pravdě, dodat, že tento názor se stal rozhodným a definitivním pouze po jisté dlouhé a bolestné zkušenosti a pouze po generální kapitule v roce 1637.⁴⁷⁷ v předchozích letech, přestože už byl přesvědčený, že „*pro dobré vzdělávání školáků jsou způsobilější kněží než bratři*“⁴⁷⁸, povoloval Kalasanský pohnutý a svázaný historickými okolnostmi a motivy praktického typu (jako nedostatek vhodných osob a nechuť kněží snížít se k vyučování základního stupně⁴⁷⁹) už od začátku, aby ve Zbožných školách učili i řeholníci neusilující o kněžský stav. Přesto takové řeholníky nenechával pracovat pouze jako pomocné dělníky a řemeslníky, i když oni sami zpočátku považovali práci ve škole za vedlejší činnost, něco jako účast v kostelním sboru, a raději se je snažil naplnit nadšením pro skromné úkoly školní výuky, aby zachoval jednotu, a tak upevnil v řádu soulad, harmo-

⁴⁷⁶ K tomu: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 119nn, pozn. 38.

⁴⁷⁷ Tamtéž, s. 120.

⁴⁷⁸ EGC 2811.

⁴⁷⁹ BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, s. 700nn.

nii a bratrskou sounáležitost. Také si přál, kvůli zvětšení autority učitelů, aby nosili tonzuru, byret a aby byli označováni za „pomocné kleriky“⁴⁸⁰.

První oficiální dekret v tomto smyslu byl vydán generální kapitulou v roce 1627.⁴⁸¹ v tomto dekretu už byl přesně vymezen rámec jejich povinností, který stanovil, že řečení „pomocní klerikové“ mohou studovat a vyučovat pouze „čtení, psaní a počty“. Bylo jim tedy absolutně zakázáno studovat a vyučovat gramatiku nebo jakoukoliv vědu vyšší úrovně.⁴⁸² Přesto i oni skládali čtvrtý slib – učitelský⁴⁸³ a v roce 1631 proběhl pokus získat pro ně dokonce i aktivní hlas na kapitulách.⁴⁸⁴

Tito „pomocní klerikové“ nebo spíše „nižší klerikové“ měli pracovat ve školách nižšího stupně a jejich zavedení do výuky je možné považovat za skromný pokus o specializaci mezi různými členy vyučujícího sboru Zbožných škol, protože tím, že jim byla svěřena práce v základních školách, tedy výuka psaní, čtení a počtů, a u svatého Pantaleona také hudby,⁴⁸⁵ stejně jako nejzákladnějších znalostí technických a obchodních věd, se skuteční klerikové mohli více věnovat studiu vyšší úrovně a získávat znalosti pro výuku latiny a klasicko-humanistických předmětů.⁴⁸⁶

6.2.8 Jiné pedagogické kvality

Obraz kněze-pedagoga v pojetí Josefa Kalasanského by zůstal neúplný, kdybychom k dosud načrtnutým liniím nepřidali některé kvality především pedagogické, které si Kalasanský přál, aby členové řádu měli. První z těchto kvalit je *autorita* pedagoga. Kalasanský na tomto bodu velmi trval, protože podle něj musí být vzdělavatel schopen přimět žáky, aby ho respektovali⁴⁸⁷, ctili⁴⁸⁸,

⁴⁸⁰ Srov. RegCal XIV, 60.

⁴⁸¹ Srov. PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, III., s. 178.

⁴⁸² EGC 726.

⁴⁸³ BAU, C. *Bibliografia critica de San José de Calasanz*, s. 700nn.

⁴⁸⁴ RegCal XII, 91.

⁴⁸⁵ RegCal XIII, 43.

⁴⁸⁶ RegCal XIV, 60: „[...] per maggior vantaggio di detti chierici di poter maggiormente attendere a studi e scuole maggiori si deliberò nella prima radunanza di detti Padri di dar ai fratelli operarii atti a tale scuole la berretta chiericale [...]“

⁴⁸⁷ EGC 2136.

poslouchali⁴⁸⁹ a aby ho měli rádi⁴⁹⁰. Vzdělavatel musí být „*respektován a milován dobrými žáky a obáván těmi špatnými a neukázněnými*“⁴⁹¹. Hlavně ve vyšších třídách musí umět přimět žáky, aby vnímali jeho přítomnost, musí mít určitou sílu a pevnost osobnosti, energii a určitou náboženskou vážnost, se kterou by mohl ovládat třídu a vést své žáky při jejich vzdělávání.⁴⁹² Ale tato jeho autorita nesmí být nikdy založena na přehnané tvrdosti,⁴⁹³ nýbrž musí být dosažena díky jakési šťastné kombinaci „*přísnosti a laskavosti*“⁴⁹⁴, „*spojení autority s ohleduplností*“⁴⁹⁵, musí být „*více milován než obáván*“⁴⁹⁶. Kromě toho si zakladatel Zbožných škol přál, aby autorita pedagoga nikdy nedávala prostor žádnému typu totalitního systému, učitel měl žáky „*přimět k poslušnosti spíše svou vlídností*“, protože „*aby přiměl nějakého podřízeného člověka k pílí a pracovitosti, sám nadřizený musí být nejprve velice pilný a vytrvalý*“.⁴⁹⁷ *Pedagog musí brát výuku jako dobrovolnou službu, musí vyučovat prostřednictvím pravdy sdělované spíše s otcovskou láskou než s křikem a hanlivými slovy*⁴⁹⁸.

Protože Kalasanský přisuzoval autoritě pedagogů tak velikou důležitost, postaral se také o aplikaci a návrhy možných prostředků, jak takovou autoritu vytvářet a posilovat. z toho důvodu například chtěl, aby učitel sám pečoval o svou vlastní autoritu, aby ji nikdy nepoškodil svými nedostatečnými vědomostmi,⁴⁹⁹ svými činy nebo jednáním nevhodným pro pedagogické působení na žáky. Podle Kalasanského koncepce má mít pedagog účinný blízký vztah se svými žáky, avšak aniž by „*k nim byl příliš familiární*“⁵⁰⁰ a neměl by s nimi mluvit o „*neužitečných věcech*“ anebo se s nimi takových věcí účastnit.⁵⁰¹ Měl by a mnohokrát dokonce i musí dávat žákům najevo svou moudrost, aby „*si*

⁴⁸⁸ EGC 32.

⁴⁸⁹ EGC 1191.

⁴⁹⁰ EGC 4116.

⁴⁹¹ EGC 2526.

⁴⁹² EGC 3980.

⁴⁹³ EGC 738.

⁴⁹⁴ Const 2, 186: „[...] *severitatem cum benignitate miscere.*“

⁴⁹⁵ RegCal XII: „[...] *Ut auctoritatem cum discretione coniungas.*“

⁴⁹⁶ EGC 1331.

⁴⁹⁷ EGC 1191.

⁴⁹⁸ Srov. Const 2, 201: „[...] *curabunt magistri ubi occasio se obtulerit ad obsequium et amorem virtutum eos benigne inducere.*“ Srov. také: EGC 2412.

⁴⁹⁹ EGC 1970.

⁵⁰⁰ EGC 1441.

⁵⁰¹ RegCal X, 21.

všímal, že jejich učitel je moudrý a [...] nemluvili o něm jako o učiteli, který moudrý není⁵⁰². Podle zakladatele piaristů je také pro zachování autority učitele velmi prospěšné, aby projevoval určitou vědomou přívětivost, ale přitom udržel netknutou svou nezávislost, i tváří v tvář náladovým a hloupým žákům, stejně jako tváří v tvář jejich otcům.⁵⁰³ A tato nezávislost musí být piaristickým pedagogem udržována i v každodenním boji různých politických stran.⁵⁰⁴

Kromě toho, podle samotného Kalasanského, nestačí, aby pedagog pečoval o svou autoritu, ale i jeho kolegové s ním musí spolupracovat na potvrzování a zvyšování této autority,⁵⁰⁵ hlavně pokud se jedná o ještě mladé pedagogy.⁵⁰⁶ Neboť autorita pedagoga před jeho žáky je velká tehdy, když se pedagogové respektují mezi sebou navzájem⁵⁰⁷, a navíc pomáhají udržovat tuto tak žádanou a zcela nezbytnou pedagogickou autoritu, na kterou Kalasanský kladl tak velký důraz, svým vlastním příkladem.

Jak moc si Josef Kalasanský přál, aby měl pedagog velkou autoritu před svými žáky, to je možné doložit a potvrdit všemi opatřeními, která přijal ve prospěch pomocných kleriků. Podle určitého praktického plánu nosili kvadrát právě proto, aby byli více respektováni svými vlastními žáky.⁵⁰⁸

Shrneme-li vše, co jsme už řekli o autoritě pedagogů, můžeme potvrdit, že piaristický učitel se měl podle Josefa Kalasanského snažit získat autoritu, ani ne tak externí (živenou tvrdostí a mimořádnými prostředky) jako autoritu vnitřní, intelektuálně-duchovní a humanisticky liberální. Podle Kalasanského právě největší intelektuální, morální a duchovní dokonalost vzdělavatele projevovaná s určitým uměním a prostotou, s pedagogickou jasností a laskavostí, už sama

⁵⁰² EGC 371.

⁵⁰³ EGC 364: „[...] *chi non vorà venire alla scuola vada dove li piace che non è bene che noi stiamo a capriccio di scolari ignoranti che habbiamo di tener li Maestri a gusto lori, se essi vorranno studiar li Maestri nostri sono bonissimi et così rispondo al Sig. Ottaviano che dice che li suoi figliuoli non vi vogliono venir et però desidero haver il loco che non sia dependente dalla comunità acciò non siamo astretti alli loro capricci.*“

⁵⁰⁴ Const 2, 174: „*In nostra Congregatione nullo modo permittatur animorum propensio ad partem alterutram factionis quae solet esse inter Principes inter cititates et cives. Seminarium enim gravium malorum esset.*“

⁵⁰⁵ EGC 612: „[...] *Sarà necessario che costì tutti di casa lo abonino con li scolari et con li secolari ancora acciò da principio ne tengano buon concetto che poi egli se lo mantenerà con el sue fatiche.*“

⁵⁰⁶ EGC 598: „[...] *ma è giovine che bisognerà che il Superiore usi diligenza in farlo rispettar [...].*“

⁵⁰⁷ Const 2, 167: „*Omnes etiam se invicem venerentur, et cum magna reverentia alloquantur [...].*“

⁵⁰⁸ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 129.

o sobě přesvědčí a povede žáky, kteří když uvidí a téměř osobně zakusí neodolatelné dobré vlastnosti svého učitele, hlavně v rámci pravdy a lásky, s chutí se podřídí jeho autoritě. A že takováto pedagogická autorita skutečně může existovat, to dokázal velkou mírou Kalasanský sám svým učitelstvím a svým životem.

Autorita pedagoga je neoddelitelná od toho, jakým je žákům příkladem. Kalasanský také učí, že „*příklady motivují více než slova*“⁵⁰⁹ a že pedagog „*má nejprve sám jednat a potom to teprve učit druhé*“⁵¹⁰, což znamená, že pedagog také musí vést zcela příkladný život a být dobrým vzorem, nebo raději nejlepším příkladem svým žákům⁵¹¹ „*stejně tak ve věcech ducha jako ve věcech vzdělání a vědomostí*“⁵¹². Podle Josefa Kalasanského má pedagog „*stavět výuku na svém vlastním chování a na věrouce*“⁵¹³, „*má být především a hlavně průvodcem na cestě životem a vyučovat žáky svým příkladem a tím je krok za krokem přitahovat k opravdové poslušnosti k pravidlům morálky*“⁵¹⁴. Často na jeho příkladě a na jeho duchu závisí i hojný počet žáků ve školách.⁵¹⁵ Kromě toho si má být piaristický pedagog vědom, že „*žáci a podřízení si okamžitě všimnou veškerých i malých chyb svého učitele a nadřízeného*“⁵¹⁶ a že „*veškeré takové malé chyby, které u něj zpozorují, velice poškodí jejich prospěch*“⁵¹⁷.

S tímto důležitým motivem se má tedy pečlivě zamezit veškerému možnému skandálu mezi žáky.⁵¹⁸ A zde můžeme také dodat, že i samotný Kalasanský, aby posílil tuto příkladnost pedagogů, se nespokojil s vnitřní „dobromyslností“ pedagoga – možná nepostřehnutelnou – a spíše si přál a trval na tom, aby

⁵⁰⁹ EGC 4563: „[...] *muove più l'esempio che il consiglio.*“ Srov. také: EGC 1970: „[...] *che tutti li nostri procurino d'insegnar alli prossimi più coll'esempio della mortificazione et disprezzo delle cose terrene che con le parole [...].*“

⁵¹⁰ EGC 3055.

⁵¹¹ EGC 3581.

⁵¹² EGC 756.

⁵¹³ EGC 4146.

⁵¹⁴ EGC 1058.

⁵¹⁵ EGC 2788.

⁵¹⁶ EGC 424.

⁵¹⁷ EGC 2938.

⁵¹⁸ EGC 760: „[...] *come si petrà riparare adesso ad un tale scandalo che è noto alli scolari tutti? Io sono risoluto di tenerlo in una perpetua prigione o farlo mutar ad altra religione.*“

učitelé projevovali také určité „*skromné vystupování a skromný zevnějšek*“⁵¹⁹, který prostupuje celou jejich osobnost a veškeré jejich konání.

Zakladatel piaristického řádu rovněž chtěl, aby i zevnějšek pedagoga byl nedotknutelný, aby například měl vždy umytý obličej a zcela čistý upravený oděv, na kterém by nebyly vidět žádné konkrétní nedostatky.⁵²⁰

Jestliže po tomto všem chceme vymezit příkladnost piaristického pedagoga tak, jak si to Kalasanský přál, můžeme ji definovat takto: „*perfectio vitae intellectualis et spiritualis cum claritate et simplicitate*“⁵²¹.

Podle Kalasanského by měl pedagog být také dobrým *psychologem*, tj. osobou, která vždy žáka zná skrz naskrz. Výuka piaristických pedagogů „*by neměla všechny žáky vést k dokonalosti jedním a tím samým směrem, ale spíše v souladu s talentem každého z nich. Rovněž i obtížný úkol vzdělávat žáky tak, aby vše pochopili, musí být přizpůsoben schopnostem každého z žáků,*“⁵²² jinými slovy pedagog „*musí ke všem přistupovat takovým stylem, aby každému z žáků vybral úkol, který se hodí pro jeho konkrétní talent*“. Samozřejmě že proto, aby toto vše dokázal, musí se snažit poznat zdroj pochopení u svých žáků a poznat jejich srdce, musí zkoumat jejich vnitřní dispozice, bez toho aniž by věnoval přílišnou pozornost „*jednoduchým trivialitám a malichernostem, které jsou vlastní hlavně malým dětem*“⁵²³.

Když pedagog dobře pozná osobnost žáka v celé její hloubce a potom výuku přizpůsobí schopnostem a povaze tohoto daného žáka, nebude pro něj tak obtížné stát se v určitém smyslu dokonalým učitelem. Takto nebude nucen mluvit na své žáky obecným způsobem,⁵²⁴ nýbrž nalezne pro každého žáka ta

⁵¹⁹ Const 2, 165: „*Ad Christi imitationem omnes in Congregatione nostra modestiam observabunt; praecipue vero in oculis, in incessu, in corporis habitudine; et non tantum in sermone, sed etiam in modo loquendi.*“

⁵²⁰ Const 2, 161: „*Omnes autem in Domino valde hortamur, ut vestium paupertatem munditia decorare curent, tum in vestibis exterioribus, tum interioribus.*“ Srov. EGC 1637: „*Veda che li nostri vadano non stracciati ne sporchi et che si accomodino tutti alle cose necessarie.*“

⁵²¹ Dokonalost intelektuálního a duchovního života s jasností a jednoduchostí.

⁵²² EGC 2441.

⁵²³ RegCal XIV, 741.

⁵²⁴ EGC 2129: „[...] il parlar universalmente poco frutto può fare.“

nejvhodnější slova a tímto způsobem „povzbudí školáky k pilnému studiu ve školách a přiblíží je k Bohu a ke službě Bohu“⁵²⁵.

Závěrem lze říci, že piaristický pedagog má za povinnost poznat osobnost a charakter svého žáka a přizpůsobit tomu svou výuku a toto ho také motivuje k projevování úcty k osobě žáka a snaze ho nikdy neurazit.⁵²⁶

Přejdeme-li ke shrnutí této analýzy charakteru, morálky a pedagogického působení učitelů podle Kalasanského koncepce, můžeme ještě poznamenat, že zakladatel Zbožných škol si přál, aby všechny tyto kvality a kompetence pedagoga byly podpořeny a posíleny jakýmsi svatým pedagogickým vzorem,⁵²⁷ opravdovým nadšením škol a intelektuálním a duchovním aspektem. Piaristický vzdělavatel se nikdy nemůže a ani nesmí spokojit s krásnými nápady a dobrými úmysly, nýbrž musí být „připravený pro veškeré náznaky poslušnosti – každý podle příslušného stupně postavení svého nadřízeného – a obzvláště ve výuce dětí, před kterou žádný člen řádu nesmí utíkat, ani co se týče vyučování tříd ani doprovázení nejmenších“⁵²⁸ a toto vše z důvodu, že „dobrým učitelem člověka dělají jeho činy, nikoliv pěkná slova ani dobré úmysly, kterých je plné peklo, zatímco dobré činy uskutečněné pro lásku Boží jsou Bohem přijímány“⁵²⁹.

⁵²⁵ EGC 1488.

⁵²⁶ RegCal XIV, 74: „Non dicamo mai parole ingiuriose, ne sopranoimi agli scolari, ma con affabilità trattino con essi loro, e li riprendano caritativamente degli errori. Così riuscirà molto buono il guardarsi di chiamarli con la voce Tu, ma conformarsi con l'usanza commune e dirli Voi, e così in plurale: Voi leggete, fate Voi, fermetavi, scrivete e nel resto sempre.“

⁵²⁷ EGC 4082: „[...] et attendino all'Istituto con una santa emulazione a chi farà più profitto nelli suoi scolari.“

⁵²⁸ RegCal XI, 5.

⁵²⁹ EGC 694. Srov. také: EGC 4204.

7 VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE JOSEFA KALASANSKÉHO

Poté co jsme prozkoumali podobu a povahu pedagoga podle pojetí Josefa Kalasanského, měli bychom se nyní pokusit o analýzu a průzkum samotné školy. Prozkoumáme tedy onen mocný, živý a účinný organismus, prostřednictvím kterého žáci získávali vzdělání. Tomuto poslání zasvětili piaristé celý svůj život, což také stvrdili svatými sliby.

Abychom tedy mohli prozkoumat Kalasanského instituci, musíme především načrtnout jeho klíčové schéma, rozdělení na různé třídy, program výuky těchto tříd, všimneme si samozřejmě učitelského sboru, posléze zmíníme oratorium a školní řád, podle kterého Zbožné školy fungovaly. A nezapomeneme probrat ani vnější aspekt, tedy školní budovy a jejich hygienické podmínky. Také bude řeč o neoddělitelných součástech škol: o knihovnách, oratoriu a kostele, o některých společenských iniciativách, jako byla třeba „*doposcuola*“, školní patronát, vztahy a jednání s rodiči žáků a s církevními i světskými úřady. Neopomeneme skutečnost, že vzdělání zde bylo povinné a zdarma. Na druhém místě se kromě toho zmíníme o internátu piaristického typu a o jeho speciálním vzdělávacím systému.

7.1 STRUKTURA

První věc, která vždy překvapila vnější pozorovatele řádu Zbožných škol, bylo rozdělení žáků do různých dokonale zorganizovaných tříd.⁵³⁰ Nejenom cizí osoby, ale i nejbližší spolupracovníci rozpoznávali v základech Kalasan-

⁵³⁰ Srov. BERRO, s. 22: „*Dispose quivi [v domě Mons. Ottaviana – pozn. aut.] le cose con tanto buon ordine e distribuzione di classi e di scuole, che motli si crevedano dovesse, per la moltitudine, esser gran confusione, ma vedendole poi ben dispartite, con il stupore ne restavano edificatissimi, e con tale edificazione, che desideravano di tornarvi presto.*“ Srov. také: Const 3: „*Curabit vero diligenter [Provincialis – pozn. aut.] ut in omnibus provinciae scholis debitus ordo in classibus omnibus [...] servetur; quas omnes per se ipsum singulis annis visitet.*“

ského díla toto rozdělení žáků do tříd, které zakladatel sám tak přísně dodržoval.⁵³¹ To, jak velký význam přikládali tomuto rozdělení do tříd, můžeme vidět ze skutečnosti, že jeden z nejbližších spolupracovníků svatého zakladatele, P. Bandoni, ve svých *Instrucciones*,⁵³² které pojednávaly o školní problematice, věnoval celou kapitolu právě tomuto dělení žáků do tříd a počtu takovýchto tříd, a dokonce i tomu, jak by mělo vypadat vyučování žáků v každé z těchto tříd.⁵³³

Dříve než začneme probírat detaily systému Josefa Kalasanského, měli bychom určitě zmínit, že takovéto rozdělení žáků do různých tříd nemůžeme považovat za nějakou radikální inovaci, se kterou by Kalasanský přišel jako první. Ještě dávno před ním totiž podobně dělili žáky do tříd například Bratři společného života,⁵³⁴ skuteční středověcí předchůdci vzdělávacích náboženských řádů, potom také takzvané „státní školy“, zrozené za úsvitu protestantského Německa, které měly tři nebo až pět tříd, a nakonec dělení do tříd využívali i – téměř o půl století dříve než Kalasanský – první koleje Tovaryšstva Ježíšova.⁵³⁵ Ale musíme také podotknout, že tyto třídy existovaly a byly provozovány pouze pro středoškolskou výuku. Na základních školách a hlavně v Římě neexistovalo žádné rozdělení do tříd, takže všichni žáci byli vyučováni v jedné stejné učebně a pod vedením jediného učitele. z tohoto důvodu můžeme tedy přiznat Josefu Kalasanskému, že jako první zavedl metodu rozdělení žáků do tříd, používanou tehdy pouze na středních školách, na základní stupeň vzdělání.⁵³⁶ A Kalasanský byl velice chválen svými současníky za tuto metodu, kte-

⁵³¹ BERRO, s. 21: „*Divise primieramente le scuole con tanto bello ordine e modo, che li figliuoli facevano notabile profitto in poco tempo, per il che crebbero in tanto numero li scolari che non potevano soddisfare a tutti, però procurò egli stesso mantenere più operarii [...]*.“

⁵³² Srov. RegCal XVI, 74.

⁵³³ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 254.

⁵³⁴ Bratři společného života (lat. *Fratres vitae communis*) byli členové bratrstva vzniklého ve 14.–15. stol. jako dílo Geerta Grooteho † 1384) v holandském městě Deventer. Toto bratrstvo se připojilo k hnutí tzv. Devotio moderna. Laici, patřící k bratrstvu *Fratres vitae communis*, našli v Deventer duchovní středisko a uváděli v život původní vizi Geerta Grooteho „extra religionem“, čili společný život bez klauzury, v „domech bratří“ a v „domech sester“, které vznikaly ve větších holandských a mnoha německých městech, v nichž se zasloužili o školský systém a vznik humanistické křesťanské školy. Vedle laiků zde působili také duchovní, kteří přijali podobu kongregace reformované v rámci augustiniánské řehole.

⁵³⁵ Srov. Hist. Soc. Iesu. Mon. Paed. 31: „*De ratione studiorum Collegii Romani*.“

⁵³⁶ Srov. GARRIGO, T. *de scholis diversis stuendis: EphCal I.*, 1932, s. 215–225.

rá byla považována za bezpečnou záruku a účinný prostředek pro úspěšné veřejné vzdělávání.⁵³⁷

Zakladatel Zbožných škol měl ve skutečnosti pádné důvody pro zavedení této absolutní separace žáků do různých tříd: jeho prostřednictvím chtěl totiž zajistit intelektuální a duchovní prospěch žáků. Pouze ve třídách s omezeným počtem žáků, kteří navíc měli stejný věk, a tedy i alespoň přibližně stejný fyzický, intelektuální a morální stupeň vývoje, mohly být očekávány dobré didaktické i pedagogické výsledky. Pouze se stupnicí tříd podle věku, s učebními materiály přizpůsobenými věku, mohl být zajištěn kontinuální intelektuální a duchovní rozvoj žáka a zároveň učitel, který měl k dispozici třídu s omezeným počtem dětí, mohl lépe a účinněji uplatnit svou energii na jejich intelektuální a morální vzdělávání.⁵³⁸ A toto rozdělení do tříd podle přání Josefa Kalasanského rovněž sloužilo k tomu, že malé děti nebyly smíchávány se staršími, a byly tedy uchráněny před možným špatným vlivem některých starších žáků.⁵³⁹

Po těchto úvodních úvahách se už můžeme pustit „in media res“ a povšimnout si, kolik tříd vlastně měla Kalasanského škola, jaká byla její struktura a funkce. Především musíme zmínit, že v době aktivního zakládání této instituce bylo vzdělávání na různých kolejích podle momentálních okolností a možností organizováno do různých stupňů. Schéma, které nyní sledujeme, obsahovalo jakési základní rozdělení – základnu, ke které se přidávaly nebo od které byly odebírány třídy – vždy podle potřeb daného okamžiku. Toto schéma nám může poskytnout jasný a pokud možno co nejjednodušší pohled na vnitřní strukturu.

⁵³⁷ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 255.

⁵³⁸ EGC 4138: „[...] e se per caso come si vede, crescerà il numero delli scolari in lingua latina faranno divisione di classi acciò che uno stesso maestro non dva fare la fatica con li minori o principanti, e con li mediocri e maggiori, non mancandoli a V. r. soggetti per farlo.“

⁵³⁹ EGC 3023: „Quanto al numero do scolari non permetta che sia maggiore di quello che possono insegnare [...] e non facciano di maniera che accettando molti non siano ben insegnati.“ Srov. EGC 746: „Dio sa quanto io sento che vi sia trovato tanto disordine in coteste scuole come intendo, ma per questo riparo si deve affaticar V. R: insieme col P. Provinciale che in cotesta città quando io vi ero andavano asai bene, ma l'haver cresciuto tanto di scolari senza maestri ha partorito questo disordine, scrivo al Padre che procuri non siano più di 60 per scuola di leggere et le dirà ancora che non lasci accettare fanciulli di quattro o cinque anni ne in coteste scuole ne il quelle di Porta Reale et è meglio haverne pochi et attendervi che molti et non far il debito.“ Srov. také: EGC 55: „Non ho ancora havutta risposta se la scuola del P. Gasparo si è annomodata cioè che vi stiano solamente li grandi li quali sono esenti di andar nelle squadre et di star alla messa che si dice alla fine della scuola perciò che non par bene che stiano mescolati grandi con piccoli come altre volte si è visto per esperienza.“

Třídy – podle toho, co lze vyvodit z různých dokumentů⁵⁴⁰ – byly vždy rozděleny do dvou stupňů: stupeň základní a stupeň tříd gramatických, které bychom mohli nazývat „*středoškolskými*“⁵⁴¹. Základní stupeň měl za základnu tři různé třídy: „třidu čtení“, „třidu psaní“ a „třidu počtů“. Stupeň gramatický byl naopak tvořen šesti třídami: čtyřmi třídami s výukou gramatiky, třídou s výukou humanitních předmětů a třídou s výukou rétoriky a poetiky⁵⁴².

Z tohoto dělení potom vyplývalo devět následujících skupin:

Základní stupeň:

1. třída čtení
2. třída psaní
3. třída počtů

Gramatický stupeň:

4. kvarta s výukou gramatiky
5. tercie s výukou gramatiky
6. sekunda s výukou gramatiky
7. prima s výukou gramatiky
8. třída s výukou humanitních předmětů
9. třída s výukou rétoriky a poetiky.

Je také jisté, že v Římě, konkrétně v koleji svatého Pantaleona, chyběly humanitní třídy a třídy rétoriky, ale to nastalo pouze z důvodu, že Kalasanský v počátcích vzniku koleje nechtěl, aby soupeřila s jezuitskou římskou kolejí, a poté, co byla otevřena piaristická „Nazaretská kolej“ v Římě, mohli být žáci posílání právě tam. Na druhou stranu nesmíme zapomenout na skutečnost, že ve velkých městech (jako Řím, Florencie, Neapol a dokonce Narni a Frascati)

⁵⁴⁰ Const 5: „*Erit ergo Instituti Nostri a primis elementis modum recte legendi, scribendi, computa faciendi, linguam latinam, pietatem praecipue, et Doctrinam Christianam Pueros docere; et haec qua fieri poterit facilitate executioni demandare.*“ K tomu také: RegCal 83: „*Scholas Pias in plures distinguendas classes pius hic Institutor existimavit, qui laudabilis ordo servatur adhuc, in quibus a primis elementis in rectis characteribus firmandis scribendisque, in Arithmetices, Grammatices, Humanitatis et Rhetorices studiis, casuum quoque conscientiae, nempe Theologiae Moralis Doctrinis, et pueri nempe parvuli ac maiores, paueres praecipue, qui non commode habent unde stipendia praeceptoribus exsolvere valeant, instituerentur.*“

⁵⁴¹ Srov. RegCal XI, 6.

⁵⁴² RegCal XI, 10: „*Il tempo di stare nel collegio sarà per spatio di cinque anni, nel quale si leggerà Grammatica, Humanità, Rettorica e lingua greca.*“

neexistovaly tři třídy s výukou gramatiky, nýbrž čtyři a v první gramatické třídě (v primě) byla trochu vyučována i rétorika a základy humanitního studia.⁵⁴³

Ale toto rozdělení nám mnoho neřekne, jestliže nezmíníme konkrétní detaily. Proto nyní prozkoumáme nejprve základní stupeň a poté gramatický. Základní stupeň, jak jsme už mohli vidět, byl nejdůležitější starostí Josefa Kalasanského. Základní třídy Zbožných škol tvořily jejich klíčovou část a dávaly jim důvod k existenci. Základní stupeň vzdělávání byl ten, který také přinášel mnoho pozitivních výhod celé záležitosti vzdělávání, protože středoškolský stupeň měl už ekvivalent, ne-li přímo rivala, v samotných školách Tovaryšstva Ježíšova.

v souladu se svým velkým významem byla struktura základního stupně pečlivě a detailně propracována. z různých dokumentů vyplývá, že v hlavních kolejších téměř nikdy nechyběly tři nejnižší třídy⁵⁴⁴ – základna tohoto stupně vzdělávání –, avšak třída čtení se dělila na další dvě až tři (čtyři) třídy⁵⁴⁵, první se nazývala „škola svatého kříže“ nebo také „škola slabikování a čtení“, druhá třída se jmenovala „škola žaltáře“, kde byli žáci vyučováni plynulému čtení žaltáře, a navíc hlasitému čtení začátku křesťanské věrouky a nezbytným modlitbám. Třetí třída měla jednoduše název „škola plynulého čtení“, kde se vyučovalo plynulé čtení knih v lidovém jazyce. ze třídy plynulého čtení se postupovalo do třídy psaní. v této třídě se vyučovalo psaní s takovou jednoduchostí, že v době tří nebo čtyř měsíců se nadanější žáci dostatečně naučili umění psát. Po uplynutí těchto tří nebo čtyř měsíců nutných k tomu, aby žáci získali obratnost v rukou pro psaní, byla třída rozdělena do dvou různých sekcí: jedna praktická a jedna literární.⁵⁴⁶

V praktické sekci, „která byla k dispozici těm žákům, kteří se chtěli vyučit nějakému řemeslu“, byly každé ráno vyučovány „počty podle schopností žáků“ a odpoledne se pokračovalo s výukou psaní, proto se tato třída jmenovala „škola počtů a psaní“⁵⁴⁷. Druhá sekce byla tedy literární, pro ty žáky, kteří chtěli

⁵⁴³ Srov. RegCal XI, 6.

⁵⁴⁴ RegCal XI, 6; RegCal XV, 11.

⁵⁴⁵ Srov. RegCal XI, 6.

⁵⁴⁶ SANTHA, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 260.

⁵⁴⁷ Srov. RegCal XI, 6: Savona.

v budoucnu pokračovat ve vyšším vzdělávání a tito byli vyučováni ráno „nominativy“ a odpoledne bylo věnováno opět výuce psaní, stejně jako v druhé třídě.⁵⁴⁸ Podle tohoto rozboru můžeme načrtnout následující schéma základního stupně vzdělávání:

1. třída nejmenších dětí (svatého kříže, slabikování),
2. třída plynulého čtení knih v lidovém jazyce, kterou Kalasanský nazýval septimou, sedmou třídou a která často měla ještě odnož v podobě sexty pro nejpilnější žáky,
3. třída psaní pro všechny začátečníky, ráno i dopoledne, kterou Kalasanský nazýval kvintou,
- 4a. třída psaní a počtů,
- 4b. třída prvních základů latinské gramatiky a psaní,
- 4c. třída hudby a psaní.

Nejdůležitější třída tohoto základního stupně byla nepochybně třída psaní a počtů. z Kalasanského spisu *Breve relazione* můžeme zcela jasně vyvodit, že třída psaní sloužila jako třída výběrová, tedy třída, kde si žáci měli vybrat své budoucí zaměření. v této třídě měl rozumný učitel, se souhlasem rodičů a podle schopností a ekonomických možností žáka, rozhodnout o budoucím povolání nebo profesi daného žáka.⁵⁴⁹ Někteří z žáků poté v této třídě zůstávali a spokojili se pouze s výukou čtení a psaní. Pro ostatní žáky existovaly dvě možnosti výběru (v Římě a Campi to byly tři): jestliže chtěl žák pokračovat ve studiu v pokročilé třídě psaní, studoval také základy gramatiky, v opačném případě – tedy pokud žák z důvodů buď finančních nebo z důvodů omezené intelektuální kapacity nemohl pokračovat v klasických studiích⁵⁵⁰ – mohl studovat první zá-

⁵⁴⁸ RegProv 17: „*Scuole quattro de quali si essercitano solo tre. La terza di musica. La fa il P. Francesco di s. Carlo. VI sono scolari 25 con i suoi banchi e tavolini.*“

⁵⁴⁹ RegCal XII, 52: „*Et quando li scolari sapranno mediocrementemente scrivere con consulta delli loro padri si metteranno o all'Abbaco, o vero alla Grammatica, nella parte dell'abbaco si dovrà insegnar il sommar e sottrar con sicurezza.*“

⁵⁵⁰ RegCal XIV, 61: „*[...] oltre che non si tirano avanti se non quei, che han modo di poter ciò fare, che per questo in tutte le case della Religione la scuola dell'abaco e sempre molto ripiena e numerosa essortandovisi quei che si vodono incapaci da tirarsi avanti.*“

klady aritmetiky, která se tehdy nazývala „počty“, aby si tímto způsobem mohl potom vydělávat na živobytí.⁵⁵¹

V Římě a Campi existovalo třetí řešení: ten, kdo z už zmíněných důvodů nemohl pokračovat ve studiu, měl východisko v podobě třídy s výukou hudby, tedy umění, jehož prostřednictvím si potom mohl dostatečně vydělat na živobytí. Toto systematické rozdělení do tříd však bylo možné, pouze pokud k tomu byly příznivé okolnosti (jako například v Římě a Savoně) – tedy pokud byl dostatečný počet žáků, vyučujícího personálu i dostatek učeben. Nejednou proto musel být tento systém trochu pozměněn a tyto změny téměř vždy spočívaly ve sloučení dvou nebo tří tříd, ze které byla vytvořena pouze jedna, která však obsahovala různé skupiny žáků, takzvané „řády“. A toto bylo vždy uskutečněno podle momentálních okolností, které měl k dispozici zakladatel, který vždy činil vše pro to, aby podobné změny způsobily co nejmenší škodu pedagogickým a didaktickým cílům.⁵⁵²

Co se týče klasického neboli gramatického stupně, jejímž hlavním cílem bylo zdokonalit výuku latinského jazyka a literatury, třídy gramatického stupně vždy tvořily většinovou část středoškolského vzdělání, a naopak třídy humanitních předmětů a rétoriky v něm často chyběly. Možná z důvodu jejich nahrazení se ke třem obvyklým třídám téměř vždy přidávala – dokonce i v jezuitských kolejích a alespoň za časů Josefa Kalasanského – čtvrtá gramatická třída, takže gramatický nebo spíš latinský stupeň se často skládal pouze ze čtyř gramatických tříd.⁵⁵³

Její program byl následující: ve čtvrté gramatické třídě byly vyučovány základy a úvodní principy latinské gramatiky, deklinace jednoduchých a složených podstatných jmen, konjugace aktivní a pasivní a pravidla shody (důvodo-

⁵⁵¹ EGC 3753: „*Questa scienza e l'essercitio è molto utile per li poveri che non hanno chapitale da poter vivere senza faticare.*“ Srov. Const 2: „*Et cum in omni fere Rep. pro maiori parte Incolae sint pauperes, qui filios suos in studiis litterarum ad modicum tempus sustinere valent, curet Superior, ut huiusmodi pueris providatur de diligentí magistro, qui eos doceat artem recte litteres formandi et computa faciendi, quo facilius quisque sibi necessaria acquirere possit.*“

⁵⁵² EGC 1369: „*Quanto alle scuole essendovi quattro scuole buone compartite in esse tutti li scolari mettendo quelli di leggere in una scuola grande con due maestri et quelli di scrivere abbaco et di quelli che cominciano imparar a mente in un'altra grande et quelli di latino se vi saranno per una classe di minori et altra de maggiori li potranno cossì compartire.*“ Srov. RegCal XII, 52; RegCal XI, 6.

⁵⁵³ Srov. RegCal XI, 6.

vá syntax). v této třídě byla také vyučována křesťanská věrouka, na kterou byl kladen velký důraz.

V třetí gramatické třídě byly prohlubovány znalosti konjugací a gramatických shod a četlo se z *Dialogů*, od Luise Vivese (jako v Římě), nebo spíše čtvrtou knihu z *Epistulae ad Familiares* od Cicera (jako v Narni) a pokračovalo se ve výuce křesťanské věrouky.

V druhé třídě gramatické se naposledy vyučovalo vše, co se týká sloves, hlavně používání časů a zde také byly poprvé probírána hlavní pravidla výrokové syntaxe, ráno se probírala kniha ad *Familiares* od Cicera a odpoledne *Eklogy* od Vergilia a nadále pokračovala výuka křesťanské věrouky.

V první gramatické třídě byla vyučována celá syntax (*cum appendicibus*), zároveň s některými stylistickými pravidly a – podle okolností (jako ve Frascati) pojednání o prosodii, navíc byla ráno vysvětlována de *Officiis* od Cicera a odpoledne *Aeneis* od Vergilia a samozřejmě ani zde nemohla chybět křesťanská věrouka.

Kromě těchto čtyř gramatických tříd existovaly na jiných kolejích také – už v době svatého zakladatele – třídy s výukou humanitních předmětů, rétoriky a poetiky.

Avšak co se týče programu těchto učebních předmětů, dokumenty z té doby, které máme k dispozici, o něm mluví jen málo. Naštěstí máme k dispozici program humanitní třídy z Narni (na školní rok 1624/25), kde můžeme vidět, že probírání autoři byli Cicero (*Laelius de Amicitia*, *Oratio pro Archia*), Valerius Maximus (*Factorum et dictorum memorabilium liber II*) a Horacius (*Carmina*).⁵⁵⁴ Také byla vyučována metrika, poetické figury a pravidla psaní dopisů. Každý den probíhala psaná cvičení v próze i verších.⁵⁵⁵

Avšak o programu třídy rétoriky nehovoří žádný dokument z oné doby, který bychom měli k dispozici a který by nám mohl podat celistvé informace. Rétorika P. Apa podle zachovaného rukopisu říká, že v této třídě bývalo probí-

⁵⁵⁴ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 265.

⁵⁵⁵ RegCal XI, 10. k situaci ve Florencii EHI, s. 109: „Ora son costetto io solo a fare il Ministrto, il Maestro di quattro classi e poi un'altra lezione di lingua Greca doppo la scuola“; v Campi: RegCal XVII: „A Campi è cosa certa che non è stato l'Istituto così frequentato quanto al presente essendovi tre scuole assai numerose, con la lettione anco della lingua greca, che fa il P. Girolamo.“

ráno a zešíroka vysvětlováno nějaké pojednání. z některých dopisů od Strassnitze představenému řádu vidíme, že kromě tohoto rétorického pojednání se výuka v této třídě nevyhýbala ani cvičením v poezii a stylu psaní dopisů. z těchto samých dopisů pak můžeme vyvodit, že preferovaný autor této třídy byl Cicero s různými vybranými proslovy a k tomu byly přidávány nové učební látky jako tragédie od Seneky a epigramy od Marca Valeria Martiala.⁵⁵⁶

K těmto běžným a pravidelným třídám klasického stupně byly přidávány zvláštní třídy – alespoň za časů svatého zakladatele –, a to třídy „zásad svědomí“⁵⁵⁷ a třída nebo spíš „kurz filosofie a logiky“. Těmito třídami chtěl Kalasanský a jeho spolupracovníci dokončit a završit vzdělávání žáka, které by pro něj bylo v těchto bodech jiným způsobem nedosažitelné. o přesném programu těchto studií nám toho zachované dokumenty moc neříkají. Co se týče třídy s výukou zásad svědomí, nevzdálíme se zřejmě daleko od pravdy, když základ výuky v této třídě spatříme v titulech nemálo knih pojednávajících o tomto tématu, které se tehdy nacházely téměř ve všech piaristických knihovnách a v téměř všech odpovídajících třídách římské koleje i ve všech školách jezuitských. Podle těchto knih můžeme vyvodit, že výuka ve třídách zásad svědomí měla za cíl poskytnout žákům solidní znalost nejdůležitějších morálních principů a praktické orientace v nejčastějších případech, které by mohly v jejich životě nastat. Byl to jakýsi druh poskytnutí informací o používání svědomí a formování svědomí žáků tak, aby mohli žít svůj život zodpovědně.

Z osnov třídy logiky – kterou bychom mohli spíše nazvat kurzem filosofie – víme, že v Podolinu byla v roce 1648 zahájena výuka v jednom z těchto kurzů, který byl dvouletý a zahrnoval v prvním roce výuku logiky podle Aristotela a Tomáše Akvinského a v druhém roce výuku fyziky a něco z metafyziky.⁵⁵⁸ Je velmi pravděpodobné, že tam, kde tento kurz trval pouze rok (jako v Neapoli, Florencii a Cagliari), probíhala ta samá výuka, pouze byla omezená na nejdůle-

⁵⁵⁶ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 265.

⁵⁵⁷ Srov. RINALDI, E. *La fondazione del Collegio Romano. Memorie storiche*, Arezzo, 1914, s. 75. Srov. EGC IX, s. 206: „E Gregorio XV. nella confermazione delle loro Costituzioni le da anco che possono insegnare Rettorica e Casi di coscienza, e per la Religione solo, tutte le scinze.“ Srov. také: EGC 361.

⁵⁵⁸ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 267.

žitější témata. v Nazaretské koleji byla také s velkou pravděpodobností vyučována morální filosofie.⁵⁵⁹ Speciální kurz filozofie se skutečně novými a moderními osnovami vedli „otci galilejští“ z Florencie, na které si právě pro jejich odchýlení se od tradičního aristotelského směru stěžoval P. Mario Sozzi před tribunálem Svatého úřadu. Tito otcové – pokud můžeme věřit slovům dané stížnosti – opustili Aristotelovu teorii hylémorfismu⁵⁶⁰ a starého geocentrismu a přijali novou doktrínu Galileovu a teorii atomů. A tyto doktríny nešířili pouze mezi sebou, nýbrž také mezi některé chudé, ale nadané školáky.

Jestliže bychom měli nyní utvořit syntetický úsudek o gramatických třídách a hlavně o celém klasickém stupni vzdělávání, měli bychom vzít na vědomí, že na tomto stupni nenastalo tolik originálních a užitečných a rozumných inovací jako v základním stupni vzdělávacího systému. Celý základní stupeň vzdělávání se zrodil a vznikl z pedagogické intuice a apoštolské dobročinnosti zakladatele Zbožných škol, zatímco při tvoření gramatických tříd už měl Kalasanský existující vzor v podobě školních osnov *Ratio Studiorum* Tovaryšstva Ježíšova. Bylo by bývalo příliš obtížné a nepohodlné zcela se odchýlit od těchto osnov – které už byly tehdy všeobecně uznávané a praktikované v celé Evropě – a nevyužít jejich základní směrnice. A Kalasanský to věděl, takže jeho třídy středoškolského stupně, hlavně na počátku Zbožných škol, byly často používány jako přípravné třídy pro postup do vyšších tříd jezuitských škol. Přestože toto bylo Kalasanského smýšlení a jeho všeobecná politika, co se týče organizace humanitního stupně, nezabránilo mu to, aby přejal systém jezuitů a přizpůsobil ho cíli, okolnostem a konkrétním potřebám svého vlastního řádu. Tak například během života samotného Kalasanského byly místo tří gramatických tříd předepsaných v *Ratio Studiorum* Tovaryšstva Ježíšova⁵⁶¹ preferovány v instituci Josefa Kalasanského čtyři třídy a ta čtvrtá byla pravděpodobně realizována proto, že Kalasanský si uvědomil, že ti nejchudší žáci nebudou mít čas vychodit poslední kurzy rétoriky a humanitních předmětů, a proto si přál je

⁵⁵⁹ Srov. EphCal III, 1934, 26.

⁵⁶⁰ Hylémorfismus je filosofický pojem vysvětlující vztah mezi látkou (z řeč. *hylé*) a tvarem (*morfé*) v daném subjektu – vysvětluje vznik a zánik substancí.

⁵⁶¹ Srov. RINALDI, E. *La fondazione del Collegio Romano*, s. 112.

zdokonalit v jazyce už v samotných gramatických třídách. ve skutečnosti první třída gramatická podle Kalasanského koncepce často figuruje jako nejvyšší třída.⁵⁶²

Kromě tohoto rozdílu tak evidentního v externí organizaci klasického stupně byly zde také jiné rozdíly – a některé měly nemalou důležitost – týkající se vlastní metody výuky. Ale do tohoto tématu se nyní nepustíme, protože bychom tím porušili účel této kapitoly. Vrátime se k němu, až bude čas mluvit o intelektuálním vzdělávání.

7.2 ORGANIZACE VÝUKY

Poté co jsme popsali rozvržení výuky do jednotlivých ročníků a tříd na obou stupních – základním a středoškolsko-humanistickém – a různé třídy obou stupňů – třídu pro nejmenší, třídu čtení, psaní a počtů, čtyřmi gramatických třídami, třídu rétoriky a humanitních předmětů –, tak jak vypadaly právě v době svého zrození a prvního historického rozvoje pod otcovskou rukou svatého zakladatele, nemůžeme se nyní vyhnout také prozkoumání základních elementů takovéto organizace, tedy počtu a funkce učitelů v různých třídách, maximálního počtu žáků v každé třídě, simultánní výuky, která ve všech třídách probíhala, jednotné metody výuky, kterou bylo možné pozorovat v každé třídě každé koleje, a postupu z nižší třídy do vyšší třídy, tedy trvání každé konkrétní třídy a tématu zkoušek.

Co se týče učitelů ve třídách, musíme potvrdit, že každá skupina měla svého učitele nebo své učitele.⁵⁶³ ve třídách základního stupně dával Kalasanský přednost dvěma učitelům před pouze jedním z důvodu relativně velkého počtu žáků. z těchto dvou učitelů byl jeden hlavním a druhý pomocným. Podle

⁵⁶² EGC 688: „[...] et io ho sempre avisato che dal buon nome o cattivo della prima scuola dipende il tutto delle altre scuole, ma pre l'avvenire ci governaremo d'altra maniera.“ Srov. EGC 2742: „La scola di abbaco principale di tutte fuori la prima di grammatica.“

⁵⁶³ Const 2: „Curabit etiam Superior [...] ut magistri diversi pro diversitate, numero et captu audientium constituentur.“

vyprávění P. Berra měla každá třída na prvním stupni ve škole svatého Pantaleona jednoho, dva nebo tři učitele.⁵⁶⁴

Učitel, nebo hlavní učitel, pokud se v té které třídě nacházeli i pomocní učitelé, byl svrchovaným pánem třídy. Nikdo jiný s výjimkou jeho nadřízených, místního představeného a školního prefekta nemohl mít se třídou kontakt. On ji vedl od rána do odpoledne, kontroloval prezenci žáků, doprovázel je do kostela a domů k rodičům, řídil jejich duchovní život a směřoval jejich intelektuální vývoj.⁵⁶⁵

V klasickém stupni, kde býval relativně malý počet žáků,⁵⁶⁶ stačil pouze jeden učitel na každou třídu.⁵⁶⁷ Samozřejmě je jasné, že i když bylo Kalasanského záměrem, aby měla každá třída svého učitele, někdy mohly nastat takové okolnosti, že nezbývalo než svěřit více tříd jednomu učiteli anebo spojit více tříd do jedné,⁵⁶⁸ ve které pak byli žáci rozděleni na různé „řády“ pod vedením jediného učitele. Jakmile však pominuly okolnosti vyžadující takové sjednocování tříd, okamžitě se školy vracely k preferovanému systému: jedna třída, v ní jeden řád a jeden učitel.⁵⁶⁹

Ohledně učitelů každé třídy bychom měli ještě podotknout, že původní Kalasanského záměr byl, aby byli co nejvíce specializováni na konkrétní učební

⁵⁶⁴ BERRO, s. 54–55: „[...] et il doppio pranzo tutti agiutarono nelle scuole. Perchè il numero di quelli era più di quelle essendo in tredici scuole e li maestri due o tre per scuola fuorchè della grammatica, che uno solo per scuola era.“ Srov. EGC 1569: „[...] mettendo quelli di leggere in una scuola grande con dui maestri.“ RegCal XV, 11: „P. Giovanni Luca di s. Francesco fa la congregazione et aiuta le scuole.“ Tamtéž, 11: „Fratello Giacinto, Novitio de Campie, aiutava alla scuola dell'abbaco et de piccolini.“

⁵⁶⁵ RegCal XIV, 74: „Non può entrare in tempo alcuno chi che sia nella scuola d'altri, anchorchè chiamato et invitato vi sia dal maestro di quella, havendo questo da fare solo il Superiore della casa e chi da lui havrà licenza, et il Prefetto delle Scuole.“

⁵⁶⁶ Jen v Římě jich bylo až padesát.

⁵⁶⁷ BERRO, s. 54–55: „[...] e li maestri due o tre per scuola fuorchè della grammatica che uno solo per scuola era.“

⁵⁶⁸ Srov. RegCal XII, 52: „[...] ivi farà il maestro due classi.“ Výstižný je také dopis, který poslal P. Apa z Florencie představenému řádu, in: EHI, s. 109: „Ora son costretto io solo a fare e il ministro, il maestro di quattro classi, e più un'altra lezione di lingua greca doppo la scuola.“ Srov. také: EGC 3027: „Et è meglio nella scuola di grammatica fare due ordini di scuola che fare due scuole, perchè non vi troveranno tanti maestri di proposito et se uno si ammala non vi è chi supplisca.“ EGC 38: „[...] dice che pateno grandemente le scuole basse per mancamento di operarii et io dico che in simili occasioni si deve mostrar la charità da quelli che hanno pochi scolari nella sua scuola in dar soddisfazione, o scrivono alcuna altra cosa il maestro potrebbe farsi venir su dieci o dodeci o più scolari ereditarli innanzi la porta delle scuola o trovar altro rimedio che lo suol far l'urgente charità in simili strettezze per dar soddisfazione alli scolai et er supplire anche col mondo [...]“.

⁵⁶⁹ EGC 616: „[...] et se la scuola si potrà ridurre ad un ordine solo sarebbe di maggior diligenza perchè haverebbe più tempo.“

látku, a proto zůstávali vždy učit na jednom stupni. z různých dopisů zakladatele Zbožných škol, které jsme už citovali, plyne, že si přál za učitele skvělé krasopisce, počtáře i humanisty a pouze jako nejvyšší ideál si přál, aby byli učitelé vzděláni pro výuku v „jakékoliv třídě“. ze skutečnosti, že Kalasanský chtěl, aby pomocní klerikové učili pouze čtení, psaní, aritmetiku (a hudbu), plyne, že podle jeho přání, jakmile učitelé našli svou třídu, svou vhodnou pozici ve vzdělávacím systému, zůstávali vždy v jedné a té samé třídě nebo alespoň na stejném stupni. Pouze poté, co takzvaní „pomocní klerikové“ byli v roce 1637 generální kapitulou vyloučeni z vyučování, dovolil Kalasanský, aby učitelští kandidáti ještě před svým kněžským vysvěcením skládali učitelskou zkoušku v každé třídě, počínaje třídou pro nejmenší děti až po třídu humanitní.⁵⁷⁰

V souladu s tímto přáním Josefa Kalasanského byl později, v roce 1694, nařízen v *Ratio Studiorum pro exteris*⁵⁷¹ stupňovitý kariérní postup učitelů v každé ze tříd, tedy od těch nejnižších k nejvyšším.

Jinou důležitou otázkou systematické organizace tříd byl podle Josefa Kalasanského počet žáků, kteří měli být v každé ze tříd. Podle dokumentů, které máme k dispozici, víme, že i zde měl zakladatel co říct a co odkázat dalším generacím. Skutečně jasně viděl, že pouze s velmi omezeným počtem žáků je možné očekávat a získávat dobré výsledky jak v části výchovné, tak v části vzdělávací, a pokud není dodrženo omezení počtu žáků ve třídě, nastává riziko neúspěchu celého didaktického a pedagogického díla učitele.⁵⁷² z tohoto principu pak vyplývá, že navzdory nouzi, ve které se učitelé nacházeli, žádná třída

⁵⁷⁰ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 270.

⁵⁷¹ Const 138.

⁵⁷² EGC 3023: „*Quanto al numero degli squolari non permettano che sia maggiore di quello che possono insegnare, che quando vi saranno molti non siano ben insegnati et si perda il credito et il buon nome et questo più in particolare s'intenda d'scolari forastieri.*“ Srov. EGC 746: „*Dio sa quanto io sento che vi sia trovato tanto disordine in coteste scuole come intendo, ma per questo riparo si deve affaticar V. r. insieme col Pre Provinciale, che in cotensta città quando io vi ero andavano assai bene ma l'haver cresciuto tanto di scolari senza maestri ha partorito questo disordine, scrivo al Pre che procuri non siano più di 60 per scuola di leggere et le dirà ancora che non lasci accettare fanciulli di quattro o cinque anni ne in coteste scuole ne in quelle di Porta Reale et è meglio haverne pochi et attendervi che molti et non far il debito.*“

nesměla mít víc než padesát žáků a za výjimečných okolností ne více než šedesát žáků.⁵⁷³

Josef Kalasanský omezoval ze zcela zřejmých důvodů počet žáků v jedné třídě, na druhé straně se však bránil i opačnému extrému, protože dát jednoho učitele k dispozici pouhým pár žákům pro něj bylo zbytečným plýtváním energií vyučujícího personálu. v těchto případech Kalasanský povoloval sjednocování více tříd do jedné, k čemuž ho možná doháněl i častý nedostatek učitelů, přestože byl jinak zastáncem různých tříd odlišených podle věku žáků a podle každé didaktické jednotky.⁵⁷⁴

7.3 METODA VÝUKY

Jakmile byl přijat učební systém oddělených tříd pro každý věk a každou samostatnou didaktickou jednotku, nutným následkem bylo i zavedení metody zvané „simultánní“. Kalasanský odolal veškerému pokušení uchýlit se k extrému individuální péče a výuky každého žáka, hlavně u dětí nejmladšího věku – jako jakési napodobení individuální péče matek o své dítě – a přijal systém, který on sám navrhnul pro základní stupeň vzdělávání: tedy systém, kde by podle explicitního zakladatelského přání byla výuka v každé třídě simultánní, tj. aby byli všichni žáci jedné třídy vyučováni zároveň a tou samou učební látkou. Toto jeho přání a jeho realizaci můžeme vidět v *Breve relazione* let 1610–

⁵⁷³ EGC 3022: „Con la lettera di V. R: ho ricevuto l'avviso particolare di ogni scuola et di quanti scolari vi sono in ognuna et se ben tutte mi pare che vadino bene in quella però di piccolini hanno disordinato di pigliarne più di 190 senza quelli che stanno per venire in detta scuola, per li quali sono necessari quattro maestri; et non farà poco un maestro se vi insegnerà bene 50, però non poteranno esser bene insegnati essendo in tanto numero e così si perderà il buon nome. Si metta rimedio per l'avvenire in questo.“ Srov. EGC 3027; RegCal XIV, 74: „Nell'assegare gli scolari alli maestri si avverta di non dare più di cinquanta scolari ad un maestro, affinché possa ciascuno attedervi con diligenza.“

⁵⁷⁴ EGC 1576: „Quanto alle scuole se li scolari che fanno lattini sono pochi aiutare.“ Srov. EGC 1710: „Quanto alla seconda scuola de principianti di concordanze, o latini se si può far di meno si faccia per non crescer un maestro per pochi scolari, et quanto sia necessario tenerli a parte ne repartirà alcuni più capati nella scuola dello scrivere e abbaco pur a parte et ivi li insegnerà prima o dappoi di datto l'Abbaco, quanto alli piccoli vi attenderà il frel Marc'Antonio insieme col frel Andrea, romano.“ Dále srov. EGC 1518: „Mi pare gran soggerione che per sei o sette scolari dobbiamo tener un soggetto impedito et per altri sei o sette un altro alla prima scuola [...].“

12, kde popisuje metodu dodržovanou ve školách paláce Mannini⁵⁷⁵, kterou také jasně zmínil ve svých dopisech.⁵⁷⁶

Bylo by jistě příliš přehnané tvrdit, že Kalasanský byl tím, kdo vynalezl simultánní metodu výuky, když její duch sálá z každé stránky *Ratio Studiorum*, avšak přes to všechno musíme poznamenat, že simultánní metoda zavedená Tovaryšstvem byla aplikována pouze ve třídách středoškolského stupně, a nikoliv základního, takže můžeme přičíst Kalasanskému zásluhu o její zavedení právě na základní stupeň výuky.⁵⁷⁷

Kvůli nedostatku dokumentů z tehdejší doby nemůžeme hlouběji analyzovat podstatu simultánní metody aplikované v základní sekci Zbožných škol. Výše citovaný dopis Josefa Kalasanského nám ukazuje, že ve svých hlavních rysech byla výuka stejná pro všechny a skutečně simultánní, přesto nebyli v této výuce zanedbávání nejnadanější a nejpilnější žáci, takže princip simultánní výuky nebyl dodržován natolik přísně, aby paralyzoval veškerou výrazně individuální aktivitu jak žáka, tak učitele.

Otázkou také je, jakou funkci plnili ve Zbožných školách dekurioni? z různých dokumentů – které postupně probereme – vyplývá, že aktivita a funkce dekurionů Zbožných škol měla spíše povahu disciplinární. Až teprve později, po smrti zakladatele, lze doložit jejich didaktickou funkci.⁵⁷⁸

Kromě metody simultánní výuky může i metoda jedinečné a jednotné výuky v každé třídě být považována za jeden z logických důsledků rozdělení školáků do různých tříd. Bez této jednoty výuky by existence jakéhokoliv vzdělávacího institutu byla nestabilní a nejistá. A protože toto Kalasanský velmi

⁵⁷⁵ Breve Relazione, s. 5: „*Quanto alle lettere cominciando dalli figliolini più piccoli si tiene una scuola o classe nella quale restano solamente quelli che imparano la Santa Croce et il compitar, et perchè il numero di questi figliolini suole essere di 60, o vero 70, et un maestro solo non bastarebbe a recitare si gran numero, si tiene nel muro attaccata una carta con un alfabeto di lettere grandi assai, et il maestro con una bacchetta va toccando le lettere da una ad una più e più volte e così vengono li figliolini più volte recitati, et si conosce presto chi ha buon ingegno. et per quelli che cominciano a compitare si tiene parimente nel muro un'altra carta con lettere parimente grandi del ba, be § ab, eb, § et alcune parole facili li quali come cominciano a compitare se mandano ad un'altra classe maggiore.*“

⁵⁷⁶ EGC 368: „[...] et veda di far una sola scuola sebene alli due o tre più intelligenti potria dar tre o quattro righe di più latino delli altri, ma tutti devono sentire et studiare le stesse lettioni.“

⁵⁷⁷ Srov. GARRIDO, T., de Methodo simultanea in scholis adhibenda, in: *EphCal* I, 1932, 214.

⁵⁷⁸ Srov. Dichiarazioni alle Costituzioni, in: RegCal XI, 5: „*Procurará svegliar nelli scolari una santa emulazione per esercitarli più nelli studii. Farà li suoi decurioni et altri officiali per soddisfazione a tutti li scolari quali decurioni haveranno ancora cura se si porteranno bene nella Messa et nella squadra, se haveranno mancato all'Oratorio acciò possa riferire al Prefetto.*“

dobře věděl, už ve svých Stanovách předepsal nadřízeným co nejpozornější péči o tuto věc. v tomto ohledu⁵⁷⁹ a v souladu se Stanovami mají své uspořádání i „společné rituály“⁵⁸⁰. Avšak je nutné si uvědomit, že tento charakter výuky řízené disciplínou nikdy zcela nepotlačil možnost pokroku, pro který Josef Kalasanský vždy nechával otevřené dveře.⁵⁸¹ Dveře zavíral pouze před určitými osobními rozměry a pochybeními, které by bez disciplíny jinak vznikly.

7.4 ZKOUŠKY

Další oblastí, kterou nelze opominout, máme-li komplexně poznat zakladatelské dílo Josefa Kalasanského, je způsob ověřování znalostí. Rozdělení školní výuky, učeben, učitelů i žáků by nemělo žádný smysl, kdyby efektivní uplatňování tohoto schématu nebylo kontrolováno prostřednictvím zkoušek, které se konaly v jasně daných termínech. Pouze tímto způsobem mohlo být zaručeno, že předepsaný program výuky bude programem efektivním, konkrétním a že každá ze tříd bude dobře fungovat díky progresivnímu stupňování intelektuálního i morálního vzdělání žáků, spíše než díky vnější separaci jednotlivých učeben. Program výuky by také nemohl být bez vážných potíží realizován, kdyby intelektuální a kulturní úroveň třídy nebyla normalizována určitými minimálními intelektuálními požadavky, které byly vyžadovány zkouškami. Zbožné školy proto nemohly důležitost zkoušek opomíjet.⁵⁸²

Už ve svých Stanovách Kalasanský předepsal dva typy zkoušek: přijímací zkoušku a postupovou zkoušku. To znamenalo, že kandidát, který toužil být přijat do Zbožných škol, musel podstoupit přijímací zkoušku a teprve poté

⁵⁷⁹ Const 2: „[...] *ab omnibus Superioribus summopere curandum est, ut in omnibus Scholis eadem doctrina idemque modus eam tradendi servetur.*“ Srov. také: Const 3: „*Curabit vero diligenter ut in omnibus suae Provinciae Scholis debitus ordo in classibus omnibus, in libris praelegendis, et in exercitiis spiritualibus servetur.*“

⁵⁸⁰ Riti comuni, in: RegCal XIV, 74: „*Tuti li nostri maestri hanno da osservare la medesima maniera nell'insegare.*“

⁵⁸¹ Const 3: „*Sciscitetur singillatim ab omnibus [...] an aliquo modo melius Adolescentes erudiri possent.*“

⁵⁸² Srov. PAULSEN, F. *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten*, Leipzig, 1919, s. 343; PACHTNER, G. M. *Ratio Studiorum et institutiones schasticae Societatis Iesu*, Berlin: MGP, 1887, s. 360nn.

mohl být přijat a zařazen do třídy, která odpovídala jeho vzdělání a vědomostem.⁵⁸³ Touto zkouškou se zaručovala stejná kulturní úroveň žáků ve třídě, ze které byli vyloučeni všichni ti, jejichž vzdělání neodpovídalo daným požadavkům skupiny.

Také druhý typ zkoušky, postupový, měl stejný cíl. Avšak zatímco přijímací zkouška chránila kulturní úroveň třídy od vnějšího vlivu žáků přicházejících zvenčí, postupová zkouška svými požadavky regulovala vnitřní vývoj třídy a zároveň sloužila i jako účinný stimul pro píli žáků. Co se týče frekvence postupových zkoušek, Stanovy předepisovaly dvě takové zkoušky ročně.⁵⁸⁴

Dále musíme zmínit, že přestože je zřejmé, že nejpilnější žáci mohli postoupit do vyšších tříd i u příležitosti velikonočních zkoušek (výše zmínění svědkové toto jasně potvrdili), musíme především předpokládat, že většina školáků – hlavně v klasické sekci – postupovala do vyšší třídy pouze po obecných zkouškách v listopadu. Tento předpoklad je rovněž podpořen skutečností, že v Nazaretské koleji bylo pro tři gramatické třídy a dvě třídy humanitní a rétorické předepsáno pět školních let výuky, tedy rok pro každou třídu.⁵⁸⁵ Navíc stejným způsobem fungovaly i třídy Tovaryšstva Ježíšova.⁵⁸⁶

⁵⁸³ Const 2: „[...] *qui novi ad Scholas accedunt, praevio examine in his classibus, cum hisque Praeceptoribus, qui ipsis conveniunt, collocantur.*“

⁵⁸⁴ Const 2: „[...] *de quibus bis saltem in anno examen fiat, quo diligentes ad superiores scholas gradum faciant.*“ Také další dokumenty hovoří o dvou ročníkových zkouškách. Srov. RegCal XII, 105: „*Circa li scrutini da farsi ogni sei mesi sotto qualche pena al maestro se sarà negligente.*“

⁵⁸⁵ RegCal XI, 10: „*Il tempo per stare nel Collegio sarà per spatio di cinque anni, nel quale si leggerà Grammatica, Humanità e Rettorica e lingua greca.*“

⁵⁸⁶ PACHTNER, G. M. *Ratio Studiorum*, s. 360: „*Regulae Praefecti Studiorum: Generalis sollemnisque promotio semel in anno post anniversarias vacationes facienda est. Si qui tamen longe exceleant [...] nequaquam detineantur sed quocunque anni tempore, post examen ascendant.*“

8 NÁBOŽENSKÉ VZDĚLÁNÍ

Intelektuální rozvoj dětí hrál ve vzdělávacím systému podle Kalasanského pojetí klíčovou roli. Je však nepochybné, že předmětem a hlavním posláním Zbožných škol bylo vzdělávání dětí a mládeže v oblasti náboženství. To bylo patrné už v začátcích této instituce, protože právě tento úkol byl hlavním motívem pro její založení. To samé zmiňuje také zpráva z roku 1621 pro kardinála Tontiho, kde Kalasanský detailně popisuje cíle svého řádu.⁵⁸⁷ Rovněž stanovy řádu schválené v roce 1622 výslovně potvrzují tyto stejné úmysly a účel založení Zbožných škol.⁵⁸⁸ A konečně samotné dopisy zakladatele nepřestávají nikdy trvat na významu dobrého náboženského vzdělání dětí, které má být hlavním úkolem Kalasanského instituce.⁵⁸⁹

8.1 SMYL VZDĚLÁVÁNÍ

Vezmeme-li toto vše v úvahu, můžeme především prozkoumat, jaký byl podle Josefa Kalasanského konečný cíl náboženského vzdělání, jaké byly cíle vedlejší a bezprostřední a konečně jaké byly různé etapy a různé prostředky k jejich dosažení.

⁵⁸⁷ Memorial al card. Tonti: „[Řád Zbožných škol je-pozn.aut.] *deglissimo per aggirarsi tutto intorno alla salute delle anime e de corpi insieme. Nobilissimo per esser officio Angelico e divino essercitato da' gl'Angeli Custodi de quali in questo gl'huomini si fanno Adiutori. Meritoriissimo per stabilire et essercitare con ampiezza di carità nella chiesa uno efficacissimo rimedio preservativo e sanativo dal male induttivo et illuminativo al bene di tutti i giovatetti di ogni conditione e così di tutti gli huomini che prima passano per quella età per mezzo delle lettere e dello spirito, de costumi, delle creanze, del lume di Dio, e del mondo.*“ K tomu: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagogica*, s. 468.

⁵⁸⁸ Const 2: „*Si enim diligenter a teneris annis Pueri pietate, et litteris imbuantur, felix totius vitae cursus proculdubio sperandus est.*“ Srov. tamtéž, 6: „*Erit ergo Instituti nostri a primis elementis modum recte legendi, scribendi, computa faciendi, linguam latinam, pietatem praecipue, et Doctrinam Christianam Pueros docere [...].*“

⁵⁸⁹ EGC 1374: „*Procurate di insegnar a tutti in scuola et nell'Oratorio quanto importi il Sto. nome di Dio nel cuor di giovinetti che è la dottrina più alta che si può insegnar in questa vita et la più meritoria facendola solo per puro amor del Sig.; essendo vero che inter opera divina divinissimum est cooperati salutem animarum.*“

Určitě se vyplatí toto zkoumání a bádání provést, protože pouze tímto způsobem můžeme reálně očekávat, že celé pedagogické dílo Josefa Kalasanského bude správně pochopeno a doceněno.

Je nepochybné, že konečným a inherentním cílem vzdělání a výchovy v Kalasanském vzdělávacím systému bylo učinit každého z žáků „*schopným obětovat se a dosáhnout velikosti v nebeském království*“⁵⁹⁰, a „*dát jim poznat a zošklivit vážnost hříchu a to, jak příjemná věc je být v milosti Boží*“⁵⁹¹. Kalasanský chtěl tímto způsobem dosáhnout toho, aby školáci vyučovaní zároveň světskému vědění a vedení ke zbožnosti, následovali ve stopách Krista,⁵⁹² „*stali se odhodlanými a pokročilými ve zbožnosti a svatosti*“⁵⁹³ a „*oddanými křesťany s dobrými zvyky*“⁵⁹⁴. Takto by celý jejich život mohl být šťastný a oni by dosáhli tolik vytoužené brány do nebeského království. Ihned spolu s tímto účelem se objevuje druhý – transcendentní –, což je zvýšení chvály a slávy Boží, které se musí uskutečnit právě skrze muže, mladé chlapce a děti, kteří budou dostatečně vzdělání a posvěcení.⁵⁹⁵ Třetí, nadpřirozený účel vzdělání poskytovaného Kalasanského řádem byl činit z mužů aktivní členy a účastníky mystického Těla Kristova a přimět je, aby si uvědomili pravdu skrze své modlitby, přimluvy a svátost smíření.⁵⁹⁶ Avšak kromě těchto tří cílů, které měly nadpřirozený a náboženský charakter, existoval ještě čtvrtý vrcholně důležitý a významný cíl, který se týkal morálního vzdělávání podle Josefa Kalasanského a dětí v jeho školách, a to byla univerzální reforma křesťanského společenství, která se měla uskutečnit prostřednictvím individuálně a vnitřně reformovaných mužů⁵⁹⁷ při-

⁵⁹⁰ Memorial al card. Tonti.

⁵⁹¹ Memorial al card. Tonti.

⁵⁹² EGC 1243: „[...] *per il desiderio grande che io ho del bene di tutta la sua famiglia et in particolare del Signore Francesco io quale nel tempo che è più grato a Dio che è la gioventù dovrebbe servire a seguire Xro benedetto et non al mondo percioche Xro. benedetto paga la servitù con beni eterni et il mondo inganna con beni apparenti et falsi et tira gli huomini, massime se muoiono nella gioventù alle pene eterne [...].*“

⁵⁹³ RegCal XI, 5.

⁵⁹⁴ RegCal XI, 10.

⁵⁹⁵ EGC 1873.

⁵⁹⁶ Memorial al card. Tonti: „[Řád Zbožných škol – pozn. aut.] *è necessariissimo per la corruttela dei costumi e dominio de viti che regnano in quelli di mala educatione e per i bisogni di Sta. chiesa a quali con oratione continue de fanciuli vicendevolmente nell'oratorio si soccorre.*“

⁵⁹⁷ Memorial al card. Tonti: „[Řád Zbožných škol – pozn. aut.] *è ragionevolissimo per i principi e per le città a quali torna molto conto haver vassalli e cittadini morigerati, obbedienti ben disciplinati, e fedeli quieti et habili a sanctificarsi e ingrandirsi in cielo nonchè innalzare se stessi e le Patrie loro,*

pravených sloužit Bohu a pomáhat bližnímu.⁵⁹⁸ Jakmile známe tento cíl, můžeme projít a prozkoumat každou z etap a metod použitých ve vzdělávání poskytovaném ve Zbožných školách Josefa Kalasanského.

8.2 PREVENTIVNÍ METODA

Je zřejmé, že první kroky tohoto vzdělávacího systému byly namířeny na aktivitu zachraňování a znovunabytí – nebo v nejlepším případě ochránění – duší opuštěné a zanedbané mládeže.⁵⁹⁹ v praxi pak platilo, že ať otevřely Zbožné školy své dveře komukoliv, jejich prvním cílem a prvním zájmem bylo dokázat děti přimět, aby si uvědomily, že zahálka má obrovskou moc kazit charakter a svést je k hříchu, stejně jako prostředí plné bídy a stejně jako špatní společníci.⁶⁰⁰ Zbožné školy chtěly začít, v úzkém spojení s těmito úkoly, se vzděláváním už u malých dětí, aby co nejvíce zamezily veškerému škodlivému vlivu, který hřích mohl způsobit v jejich nevinných duších. Na tom byla také založena skutečnost, že všichni žáci, dříve než nastoupili do školy, museli jít ke generální zpovědi, aby zcela zlomili pouta s minulostí a začali zcela nový život pod vedením Krista a jeho milosti.⁶⁰¹

Řád si zachovával tuto preventivní aktivitu nejenom pro příležitost prvního kontaktu s žákem, ale také v celém svém systému vzdělávání, jako jakýsi základní první krok. Pro účel neustálé ostražité kontroly chování žáků sloužil atraktivní příklad osobnosti učitele a detailní předpisy a nařízení řádu, které

con i governi e dignità della terra. il che meglio si conosce da gl'effetti contrarii delle persone mal allevate che con l'attioni lor'vitiose perturbano la pace del popolo e inquietano il publico.“

⁵⁹⁸ Const 1: „*Ut ministerium nostrae Congregationis in Christiana Republica ad Dei laudem, et proximorum utilitatem feliciter progrediatur.*“

⁵⁹⁹ Srov. Memorial al card. Tonti: „[Zbožné školy – pozn. aut.] risanano e preservano e riscattano le anime.“ Srov. také RegCal XI, 10: „*Havendo la felice Memoria dell'Illustrissimo Signore Card. Michel Angelo Tonti da Rimini di Nazareth et Vescovo di Cesena considerato con pietà Christiana quanti giovanetti di bellissimo ingegno, et atti a far gran riuscita nella repubblica restavano nell'ignoranza er non aver loro comodità d'imparare le lettere ed insieme li buoni costumi [...].*“

⁶⁰⁰ Const 2, 201: „*In scholis nostris nec iuramenta, nec iniuriae verbo vel facto illatae, nec quid inhonestum, aut dissolutum in discipulis permittatur; sed curabunt magistri, ubi occasione se obtulerit ad obsequium et amorem virtutum eos benigne inducere [...].*“

⁶⁰¹ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 473.

platily pro jakoukoliv část života žáků a které měly eliminovat jakoukoliv snadnou příležitost k hříchu.⁶⁰²

Jakmile bylo jednou dítě vytrženo z mravně pokleslého prostředí a jakmile byla zajištěna jeho bezpečnost před negativním vlivem tohoto prostředí, mohl být učiněn první krok vstříc jeho morálnímu a náboženskému vzdělání. Především zde byla snaha přimět dítě, aby opustilo špatné zvyky plynoucí z minulosti, a vypěstovat v něm zvyky dobré: a to vše s vytrvalým důrazem na „dobrou výchovu“, na základní elementy vzdělání a na klíčové požadavky dobrého vzdělání lidského i občanského.⁶⁰³

Děti musely zanechat zahálčivých aktivit, nebezpečných her na ulicích a náměstích, rouhání, zlořečení, urážek a ubližování, rvaček a lží⁶⁰⁴ a krok za krokem si zvykat na svědomité každodenní úsilí, na ovládání svých vášní, na skromnost, na laskavá slova, na respekt vůči svým nadřízeným a na respekt vůči sobě samým.

Tomuto účelu sloužil příklad bezúhonného chování pedagogů, kultivované a disciplinované řízení dění ve třídách a pilná četba knih o zdvořilosti a dobrém vychování.⁶⁰⁵

Zároveň s těmito prvními kroky v morálním vzdělání žáka se začínalo i s výukou náboženského zaměření. Počátečním cílem bylo vstřípnit do jemné dětské duše první základní koncepty existence a velikosti Boha, jeho dobroty a jeho otcovské autority. Současně zde také byla snaha vzbudit v nich svatou bázeň Boží, jinými slovy určitý postoj synovské úcty a zbožnosti. Tato bázeň Boží, princip a základ veškerého křesťanského života, moudrého a rozvážného,

⁶⁰² Srov. RegCal XI, 10: „[...] *Acciò li alunni si allevino secondo il desiderio del Card. Fondatore di bona memoria divoti cristiani, ben accostumati et letterati per il qual fine è stato istituito il Collegio Nazareno si danno gl'infrascritti avvertimenti per levar molte occasioni di deviar li giovani dall'Istituto e per asuefarli al Sto. Timor del Signore.*“

⁶⁰³ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 473.

⁶⁰⁴ Const 2, 201.

⁶⁰⁵ Srov. EGC. 432: „[...] *et faccia che tutti li scolari siano ben creati con tutti et preme assai in questo della creanza et modestia degli scolari.*“ RegCal XIV, 74: „*Non dicano [učitelé – pozn. aut.] mai parole ingiuriose, ne sopranoimi agli scolari, ma con affabilità trattino con loro, e li riprendano caritativamente degli errori. Così riuscirà molto buono il guardarsi di chiamarli con la voce Tu, ma conformarsi con l'usanza commune e dirli Voi e così in plurale Voi leggete, fate Voi, fermatevi, scrivete e nel resto sempre; ancorchè si parli con piccolo: ed avvezzare li figliuoli stessi a tale creanza fra loro. e per questa e per l'altre giovarà non poco il leggere ogni giorno nella scuola alcuna parte del libretto delle buone creanze, con avvertire li particolari, mentre vi mancheranno.*“

kteřá se neustále proměňuje v pokornou lásku, v synovskou úctu a zbožnost vůči věčnému Otci, se potom navždy stala základním kamenem náboženského vzdělání ve Zbožných školách, což se jistě stalo díky šťastné intuici předpokládající dostatečné schopnosti a nadání dětí na poli náboženského života.⁶⁰⁶

8.3 CHRISTOCENTRICKÉ VZDĚLÁNÍ

Když se takto podařilo v duši žáka – prostřednictvím dobrých zvyků a dobré výchovy a za pomoci svaté bázně Boží – povzbudit určitou přirozenou a nadpřirozenou dispozici k dodržování pořádku a k intenzivnímu morálnímu a náboženskému životu, mohlo dojít k druhému kroku, který spočíval v ještě větším osvícení a prohloubení porozumění žáka jeho systematickým vystavováním hlavních pravdám víry a jeho výuce (v závislosti na jeho porozumění a svobodné vůli) nejvyšším ideálům, které by měl sledovat v křesťanském životě.

Tímto způsobem a prostřednictvím pečlivé náboženské výuky, o které už jsme mluvili, se žákům vysvětloval a ukazoval celý svět křesťanské víry, s hlavní pozorností zaměřenou na jeho nejvyšší a nejzásadnější tajemství. Dalším záměrem bylo později žákům předat svrchované ideály křesťanského života, a to tak, aby je spontánně dodržovali motivováni svou nekonečnou laskavostí.⁶⁰⁷

První z těchto ideálů byla nejsvětější a nejlaskavější osoba Ježíše Krista. Protože byl Josef Kalasanský přesvědčený, že tento konkrétní věk plný zdravé a čerstvé energie mládí je nejvhodnější pro plné odevzdání se Pánu,⁶⁰⁸ konal a nařizoval konat vše možné pro to, aby děti poznaly a naučily se milovat ztělesněné Slovo. za tím účelem si také přál, aby kromě pravidelné výuky křesťanské

⁶⁰⁶ EGC 1931: „*Il timor di Dio che è il principio della Sapienza consiste in star sempre vigilantissimo a non far cosa che sia offesa di Dio et perchè semo di natura nostra tanto fragili si chiama beato colui che sempre sta in timore, questo dovemo tener tutti noi et insegnarlo sempre alli scolari.*“

⁶⁰⁷ EGC 2099: „*Non manchi della dovuta diligenza nella scuola si per le lettioni si ancora per render gli scolari capaci ed istruiti della cognitione e dell'amor di Dio.*“

⁶⁰⁸ Srov. EGC 1243.

věřouky byl dětem předložen a vysvětlen s velkou pečlivostí a úsilím celý život a utrpení Pána za pomoci knihy, kterou napsal samotný Kalasanský.⁶⁰⁹

S tím samým cílem si také přál, aby svátky věnované Pánu, hlavně Vánoce, Květná neděle, Velikonoční dny a Slavnost Těla a Krve Páně byly slaveny s velkou vážností; Vánoce postavením Jesliček a kratšími proslovy žáků; Květná neděle a Slavnost Těla a Krve Páně s procesími.⁶¹⁰ Svatý zakladatel také chtěl, aby Pán, přítomný v nejsvětější eucharistii, byl žáky uctíván v duchu a v pravdě vždy a všude prostřednictvím pravidelných modliteb.⁶¹¹ Za tím samým účelem se, kromě pravidelných modliteb, zavedl zbožný zvyk zdravít Krista ihned po příchodu do kostela recitováním v poloze na kolenou „*Adoramus te Christe et benedicimus tibi, quia per sanctam crucem tuam redemisti mundum*“⁶¹² a další zbožné zvyky jako vystavování nejsvětější eucharistie doprovázené malým kázáním prováděným jedním z žáků,⁶¹³ různé knihy a obrázky, jejichž úkolem bylo povzbuzovat eucharistickou oddanost,⁶¹⁴ slavnostní procesí o Slavnosti Těla a Krve Páně⁶¹⁵ a chvalozpěvy zpívané na počest Nejsvětějšího.

K opravdové zbožnosti a lásce školáků k Pánu také velkou měrou přispívaly časté exhortace⁶¹⁶ jejich učitelů, z nichž prvním, který tak činil, byl stejně jako v ostatních věcech právě samotný Josef Kalasanský, který dětem často

⁶⁰⁹ *Alcuni misteri della vite e passione di Cristo Signor Nostro*. Srov. SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagogica*, s. 476.

⁶¹⁰ Srov. EGC 968.

⁶¹¹ Srov. EGC 3460: „*Si procurarà d'introdurre la devotione del s. Sacramento come V. r. scrive tra li nostri scolari per esser cosa molto santa.*“

⁶¹² RegCal XIV, 74: „*Si istruiscano a fare la dovuta riverenza nell'entrare in chiese, cioè col ginocchio destro piegato sino in terra, quando vi sia il santissimo e dire: Adoramus Te Domine Iesu CHriste et nenedicimus Tibi, quia per sanctum crucem et passionem tuam redemisti mundum. et non vi essendo, basterà la reverenza col capo: e così osservino il medesimo nel partirsi, e quanto gli occorre passare per le chiese.*“

⁶¹³ EGC 2086: „*Hanno fatto bene a seguitar lusanza degli altri circa l'esperre il Santissimo Sacramento e devono procurar tra loro, e con gli scolari di placar l'ira del Signore por tanti mali impedimeni e che ci difenda da nemici così potenti e tanto avidi di apportarci ogni male come sono i Turchi.*“

⁶¹⁴ EGC 923: „*Havuta la lettera questa mattina a buon hora ho mandato alle scuole accio comprino l'imaginette della divotione del Smo. Sacramento et li libretti del concerto spirituale, se verranno a tempo come spero, li manderò inseime con li piatti grandi.*“

⁶¹⁵ Srov. EGC 437: „*Nissuno vuole lasciar li suoi per portarli fuori di Roma come ha detto il Signor D. Antonio da parte di Mons. Cesi. Pero pararanno con frasche verde quello che havevano di parare con panni che così fu fatto a Xro. benedetto quando intrò solennemente in Gierusalemme, non ammetta li musici a mangiare in casa, ma se li accomodi alcun altro loco et procuri che passino le cose con divotione et quite.*“

⁶¹⁶ Exhortace = povzbuzující kázání.

připomínal: „*Děti, chvalte Nejsvětější svátost.*“⁶¹⁷ Pro tento cíl byla ohromným užitekem i častá recitace růžence s jeho tajemstvími života, utrpení a vzkříšení Ježíše Krista a také zbožná a pozorná přítomnost žáků při každodenním obětování při mši, v jehož průběhu jim byl zároveň s otcovskou přívětivostí vysvětlován význam tohoto konání.⁶¹⁸ Takto měli žáci příležitost poznat a pocítit konkrétním způsobem nekonečnou a věčnou lásku Syna Božího, kterou projevil vůči lidskému rodu.

Závěrem lze říci, že za završení veškeré zbožné oddanosti a celého osobního přiblížení se k Pánu projeveného a uskutečněného žákem Zbožných škol můžeme považovat jeho svaté přijímání, nejméně jednou za měsíc, časté spojení s Bohem, které lépe než kterákoliv jiná praktika a zbožnost pomáhá docílit, aby se výraz milovaného ideálu otisknul pokaždé věrněji a věrněji ve tvářích žáků a aby díky zvětšení jejich podoby s božským vzorem také pokaždé vzrostla láska a věrnost, kterou k němu cítí.

8.4 KULT PANNY MARIE

Druhý ideál, který chtěl Kalasanský vystavit před čisté a snadno ovlivnitelné oči dětí a mladých chlapců, byl, v souladu s jeho osobní zbožností, vzor Panny Marie. s nejsvětější Matkou Boží, blahoslavenou Pannou Marií, nejmilovanější, nejcudnější, nejchudší a největší ze všech učitelů a učitelek, chtěl navždy svázat jak svůj řád (nazvaný *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*)⁶¹⁹, tak také děti ve svých školách.⁶²⁰ Její laskavý mateřský výraz, její čistota, pokora, poslušnost, život naplněný každodenní prací a věrnou službou Kristu byl pro školáky ten nejlákavější ideál. Josef Ka-

⁶¹⁷ Srov. SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 479.

⁶¹⁸ RegCal XIV, 74: „*Dell'udire la Messa: Pertanto è bene che li maestri istruiscano li figliuoli nel modo, che devono tenere per cavar frutto dall'assistere al santo sacrificio [...].*“

⁶¹⁹ K tomu: Příl. 2: obr. 8, s. 215.

⁶²⁰ Srov. RegCal XIII, 31: „*Volse che il suo Istituto si nominasse Chierici Regolari delli Poveri della Madre di Dio delle Scuole Pie, e per la devozione che desiderava imprimere ne'cuori di tutti e particolarmente de'suoi religiosi, fece fare una Medaglia con l'impronta della Madonna Santissima e d'un religioso che stasva in ginocchioni a'piedi di essa, in atto di ricevere dalla Beatissima Verigine quella Medaglia e di chiamarsi suoi schiavi.*“

lasanský udělal vše možné proto, aby se Panna Maria přiblížila k dětem a děti k Panně Marii.

Pravidla jednotlivých kolejí nikdy nepřestávala být zaměřena na posílení pozornosti a synovské oddanosti žáků k nejsvětější Matce Boží, k Matce jich všech.

Každodenní život ve školách se svým pevně daným programem a se svými ustanovenými zbožnými praktikami pak způsobil, že jemné duše dětí postupně víc a víc prohlubovaly upřímnou a synovskou oddanost vůči nejčistší Panně a Matce. ve školním rozvrhu můžeme vidět, že se žáci vždy ráno ihned poté, co odrecitovali ve svých domovech osobní modlitby podle školních předpisů a pravidel, obraceli k Panně Marii se svými oddanými modlitbami, když okamžitě po vstupu do školní učebny potichu odříkávali „Otče náš“ a hned po něm právě „Zdravas Maria“. Poté co začalo vyučování, odříkávalo se „*Veni Sancte*“ a prosilo se o spásu příslušným „*Oremus*“⁶²¹. Jakmile vyučování skončilo, žáci spolu s ostatními modlitbami odříkávali tichým hlasem právě litanie k Panně Marii. Během mše svaté se často soukromě modlili růženec⁶²² a také po skončení obětování se školáci modlili Otče náš a Zdravas Maria, kdy prosili za svatou matku církev a za své Zbožné školy.⁶²³

Tyto modlitby byly opakovány také žáky ve večerních třídách. Kromě toho všichni odpoledne zamířili do kostela pomodlit se buď litanie k Panně Marii, nebo „*korunu dvanácti hvězd Svaté Panny*“⁶²⁴. Stejně tak ráno jako odpoledne při návratu do svých domovů doprovázeni svými učiteli se žáci potichu modlili růženec. Jakmile se rozezněly zvony ráno a odpoledne, modlili se *Angelus*.⁶²⁵ A nakonec odpoledne poté, co se vrátili domů, všichni žáci věrní radě poskytnuté Josefem Kalasanským jako poslední modlitbu odříkávali pětkrát Zdravas Maria na počest pěti písmen, ze kterých se skládá jméno Marie.⁶²⁶ Kromě toho byly

⁶²¹ K tomu: SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 482.

⁶²² RegCal XIII, 32: „*Udiranno messa ogni mattina in chiesa nostra dopo la scuola non ostente che altrove vi fussero stati presenti, stando ogn'uno con modestia e silentio al luogo assignato, recitando la corona che doverà ciascuno sempre haver seco, o altre orationi a suo beneplacito [...]*.“

⁶²³ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 482.

⁶²⁴ Tamtéž, s. 482.

⁶²⁵ Tamtéž, s. 483.

⁶²⁶ TALENTI, V. *Vita del Beato Giuseppe Calasanzio*, s. 500.

všechny zbožné praktiky, opět na návrh samotného Kalasanského, zakončeny modlitbou *Sub Tuum praesidium*.⁶²⁷

Avšak završením všech ostatních mariánských modliteb žáků Zbožných škol byl následující moment nabídnutí sebe sama Nejsvětější Panně, který každý žák vykonával během modlitby: „*Nejčistší a nejsvětější Panno, úctyhodná Matko Syna Božího, Ježíše Krista, spasitele mé duše, i tobě nabízím celou svou bytost. Přijmi, Paní, můj dar. Přijmi, ach Matko milosti, mou malou obětinu, pomáhej a ochraňuj mou bídnou bytost a oroduj za mne u Ježíše, ať mi odpustí všechny viny. Pomáhej mi nyní a navěky a v hodině mé smrti. Salve Regina [...]*“⁶²⁸ k tomuto se rovněž přidávala každodenní večerní modlitba „*Koruna dvanácti hvězd Blahoslavené Panny*“.⁶²⁹ Tato série mariánských modliteb byla celá složena Josefem Kalasanským okolo roku 1623 pro užívání a službu jeho žákům.⁶²⁹ Svatý pedagog si přál, aby byly tyto modlitby odříkávány každý den a aby žáci s jejich pomocí a s velkou zbožností meditovali.

⁶²⁷ Tamtéž.

⁶²⁸ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 483.

⁶²⁹ Srov. EGC 755: „*Modo di recitar la corona delle dodici stelle della Beatissima Vergine. Da recitarsi dagli scolari nelle nostre scuole.*

La corona della Immacolata Concezione della B. V. allude a quella misteriosa corona di 12 stelle con le quali già vide s. Giovanni Evangelista coronato il capo di questa donna reale, da santi Padri comunemente interpretata la Vergine Maria, e però contiene 12 Ave Maria in onore delle 12 gratie che la Sma. Trinità le concesse, cioè: quattro il Padre Eterno, quattro il Figlio e quattro lo Spirito Santo, e tre Pater Noster.

Si comincia la corona con il primo Pater al Padre Eterno, che per Figlia l'esse: seguono 4 Ave Maria in onore delle quattro gratie che le fece. La prima La predestinò per Madre del suo unico Figliuolo; la seconda La preservò senza macchia di peccato iriginale nella sua Immacolata Concezione, la terza L'onò di tutte le grazie nella sua Natività; la quarta in onore del castissimo sponsalizio con s. Giuseppe, suo dignissimo Sposo.

Il secondo Pater si dice al Figlio Gesù, che per Madre tra tutte le donne La scelse: seguono quattro Ave Maria in onore delle quattro gratie che Le concesse. La prima: L'Incarnazione dell'Eterno Verbo fatto uomo nel sacro ventre di Maria con portarlo nove mesi in esso rinchiuso; la seconda: la Natività di Gesù nella stalla di Betlemme e il latte miracoloso con che lo lattò; la terza: l'educazione di Gesù nella sua puerizia; la quarta le rivelazioni di altissimi misteri che dal suo santissimo Figliuolo ebbe circa la redenzione del mondo.

Il terzo Pater è allo Spirito Santo che sposa l'esse, con le quattro segunti Ave Maria in onore delli quattro doni che esso le comunicò; il primo che Maria fu la prima a cui più chiaramente fosse rivelata quella voce Spirito Santo: Spiritus Sanctus superveniet in Te, [...]; il secondo: l'esser Madre e Vergine per opera dello Spirito Santo; il terzo: fu tempio vivo della Santissima Trinità per virtù dello Spirito Santo; il quarto: fu esaltata in cielo sopra tutte le creature dallo Spirito Santo.

Si termina la detta corona con la Salve Regina per la Santa Chiesa Cattolica, propagazione della fede, pace fra i Principi Cristiani, et estirpazione delle eresie. Questa divisione verso la Beatissima Vergine desidero che sia abbracciata da tutti li nostri scolari ogni giorno, acciò in premio di sì picciola fatica siano fatti degni della protezione di essa Vergine in vita ed in morte, Amen. – Giuseppe della Madre di Dio, Ministro Generale.“

Toto byla velmi prospěšná praktika vyžadovaná zakladatelem z dobrého důvodu, protože, když ji dobře prozkoumáme, těžko najdeme modlitbu, která by byla pro školáky jednodušší, hezčí a plnější tak skvostných tajemství, jako jsou vtělení, neposkvrněné početí a božské mateřství rozjímané s tak harmonickou jednotou. Celou modlitbu prostupuje duch hluboké oddanosti blahoslavené a nejčistší Matce Boží a upřímného vzdání díky svaté Trojici, pramenu tolika tajemství a tolika milostí takovým způsobem, že oddaní modlící se nemohli jinak a podléhali pocitům a myšlenkám oddanosti, když si uvědomili tu krásnou tajemnost božského vtělení. Myšlenky a slova byly vybrány tak, aby byly pochopitelné i pro děti a aby školáci nemohli přestat přemýšlet o pilné, skromné a věrné oddanosti k Panně Marii a o milosti a o božských osudech, aniž by je nezachvátila svatá horlivost dodržovat vždy a všude vůli Boží tak, jak se bude projevovat po celý jejich život. Zcela jistě zůstal nádherný obraz „Ženy oděné sluncem“⁶³⁰ navždy a nesmazatelně otisknut v jejich srdcích jako závazek věrnosti po celý jejich život, jako záštita života a neposkvrněných zvyků.

Až dosud jsme probírali každodenní program Zbožných škol. ze dnů školního vyučování to byla právě sobota, která byla věnována Panně Marii. Každé sobotní odpoledne byly proto s velkou vážností zpívány litanie k Panně Marii, pokud to bylo možné.⁶³¹

V neděli a o svátcích byl také v žácích povzbuzován kult oddanosti k Matce Boží. Podle rozvrhu svátečních dnů můžeme vidět, že všichni žáci se každou neděli shromažďovali v oratoriu, kde jeden z otců piaristů začal menším kázáním a poté se starší žáci modlili litanie a modlitby k Panně Marii, zatímco mladší žáci odříkávali svatý růženec. v tomto rozvrhu lze také vyčíst, že během školního roku, o svátcích Panny Marie měli žáci školní prázdniny, ale účastnili se modliteb v oratoriu,⁶³² a pouze o jednom mariánském svátku, věnovaném

⁶³⁰ Zj 12,1: „Žena oděná sluncem, s měsícem pod nohama a s korunou dvanácti hvězd kolem hlavy.“

⁶³¹ Srov. RegCal XI, 10: „Et il sabbato si tenga la lampada accesa avanti alla sua Imagine nell'Oratorio, et in quel giorno si dicano con qualche sollemnità le proprie litanie.“

⁶³² 21. listopadu – Zasvěcení Panny Marie v Jeruzalémě (*Presentazione*); 8. prosince – Panna Maria, počatá bez poskvrny prvotního hříchu (*Immacolata*); 2. února – Uvedení Páně do chrámu (*Purificazione*); 25. března – Zvěstování Páně (*Annunciazione*); 2. července – Navštívení Panny Marie (*Visitazione* – od 2. vatikánského koncilu se slaví 31. května); 15. srpna – Nanebevzetí Panny Marie (*Assunzione*); 8. září – Narození Panny Marie (*Natività*). Srov. Const 2, 120.

Panně Marii Sněžné⁶³³, měli školní prázdniny, a navíc se ani neúčastnili modliteb v oratoriu.⁶³⁴ Program těchto svátků obsahoval mše, zpěvy a slavnostní hudbu, procesí, časté svaté přijímání, malá kázání skládaná a recitovaná samotnými žáky, nepochybně přispíval k tomu, aby stále více vzbuzoval mariánskou úctu v duších školáků.⁶³⁵

Kromě svátků byly zcela jistě pro povzbuzení mariánské úcty u žáků užitečné nesčetné obrázky Panny Marie, které jim byly dávány k dispozici, stejně jako nesčetné kostely, oratoria a kapličky zasvěcené právě kultu svaté Panny.⁶³⁶ Dále mariánský kult podporovaly zbožné knihy, které sloužily jako zdroj pro mariánská kázání a exhortace otců, nebo knihy meditace, duchovní četby a zpěvů pro děti a mládež, které jim byly zapůjčovány. z těchto knih je důležité zmínit hlavně *Giovane christiano*⁶³⁷ (křesťanský chlapec) a *Giovanetto christiano*⁶³⁸ (malý křesťanský chlapec) od P. C. Franciottiho. Tyto dvě knihy svým jasným, jednoduchým a stručným výkladem přispívaly ke stále hlubšímu zako-

⁶³³ Mariánský chrám v Římě zasvěcený Panně Marii Sněžné je prvním chrámem zasvěceným Matce Boží uvnitř římských hradeb. Nachází se na historickém Eskvilinu pod čtyřmi jmény: „*Santa Maria della Neve*“ – Panna Maria Sněžná, „*Basilika Liberiana*“ – podle papeže, který v r. 352 začal s její stavbou, „*S. Maria ad presepe*“ – Maria s jesličkami (kvůli fragmentu Ježíškovy kolébky z Betléma pod hlavním oltářem) – název od 7. století, a „*Santa Maria Maggiore*“ – Panny Marie Větší, což je název nejužívanější. v blízkosti těchto míst, za letní noci ze 4. na 5. srpna roku 358, napadl na římském Eskvilinu sněh, jak o něm, coby prostředku označujícím místo pro stavbu chrámu, mluvila Matka Boží ke dvěma mužům ve snu. Jedním byl patricius Jan, bohatý senátor s manželkou, a druhým papež Liberius. Oba muži se ráno sešli na vrcholu pahorku a podle tradovaného podání papež vyznačil půdorys chrámu na sněhu. Na Mariino přání se společně podíleli na budování kostela. o svátku Panny Marie Sněžné (5. srpna) se v římské bazilice Santa Maria Maggiore koná poutní slavnost s připomínkou zázračného vyznačení místa, na němž pak byla postavena první velká basilika z vůle papeže, a nikoli pod císařským patronátem.

⁶³⁴ Piaristé šířili úctu k Panně Marii Sněžné i v zaalpských oblastech, jak dokládá list adresovaný představenému piaristů v Mikulově. Srov. EEC 16: „*Laltro giorno raccontando il F. Giosepepe a suoi scolari il miracolo della Neve delli 5 d'Agosto in Roma, essi non se ne stupivano niente quasi che nelle loro regioni sia solita cosa il ciò fare.*“

⁶³⁵ Srov. EGC 625: „*Ho letto la gran festa esterior che havete fatta in honore della Madonna Sma. et Dio sa se vi è perso più che guadagnato, che la Madonna Santissima vuole più divotione che di simili feste, siane pur lodato il Signore.*“ EGC 1085: „*Quanto alla festa della Sma. Annunziata ne sia lodato il Signore sempre, che sia stata con tanta frequenza di Smi. Sacramenti celebrata, che è il vero frutto che da simili solennità si deve cavere, piaccia al Sig. che vada sempre di bene in meglio.*“ Srov. také: RegCal XII, 17: „*Et approssimandosi la festività della Purificazione rissolsero di apparar similmente l'oratorio et celebrar quella festività con maggior solennità et di distribuir le candele benedette in detto Oratorio quali il P. Prefetto mandò da Roma a tutti li scolari, il che fu fatto con molta divotione.*“

⁶³⁶ EGC 213: „*Si mandano otto imagini della Madonna Santissima di Frascati et otto fogli de'santi piccolini per dare a fanciulli.*“

⁶³⁷ FRANCIOTTI, C. *il Giovane Christiano*, Venetia, 1611.

⁶³⁸ Tamtéž, 1611.

ření a odůvodnění kultu nejsvětější Matky Boží v duších dětí a mladých chlapců.

Kromě těchto praktik mariánské zbožnosti a oddanosti, které byly pro všechny společné, měli ti nejzbožnější žáci také další praktiky používané v lůně mariánských kongregací existujících na každé koleji.⁶³⁹ Zápis do těchto kongregací byl dobrovolný a její členové, tvořící jakési autonomní sdružení – s pravidly, která si sami zvolili, se společnou pokladnou⁶⁴⁰ – se zavazovali, že budou nejvěrnějšími služebníky Panny Marie. Měli svá pravidelná nedělní a sváteční setkání. o svátcích Panny Marie a apoštolů přijímali Tělo Páně, kromě měsíčního svatého přijímání pro všechny, a vždy se vyznačovali svými nadšenými a zapálenými modlitbami, stejně tak společnými jako osobními, svým asketickým životem a dalšími zbožnými praktikami, které byly z velké části mariánské.⁶⁴¹ Jejich každoroční svátky, kdy uctívali svatou Panu pod takovou záštitou, kterou kongregace předem zvolila jako konkrétní vlastnost pro její uctívání, bývaly velmi slavnou událostí pro všechny chlapce z koleje, dokonce i z celé země – a to jak z důvodu mnohých odpustků, které účastníci těchto svátků mohli získat, a také z důvodu vnější okázalosti, recitálů atd.⁶⁴²

Chvályhodný vliv této spontánní a dobrovolné mariánské oddanosti žáků, upevňované s takovou otcovskou péčí a mistrovstvím otci Zbožných škol, dnes už nedokážeme dostatečně zhodnotit. Možná by nám o něm mohlo dát jakousi představu prohlášení, které učinil P. Berro o svatém životě a zbožné smrti mládíka, člena římské kongregace.⁶⁴³

⁶³⁹ RegCal XIII, 37: „*Quanti Oratori sia Congregazioni di Secolari e scolari, di che numero di presente, sotto quali titoli. e quali Padri o Fratelli vi hanno cura.*“

⁶⁴⁰ RegCal XI, 10: „*E faranno la Domenica mattina la Congragatione con li suoi ufficiali come ordinarà il P. Superiore.*“ Srov. EGC 2009.

⁶⁴¹ Srov. RegCal XIII, 49.

⁶⁴² Srov. SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 491.

⁶⁴³ BERRO, o. c., t. 1, fol. 6: „*Alla porta di s. Giovanni nel borgo che va alla Madonna della Misericordia stava un Maniscalco per quel che mi ricordo di casa Allegri, che mandava due de'suoi figli alle Scole Pie di circa quattordecim anni, uno de'quali era stato molto dissoluto e giocatore e poi per mezzo della nostra Congregatione, che frequentava, e con il divino aiuto divenne si buono figliuolo, che faceva ammirare tutti, intanto che desideroso di fare penitenze molto si affliggeva e maltrattava con digiuni e discipline non solo il Venerdì nella Congregatione come nella casa sua: et per fine coronò la vita sua con una santa morte, doppo la quale se li trovarono le spalle tutte peste e nella sua cassa oltre la disciplina ordinaria e catenella si trovò un'altra disciplina, che haveva alcune palle di piombo appese dalla quale si accorsero, che se bene con poca discrezione con santo zelo però si era si maltrattato.*“

Za plod zrozený z mariánské oddanosti žáků Zbožných škol může být konečně považována konkrétní zbožnost některých interních žáků z Mikulova, která byla projevoována s velkým zápalem, s velkou upřímností, s velkou nevinností a čistotou srdce, s velkou láskou k nejsvětější Panně Marii Loretánské. Je jisté, že krásná iniciativa, kdy Panna Maria Loretánská (takto titulovaná podle svatostánku v blízkosti Mikulova) byla oslavována, chválena a velebena čistými a nevinnými dětmi, pocházela od kardinála Dietrichsteina,⁶⁴⁴ avšak provedení této myšlenky, vzdělání a instrukce (dokonce i hudební) pro tyto děti byly úkolem otců Zbožných škol. Ti udělali vše, co bylo v jejich silách, aby úspěšně splnili svůj závazek,⁶⁴⁵ dokonce to byl jeden z otců, kdo složil hudbu pro litanie k Panně Marii, které tam byly zpívány.

Tato instituce loretánských dětí sice nemohla být zavedena v každé koleji Zbožných škol, avšak z toho, co jsme dosud zmínili a zdokumentovali o této věci, není těžké vyvodit závěr, že Kalasanský si velice přál, aby byla Nejsvětější Panna předmětem meditace, služby a oddanosti ze strany dětí a mladých chlapců, čistých a cudných. Kalasanský toto svoje přání potvrdil nejenom svými slovy, ale i činy. Dalším důkazem je tvrzení P. Talentiho, podle kterého už měl Kalasanský pro Lva XI. připravenou pamětní medaili jeho korunovace, kterou mu bohužel nemohl odevzdat z důvodu smrti tohoto Svatého otce. Ale jeho nástupci, Pavlovi V., nabídnul další medaili s vyobrazením Svatého domu v Loretě a svých žáků při adoraci před dítětem Ježíšem, které doprovází Panna Maria, Josef a svatá Anna, Bůh Otec a Duch svatý.⁶⁴⁶ Tento obrázek, který představoval děti uctívající Nejsvětější Trojici a Svatou rodinu, stejně jako ná-

⁶⁴⁴ Povolení ke stavbě Lorety vydal kardinál Dietrichstein v roce 1623. Loreta přitahovala někdy v jednom dni až 18 000 osob ze všech částí Germánie, jak o tom informovali do Říma mikulovští piaristé. Srov. BALCÁREK, P. *Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636)*, Kroměříž, 1990, s. 89. Srov. EEC 617: „[...] di più fece il Cardinale una fundatione di novi putti, li quali sono sotto la cura nostra, da questi novi putti ogni giorno è cantata una messa nella casa di Loreto; il motivo del Cardinale fu in questa fundatione acciò là Vergine fusse lodata e servita da vergini; questi putti si pigliano di otto anni, e stanno poi nel Seminario in sin alli anni 14, di poi succedono altri, il Cardinale non celebra nai messa se non è cantata da questi putti, tanto ama la purità.“

⁶⁴⁵ EEC 617: „[...] ogni sabbato andiamo tuti con li figliuoli alla Madonna di Loreto, è lontano dal Seminario un tiro d'archibuscia, per la strada vanno tutti insieme e vanno per mezzo della città; non si vederebbe che uno parlasse, della qual cosa tutti si maravigliano [...].“

⁶⁴⁶ TALENTI, V. *Vita del Beato Giuseppe Calasanzio*, s. 89–90.

pisy na něm,⁶⁴⁷ ukazovaly se slavnostní přesvědčivostí, jaké výšky a hloubky měla podle Josefa Kalasanského dosahovat mariánská oddanost žáků.

8.5 VÝCHOVA K ČISTOTĚ

V tomto bodě se především vynakládalo úsilí na to, aby žáci chtěli a mohli využívat jeden z nejmocnějších prostředků veškerého opravdového duchovního pokroku, jinými slovy přesné a každodenní kontroly vlastního svědomí. ve skutečnosti by bez této sebereflexe žáka, bez této intimní a delikátní sebekontroly související s vytouženými ideály, bez této jasné, hluboké a nestranné kritiky bodů vlastní mysli, bez tohoto stimulu pro upřímnou lítost a pro vážné a spontánní návrhy k nápravě byl veškerý pokrok nemožný. Je to zcela jistě právě ve svědomí, kde se lidé stávají opravdovými, svatými dětmi Božími, avšak pokud učitel nesmí nebo nemůže vstoupit do tohoto zákoutí žákovy duše, měl by přesto učinit vše, co je v jeho silách, aby se z žáka stal přesně takový člověk, jakým ho Bůh chtěl: nepohyblivá skála lidské spirituality, záhadné místo setkání s božstvím i lidstvím, s vytříbeným smyslem pro věčné zákony Boží.

Z toho důvodu se žákům Zbožných škol předepisovalo, aby každý den detailně zpytovali svoje svědomí a byl jim pečlivě ukázán způsob, jak takové zpytování správně provádět.⁶⁴⁸

Učitelé usilovali o to, aby vychovávali u žáků kontrolu svědomí a činili jejich svědomí každým dnem citlivější, aby byli tito žáci schopní ustanovit své svědomí rozvážným a bezpečným průvodcem svých duší a činů, a kromě toho usilovali i o to, aby v žácích rozvíjeli jejich teologální ctnosti. Toto byla opravdu logická metoda, protože svědomí se nemůže rozvíjet, aniž by mělo nějaký vhodný předmět pro efektivní procvičování svých schopností, a ani ctnostné

⁶⁴⁷ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagogica*, s. 494, pozn. 42: „*Initium sapientiae timor Domini.*“ „*Sanctae Domus Lauretanae pia meditatione mysterium pueri Scholarum Piarum venerantur, atque cum pro se tum vel maxime pro Sanctissimi Domini Nostri Pauli V. Salute, ac s. r. E. felici statu implorantes, tam piae oblationis auxilium deprecantur. Romae, Anno Domini MDCV. Mense Maio.*“

⁶⁴⁸ Srov. RegCal XIV, 74: „[...] uno dei nosti [...] anche potrà istruire i figliuoli [...] il modo di esaminare compitamente la coscienza.“

činy nemohou být skutečně ctnostné bez toho, aby byly účinně řízeny svědomím. Praxe takového vzdělávání byla následující: ráno se začínalo s takzvaným nabízením ctností, jinými slovy: modlitbou oddanosti k Bohu ve všech každodenních činech. Toto nabízení mohlo být opakováno i na začátku odpoledních vyučovacích hodin. Jeho text byl složen samotným Josefem Kalasanským.

Co se týče teologálních ctností, svatý zakladatel si přál, aby žáci Zbožných škol znali a každý den si opakovali nadpřirozené skutky víry, naděje a lásky. Za tímto účelem se tiskly speciální listy papíru s textem těchto skutků.⁶⁴⁹ Tyto skutky víry byly pravděpodobně uskutečňovány ráno, konkrétněji po prvních společných modlitbách, stejně jako při jiných příležitostech během dne, jako například v odpoledních vyučovacích hodinách a během doby odpočinku.⁶⁵⁰

K činům tří teologálních ctností chtěl Kalasanský přidat skutky pokory a pokání.⁶⁵¹ Trval hlavně na úkonu kajícího, a to proto, aby žáci žili vždy v milosti Boží, a tyto úkony byly prováděny po skončení vyučovacích hodin, jak ráno, tak odpoledne, a dokonce i během modlitby. Hluboký a trvalý dojem, který zůstal v žácích poté, co několikrát denně opakovali tyto modlitby pokání, byl ověřen na příkladu chlapce, který přiměl svého otce, nebezpečně visícího z větve stromu, aby se modlil modlitbou pokání, tak jak se to dotyčný chlapec naučil ve Zbožných školách.⁶⁵² s touto praktikou, když byla plně a metodicky

⁶⁴⁹ EGC 2835: „*Quanto alli fogli da stamparsi V. r. lo faccia quanto prima e faccia che in tutte le scuole s'imparino, che pare gran vergogna et è gran mancamento che scolari grandi non sappiano fare gli atti di fede, speranze e carità, humiltà e contritione tanto necessarii.*“ Srov. také: EGC 3027: „*Desidero che V. r. soprintenda in che tutti gli scolari sappiano il misterii della Vita di Xro. et li essercitii spirituali et atti di virtù conforme gli fogli stampati in Roma et in questo sia molto sollecito.*“

⁶⁵⁰ RegCal XVI, 74: „*Di quando in quando si possono interrompere li giochi, e farli fare qualche atto di virtù, oppure esercitarli con orationi giaculatorie per non ingolfarsi tanto nel giuoco, et assuefarli più destramente alla presenza di Dio.*“

⁶⁵¹ Srov. EGC 2835.

⁶⁵² BARTLIK, B. *Annales Ordinis Nostris*: Eph. Cal. I, 1932, s. 244n („annus Christi 1601“): „*Accidit quod Revmus. Episcopus Lucensis D: Guidiccionius in Urbem appulsus, aliqua dierum suae hoc demorationis in principalem quemdam hortum exspatiatus fuerit, aurae capiendae, animique recreandi causa. Custos horti tam gratioso hospiti certa fructuum specie gratificaturus, festinus arborem conscendit, sed oppido infeliciter, nam vix in arbore fixit pedem, ruptis ex improvise suppedaneis ramis, ruens aliis inhaesit pendulus obverso capite deorum. Filiolus Scholarum Piarum discipulus, non procul inde adstans, viso sui Patris periculo, exclamavit fortiter: Pater mi! Pater mi! sequere me praeorantem; et voce quidem flebili sed tamen intelligibili et distincta dicebat: Domine Deus, paenitet me Maiestatem tuam peccatis meis multis et magnis offendisse, etc... Actum nempè contritionis puerulus, octennis forsan, interrum est prosecutus praeorando. et vix finit, Episcopus intervenit, ac pendenti de arbore hortulano per suos famulos succurri mandans, ad puerulum conversus, quis Te*

realizována, bylo dosaženo výsledku, že žáci zůstávali v milosti Boží. Avšak nadpřirozené činy teologálních ctností nemohly být správně realizovány bez svatého slibu, přinejmenším implicitního, týkajícího se co nejvěrnějšího chování v rámci morálních ctností, hlavně těch nejzásadnějších. Stejně tak není možné poskytnout skutečné morální a náboženské vzdělání, aniž by předtím byla vybudována bezpečná základna pro všechny morální aktivity žáka právě prostřednictvím těchto ctností.

Proto Kalasanský ve svých Zbožných školách tolik trval na pěstování ctností u žáků, ctností, které by umožnily chuť k životu a následně i život podle norem určovaných přirozenou racionalitou.

Ideál, o který bylo třeba usilovat na tomto poli morálních ctností, byl ideál dokonalého křesťanského žáka, jinými slovy – podle Kalasanského – „*ideál chlapce vědomého si svého cíle, svých povinností; ponořeného do studia, pilného, zbožného, pokorného, skromného, upřímného, laskavého, spokojeného, zdravého a především čistého*“⁶⁵³.

Při procvičování výše zmíněných morálních ctností u chlapců měl učitel tyto ctnosti „*vštípit do duší dětí tak, aby si na ně děti zvykly a aby jim nesly ovoce*“⁶⁵⁴. Hlavním prostředkem bylo předat žákům lásku k těmto ctnostem a počáteční touhu po nich, čímž se u nich zároveň vzbudil odpor k opaku těchto ctností, tedy k hříchu.⁶⁵⁵ A toto mělo být dosaženo stejně tak příklady prostřednictvím liturgie, kázání a exhortací, jako příkladným životem pedagoga a také způsobem modlitby. Stejně tak k tomu měla přispět účast na svátostech.

[inquit] ea docuit, quae tuo Patri modo dictasti? Frequetno, respondit puerulus, Scholas Pias, Magister meus me similia docuit, monuitque ut quandocumque me videro in periculo vitae constitutum hac uterer orationis formula. Hinc Patri meo periclitanti cogitans profuturam, subiit in memoriam repente, ut eidem hanc oratiunculam praeorarem. Hisce auditis, visus est Dominus Episcopus non mediocriter laetari, et pro sua liberalitate praemiato puerulo, etiam Scholas Pias invisere dignatus est, qua occasione Patri nostro Iosepho innotuit.“

⁶⁵³ Srov. text modlitby, která se pronášela při přijetí žáků do koleje, in: RegCal XI, 10: „*Da quaesumus, Omnipotens Deus, ut hic famulus tuus N. qui ut Tibi ferventius deservire et proximis utilis esse possit ad studia litterarum in hoc Collegio incumbere desiderat, plena fide et forti animo in sancto proposito permaneat, tribue ei Domine humilitatem, castitatem, charitatem oboedientiam omniumque virtutum incrementa ut ad meritum aeternae gloriae pervenire mereatur per Dominum nostrum Iesum Christum* [...]“

⁶⁵⁴ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 507n.

⁶⁵⁵ Const 2, 201: „[...] *Curabunt magistri ubi occasio se obtulerit ad obsequium et amorem virtutum eos benigne inducere* [...]“

Vezmeme-li v úvahu vše, co bylo dosud řečeno, je jasné, že horlivá, trpělivá a laskavá pomoc učitele a vůbec všeho vyučujícího sboru, jejich pedagogické umění, rozumná školní nařízení a pravidla a konečně ostražitá kontrola pedagogů nad žáky byly pro rozvoj morálních ctností u dětí absolutní nutností.

Při celém tomto rozvíjení ctností žáků je důležité zmínit také velkou energii, se kterou Kalasanský usiloval o ducha upřímnosti a pravdivosti v duších dětí a mladých chlapců jako podmínky *sine qua non* pro celé solidní vzdělání založené na pravdě.⁶⁵⁶

Kromě toho také trval na skromnosti, pokoře a duchu odříkání, ctností u dětí tak vzácných, ale nezbytných a klíčových pro jejich skutečný prospěch, ať už duchovní nebo intelektuální. Velká péče a důraz se kladly na vzdělávání mladých chlapců v čistotě.⁶⁵⁷ Systém, který byl používán pro tento účel, byl pečlivý a účinný a bylo možné ho nazývat především systémem preventivním. Žákům se hlavně nějakým pozitivním způsobem předložil ideál čistoty, poté nějaké příklady této čistoty a zároveň se činilo vše možné pro to, aby i pedagog podle Kalasanského pojetí – hlavní činitel tohoto vzdělání – vlastnil tyto zmíněné ctnosti, neposkvrněné a bezúhonné, jejichž projevením ve svém chování a jejichž krásou a velkolepostí pak mohl přitahovat své školáky jako jakýsi magnet. Poté se se stejnou pozitivní metodou usilovalo o to, aby žáci umrtvili své smysly, aby bylo tímto způsobem zajištěno, že bude v jejich životě převládat vůle a porozumění ve všech jejich činech.⁶⁵⁸ Současně s aplikací tohoto pozitivního vedení v čistotě se ale ani nezanedbávala metoda přísně preventivní, která spočívala ve svědomité a ostražité kontrole pedagogů nad žáky a úsilí vzdálit všechny žáky od jakékoliv příležitosti, která mohla ohrozit tyto jejich drahocenné ctnosti. v souladu s těmito principy se je snažili oddělit od špatných

⁶⁵⁶ Const 3, 317: „*Hebeant methodum facilem interrogandi eos, et in laudem Castitatis, Veritatis, Religionis et aliarum Virtutum [...] habeant aliqua Sanctorum exempla [...]*“ Srov. BAU, C. *Bibliografia crítica*, s. 487.

⁶⁵⁷ Srov. EGC 374: „[...] *Manca solamente che V. r. persuada alli scolari grandi che lascino la strada grande del senso che li guida direttamente all'inferno et che si diano alla frequenza de sacramenti se vogliono vivere et morire come si deve et il loro buon esempio sarebbe di gran frutto nelli altri scolari come adesso è di grandissimo danno et essi non lo conoscono.*“

⁶⁵⁸ Srov. RegCal XI, 10: „*Il venerdì non essendo occupato di festa che habbia vigilia, si darà solamente pane in sufficienza e vino et una minestra et se parerà al Superior ancora la pietanza et alla sera un poco di pane e di vino per mortificarsi in memoria della passione del N. Redentore.*“

a nemorálních společníků, slov, rozhovorů, knih a divadelních her, od nepřipustných a nečestných her a od nebezpečných aktivit. Byly například kontrolovány a sledovány toalety a bylo zamezeno tomu, aby se kdekoliv ve školních prostorách vyskytovalo nějaké místo, kde by žáci mohli být sami.⁶⁵⁹

Zde bychom si měli povšimnout, že Kalasanský si dělal velké starosti ohledně starších žáků,⁶⁶⁰ proto nechtěl do svých škol přijímat chlapce, kteří přesáhli šestnáct let věku a bylo u nich viděno něco podezřelého,⁶⁶¹ nebo je přijímal pouze na zkušební dobu a po předchozí generální zповědi.⁶⁶² Chtěl také, aby to samé platilo i pro internátní žáky a v tomto případě dokonce snížil jejich věkovou hranici na maximálně čtrnáct nebo patnáct let.⁶⁶³ Rovněž chtěl, aby nejstarší žáci na kolejích a internátech byli vždy odděleni od mladších žáků a aby se i žáci stejného věku vyhýbali přílišné familiárnosti mezi sebou, například aby se nedotýkali jeden druhého rukama a aby se vyhýbali jakémukoliv jinému fyzickému kontaktu.⁶⁶⁴

Kalasanský si přál ještě dvakrát tak silnou kontrolu žáků v seminářích a na internátech, kde měl mít každý žák svůj vlastní pokojík a neměl mít povolen přístup do pokojů ostatních žáků a také tam měla platit každodenní večerka, budova měla být po celou noc zavřená, aby bylo žákům zabráněno volně odcházet a přicházet do budovy, což by pro ně mohlo být nebezpečné.⁶⁶⁵

⁶⁵⁹ SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagogica*, s. 513.

⁶⁶⁰ EGC 368: „*Procuri quando li venga l'occasione di indur lo scolaro Giannino nipote del nostro benefattore ms. Francesco alla Religione o nostra o dei capuccini accio non si svii costì con cattive compagnie che essendo un poco più di età ne passa gran pericolo.*“

⁶⁶¹ RegCal XI, 5: „[...] et li scolari grandi da 16 in su se non saranno di buouni costumi non si accettino.“

⁶⁶² RegCal XI, 5: „[...] et accettandosi si confessino prima et frequentino li sacramenti, altrimenti si mandino via.“

⁶⁶³ EGC 2236: „*Cuanto poi al aprir costì [Cesena] le Scuole Pie prima vederanno gli essercitii del Colegio, et poi si parlerà delle Scuole Pie; de'convittori si tratterà di poi, che dovendosi pigliar non vi voglio gioveni che passino quattordecì o quindici anni.*“

⁶⁶⁴ *Constitutiones del Colegio Nazareno*, in: RegCal XI, 10: „*E quando saranno fuori nella Riconoscione niuno ardisca di toccare con le mani o con i piedi il compagno nel far atto o gesto che disdica, ne trattino di loro troppo familiarmente sotto gravissime pene, e quando il delitto arrivasse ad esser grave si manifesti al Generale, il quale proveda conforme li parerà conveniente.*“

⁶⁶⁵ EGC 1977: „*Quanto poi al Seminario [v Anconè – pozn. aut.] io desidero che ognuno de seminaristi et anco de convittori tenga la sua camera piccola come sono le nostre accio ognuno si possa da se tener netto et anco accio la notte il Superior li possa serrar da fuori it nissun possa uscire la notte et è miglior tener un servitor per nettar li vasi che star con sospetto di cose che sono offese gravi del Signore.*“ EGC 1967: „*Quanto al astringere la compra della casa per il Seminario [v Anconè – pozn.*

Kromě těchto přirozených metod a prostředků používaných ve Zbožných školách v systému vzdělávání dětí a mladých chlapců v čistotě nesměly být zanedbávány ani nadpřirozené metody, které Kalasanský považoval za nejúčinnější. Těmito prostředky byly modlitba, zpověď a přijímání. Co se týče modlitby, Kalasanský ji považoval za „*jediný lék na překonání pokušení*“⁶⁶⁶. Už jsme zmínili, jak se všichni žáci uchýlovali k horlivým, zapáleným modlitbám plným důvěry prosícím o ochranu Nejčistší Panny, a také jsme viděli, jak se každý rok na den svatého Tomáše Akvinského všichni kolejni studenti modlili o požehnání a ochranu tohoto světce a teologa. Pokud jde o svátosti zpovědi a přijímání, v *Breve relazione* se můžeme dočíst, že Kalasanský právě do nich vkládal největší naději na konkrétní a trvalý výsledek v tomto tak delikátním bodě morálního vzdělání. Také jeho dopisy naznačují stejné přesvědčení a naději.⁶⁶⁷ A pokud jde o zpověď, podle pravidel kolejí se musel každý žák nejméně jednou za každý měsíc účastnit svátosti smíření před zpovědníkem koleje. Avšak Kalasanský si přál, „aby se starší školáci, kteří už byli neklidnější, hůře vychovaní“, zpovídali vícekrát za měsíc (pokud možno každý týden), aby zamezili veškerému morálnímu nebezpečí a aby „*byly utišeny různé druhy mladistvého neklidu*“⁶⁶⁸. Zkušený zpovědník měl za úkol odhadnout, kteří ze studentů potřebují tento lék pro svou duši⁶⁶⁹, a měl je ke svátosti přivést, aby se mu vyzpovídali, což pro ně mělo být nejenom lékem na jejich minulost, ale

aut.] *desidero che Mons. Illmo sapia che per molte ragioni buone vorrei che li seminaristi havessero una cameretta per uno in un dornitorio e non stassero in camerette di sei o otto per camera et sarà molto meglio per li Alunni et anco per chi ne haverà cura.*“ EGC 1994: „*Scritti dell'habito per i Seminaristi [v Anconè – pozn. aut.] parendomi convenevole: tuttavia lasciamo a loro gusto. il medesimo proposi per le stanze separate: perche purtroppo si prova di contunuo quanto male cagioni la libertà nel tempo notturno [...].*“ Srov. také: *Constutiones del Colegio Nazareno*, in: Reg-Cal XI, 10: „*Che nissuno entri nella camera di altri ne anco in quella del maestro senza licenza del Superiore, e quando vi si entrerà con licenza vi siano almeno tre e tenghino la porta aperta.*“

⁶⁶⁶ EGC 3357.

⁶⁶⁷ Srov. EGC 471; EGC 1759; EGC 1441.

⁶⁶⁸ EGC 3091: „*Quanto al fratel Giovachino V. r. faccia che si confessi e comunichi ogni Domenica che facendola con devotione si smorzeranno i romori giovanili.*“ EGC 1387: „[...] *Le ricordo di nuovo che attenda alla confessione delli scolari che vederà che sono bisognosi di simil rimedio chiamandoli ogni Sabato che questo è il nostro istituto et non l'attendere alli secolari che questo ha di esser accessorio, quando si haverà compito col aiuto delli scolari et vederà presto il miglioramento se V. r. le farà frequentar li sacramenti.*“ EGC 2590: „[...] *le raccomando che spesso visiti le scuole, vedendo se ci sono scolari inquieti et facia che si confessino e comunichino spesso.*“

⁶⁶⁹ EGC 1449: „*Ho caro che il P. Carlo attenda a catechizzar et confessar li scolari che sarà di grandissimo profitto mass e se gli nota quelli che hanno più bisogno et ogni settimana li faccia confessar insieme con li più devoti acciò essi ancora diventino tali.*“

i zárukou a účinným prostředkem pro lepší budoucnost.⁶⁷⁰ Toto všechno musel zpovědník provádět velice rozumně a rozvážně, diskrétně a s jistou psychologickou citlivostí, která by se dala nazvat profesionalismem. Musel být pečlivě připravený na případy, kde se chlapci nejčastěji dopouští něčeho špatného. Podle Kalasanského bylo nutné, aby se žáci v nejobtížnějších a nejdelikátnějších záležitostech se zpovědníkem radili i několikrát do týdne za tím účelem, aby získali skutečné a otcovské duchovní vedení. z některých dokumentů a hlavně z jejich kontextu se zdá, že také generální zpovědi vyžadované Kalasanským u příležitosti přijetí nějakého staršího žáka do koleje nebo internátu měly přesně tento motiv.⁶⁷¹

K integraci a dosažení mnohých zdravých účinků zpovědi zcela jistě přispívalo svaté přijímání. Právě častým přijímáním se snažil zakladatel Zbožných škol stimulovat žáky pro konání dobra. Časté přijímání mohlo také docílit, že jakmile byly „utišeny různé druhy mladistvého neklidu“, čistota chlapců se stala stabilnější a více zakořeněnou, protože – jak říkával Kalasanský – „*velká je síla této svátosti*“⁶⁷² a Pán „*může dát a často i dává při svatém přijímání celistvější zdraví, než jaké můžou poskytnout veškeré léky tohoto světa*“⁶⁷³.

Nepřekvapí nás proto vyjádření Kalasanského, že „*tato svátost je jedním ze zásadních prostředků, nebo dokonce ten nejzásadnější prostředek, aby náš řád vypěstoval bohaté ovoce v duších našich žáčků*“⁶⁷⁴.

8.6 NADPŘIROZENÉ METODY VZDĚLÁNÍ

Poté co jsme probrali všechny možné detaily vzdělání poskytovaného žákům z důležitého hlediska teologických a morálních ctností, zdá se nezbytné a zároveň užitečné ještě pečlivěji probrat nadpřirozené metody, které byly použí-

⁶⁷⁰ EGC 1759.

⁶⁷¹ Srov. RegCal XI, 10: „*Et per spatium di quattro o sei di sin che sarà fatto l'habito se li insegnarà dal ministro o da chi sarà deputato il modo di far la confessione generale.*“

⁶⁷² EGC 2258: „[...] *li scolari si confessino et communicino spesso volte perciò che è grande la forza de sacramenti accompagnati con pie esortationi dal maestro.*“

⁶⁷³ EGC 1565.

⁶⁷⁴ EGC 871.

vány pro plnější realizaci tohoto vzdělání. Těmito metodami myslíme modlitbu, zpověď, přijímání a mši svatou.

8.6.1 Modlitba

O modlitbě je nutné mluvit nejenom jako o účinné metodě používané pedagogy, ale také jako o cíli, o jehož dosažení bylo potřebné usilovat, protože jednou z hlavních met celého vzdělávání Josefa Kalasanského byla právě tato atmosféra hluboké modlitby. Ta měla ovlivnit chování žáka a také měla být nepřetržitou chválou a velebením Boha.

Dříve než zde probereme modlitbu a atmosféru modliteb pro žáky, bychom si měli hlavně uvědomit, že Kalasanský ji považoval za jednu z nejmocnějších a nejúčinnějších metod křesťanského vzdělání, jak intelektuálního, tak morálního. Stejně tak prosebná modlitba samotného pedagoga podle něj měla za účel získání milosti a zjednodušení způsobu, jak „*žákům předat spolu s intelektuálním vzděláním i svatou bázeň Boží*“⁶⁷⁵ a zároveň dosáhnout nutného prospěchu žáka.⁶⁷⁶

Co se týče modlitby žáka, první věc, kterou ho učili, byl správný způsob, jak se modlit. Učitel stejně jako představený kláštera se i nadále věnovali tomuto konkrétnímu poslání naučit svěřené děti způsobu, jak se modlit a jak se modlit dobře.

Všechny děti by měly znát a umět hlavní modlitby církve: Otče náš, Zdravas Maria, Credo,⁶⁷⁷ včetně modliteb pronášených podle zvyklostí na začátku a na konci vyučování, *Veni Sancte, Agimus tibi gratias, Angele Dei, růženec a Adoramus te, Christe, et benedicimus tibi* atd. při výstavu nejsvětější svátosti.⁶⁷⁸

⁶⁷⁵ EGC 4221.

⁶⁷⁶ EGC 2717.

⁶⁷⁷ Riti comunicati, in: RegCal XIV, 74: „[...] si provi dalli maestri a ciò deputati, se gli scolari imparano e sanno le cose mecessarie per la salute dell'anima conforme all'obbligo della nostra santa fede, che sono il Simbolo degli Apostoli, l'Oratione Dominicale, la Salutatione Angelica.“

⁶⁷⁸ Srov. RegCal XII, 47: „Declaravit unum futurum Gymnasium seu classem ad quod omnino accedendum sit iis qui scholas nostras adeunt, ut in illis erudiantur et periculum fiat an bene rudimenta

Druhý krok realizovaný v oné době bylo procvičování modlitby žáky. v rozvrhu svátků Zbožných škol, ve *Stanovách Nazaretské koleje* a v různých školních nařízeních vidíme důkazy, že celý den žáka byl vhodně protkán krátkými, ale častými modlitbami,⁶⁷⁹ které začínaly už od chvíle probuzení a pokračovaly na začátku vyučování, během a na konci mši, během mše svaté a při poslední večerní návštěvě oratoria nebo kostela a celý proces modlitby byl uzavírán pětkrát proneseným Zdravas Maria ještě před uložením se k nočnímu spánku. Program svátečních dní byl ještě bohatší na modlitby a žalmy recitované nebo zpívané ve slavnostním tónu. Větší část těchto modliteb byla zaměřena na každou osobu ze Svaté trojice, tedy na Syna, Otce a na Ducha Svatého, nebo na samotné tajemství Svaté trojice, nebo na Nejsvětější Pannu, na strážného anděla,⁶⁸⁰ na svaté mučednické děti, na svatého Tomáše, svatého Filipa Neri, svatého Karla a na jiné svaté patrony oslavované po celý liturgický rok.

Co se týče účelu těchto modliteb, většina z nich byla prosbami nebo vzdáváním díky. Prosilo se o Boží pomoc, o pomoc Panny Marie, o pomoc strážného anděla nebo svatých ochránců, s důrazem na píli žáků, jejich čistotu a dobrou účast na svátostech. Často se vzdávaly díky Bohu a jeho svatým za úspěchy dosažené během uplynulého dne.

Mezi všemi těmi modlitbami stojí za to zmínit hlavně takzvané střelné modlitby (z lat. *iaculatorius*), krátké vřelé modlitbičky, u kterých Kalasanský požadoval, aby byly pronášeny v kostele a hlavně během společné přestávky školáků, aby tito byli neustále udržováni v přítomnosti Boha.⁶⁸¹

*fidei calleant et quae sunt ad salutem necessaria, nempe Oratio Dominica, Salutatio Angelica, Symbolum Apostolorum [...].*⁶⁷⁹

⁶⁷⁹ RegCal XIV, 74: „La mattina dopo la messa e la sera nella chiesa non si occupino gli scolari con moltitudine di orationi, ma solamente se li faccia dire un Pater noster un Ave Maria, dopo questo soggiungerà il Prefetto delle Scuole: Agimus Tibi gratias [...].“

⁶⁸⁰ Srov. RegCal XIV, 74: „[Na počátku výuky – pozn. aut.] Ultimamente si raccomandano all'Angele Custode con dire: Angele Dei, qui custos es mei, me tibi commissum pietate superna, hodie illumina custodi, rege et gubernata. Amen.“

⁶⁸¹ RegCal XIV, 74: „Di quando in quando si possono interromere li giuochi, e farli fare qualche atto di virtù, o pure esercitarli con orationi giaculatorie per non ingolfarsi tanto nel giuoco et assuefarli più destramente alla presenza di Dio.“ Srov. také: BERRO, s. 22: „Voleva il diligente sacerdote [Josef Kalasanský – pozn. aut.] che tutti ogni mese si confessassero, li maggiori ogni mese almeno si comunicassero, per la cui preparazione li insegnava fare molti atti di virtù come di contritione, fede, speranza e carità, e anche orationi guaculatorie in vedendo l'immagine del loro Crociasso, o della Regina del Cielo, Maria Signora Nostra [...].“

Co se týče formy pronášení těchto společných modliteb, učitel a představený Zbožných škol museli udělat vše proto, aby byly modlitby pronášeny disciplinovaně, slavnostně a zbožně a aby je modlící zpívali nebo recitovali jasným a srozumitelným hlasem.⁶⁸² u loretánských dětí se velký důraz přirozeně kladl na modlitby, zpěv a všechny liturgické rituály týkající se kultu Panny Marie.

Jestliže jsme řekli, že na jedné straně všechny modlitby (jak pedagogů, tak žáků) sloužily hlavně morální výchově, aby se staly jednou z nejúčinnějších metod vzdělání podle Kalasanského pojetí, na straně druhé byly tyto modlitby oceňovány svatým pedagogem jako nejvyšší čin chvály a velebení Boha a jako mocný nástroj „sociální pomoci“ lidem i celé křesťanské komunitě. z tohoto pohledu nebyly modlitby žáků pouze mocným nástrojem vzdělání, ale také nástrojem mystickým, skvělým výsledkem vzdělání podle Kalasanského pojetí nabízeným Kristu.

Protože byl Kalasanský přesvědčený, že modlitba dětí a mladých chlapců má velikou váhu v Božích očích,⁶⁸³ zařídil, aby se žáci všech škol jeho řádu modlili a chtěl potřebným pomáhat právě svými modlitbami.⁶⁸⁴ Takto se prosilo o pozdvižení církve, o vyloučení herezí z důvodu spojení křesťanských zásad, o dobré řízení a zvěšování Zbožných škol a o úspěch jejich dobrodinců. Vnější rámec takových prosebných modliteb tvořila takzvaná „kontinuální, nepřetržitá modlitba“ pronášená denně před Nejsvětějším, ve které se žáci pravidelně střídali, pod vedením zbožného, laskavého a zkušeného kněze.

Z výše zmíněných důvodů byla „kontinuální modlitba“ prováděna co nejčastěji: ráno, po mši svaté, a odpoledne, po litaních.⁶⁸⁵ Pokud navíc vyvstala

⁶⁸² SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 519.

⁶⁸³ EGC 1875: „*Da qui aiuteremo con le orationi degli figliolini piccoli che molto piacciono a Dio.*“ EGC 1755: „*Mi piace ancora il sentimenti dell'oratione della quale tutti li santi dicono cose grandissime et beato chi davvero sapperà orare et con l'oratione efficace persuader al Giudice nostro la remissione delli peccati et abbondanza di gratie. Questo sogliono imparar li giovinetti mentre si conservano con la santa purità perciò che la legge di Dio immacolata assenta nel cuore prima che maculi di brutezze.*“

⁶⁸⁴ Memorial al card. Tonti: „[Řád Zbožných škol je – pozn. aut.] *necessariissimo per la corruttela de costumi e dominio de vitii che regnano in querlli di mala educatione e per i bisogni di Sta. Chiesa a quali in orationi continue de fanculli vicendevolmente nell'Oratorio si socerre.*“

⁶⁸⁵ Riti comuni, in: RegCal XIV, 74: „*La mattina dopo la messa, e la sera nella chiesa non si occupino gli scolari con moltitudine di orationi, ma solamente se li faccia dire un Pater noster, un Ave Maria per*

nějaká naléhavá potřeba buď řádu samotného nebo celé křesťanské společnosti, Kalasanský každé z kolejí oznámil začátek období modliteb ve jménu této potřeby a toto období platilo pro všechny žáky. z různých dopisů Josefa Kalasanského víme, že je přiměl, aby se modlili za vítězství katolíků v Německu,⁶⁸⁶ za vítězství proti Turkům,⁶⁸⁷ za krále Polska a jeho záležitosti,⁶⁸⁸ později za duši zesnulého polského krále a za zvolení nového moudrého a katolického krále,⁶⁸⁹ za zvolení nového knížete benátského,⁶⁹⁰ za mír obecně,⁶⁹¹ za dobrodince,⁶⁹² za své učitele,⁶⁹³ za zájmy řádu⁶⁹⁴ a za něho samotného.⁶⁹⁵

Protože následně Zbožné školy nashromáždily zásobu modliteb tak bohatou, tak mocnou a účinnou, jako byla ta, kterou měl k dispozici svatý pedagog a

la s. Chiesa Romana, e per il profitto delle Scuole Pie. Dopo questo soggiungerà il Prefetto delle Scuole: Agimus Tibi gratias Omnipotens Deus, pro universis beneficiis tuis, qui vivis et regnas ... Amen. Per qualche cosa grave, o per un negotio urgente raccomandato si potrà fargli aggiungere una Salve Regina e non più.“

⁶⁸⁶ EGC 1755; EGC 1790.

⁶⁸⁷ EGC 2086: „Hanno fatto bene a seguir l'usanza degli altri all'esperre il SSmo. Sacramento e devono procurar tra loro e con gli scolari displacar l'ira del Signore per tanti mali impeditenti e che ci difenda da nemici così potenti e tanto avidi di apportarci ogni male come sono i Turchi.“

⁶⁸⁸ EGC 4008: „Qui si farà sempre oratione particolare per la sanità della Maestà del Re di Polonia et per li felicissimi successi suoi.“

⁶⁸⁹ EGC 4560: „V. R: avviserà in tutte le case che si faccia oratione per l'anima sua et per l'elezione santa di un nuovo re, molto cattolico et osservante della legge di Dio.“

⁶⁹⁰⁶⁹⁰ EGC 1601: „Et qui non mancaremo come ho detto di sopra di far oratione continua per la santa elezione del Sermo. Doge perchè in questa occasione tanto calamitosa è necessario che sia eletto uno veramente santo.“

⁶⁹¹ EGC 1086: „Quanto alla pace, non si manchi costi di far oratione con sponer il Santissimo spesse volte et pregar con li fanciulli che non ci voglia castigar socondo li nostri peccati, ma ci abbia misericordia e ci benedica tutti insieme sempre [...]“

⁶⁹² RegCal XIII, 24: „Per esser la Nostra Religione de'Chierici Poveri della Madre di Dio fondata in somma povertà ricorremo con ogni humiltà alla charità delle persone pie. Però raccomandiamo con la presente il Nro. fratello Angello Cherubini, quali mandiamo per la cerca dell'oglio, offerendo in contrecambio della charità, che con essi useranno, le orationi non solo de'nostri religiosi, ma ancora delli nostri scolari, che eccedono il numero di mille.“

⁶⁹³ EGC 432: „Havemo il P. Melchior amalato con febre et il maggior male è che non si lascia guidar intieramente dalli medici, facciano, oratione per esso in tute le scuole [...]“ EGC 526: „Mentre il frel. Giovanni Battista non si accomoderà con la obbedienza et non abborrirà la sua pessima conditione e natura non sarà mai discepolo della scuola di Xro., ne anco religioso, se non di habito, et finirà la vita come Dio sa. il P. Giov. Stefano lo potrà essortar et aiutarlo ancora con la oratione mass e de fanciulli acciocchè il Sig. li illumini la mente et li faccia conoscere la sua miseria et così venga in vero odio et aborrimiento di se stesso che così sarà aiutato nella sanità del corpo et quello che importa più dell'anima.“

⁶⁹⁴ EGC 4160: „Per adesso non posso dire altro che attendi a far fare oratione a cotesti giovani acciò le cose nostre piglino quel vero aggiustamento che si conviene.“ EGC 4197: „Intanto non cessino di far fare oratione particolarmente alli scolari per il buon ésito delle cose nostre.“ EGC 4291: „E faccia far oratione alli scolari alla Madonna Santissima mattina e sera dicendo le litanie perciochè si spera fra pochi giorni alcuna resolutione circa il nostro Istituto dagli SSi Cardinali deputat spora le cose nostre.“

⁶⁹⁵ EGC 148: „[...] et che faccia pregar li scolari per me un poco ogni dì.“ EGC 852: „Non mancarò di pregar per il particular del Sig. Gioseppo Bonanni et di far ancora che li fanciulli dicano ogni dì la lettania ad intentione mia per questo effetto.“

celý jeho řád, je skutečně nemožné nevidět v těchto modlitbách jeden z nejsilnějších pilířů celého křesťanstva.

Chceme-li pokračovat v tématu modlitby, měli bychom ještě zmínit, že z důvodu malé duchovní zralosti dětí byla velká většina modliteb vokálních, ale přesto nebyla zbytečně zanedbávána ani vnitřní modlitba, která byla také vyučována a prováděna během kontinuální modlitby.

Jako text pro meditace mohla obdivuhodně posloužit kniha o utrpení Krista, napsaná Kalasanským právě pro tento účel. Například žáci Nazaretské koleje tyto modlitby uměli a prováděli je dobře a metodicky.⁶⁹⁶

Nakonec, abychom uzavřeli tuto sondu do života modlitby v piaristických školách, měli bychom ještě dodat, že větší část vokálních modliteb a meditací se děti učily zpaměti,⁶⁹⁷ přesto tam však nemohly chybět zbožné knihy, které jim sloužily jako průvodce při jejich modlitbách, a mnohé dopisy svědčí o tom, že i na toto Kalasanský myslel. Je sice jisté, že se nejednalo o opravdové a autentické knihy modliteb v přesném smyslu toho slova, ale byly to různé zbožné knihy jako *Život, utrpení a smrt Ježíše, Příprava pro správnou zpověď a sv. přijímání, Duchovní cvičení*, katechismus a knihy o úloze Panny Marie, kterých napsal Kalasanský velké množství.⁶⁹⁸ Všechny tyto knihy měly velmi pečlivou typografii⁶⁹⁹ a byly rozdávány zdarma nebo alespoň za nízké ceny, aby v nich žáci mohli najít škálu mnoha různých modliteb.⁷⁰⁰

Zcela jistě to bylo především díky těmto knihám, stejným pro všechny, a modlitbám v nich obsaženým, že spiritualita žáků Zbožných škol v krátkém

⁶⁹⁶ *Constitutiones del Colegio Nazareno*, in: RegCal XI, 10: „*La mattina finiti che saranno a vestirsi faranno nell'oratorio mezza hora di oratione mentale, e la sera un quarto d'hora coll'esame di coscienza.*“

⁶⁹⁷ Srov. 3022: „[...] *mi dispiace che non habbiano insino adesso fatto imparare a tutti gli scolari li Misteri della Vita di Xro. Benedetto et li Esercittii Spirituali con gli atti delle virtù, più necessarie. Io vederò di mandare alcun foglio quanto prima di queste cose.*“

⁶⁹⁸ Srov. EGC 904.

⁶⁹⁹ Srov. EGC 882: „*Quanto alli libri della confessione et comunione il libraio li ha spediti tutti et ne dimandavano di Genova ancora, siche mi pare sarà necessario farli stampar di nuovo ma mell'istesso caratter et nell'istessa carta, et forse costì in Napoli riuscirebbe più comodo, costì sta il frel Francesco Maria che qui fece il patto col libraro et stampator et all'ultimo in loco dell'ultimo foglio si potrebbero metter li exercittii spirituali delli scolari et li misterii della vita di Xro. in uno o due fogli che così, in uno solo libro haverbero ogni cosa.*“

⁷⁰⁰ EGC 871: „*Mandarò altri duecento libri della confessione et comunione conforme mi scrive il figliolo del Sig. Aurilia et V. r. mi sappia scrivere quanti ne haveranno distribuiti et a che prezzo accio io qui possa corrispodere col libraro.*“ Srov. 882, EGC 904.

čase získala jednotnou a charakteristickou podstatu, plnou čestnosti, zbožnosti, pokory, prostoty a rozvážnosti podle vzoru velkého pedagoga.

8.6.2 Zpověď a eucharistie

Mezi všemi přirozenými a nadpřirozenými metodami vzdělání podle Kalasanského pojetí měly klíčové místo svátosti zpovědi a přijímání.

Z různých dokumentů je známo jako jasný fakt, že Kalasanský a nově vzniklé Zbožné školy, které stále ještě používaly všechny přirozené metody řádu a stejně tak vyvíjely veškeré možné úsilí, aby poskytly dětem dobré a křesťanské vzdělání, vkládaly téměř celou svou naději do ozdravných, ochranných a stimulujících účinků těchto svátostí, „*teré mají ve zvyku zvláštním způsobem osvětit porozumění, a pokud se jich lidé oddaně účastní, obvykle jim posílí vůli očistit se od hříchu a věnovat se pouze ctnostným činům*“⁷⁰¹. Vzdělání, které chtěli realizovat prostřednictvím všech svátostí,⁷⁰² nazývali „hlavním účelem svého řádu“⁷⁰³ a doufali, že řečené svátosti, zavedené co nejdříve a co nejvíce, povedou k opravdovému a definitivnímu morálnímu i intelektuálnímu užítku žáků.⁷⁰⁴

Byl to tedy přirozený důsledek víry a přesvědčení, které vedlo Kalasanského i jeho spolupracovníky k tomu, aby tak silně a horlivě trvali na účasti žáků na svátostech.

Každá kolej musela především získat schopného, rozvážného, učeného a zbožného zpovědníka, který – pokud to bylo jen trochu možné – musel být vždy k službám hlavně žákům. Zbožné školy měly také výše zmíněný zvyk, že každý žák se musel při svém přijetí do školy zúčastnit generální zpovědi. Navíc se školy snažily zavést řadu povinných měsíčních zpovědí a každému žáku bylo předepsáno, že se musí nejméně jednou za měsíc vyzpovídat a zúčastnit se při-

⁷⁰¹ EGC 471.

⁷⁰² EGC 471.

⁷⁰³ EGC 871.

⁷⁰⁴ EGC 1342: „*Se farà frequentare li santissimi sacramenti alli scolari farà in essi un profitto grandissimo però in questo vi usi ogni gran diligenza.*“ EGC 738: „[...] *li quali [žáci – pozn. aut.] si devono tirar dalle vanità con la frequenza de sacramenti e con essrtati familiari fatte con amor paterno.*“ EGC 266: „*Si procuri ancora gran frequenza di sacramenti nei giovanetti che sarà molto utile.*“

jímání, a pokud by některý žák toto třikrát vynechal, byl ze Zbožných škol vyloučen.⁷⁰⁵

Také je vidět, že bylo činěno vše možné proto, aby toto nařízené povinné minimum bylo žáky překonáváno z jejich vlastní vůle a upřímné zbožnosti. Žáci byli navíc povzbuzováni laskavými a rozvážnými radami, aby spontánně chodili ke zpovědi a k přijímání častěji, než byla jejich povinnost. Kalasanský si přál, aby ti nejoddanější a nejzbožnější žáci, hlavně v obtížném období puberty, chodili ke zpovědi každý týden, a dokonce i častěji, pokud si jejich situace žádala konkrétní duchovní vedení. Žákům se účast na svátostech doporučovala také v hlavní svátky Panny Marie a jiných svatých patronů.

Dále, v jiných konkrétních případech, například když měl být nějaký žák potrestán za své chyby, bylo mu citlivě a vhodně doporučeno, aby se šel vyzpovídat, za což mu bylo slíbeno prominutí zaslouženého trestu. Kalasanský a jeho první spolupracovníci byli totiž přesvědčení, že pro správnou výchovu mají větší cenu právě svátosti než jakékoliv tresty.⁷⁰⁶

Žáci byli také vedeni k měsíčnímu přijetí eucharistie, ale i tady si Kalasanský přál (jak sám zmínil v *Breve relazione*), aby alespoň ti nejlepší a nejzbožnější žáci chodili k přijímání mnohem častěji, každé dva týdny nebo ještě lépe každý týden.⁷⁰⁷ o významných svátcích se navíc konalo společné přijímání pro všechny žáky.⁷⁰⁸ Rovněž kongregace jako takové měly svá společná přijímání.⁷⁰⁹

⁷⁰⁵ Srov. *Ordini per le Scuole di Campi*, in: RegCal XIII, 32: „*Tutti si confessano una volta per ciascun mese al P. Confessore a ciò deputato, e se saranno in età, si comunicheranno, il che non facendo la terza volta saranno licenziati dalle nostre scuole.*“ RegCal XI, 5: „[...] *li scolari grandi di sedici anni in su se non saranno di buoni costumi non si accettino et accettandosi si confessino prima et frequentino li sacramenti altrimenti si mandino via.*“

⁷⁰⁶ EGC 1427: „[...] *et usi più presto di far frequentar li sacramenti etiam al tempo che si doveriano castigar li scolari per darli delle staffilate, et per questo effetto faccia che il P. Carlo non si instrighi in castigar scolari, ma solo in confessarli et in ammaestrarli nelle cose di spirito che farà molto di più che se facesse scuola.*“ EGC 1441: „*Il P. Carlo agiunelli giovenetti [...] et quanto al castigo delli scolari faccia che sempre che il conperchè fa maggior effetto il sacramento che lo staffile [...].*“ EGC 1429: „[...] *il quale [trest – pozn. aut.] da principio habbia del pio ma se ricadesse se li cresca il castigo ma soprattutto si usi il mezzo della frequente confessione che fa molto maggior effetto.*“

⁷⁰⁷ Srov. *Breve Relazione*, s. 7: „*Quelli che sono di comunione si comunicano ogni prima domenica del mese et alcuni che sono più divoti si comunicano ogni otto dì, et altri ogni quindici di alli quali parimente si insegna come devono fruttuosamente comunicarsi.*“

⁷⁰⁸ EGC 871.

⁷⁰⁹ Srov. RegCal XII, 11: „*Adolescentes Congregationis sacra Eucharistia refuciantur semel in mense et singulis festis Beatissimae Virginis et Apostolorum ex obligatione Congregationis.*“

Nicméně i kdyby se svátosti konaly častěji, nebylo by to k ničemu, pokud by se žáci takovýmto praktikám přizpůsobili bez vhodné přípravy a dispozic. z toho plyne, že jakmile jsou stanoveny obecné normy, je také nutné dostatečně připravit žáky a učitele na to, aby byli schopní je plnit. za tímto účelem byly kromě obecných rad⁷¹⁰ poskytovány konkrétní instrukce pro konkrétní případy.

Dnes víme, že část kontinuální modlitby byla zaměřena právě na svědomitě a individuální instrukce pro žáky, aby se uměli „správně vyzpovídat ze svých hříchů a pečlivě prozkoumat svoje svědomí a aby také věděli, jak by se měli důstojně připravit, když čekají na přijetí Nejsvětější svátosti“⁷¹¹.

Navíc podle přání, které vyslovil samotný Kalasanský, bylo nutné, aby byly žákům bezprostředně před generálními zpověďmi nebo svatým přijímáním „poskytnuty rady, jak se připravit na skutečnou zpověď i na svaté přijímání“⁷¹².

Někdy měl tyto instrukce a rady na starosti některý ze samotných žáků. Kalasanský si také přál, aby byla živá a účinná slova učitelů určitým způsobem předcházena, doprovázena a podporována jasnými, jednoduchými a krátkými instrukcemi obsaženými v některé zbožné knize napsané pro tento účel. Proto téměř všichni žáci byli vybaveni knížečkou, která jim nabízela nejúčinnější způsob zpovědi i svatého přijímání.

Ani tady Josef Kalasanský nešetřil úsilím a náklady na tom, aby byla tato kniha skutečně jasná a jednoduchá, pěkně vytištěná na dobrém papíře a případně s rozumnou cenou. Text knihy byl převzat z „*Jasné a snadné přípravy pro svátosti zpovědi a přijímání podporující schopnosti umět se dobře a svatě vyzpovídat a přijímat eucharistii*“, napsané Filippem Angelinim, dominikánem, na faře Santa Maria sopra Minerva.

Máme štěstí, že se tato knížka nachází v knihovně u svatého Pantaleona a z ostatních knih lze získat cenná data a informace ohledně cíle a metody instrukcí poskytovaných žákům. Co se týče zpovědi, bylo vyvíjeno úsilí, aby žáci

⁷¹⁰ RegCal XIII, 32: „*Che ogni mese li facciano confessare, et quelli che sono di comunione comunicare, insegnando loro il modo di bene confessarsi, e di comunicarsi con frutto grande.*“

⁷¹¹ EGC 2258: „[...] *li scolari si confessino et commichino spesso volte perciocchè è grande la forza die sacramenti accompagnata con pie esortazioni dal maestro.*“ Srov. Bau, *Bibliografia critica*, s. 484.

⁷¹² RegCal XI, 10: „[...] *e spesso volte si reciti parimente alcun sermone volgare per ordine da tutti li Alcunni in circolo sopra l'Evangelio corrente, o altro soggetto come ordinerà il Superiore, il che ancora faranno il giorno avanti la comunione, e prima di comunicarsi insegnando loro il mondo.*“

především získali jasný koncept svátosti smíření, nutnosti ji využívat a důležitosti správně se vyzpovídat. Dále byly ukázány a detailně vysvětleny čtyři věci nutné pro dobrou zpověď, tedy zpytování svědomí, lítost nad hříchy, ústní vyznání hříchů a uspokojení z vydařené zpovědi.

Existovaly detailní instrukce o způsobu zpytování svědomí, kdy byla postupně jedno po druhém probírána všechna přikázání a nakonec byly mladým chlapcům také poskytovány užitečné instrukce o způsobu, jak udělat generální zpověď.

Bylo by těžké nevidět, jak všechny tyto instrukce usilovaly především o osvětlení porozumění žáka jasným výkladem a posléze o to, aby mu byl navržen účinný příklad, správný a bezpečný směr jeho vůle takovým způsobem, že využívání svátostí by pro školáky bylo „*rationabile obsequium*“⁷¹³.

Tento způsob byl rovněž použit v instrukcích ohledně svatého přijímání. Nejprve – pro prohloubení porozumění se žákům jasnými frázemi, přísnou logikou přístupnou chápání mladých myslí, vysvětlovala podstata toho všeho, co měli vědět o nejsvětější eucharistii a přijímání.⁷¹⁴ Nechyběly ani instrukce ohledně každého bodu přijímání, jež se hlavně soustředily na žáky, kteří se připravovali na to, že přijmou Pána poprvé v životě.

K tomu všemu, co jsme dosud zmínili, bychom ještě měli dodat, že výsledky a účinnost těchto instrukcí byly také kontrolovány učiteli, kteří tím byli pověřeni, to proto, aby se zvýšila spolehlivost práce a píle studentů.⁷¹⁵

Na závěr tohoto výkladu můžeme potvrdit, že apoštolská a pedagogická vytrvalost a nadšení projevované otci Zbožných škol v prosazování časté účasti na svátostech už od velmi mladého věku (aby si děti mohly udržet milost posvěcující) plus tak rozvážná realizace těchto svátostí a metodické instrukce pro

⁷¹³ Srov. FRANCIOTTI, C. *il Giovane Cristiano*, Venetia, 1611, s. 144nn: „1. avrà la coscienza delicata; 2. sarà sempre più cauto; 3. si conoscono le imperfezioni, inclinationi; 4. la gratia sarà sempre maggiore; 5. sarà sempre sotto la cura del medico; 6. non solo i peccati saranno perdonati, ma anche le pene si diminuiscono; 7. avrà maggior charezza dell'intelletto per conoscere le divine ispirazioni; 8. sarà più difficile da trattarsi al Satana; 9. chi di rado si confessa perde il rimorso della coscienza; 10. chi raro si confessa non troverà mai pace; 11. sarà pronto alla morte; 12. avrà pace e guida dell'anima sua.“

⁷¹⁴ Tamtéž, s. 178n: „Sedici utilità della santissima comunione devotamente frequentata.“

⁷¹⁵ RegCal XII, 47: „Declaravit unum futurum Gymnasium [...] ut illis periculum fiat an bene rudimenta fidei calleant [...] et modum orandi, sacramenta sumendi.“

přípravu žáků na tyto svátosti musely nutně v Kalasanského době nést bohaté ovoce. o tom podal svědectví samotný Kalasanský ve svém *Breve relazione*, kde prohlásil, že s metodou prevence a s „častou účastí na svátostech si z Boží milosti udrží školáci svou čistotu“⁷¹⁶.

Podle našeho názoru nemůže nikdo Josefu Kalasanskému upřít jeho geniální intuici, se kterou přikládal svátostem patřičný význam a úlohu ve vzdělání dětí a mladých chlapců a se svou opravdovou učitelskou praxí v realizaci tohoto vzdělávání byl prvním průkopníkem mezi velkými svatými pedagogy, jako například svatý Jan Křtitel de La Salle, svatý Jan Bosko a svatý Pius X., kteří měli velké zásluhy o vzdělávání dětí v oblasti svátostí, a protože se ocitli na stejné cestě jako před nimi Kalasanský, nemohli jinak, než sledovat jeho stopy. Bylo to přirozené: zakladatel první veřejné křesťanské školy ani nemohl nebýt průkopníkem reálného a účinného vzdělání prostřednictvím svátostí a Boží milosti.

8.6.3 Mše svatá

Společně s modlitbou, svátostí smíření a svátostí oltářní je dalším mocným nadpřirozeným nástrojem vedení dětí používaným ve Zbožných školách Josefa Kalasanského mše svatá, nejenom díky své nadpřirozené účinnosti, nejenom protože se během mše svaté prováděla zpověď žáků a rozdávala se jim eucharistie, ale také z důvodu velkého vzdělávacího významu liturgie a stejně tak proto, že bohoslužba jim ukazovala život, utrpení, smrt, vzkříšení a nanebevzetí Pána a že jim ukazovala utrpení, mučednictví a víru Panny Marie a svatých.

Jak moc Kalasanský oceňoval takovýto nástroj, můžeme vidět díky skutečnosti, že jedna z jeho prvních myšlenek při zakládání řádu byla mít nějaký kostel, nebo alespoň vhodné oratorium, kde by se mohli žáci účastnit slavení

⁷¹⁶ Breve Relazione, in: RegCal XII, 8.

liturgie,⁷¹⁷ a jedno z jeho posledních přání bylo právě moci se zúčastnit mše svaté školáků (přestože už umíral).⁷¹⁸

Z toho plyne, že aby žáci mohli využít mocného a účinného nástroje pro své vzdělání a spásu, Kalasanský jim doporučil denní účast na mši svaté. Svatý zakladatel si přál, aby byla tato účast povinná pro všechny, nejenom proto, že mše svatá by se tak mohla stát veřejnou poctou složenou Bohu celou školní komunitou, ale také proto, že během této společné události mohli všichni školáci absorbovat jedinečného společného ducha Zbožných škol.

Aby se zabránilo pravděpodobnému nebezpečí pouhé externí, a následně tedy i nedisciplinované účasti na každodenním slavení liturgie, které bylo pro žáky povinné, byla přijímána co nejvhodnější opatření. Nejpozitivnější z nich byly určitě užitečné instrukce ohledně takového způsobu účasti na svatém obětování, aby z toho měli žáci duševní prospěch, a také instrukce týkající se chování, které bylo nutné dodržovat v kostele. Navíc se od všech žáků vyžadovalo, aby se pilně modlili růženec a jiné prosebné modlitby⁷¹⁹, a aby dokonce někteří z chlapců každý měsíc nebo každých čtrnáct dní recitovali jednoduché modlitbičky během mše svaté, která byla navštěvována i větším počtem laiků.⁷²⁰ Kromě těchto opatření měla také nemálo pomoci skutečnost, že slavení eucharistie nemělo trvat déle než půl hodiny⁷²¹ a ani po skončení mše nesměli být žáci zatěžováni „*velkým množstvím modliteb*“⁷²².

Navíc nechyběl ani bdělý dohled místního představeného, prefekta škol, dekurionů a především samotných učitelů, kteří měli působit jako dobří pastevci hlídající neustále a pozorně své stádo oveček a měli přimět žáky, aby se účastnili mše svaté a aby jejich chování na mši bylo tiché, skromné, pozorné,

⁷¹⁷ Const 2: „*Qui autem Instituti nostri operam postulaverint, ecclesiam in primis cum necessaria, sed quae paupertati conveniens sit, suppellectili ut supra dictum est, et Scholas Pias ad discipulos instituendos; et Donum ad nostrorum habitationem [...] parant.*“ Srov. EGC 108.

⁷¹⁸ Srov. BAU, C. *Bibliografía crítica*, s. 1158.

⁷¹⁹ Srov. RegCal XIII, 32,4: „*Udiranno messa ogni mattina in chiesa nostra dopo scuola [...] stando ognuno con modestia, e silenzio al luogo assignato, recitando la corona, che doverà ciascuno havere sempre seco, o altre orationi a suo beneplacito.*“

⁷²⁰ EGC 1286: „[...] *et accio vedano qualche cosa li secolari farete ogni quindici di o vero ogni mese far recitar un sermoncino alla messa all'ora che vi sarà più gente.*“

⁷²¹ EGC 1286.

⁷²² SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, s. 536.

oddané, zbožné a aby byli během mše na místech, která jim byla přidělena podle školních pravidel.⁷²³

K prohloubení zbožnosti žáků nepochybně také přispělo samotné prostředí, kde se slavila liturgie. Stejně tak oratorium jako kostel, se svou čistotou, se svými oltáři, obrazy a nápisy, s různými velebeními a chvalozpěvy napsanými na počest svatých, které byly uspořádány a vyzdobeny takovým způsobem, aby je inspirovaly k pocitu hluboké zbožnosti, hlavně z toho důvodu, že byly v souladu s jejich mladistvým nadšením.

Není těžké v tomto objevit úsilí Kalasanského o vytvoření církevního prostředí přizpůsobeného myslím dětí a mladých chlapců, jeho úsilí o to, aby byl svět Boha a jeho svatých a svět křesťanských hodnot přístupnější jejich duševním schopnostem. Mluvíme zde o kostele pro děti, tedy o kostele, jehož umění, výzdoba a konstrukce měly za hlavní cíl učinit ideály křesťanského života dětem srozumitelnějšími, atraktivnějšími, bližšími a konkrétnějšími. Proto můžeme říci, že téměř nikdo dosud nedosáhl lepších výsledků než Kalasanský při řešení ještě i dnes stále aktuálního problému účasti dětí na mši svaté. Chtěl, aby byla povinná pro všechny, ale dával určitou volnost starším žákům, chtěl, aby byla účast na mši svaté každodenní, ale dělal vše pro to, aby byla stále aktivnější, užitečnější a disciplinovanější.

8.7 TREST A ODMĚNA

Poté, co jsme prozkoumali a probrali všechny hlavní metody vzdělání poskytovaného v Kalasanského Zbožných školách, měli bychom zmínit různé tresty používané v jeho vzdělávacím systému jako nejzazší prostředek vůči nedisciplinovaným nebo málo poslušným žákům. z primárních pramenů bylo zjištěno, že byla používána různá nápravná opatření podle závažnosti možné chyby

⁷²³ Srov. Ordini per Lytomisl, in: RegProv 52: „*Missae sacrificio quotidie constituta hora pie ac reverenter intersint*“. Srov. dále: RegCal XIII, 32: „*Veggano ogni giorno messa, non essendo impediti, con devotione e silenzio*“; RegCal XIII, 32: „*Udiranno messa con modestia et silencio al luogo assignato*.“

nebo viny žáka, aby byli žáci udrženi na uzdě a ve škole zachována disciplína. Za nejlehčí trest bylo považováno to, že potrestaní žáci neobdrželi odměnu dávanou obvykle těm nejpilnějším z nich. Podle závažnosti provinění pak následovalo slovní pokárání, poté jakási trestná lavice, poté tělesný trest a v nejhorších případech mohlo dojít k vyloučení z koleje.⁷²⁴

Prameny nejvíce vysvětlují metodu potrestání ve formě tělesných trestů, takže právě o ní si můžeme podle zdokumentovaných údajů utvořit nejpresnější a nejkonkrétnější obraz a na jejím základě můžeme lépe pochopit celý systém a metody trestů používané ve Zbožných školách.

Dříve než se pustíme do tohoto tématu, měli bychom ale zdůraznit, že v dobách Josefa Kalasanského byl tělesný trest používán úplně všude, avšak byl lépe kontrolovaný a umírněnější než v období středověku. Tělesný trest byl povolen a doporučen samotným tridentským koncilem⁷²⁵ a používán i v ostatních výchovných a vzdělávacích institucích té doby.

Tento trest zcela jistě používali učitelé v Římě a v souladu s platným zvykem i někteří z největších pedagogů šestnáctého století prosazovali přípustnost a užitečnost tělesného trestu, přestože byla všem doporučována lidská rozvaha a umírněnost při vykonávání takového trestu.

Protože vládlo takové veřejné mínění a používání tělesného trestu bylo rozšířené ve všech katolických oblastech, bylo by bývalo velmi obtížné plně se vymanit z jeho vlivu, obzvlášť v instituci, jejíž hlavním cílem byla výchova malých dětí, které mnohokrát nevnímají ani pouhá slova ani logická zdůvodnění. z toho můžeme vidět, že ve Zbožných školách nebyl trest jako trest a mezi tresty existovaly obrovské rozdíly a právě systém Josefa Kalasanského se nejvíce přiblížil dnešnímu modernímu pohledu na výchovu a tresty.

⁷²⁴ Srov. BERRO, s. 86n: „*Nelle negligenze di Scuole voleva che il Maestro fosse dolce e che si trovassero delle Inventioni di farli studiare senza staffile: e però non sole nelle scuole de'grandi usavano li Punto d'onore et li nomi di dignità, ma anche con li Piccolini faceva l'Imperatore, li Re, li Principi, li Decurioni, con molta di premii, et altre essentioni, dando alli Negligenti delle Mortificazioni di Scorno, perchè si adoperasse poco lo staffile, particolarmente nell'inferiori di s. Croce.*“

⁷²⁵ Concilium Tridentinum, ed. Societas Goerressiana, s. 628: „*Discolos et incorregibiles ac malorum morum seminatores acriter punient, eos etiam si opus fuerit, expellendo.*“

Můžeme tedy dojít k závěru, že pokud už bylo v Kalasanského systému připouštěno použití tělesného trestu, vždy to bylo pouze jako nejzazší možný prostředek, a to nejenom podle právní stránky různých nařízení a školních pravidel, ale i v samotné a konkrétní praxi v každodenním školním životě. Podle různých nařízení zakladatele řádu, dopisů a exhortací je jasné, že bylo činěno vše proto, aby se mohlo tělesnému trestu předejít. Tomu účelu měla sloužit otcovská láska pedagoga, který se měl snažit působit na žáky soukromými domluvami⁷²⁶, a tak je přesvědčovat o „*pravdě prohlašované s otcovskou láskou spíše než s křikem a zraňujícími slovy*“⁷²⁷. Pedagog měl také umět „*šikovně působit na žáky*“ s velkou laskavostí, aby přiměl žáka k dobrému chování na základě „*pocitu*“, pokud nebylo možné k tomu dojít pokáráním ani logickým zdůvodněním.⁷²⁸ Tomuto účelu také sloužila jeho autorita a jeho příkladný duchovní nebo intelektuální život. Úplně stejný účel měl neustálý dohled nad žáky, prováděný ve Zbožných školách s velkou přesností a pečlivostí.⁷²⁹ v oblasti intelektuální, na poli studia, byly hádky a soupeření řešeny rovnoměrně rozdělovanými odměnami. Jinými slovy, všechno zde mělo hlavně preventivní význam.⁷³⁰

Kromě těchto přirozených prostředků výchovy považoval Kalasanský za účinné nástroje své preventivní metody také svátosti.⁷³¹ Pouze tehdy, když praktické použití těchto metod, jak přirozených tak nadpřirozených, nebylo účinné a nepřineslo výsledky, přistoupil Kalasanský k tělesnému trestu.

A aby byl tělesný trest učiněn humánnějším, rozumnějším a účinnějším, aby podpořil disciplínu, místo aby udusil v žákovi city, aby byl zdravým lékem, a nikoliv ošidným jedem, aby byl prováděn s velkou rozvahou, zbožností, las-

⁷²⁶ EGC 1332: „*Et quando poi in particolare se li mostra l'error et se li raccomanda la emendatione sarebbe un gran ostinato chi non si rendesse all'amorevolezza del Superiore [...]*“ EGC 1331: „*[...] et queste correzioni in camera da solo a solo suol far cosi ottimo effetto.*“

⁷²⁷ Srov. EGC 2412.

⁷²⁸ EGC 2118.

⁷²⁹ EGC 347: „*[...] è necessario che il Superiore sappia ogni cosa non per castigarli ma per provveder poi nelle occasioni si che in questo particolare non manchi.*“

⁷³⁰ EGC 1118: „*[...] procurando piuttosto di farli imparare a gare et emulatione che con castigo.*“

⁷³¹ EGC 1427: „*[...] et usi più presto di frequentar li sacramenti etiam al tempo che si doveriano castigar li scolari che darli delle staffilate.*“

kavostí a soucitem a napodobením dobroty a laskavosti Krista, Kalasanský a jeho přímí spolupracovníci zavedli následující opatření:

Především bylo vyžadováno, aby měl celou otázku trestů stejně jako celé školní disciplíny na starosti prefekt, aby tento – se souhlasem místního představeného a s pomocí a ve spolupráci s disciplinujícím, učiteli a dekuriony mohl stanovit a dodržovat jedinečný systém jak ohledně určování každého z trestů, tak formy jeho vykonání.⁷³² Vykonávání nejhorších tělesných trestů bylo později svěřeno disciplinujícím (vykonavatelům trestů), což mělo pozitivní efekt hlavně proto, že byl žák uchráněn před někdy nevyhnutelným rozčilením svého učitele a byl místo toho potrestán disciplinujícím, což byl člověk určený právě pro tento účel, který mohl vykonat trest s objektivním klidem, umírněností a důstojností. Pouze lehčí tresty směly být vykonávány přímo samotnými učiteli,⁷³³ ale ani k tomu většinou nedocházelo – ani v kostele ani jinde.⁷³⁴

Při samotném vykonávání trestů byla dodržována následující pravidla:

Především bylo usilováno o to, aby vykonáním trestu ani minimálně netrpěl stud trestaného žáka nebo vykonavatele trestu. Právě z tohoto důvodu nesměli být žáci nikdy vysvěčeni z nějakého kusu oděvu a vykonavatel trestu se nesměl nikdy dotknout „nahé kůže“ trestaného žáka.⁷³⁵

⁷³² Srov. EGC 282: „*Al fratel Lorenzo dica che continui nell'officio di castigar li scolari quando lo meritaranno, accio vi sia uno solo che castighi et non molti, accio non vi nasca alcun disordine ma tutto sempre sotto l'obbediana del Superior.*“

⁷³³ Riti comuni, in: RegCal XIV, 74: „*Nel castigare non possono li Maestri dare più di due spalmate ad uno scolaro, che lo mariti, e quando paresse degno di cavallo, non passeranno cinque staffilate sopra li panni sempre.*“ EGC 1442: „[...] et ordini in secreto alli maestri, che niuno possa dar più di due spalmate ovvero cinque staffilate sopra li panni, e se altro maggior castigo meriterà alcuno si rimetta al Superiore o lo scrivino al P. Generale che non castigherà con le sue mani.“ EGC 1429: „*Ordinerà che nissun Maestro possa dar altro castigo che, o, due spalmate, o vero cinque staffilate et se alcuno meriterà maggior castigosi rimetta a V. r. et all'hora V. r. ordinarà il castigo che si doverà dare.*“

⁷³⁴ Riti comuni, in: RegCal XIV, 74: „*Non percuotano alcuno in Chiesa, ma notino, o facciano notare alli censori gl'immodesti, et essendo cosa grave, la significhino subito finita la messa al Prefetto delle Scuole [...].*“

⁷³⁵ RegCal XIV, 74: „[...] sopra li panni sempre; ne ardimancamento del figliuolo meritasse più severo castigo, ne diino avviso al Prefetto delle Scuole il quale ponendo mano al neccesario castigo, non batterà mai su le carni nude scolari, adoprando il calzoncino di tela, mentre si habbia da dare una mula.“ Srov. také: EGC 1307: „*Avverta a tutti che nissun de li nostri dia sopra la carne alli scolari ma solo sopra li calzoni et se meritarà maggior xastigo vengano da V. r. et in questo procuri che si osservino le constitutioni che altrimenti li maestri poco pratici faranno delli inconvenienti.*“

Kalasanský navíc velmi trval na tom, aby trest nikdy nebyl použit v hněvu pedagoga,⁷³⁶ nýbrž aby byl vykonán s klidem, důstojností, soucitem, zbožností a mírností.

Navíc byl také kladen velký důraz na zdraví žáka: trest nesměl být nikdy takové povahy, že by jakýmkoliv způsobem ohrozil zdraví žáka.⁷³⁷

Trest měl být spravedlivý,⁷³⁸ nesměl být až příliš shovívavý, ale ani příliš přísný, naopak měl být přiměřený závažnosti spáchaného provinění,⁷³⁹ konaný vždy v dobrém úmyslu⁷⁴⁰ a podmíněný efektem, který se od něj očekával: jinými slovy nesměl být uplatněn na žáky, u kterých byla pravděpodobnost, že místo pozitivního účinku povede trest ke zhoršení situace,⁷⁴¹ a nesměl být použit v případech, kdy bylo možné použít jiné prostředky nápravy chování žáka: například zpověď. Trest navíc nesměl být nikdy vykonáván mechanickým způsobem, to znamená, nesměl postrádat otcovský cit k trestanému žáku, který činil z tělesného trestu účinný lék na duši, účinek, který měl žáka přimět ke smíření s Bohem (prostřednictvím modlitby a dobré zpovědi) a stejně tak ke smíření s lidmi prostřednictvím pochopení a otcovské lásky pedagoga, která měla být hlavním impulsem použitého trestu.

⁷³⁶ Srov. EGC 1332: „*Et deve procurar che mai li sudditi conoscano che il superior da mortificatione alcuna con animo di vendetta, ma devono conoscere che le mortificationi precedono da amor paterno e che le meriterebbero maggiori.*“ EGC 1845: „*V. r. non si mostri mai con passione con alcuno ma li avverta o corregga e con quiete.*“ Srov. Riti comuni, in: RegCal XIV, 74: „[...] *non inventino maniere nuove di castigare li figlioli, perchè è poco conforme alla professione religiosa, e cagiona scandalo appresso i secolari: e dove paresse necessario lo conneriscano col Superiore di casa e col Prefetto.*“ EGC 287: „*Quanto alle parole di darbasonate per farcene andar essendo di bocca di sacerdote [il che io non credo] sarebbe di gran scandalo et segno di straordinaria passione, si preghi il Signore per chi le ha dette.*“

⁷³⁷ Riti comuni, in: RegCal 74: „*Si guardino tutti dal percuotere nella faccia, o nel corpo con le mani e tanto più con lo staffile o bacchetta, o con qualunque altro istromento, così nel percuotere sulle gambe, o vero in altra parte sia, in nodo che non vi restino i lividi.*“

⁷³⁸ EGC 283: „*Quanto al fratel Lorenzo è bene che esso habbia chra di castigar li scolari ma s'intende sempre con l'obbedienza del Superior, che così è la mia volontà et egli deve sempre consultar nelle occasioni massime di qualche momento accio nen erri in troppo o poco che così farà meglio et haverà maggior merito [...].*“ EGC 224: „[...] *quato al negozio del sclaro disobbediente fu bene il castigarlo, ma vorrei che il castigo fussi sempre con tanta pietà et prudenza che li stessi scolari conoscessero che meritano molto di più [...]. Tuttavia come dico il nostro castigar ha di esser con molta pietà che così vuole il nome et la charità che proessiamo.*“

⁷³⁹ EGC 1429: „[...] *il quale [trest – pozn. aut.] da principio habbia del pio ma se recadesse se li cresca il castigo.*“

⁷⁴⁰ EGC 1815: „[...] *et mi pare che sebene il detto fratello si è portato assai scioccamente non di meno con simili si deve procedere in un modo che non si venga a rompimento.*“ EGC 2118: „[...] *et però conviene andar con molta carità destreggiando per indurlo in sentimento non essendo per ora capace di represioni, ne di asprezza di parole.*“

⁷⁴¹ EGC 566: „[...] *nel castigar usino gran discrezione: conviene esser molto benigni con li fanciulli.*“

Závěrem je možné potvrdit, že ve školách Josefa Kalasanského se dělalo vše možné proto, aby tresty (včetně tělesných) byly skutečným lékem na duši, místo toho, aby způsobily rány na těle a psychické trauma v duši žáka. Systém trestů používaný Kalasanským byl zcela jistě mnohem humánnější než jiné výchovné systémy té doby.

O více než sto let později zakladatel Křesťanských škol, svatý Jan Křtitel de La Salle, kterého ostatní členové jeho řádu přiměli ke znovuzavedení tělesných trestů, jež původně zrušil, nemohl ve svých instrukcích o tělesných trestech napsat nic, co by už nebyl napsal – přinejmenším se stejnou rozvahou a laskavostí – ve svých opatrných instrukcích samotný Kalasanský.

Obecně, v duchu oné doby, jak už jsme viděli, se nenašel nikdo, kdo by doporučil Kalasanskému absolutní zrušení tělesných trestů, avšak svatý učitel po tomto zrušení upřímně toužil a učinil všechny možné kroky, kromě toho posledního, aby bylo toto zrušení plně realizováno. Poslední krok zrušení tělesných trestů ale nakonec připadl jinému velikému pedagogovi a vychovateli mládeže – svatému Janu Bosko.

8.8 PORTRÉT ŽÁKA

Snažíme se komplexním způsobem posoudit a zhodnotit vzdělávací systém ve Zbožných školách. Na základě studia pramenů lze uvést následující:

Toto vzdělávání bylo uměřené, rozvážené a moudré ve specifikaci a individualizaci svých cílů, které byly přizpůsobené jak nadpřirozenému tak přirozenému řádu. Mělo za svůj klíčový a inherentní cíl štěstí žáků, jak v celém jejich lidském životě, tak v životě věčném, a z toho plynoucím transcendentním cílem byla sláva Boží, o kterou by mělo usilovat celé lidstvo. Společně s těmito dvěma cíli existovaly další dva:

Obecná výchova ducha prostřednictvím modlitby a reforma křesťanské společnosti prostřednictvím dobře vzdělaných lidí – hlavně chudých. Ti nejlepším způsobem ovlivňovali mystické Tělo Kristovo, hlavně z pohledu neustálé-

ho zvyšování jeho vitality, dokonalým společenským řádem a stále více uvědomělým kontaktem se svatými. Jestliže mají tyto cíle nepomíjející hodnotu pro všechny doby a pro všechny historické a sociální okolnosti, v době Josefa Kalasanského byla jejich hodnota ještě výjimečnější, protože tehdejší nejistoty víry a vážné problémy společnosti byly neustálou hrozbou a volaly po odpovídajícím řešení.

Za druhé můžeme říct, že i výběr metod pro dosažení výše zmíněných cílů byl velmi šťastný. Tyto metody byly jak přirozené (výchova k ctnostem, odměny žákům, přiměřené tresty, preventivní metody), tak nadpřirozené (modlitba, svátosti, mše svatá) a byly velice účinné. Také trvání na stále častějším přístupu ke svátostem se může považovat za jeden z nejdůležitějších výdobytků katolické pedagogiky.

Za třetí je nutné poukázat na to, že jestliže měl Kalasanský šťastnou ruku při výběru svých metod, jejich použití bylo také velmi šťastné a svědomité. Především byly tyto metody uplatňovány v raném jenném věku, kdy děti nejsou tolik pokoušeny zlem, a tudíž jsou přístupnější dobrému nasměrování jejich chování. Navíc byly uplatňovány lidmi pro to způsobilými díky svému kněžskému stavu, příkladnosti svého života a vhodné pedagogické přípravě, zajištěné čtvrtým řádovým slibem a svatou péčí samotného Kalasanského. Konečně byly tyto metody používány s láskou, rozvahou, citlivostí, systémově a metodicky prostřednictvím trvalé pomoci žákům. Tyto metody nebyly do té doby ještě nikdy v historii evropského vzdělávání používány, alespoň ne u malých dětí.

Pozitivní výsledek, vzácný plod takového vzdělávání se nemohl nedostavit, přestože mezi tolika vzdělanými dětmi nutně musely být i takové děti, které neměly nejlepší vlastnosti a byly ovlivněné horšími dědičnými rysy. Proto se samozřejmě stávalo, že některé děti neměly nejlepší výsledky a byly i takové děti, které skončily svůj život špatně. Avšak kdo by se mohl vyhnout existenci takových žáků? Přesto velká většina z žáků, kteří byli jako „*divoká hříbata*“⁷⁴²,

⁷⁴² RegCal XIV, 60: „*Basta dire che è di regger ragazzi che sono come bestiole senza ragione, e polledri ondomiti, che danno da fare agli stessi loro Padri e Madri.*“

dříve než se jich ve své láskyplné péči ujali otcové Zbožných škol, a z nichž mnozí se předtím chovali jako delikventi a ztracené případy,⁷⁴³ dosáhli ideálu čistého, zbožného, skromného, pokorného, poslušného, pilného a laskavého chlapce, tak jak o to usiloval Josef Kalasanský.⁷⁴⁴

A co víc, dokonce někteří z nich překročili normální úroveň ducha a svou vírou, zbožností, pokorou, svým odříkáním, laskavostí a apoštolským zapálením už ve svém dětském věku dosahovali nejvyššího stupně svatosti.⁷⁴⁵ Takové děti, použijeme-li jednu Kalasanského větu, „*dosáhly velikosti hodné nebeského království*“⁷⁴⁶.

A jestliže po tomto všem navíc ještě vezmeme v úvahu, že nejenom v Římě, ale také v Neapoli, Janově, Savoně, Florencii, Frascati, Mikulově, Strassnitzu, Podolinu a mnoha jiných městech, získaly děti díky Zbožným školám své první a v mnoha případech i poslední vzdělání, které bylo nakonec rozhodující pro celý jejich život, pouze potom uvidíme celou tu velikost a plnou historickou důležitost a pozitivní výsledek vzdělávání poskytovaného ve Zbožných školách. Všude v Evropě byla stále rostoucí a uvědomělejší třída chudých náležitě vzdělávána v mateřském náručí svaté matky církve s cílem, aby se mohli stát živějšími, zdravějšími a silnějšími členy mystického Těla Kristova.

⁷⁴³ Memorial al card. Tonti: „*Poichè non solo qui si convertono molti da molte offese di Iddio, ma giornalmente si preservano molti altri anco nell'innocenza battesimale liberandosi in conseguenza dalla manifesta dannazione la maggior parte di quelli chi in età puerile morendo per le colpe talvolta senza scrupolo e considerazione commesse e senza contritione confessate senon tacuite si dannarebbero.*“

⁷⁴⁴ Srov. Breve relatione, s. 8: „*Si tiene cura particular della honestà togliendo via strettissimamente tutte le occasioni con la qual diligenza et con la grequetia dei Sacramenti per gratia del Signore si conservano gli scolari in gran purità, moltissimi delli quali quando sono di età si vestono religiosi in diverse religioni.*“ Srov. také EGC 4000.

⁷⁴⁵ Srov. SANTHÁ, G. *San José de Calasanz. Obra pedagogica*, s. 548, pozn. 6.

⁷⁴⁶ Memorial al card. Tonti.

ZÁVĚR

Záměrem disertační práce *Duchovní rozměr zakladatelského díla Josefa Kalasanského* bylo prozkoumat dílo a působení Josefa Kalasanského v oblasti vzdělávání a výchovy a faktory, které vedly k založení řádu Zbožných škol. Východiskem byla analýza primárních pramenů, zejména Kalasanského korespondence, na základě které jsme sledovali jeho rozhodnutí zasadit se o výchovu a vzdělávání se zaměřením na děti z nejnižších sociálních vrstev. Na základě studia odborné literatury a vydaných pramenů jsme prověřili Kalasanského podněty a pokyny pro vedení škol, výchovu, vzdělávání a prohloubení duchovního života.

Je nepochybné, že každý řád se v církvi zrodil díky intuici konkrétního člověka, který vymyslel koncept a dal mu poslání a klíčové charakteristiky, které by ho odlišovaly od kteréhokoliv jiného řádu. A církve tuto instituci oficiálně schválila, protože ji považovala za vhodnou k tomu, aby její členové došli své svatosti. Skutečnost, že většina zakladatelů byla církví kanonizována, potvrzuje, že nový model zasvěceného života jimi ustanovený přinesl své ovoce. Zakladatel proto zůstává nejvhodnějším vzorem nebo modelem, který je vhodný k následování pro své vlastní přívržence.

Specifickým charismatem náboženského řádu bude tedy vždy osobní charisma jeho zakladatele. Nicméně obecným pravidlem je, že zakladatelé se takovýmto vzorem stávají „nevědomky“, aniž by o to usilovali. Hledají smysl vlastního života tváří v tvář Bohu a objevují své osobní poslání, ať už směřují jednoduše jen k získání svatosti bez jakékoliv starosti o duchovní nebo materiální potřeby svého bližního, nebo se výslovně soustředí na péči o tyto potřeby lidí. Jejich příklad motivuje ostatní, aby ho následovali natolik, že podníti vytvoření společenství, které musí být nějak organizováno. Tehdy se osobní poslání promění v poslání celé jeho skupiny. Není vzácný ani případ zakladatelů, kteří tuto funkci odmítli, protože chtěli udržet svůj život na okraji jakékoliv organizace s plnou svobodou žít vlastním způsobem. Svatý Benedikt, stejně jako svatý

František z Assisi, nesouhlasili s rolí zakladatele, ale žáci a okolnosti je přiměly, aby tuto odpovědnost nakonec přijali. Na druhé straně se v mnoha případech lidé toužili stát zakladateli a usilovali o to všemi možnými prostředky, a přesto zemřeli, aniž by se jim to podařilo.

Spiritualita zakladatele je tedy osobitým pojetím duchovního života ve všech jeho detailech. Toto pojetí navíc musí podstoupit takové úpravy, aby bylo přijato komunitou, která ho obklopuje, protože osobní spiritualita se stává společnou spiritualitou jeho instituce. Opravdová mentalita zakladatele se však neprojevuje v počátcích existence jeho řádu, nýbrž spíše až na konci jeho života, když už jeho osobní charisma prošlo zkouškou osobních zkušeností a bylo uzpůsobeno pro komunitu nebo řád, který už je pevně zavedený.

Navíc samotná mentalita zakladatele se může projevit jasněji, než prozkoumávaný proces vývoje, kterým prošla jeho instituce do chvíle, než dostala svou definitivní podobu. – Protože jen tehdy se může mluvit o autentické mentalitě zakladatele. Proto jsme se také soustředili na první roky působení Josefa Kalasanského, ve kterých se rodí podněty vedoucí k založení Zbožných škol.

Není pochyb, že ti, kdo vstoupili do určitého řádu, akceptují speciální charisma tohoto řádu a je to právě tato „specifičnost“, která rozhoduje o výběru jejich osobního poslání. Jestliže je tedy při založení Zbožných škol specifickým prvkem spirituality zaměření na výuku chudých dětí zdarma, kdokoliv se chce stát piaristou, musí cítit náklonnost k poslání vyučovat děti tak, jak to vyžaduje řád. Jeho osobní spiritualita je stejná jako spiritualita zakladatele. Jinými a konkrétnějšími slovy můžeme konstatovat, že pokud by řád vyučoval především děti bohaté nebo třeba chudé dospělé, nebo vyučoval za peníze a nikoliv zdarma, znamenalo by to, že se vzdálil od svého vlastního poslání. Ale toto všechno souvisí pouze s jedním z aspektů, které tvoří piaristické poslání, poslání být pedagogem.

Na základě provedeného výzkumu je patrné, že mezi faktory, na kterých Josef Kalasanský trval u členů svého řádu a které tvoří jejich osobní poslání, patří kombinace učitele, řeholníka a kněze. Tyto tři elementy jsou natolik úzce propojené, že pokud jeden z nich selže, řád přestane být tím, čím je. A to proto,

že si to tak výslovně přál zakladatel, a s ním i Svatý stolec. Ano, mohlo by to být i jinak, protože být učitelem neznamená nutnost být řeholníkem nebo knězem, být řeholníkem neznamená nutnost být učitelem nebo knězem a stejně tak být knězem neznamená, že musíte být nutně řeholníkem nebo učitelem, a můžete být zároveň řeholníkem i učitelem, aniž byste museli být knězem, nebo můžete být knězem a učitelem, aniž byste museli být řeholníkem. Mezi tolika kombinacemi však zakladatel piaristů vybral jedinou: učitel, řeholník i kněz. Koncept řádu Zbožných škol, jak ho vytvořil Josef Kalasanský, byl konceptem vyučujících řádových kněží. Důležité je, že zakladatel piaristů chtěl, aby jeho následovníci byli svědomití členové řádu, svědomití kněží a svědomití učitelé.

Z hlediska dějin vzdělávání a výchovy můžeme na základě provedeného výzkumu konstatovat, že svou koncepcí výuky a zejména rozdělením žáků do tříd na primárním stupni ve Zbožných školách Josef Kalasanský skutečně vytvořil a založil první základní veřejnou školu v moderním a současném smyslu slova. Každá třída měla svůj daný program výuky, svého stabilního učitele a svou metodu výuky odpovídající dané třídě. Předepsané zkoušky a stupňovitá progrese výuky způsobily, že toto rozdělení školáků do tříd nebylo pouhou matematickou nebo geometrickou operací, nýbrž že zaručovalo existenci různých – a neustále rostoucích – kulturních úrovní žáků a teprve poté početní rozdělení tříd. Stanovením minimálního a maximálního počtu žáků v jedné třídě bylo usilováno o dosažení co nejlepšího výsledku s co nejmenším plýtváním vyučujícím personálem, což znamená, že tehdy poprvé v historii učinil náboženský řád pokus o vážné a svědomité kolektivní vzdělávání dětí.

V latinsko-humanistické sekci vzdělávání byl také učiněn první pokus o střední školu v moderním smyslu slova, tedy o školu, která kromě základních lekcí čtení, psaní a počtů, které byly nezbytné pro kteréhokoliv žáka s cílem, aby si mohl vydělávat na živobytí, poskytovala svým žákům také výuku jiných předmětů užitečných pro různá řemesla a úřady a zároveň nesmírně cenných pro rozvoj porozumění a ducha. Zatímco jiné gramatické školy byly považovány za pouhé schůdky k nejvyšším studiím, gramatické třídy Josefa Kalasanského

ho byly jediné, které byly organizovány tak, aby sloužily hlavně těm žákům, kteří nemohli z různých důvodů usilovat o vyšší cíle vzdělání.

S programem výuky v různých třídách, s velkou rozvahou, s velmi dobrou kulturní i sociální strategií, s celým svým školským systémem, který zahrnoval kompletní vzdělání už od velmi mladého věku po univerzitu, získal Kalasanského koncept vzdělávání obdivuhodnou flexibilitu a dokonale se přizpůsobil potřebám chudých dětí. Zbožné školy ve skutečnosti našly řešení pro pět různých potřeb:

1) i ti nejchudší žáci a žáci s nejmenšími intelektuálními schopnostmi se mohli naučit číst a psát a znát základní body křesťanské věrouky.

2) Jiní žáci, kteří byli o něco inteligentnější a kteří měli víc času učit se číst a psát, mohli přidat ke svým znalostem i počty, což jim mohlo otevřít cestu k různým úřadům, obchodním nebo vojenským pracovním pozicím.

3) Další žáci, pokud měli zvláštní nadání pro hudbu místo pro matematiku, si mohli vybrat výuku hudby, aby si tím posléze mohli vydělávat na živobytí.

4) A další inteligentní žáci, pokud jim to rodiče dovolili, mohli pokračovat a věnovat se klasickým studiím, hlavně studiu latiny, a tím si otevřít dveře k různým zaměstnáním, která vyžadovala určitou znalost latiny, a zároveň tak získali první duchovní a intelektuální hodnoty, tolik potřebné pro další rozvoj a pro život člověka.

5) A byli tu ještě jiní žáci, kteří byli mimořádně nadaní a ekonomicky lépe situovaní, a proto mohli brát základní nebo středoškolský stupeň jako jakousi přípravu pro vyšší stupně vzdělání, hlavně pro univerzitu, a v tomto případě měly Zbožné školy stejnou funkci jako koleje Tovaryšstva Ježíšova.

Takový program a takové rozdělení tvořilo komplexní vzdělávací celek, kterým mohlo dítě projít řekněme přímo z matčina klína až po dveře univerzity nebo po vstup do produktivního a nezávislého života. Tento organický program naplňující mnoho sociálních potřeb ve své době zcela překonal všechny ostatní předchozí nebo souběžné programy vzdělávání.

Pozornost je v této práci věnována také těm, kdo pedagogické poslání realizovali a dodnes se na něm podílí. Zaměřili jsme se na piaristické pedagogy a vychovatele, abychom porozuměli tomu, jak a v jaké míře implementoval zakladatel řádu svou pedagogiku při práci ve Zbožných školách. Sledovali jsme také nároky, které kladl na jednotlivé učitele.

Z pramenů, které se nám dochovaly, lze dojít k závěru, že Josef Kalasanský měl, víc než kdo předtím, rozpracovaný koncept vychovatele a zejména učitele primárního školství, který je označován jako „spolupracovník Boží při šíření pravdy“. Povinností učitele je, podle Josefa Kalasanského, poznat osobnost a charakter svého žáka a přizpůsobit mu svou výuku. Toto poznání ho má také motivovat k projevení úcty k osobě žáka a snaze ho nikdy neurazit.

Na základě provedeného bádání je patrné, že intelektuální rozvoj dětí hrál ve vzdělávacím systému Josefa Kalasanského klíčovou roli. Je však nepochybné, že předmětem a hlavním posláním Zbožných škol bylo vzdělávání dětí a mládeže v oblasti náboženství. To bylo patrné už v začátcích této instituce, protože právě tento úkol byl hlavním motivem pro její založení.

Další z otázek, na které se snaží dát tato práce odpověď, zní, jaký byl podle Josefa Kalasanského konečný cíl náboženského vzdělávání, jaké byly cíle vedlejší a bezprostřední a konečně jaké byly různé etapy a různé prostředky k jejich dosažení. Součástí této práce je tedy i průzkum didaktických metod a forem výuky, které Josef Kalasanský zavádí.

Řád s takto organickou strukturou, s takovým kulturním a sociálním programem, jehož skutečným a konkrétním cílem bylo „*multiplicatio et vulgatio scientiarum*“, což můžeme vidět už v obdivuhodném vzdělávacím programu jeho tříd, si plným právem zasloužil jméno, které mu dal Campanella: „*Institutum Sapientiae Dei*“ (Institut Boží moudrosti).⁷⁴⁷

⁷⁴⁷ CAMPANELLA, T. *Liber Apologeticus contra impugnantes institutum Scholarum Piarum*, Roma, 1942, s. 232.

ANOTACE

Příjmení a jméno autora: MATĚJEK Marek

Instituce: Katolická teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Název práce: *Duchovní rozměr zakladatelského díla Josefa Kalasanského*

Počet stran: 215

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 63

Počet pramenů: 15

Klíčová slova Josef Kalasanský
 piaristé
 spiritualita
 vzdělávání
 Zbožné školy

Disertační práce analyzuje působení Josefa Kalasanského v oblasti vzdělávání a výchovy a faktory, které vedly k založení řádu Zbožných škol. Sleduje jeho rozhodnutí zasadit se o výchovu se zaměřením na děti z nejnižších sociálních vrstev. Na základě studia odborné literatury a vydaných pramenů, zejména jeho korespondence, prověřuje Kalasanského podněty a pokyny pro vedení škol a výchovu a vzdělávání. Sleduje také cíle vzdělávání a klíčové kompetence, které si měl osvojit piaristický pedagog.

SUMMARY

The focal point of this paper is analysis of particular aspects defining the work of Joseph Calasanz. These aspects are reflected in the social, ecclesiastical, religious-spiritual, pedagogical and historical sphere. The decisive feature of the Pious Schools is certainly pedagogical-educational, which lies in the centre of the order's motto "Piety and Education". That is why it deserves more attention than other aspects. The activities of Joseph Calasanz are set in a historic context completing the circumstances of the foundation of the Pious Schools Order with the concept of free education for all children.

Primary schools created by Calasanz have retained not only the historical primacy among the initiatives appearing in the catholic sphere, and even in the non-catholic one, due to an important fact that they were free of charge for all children. Nevertheless, there are also other factors, not less important, for formation of the final structure of modern public primary schools. We can mention the arrangement and the resultant completion of subjects and classes, the harmonious and progressive organisation of the primary stage with secondary and college education to the complete and comprehensive preparation for university studies.

In this work, attention is also paid to those who implement the pedagogical mission and have participated in this vocation to date. We focused on Piarist educationalists and educators in order to understand how and how much the founder of the order put into practice his pedagogy while he worked in the Pious Schools. We also pursued the requirements placed on teachers.

Based on the literature preserved, the conclusion can be made that Joseph Calasanz had, more than his predecessors, an elaborated concept of educators and especially primary-school teachers who are referred to as "God's collaborators for propagation of truth" A duty of a teacher is, according to Joseph Calasanz, to become aware of pupil's personality and character and to assimilate the tuition to him. This realization should also motivate the teacher

to show respect to the pupil's personality and to the effort never to offend him/her.

Based on the research done, it is obvious that the intellectual evolvement of children played the key role in the educational system of Joseph Calasanz. However, it is unquestionable that the subject and main function of the Pious Schools was to educate children and youth in religion. This was evident already at the beginnings of this institution for this very assignment was the main incentive for its foundation.

More questions for which answers are sought in this paper are: what was, according to Joseph Calasanz, the final target of the religious education, what were the secondary and immediate targets and, finally, what were the various periods and the various means for their achievement? Therefore, a part of this work is also research of didactic methods and tuition forms introduced by Joseph Calasanz.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Schwerpunkt dieser Arbeit ist die Analyse der einzelnen Aspekte, die das Werk von Josef Calasanz definieren. Diese Aspekte werden im sozialen, kirchlichen, religiös-geistigen, pädagogischen und historischen Bereich widerspiegelt. Der entscheidende Gesichtspunkt der Frommen Schulen ist natürlich pädagogisch-bildend; er steht im Zentrum des Ordensmottos „Frömmigkeit und Bildung“. Deshalb verdient dieser Aspekt mehr Aufmerksamkeit als andere Gesichtspunkte. Das Wirken von Josef Calasanz ist im historischen Kontext zu verstehen, der die Umstände der Ordensbegründung der Frommen Schulen mit der Konzeption des gebührenfreien Unterrichts für alle Kinder mitprägt

Die von Calasanz begründete Grundschule ist im katholischen Bereich, und sogar im nicht-katholischen Bereich, die historisch erste Initiative der unentgeltlichen Ausbildung aller Kinder. Auch andere Merkmale dieser Schulen sind wichtig für die Herausbildung der endgültigen Struktur der modernen öffentlichen Grundschulen. Man kann die Gliederung und den nachfolgenden Abschluss der Unterrichtsfächer und der Klassen, den harmonischen und progressiven Aufbau der Grundschul-, Mittelschul- und höheren Mittelschulbildung als eine komplexe Vorbereitung für die Hochschulbildung beschreiben.

Diese Arbeit wird auch denjenigen gewidmet, die das pädagogische Anliegen verwirklicht haben und bis heute daran Anteil haben. Wir haben uns auf die piaristischen Pädagogen und Erzieher konzentriert, um zu verstehen, wie und inwieweit der Ordensbegründer seine Pädagogik umsetzte bei der Arbeit in den Frommen Schulen. Wir betrachteten auch die Anforderungen, die er auf einzelne Lehrer stellte.

Aus den erhaltenen Quellen kann man zu dem Schluss kommen, dass Josef Calasanz, viel mehr als seine Vorgänger, ein durchgearbeitetes Konzept eines Erziehers und vor allem des Grundschullehrers hatte, der als „Mitarbeiter Gottes bei der Verbreitung der Wahrheit“ bezeichnet wird. Eine Pflicht des Lehrers ist, gemäß Josef Calasanz, die Persönlichkeit und den Charakter seines

Schülers kennen zu lernen und diesem den Unterricht anzupassen. Diese Erkenntnis soll den Lehrer motivieren zur Ehrenbezeugung gegenüber der Persönlichkeit des Schülers und zu der Bemühung, ihn niemals zu verletzen.

Aufgrund der durchgeführten Forschung ist offensichtlich, dass die intellektuelle Entfaltung der Kinder in dem Bildungssystem von Josef Calasanz die Schlüsselrolle spielte. Es ist jedoch unbestreitbar, dass der Hauptgegenstand und das Hauptanliegen der Frommen Schulen die Ausbildung der Kinder und Jugendlichen im Bereich der Religion lag. Dies war erkenntlich bereits zu Beginn dieser Institution, denn gerade diese Aufgabe war der primäre Beweggrund ihrer Begründung.

Weitere Fragen, auf die in dieser Arbeit Antworten gesucht werden, sind, was nach Josef Calasanz das eigentliche Endziel der Religionsausbildung war, was die sekundären und unmittelbaren Ziele waren, und schließlich, welche die einzelnen Etappen und Mittel zur Erreichung der Ziele waren. Ein Bestandteil dieser Arbeit ist also auch die Untersuchung der didaktischen Methoden und der Unterrichtsformen, die Josef Calasanz einführt.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

- ANTONIANO, s. *Tre libri dell' educatione christiana*, Verona, 1583.
- BERRO, V. Annotazioni della Fondazione della Congregazione e Religione... delle Scuole Pie, I.–III, *Archivum*, 21–24, 1987/88.
- Bible*, Český ekumenický překlad, Praha, 2005.
- Constituciones de la Orden de las E. Pias*, Madrid, 1975.
- Constituciones de San José de Calasanz a. 1622*, Salamanca, 1980.
- CUEVA, D. *Calasanz. Mensaje espiritual y pedagógico*, Madrid, 1973.
- Declaración sobre la espiritualidad calasancia. Notas*, Roma, 1969.
- Declarationes et Decreta Cap. Gen. Specialis*, Roma, 1970.
- Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995.
- MANSI, G. D. *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Firenze–Venetia, 1759–98; 2: vyd. s doplňky, 53 dílů v 59 sv., Paris–Arnheim–Leipzig, 1901–27.
- Memorial al Card. Tonti*, Salamanca, 1968.
- PICANYOL, L. *Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*, Roma, 1950–56, sv. I–IX.
- SÁNTHA, G. *Epistulae ad s. Josephum Calasanctium ex Europa Centrali*, Roma, 1969.
- *Epistulae ad s. Iosephum Calasanctium ex Hispania et Italia 1616-1648*, Roma, 1972.
- VILÁ, C. *Epistolarium Coataneorum s. Josephi Calasanctii*, Roma, 1977–78.

Literatura:

- ARMINI, A. *Vita del Ven. Servo di Cristo P. Giuseppe della Madre di Dio*, Roma, 1710.
- ASIAIN, M. A. Espiritualidad de la Orden, in: *Escuelas Pías. Ser e Historia*, Salamanca: Ediciones calasancias, 1978, s. 355–369.
- El carisma de José de Calasanz, in: *AnCal*, 50, 1983, s. 419–483.
- La espiritualidad de San José de Calasanz, in: *AnCal*, 50, 1983, s. 485–544.

- *La experiencia religiosa de Calasanz*, Salamanca, 1979, s. 15–32.
- La humildad en los escritos de Calasanz, in: *Panorama Escolapio*, Madrid, 53, 1975, s. 115–121.
- AUSENDA, G. Practicas de piedad y penitencia de la orden escolapia, in: GINER, s. a kol. *Escuelas pias. Ser e historia*, s. 371–377.
- BALCÁREK, P. *Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636)*, Kroměříž, 1990.
- BARTLIK, B. *Annales Ordinis Nostri: Eph.Cal. I–XXVII (1932–1958) a Archivum Scholarum Piarum 1–10 (1977–1981)*.
- BARTUŠEK, V. *Piaristé, tradice benešovské vzdělanosti a kultury*, Benešov u Prahy, 1995.
- *Snahy o založení piaristické koleje v Praze v 17. a 1. polovině 18. století* (samostatně vydaná studie, která je publikována v *Paginae historiae*, 10, 2002, s. 40–71), 2002.
- BAU, C. *Bibliografía crítica de San José de Calasanz*, Madrid, 1949.
- Revisión de la vida de San José de Calasanz, in: *AnCal*, 10, 1963.
- BOMBERA, J. *Tři sta let piaristů v Jeseníkách*, Moravský Beroun: Moravská expedice, 2001.
- BOTANA, A. *La escuela como proyecto evangélico*, Madrid, 2002.
- BOWEN, J. *Historia de la educación occidental*, sv. III., El Occidente moderno, Europa y el Nuevo Mundo: Siglos XVII–XX, Barcelona: Herder, 1985.
- CAMPANELLA, T. *Liber Apologeticus contra impugnantes institutum Scholarum Piarum*, Roma, 1942.
- CUBELLS, F. Explorando las fuentes de las Constituciones de San José de Calasanz, in: *AnCal*, 44, 1980, s. 515–575.
- Espiritualidad y Pedagogía de San José de Calasanz*, Madrid, 1995.
- FAUBEL, V. *Antología periodística calasancia*, Salamanca, 1988.
- Joseph de Calasanz, in: *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, sv. 57, Paris: Beauchesne, 1974, sl. 1331–1337.
- FÉLIX, P. *Las cartas de s. Juan B. de la Salle*, Madrid, 1962.
- FRANCIOTTI, C. *Il Giovane Cristiano*, Venetia, 1611.
- GARCÍA-VILLOSLADA, r. *San Ignacio de Loyola*, Madrid: BAC, 1986.
- GARRIDO T., de Methodo simultanea in scholis adhibenda, in: *EphCal*, I, 1932.
- de scholis diversis stuendis: *EphCal*, I, 1932, s. 215–225.
- GARSÍA DURÁN, A. *Itinerario espiritual de San José de Calasanz (1592–1622)*, Barcelona, 1967.

- La Cofradía de la Doctrina Cristiana en Roma en tiempos de San José de Calasanz, in: *Revista de ciencias de la educación*, č. 172, 1997, s. 185–198.
- GINER, S. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, Salamanca: Ediciones calasancias, 1978.
- El carisma de San José Calasanz según los testigos del Proceso de Beatificación, in: *AnCal*, 39, 1978, s. 183–212.
- *El Proceso de Beatificación de San José de Calasanz*, Madrid, 1973.
- La vocacion escolapia, in: GINER, s. a kol. *Escuelas Pías. Ser e Historia*, Salamanca: Ediciones calasancias, 1978, s. 301–335.
- *San José de Calasanz. Maestro y fundador*, Madrid: BAC, 1992.
- KOLLÁR, P. *Návrat k prameňom. Zborník štúdií k 350. výročiu príchodu piaristov na Slovensko*, Prievidza: TEXTM, 1992.
- LESAGA, J. M. ASIAIN, M. A. LECEA, J. M. *Documentos fundacionales de las Escuelas Pías*, Salamanca, 1979.
- MACHATSCHKE, r. *Josef Calasanz – Ein moderner Heiliger*. Dostupné z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, (17. 5. 2010).
- MATĚJEK, M. *Spiritualita a pedagogika Josefa Kalasanského*, in: *Slánské rozhovory*, 2009, s. 24–29.
- MONCALLERO, G. L. *La fondazione delle Scuole degli Scolopi nell' Europa centrale al tempo della Controriforma*, Alba, 1972.
- , LIMITI, G. *Il Codice Calasanziano Palermitano*, Roma, 1965.
- PACHTNER, G. M. *Ratio Studiorum et institutiones schasticae Societatis Iesu*, Berlin: MGP, 1887.
- PADILLA, L. *Instituciones de Calasanz sobre la formación escolapia*, Madrid, 1998.
- PAULSEN, F. *Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deutschen Schulen und Universitäten*, Leipzig, 1919.
- PELLICCIA, G. *La scuola primaria a Roma dal secolo XVI al XIX*, Roma, 1985.
- PICANYOL, L. *Le Scuole Pie e Galileo Galilei*, Roma, 1942.
- PIGNATELLI, A. *Il Collegio della Compagnia di Gesù e l' educazione in esso incentrata*, in: *Esperienze di pedagogia cristiana nella Storia*, sv. I, 4–17, Roma, 1981.
- PRONZATO, A. *Todo corazón para los enfermos. Camilo de Lellis*, Salamanca, 1985.
- RINALDI, E. *La fondazione del Collegio Romano. Memorie storiche*, Arezzo, 1914.

- SÁNTHA, G. de s. Fundatoris N. in Archiconfraternitate SS. XII Apostolorum praesentia et opera, in: *EphCal*, 7, 1958, s. 177–189.
- *San José de Calasanz. Obra pedagógica*, Madrid: BAC, 1984.
- SAPA, P. A. *Teologia spirituale pedagogica di s. Giuseppe Calasanzio*, Firenze, 1951.
- SPINELLI, M. *José de Calasanz, el pionero de la escuela popular*, Madrid: Ciudad Nueva, 2002.
- Svatý Josef Kalasanský a Zbožné školy: Informátor o Řádu piaristů*, Strážnice: Českomoravská provincie řádu Zbožných škol – piaristů, 2004.
- TALENTI, V. *Vita del Beato Giuseppe Calasanzio della Madre di Dio*, Firenze, 1917.
- TILLARD, J. M. r. El dinamismo de las fundaciones, in: *Vida Religiosa*, 52, 1982, s. 166.
- TOSETTI, U. *Compendio storico della vita di San Giuseppe Calasanzio*, Firenze, 1927.
- TOSTI, O. Il Regestum Cal. 68 del Arch. Gen., in: *Archivum*, 26 (1989), s. 1–11.
- TRILLA, A. *San José Calasanz, educación para todos*, Barcelona, 2002.
- VILÁ PALÁ, C. Cuatro Sumarios de la Congregación Paulina: *Archivum*, 17, 1985, s. 63–70.
- *Fuentes inmediatas de la pedagogía calasancia*, Madrid, 1960.
- *Positio super virtutibus del P. Pedro Casani*, Roma, 1982.
- San Juan Nosco y el Colegio Nazareno, in: *Archivum*, 24, 1988, s. 273–275.
- ZEMEK, M. a kol. *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*, Prievidza: TEXTM, 1992.

SEZNAM ZKRATEK

AnCal	Analecta Calasanctiana
Archivum	Archivum Scholarum Piarum (řádový časopis)
Berro	Berro, V. Annotazioni della Fondazione della Congregazione e Religione ... delle Scuole Pie
Const	Constituciones de s. José de Calasanz
Da	Daniel
EEC	Epistulae ad s. Josephum Calasanctium ex Europa Centrali
EGC	Epistolario di San Giuseppe Calasanzio
EHI	Epistulae ad s. Josephum Calasanctium ex Europa Centrali
EphCal	Ephemerides Calasanctianae (řádový časopis)
GS	Gaudium et spes (Dokumenty II. vatikánského konculu)
J	Janovo evangelium
3 J	Třetí list Janův
2 K	2. Korintským
LG	Lumen gentium (Dokumenty II. vatikánského konculu)
Lk	Lukášovo evangelium
MANSI	Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio
MGP	Monumenta Germaniae Paedagogica
Mt	Matoušovo evangelium
PC	Perfectae caritatis (Dokumenty II. vatikánského konculu)
PosCas	Positio super virtutibus del P. Pedro Casani
RegCal	Regestum Calasanctianum

RegGen	Regesta Generalitatis
RegProv	Regestum Provinciarum
Zj	Zjevení Janovo
Ž	Žalm

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. 1: Chronologický přehled	204
Příl. 2: Obrazová příloha	212

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED

Rok	Události
1592	Josef Kalasanský přijel do Říma. Jeho přítomnost v Římě dokládá dokument ze dne 27. 2. 1592. Přicestoval několik dnů po uvedení papeže Klementa VIII. do úřadu (30. 1. 1592).
1592	Bydlel v paláci Colonna (1592–1602). ve stejném roce byl jmenován teologickým poradcem kardinála Marka Antonia Colony a duchovním rádcem jeho rodiny.
1592	5. 11. 1592 napsal o. Josefu Teixidorovi, faráři v Peraltě.
1593	Řím měl asi 100 000 obyvatel.
1595	Přidal se k bratrstvu Dvanácti apoštolů. Posláním tohoto bratrstva byla vedle úcty k Nesvětější svátosti pastorační a charitativní činnost.
1596	V létě zasáhla Řím epidemie moru. Kalasanský pečoval o nakažené a pomáhal při odvážení tělesných ostatků zemřelých.
1596	Obrátil se na učitele, aby vyučovali také chudé děti alespoň základy věrouky. Dostalo se mu negativní odpovědi. Obrátil se proto na senát a žádal o navýšení platů učitelům a stanovení povinnosti přijímat do škol více chudých dětí. Dále se obrátil na jezuity a dominikány z Minervy.
1597	Založení Zbožných škol u kostela svaté Doroty. Zde působil farář Antonio Brendani († 26. 2. 1600).
1598	24. 12. 1598: o Vánocích tohoto roku konkuroval svatému Kamilovi de Lellis v péči o postižené při záplavě způsobené rozvodněním Tiberu.
1599	Navštívil Assisi, domov svatého Františka a Nursii, domov svatého Benedikta (srpen 1599). 18. 7. 1599: Vstoupil do bratrstva Ran svatého Františka. Byl již sedm let v kontaktu s františkány konventuály. Vstup do tohoto bratrstva vyjadřuje upřímnou touhu po duchovním růstu. Členem tohoto společenství zůstal až do své smrti.
1599	Ve druhé polovině tohoto roku vstoupil do bratrstva Křesťanské věrouky. Toto bratrstvo mělo školu u kostela svaté Doroty. Zaměřovali se na nedělní výuku katechismu a také základy čtení,

	psaní a počtů.
1599	Odmítl nabídku stát se kanovníkem v Seville s odůvodněním, že našel v Římě nejlepší způsob, jak sloužit Bohu.
1599	2. 8. 1599: Navštívil Porziuncolu – kolébku františkánského řádu. Dále putoval do Nursie a Lorety.
1600	Svatý rok. 10. 7. 1600: Zápis do bratrstva Nejsvětější trojice zasvěceného poutníkům a rekonvalescentům. 24. 9. 1600: Zápis do bratrstva Nejsvětější Panny Marie trpící. Jedním ze zakladatelů byl kardinál Baronio. Je možné, že tam také patřil kardinál Bellarmin. Oba se znali s Josefem Kalasanským. Prvořadým úkolem tohoto bratrstva byla modlitba za zemřelé.
1600	Chromá Victoria. Při návštěvě bratrstva Dvanácti apoštolů obcházel nejchudší domácnosti a rozdával almužny. Jedna žena ho prosila, aby navštívil její nemocnou dceru. Byla to ochrnutá dívka s obdivuhodným vnitřním životem. Byla ochrnutá už 15 let. ve své představitosti navštěvovala šest kostelů, modlila se a meditovala při své dlouhé imaginární cestě. Kalasanský se velmi podivil, když z jejích rtů uslyšel, jakým způsobem tráví svůj čas. Při příští návštěvě nemocná poprosila Josefa Kalasanského o kající roucho, které jí přinesl, a postupně se jí vrátilo zdraví.
1602	Přemístění škol do <i>Palacio Vestri</i> . Začaly se nazývat Zbožné školy. Zde zůstane od roku 1602 do roku 1605. Opouští palác <i>Ascanio Colonna</i> . V červnu, ke konci roku, zde byl umístěn zvon, který upozorňuje na změny ve vyučování a jiné výstrahy v rozvrhu. Zvon byl požehnan Mons. Leonardem Abelou, biskupem ze Sidónu.
1602	Následující rok bylo nutné zařídit věci jinak. Otec Josef vyšel nahoru na schody a malé klopýtnutí způsobilo, že z nich spadl dolů na nádvoří. Utrpěl zlomeninu nohy a kyčle. Musel zůstat v posteli. Kulhal potom po celý zbytek svého života.
1604	14. 7. 1604: Začal společný život s některými kolegy, aby se mohl lépe věnovat školám.
1605	16. 5. 1605 byl zvolen papež Pavel V.
1605	Pronájem paláce Mannini, je prostornější.
1607	Kardinál Marcelo Lante, ochránce bosých karmelitánek (u Monte Cavallo), prosil kněze Josefa Kalasanského, aby „prověřil a pou-

	čil řečené o dokonalosti a sebezáporu a tuto laskavost jim činil po mnoho dní a s velkým užitkem“ (Berro).
1607	24. 3. 1607: Pius V. prostřednictvím pastýřského listu <i>Cum pridem</i> ustanovuje kardinála protektora Zbožných škol. Prvním byl kardinál Torres, arcibiskup z Monreal.
1608–1617	Mezi těmito daty byla založena „Úctyhodná oratoř svaté Terezy“. v té době do ní vstoupil svatý Josef Kalasanský. Není to bratrstvo s dobročinnými cíli, nýbrž jistý druh duchovní školy, která pokračuje v dílech svaté Terezy z Avily a doporučuje její četbu. Dopis: 2860 (1638): „ <i>Kdyby kněží našeho řádu věděli, jak moc je důležité pracovat pro lásku Boží [...], využili by svůj čas ke čtení Cesty k dokonalosti od Svaté Terezie [...]</i> .“ Byl jí velmi nakloněn, protože se mu zjevila v jeho vážné nemoci, a složil svatý slib, že jí věnuje první kostel, který bude řádem postaven a který se potom stal kolejí Porta Reale v Neapoli.
1609	Vyhnání Maurů ze Španělska.
1612	Koupil dům u svatého Pantaleona. Přestěhoval se do něj a tento dům se stal mateřským domem řádu. v něm také roku 1648 zemřel.
1613	Druhý kardinál protektor: Benito Giustiniani.
1614	Pavel V: 14. 1. 1614: Pastýřský list „ <i>Inter pastoralis officii</i> “ nařizuje spojení s kongregací v Porticu. Spolu vytvoří Kongregaci Matky Boží. Kalasanský pokračuje ve funkci prefekta škol.
1614	24. 4. 1614: Beatifikace Terezie od Ježíše. Navštívil Loreto. Další návštěvy mariánských poutních míst: Monte de La Verna (díky dojmu ze stigmat svatého Františka), Monte Casino a Monte Virgine.
1616	Založení Zbožných škol ve Frascati, první mimo Řím.
1617	6. 3. 1617: Pastýřský list „ <i>Ad ea per quae</i> “: Paulínská kongregace Zbožných škol, oddělují se od kongregace v Porticu.
1617	25. 3. 1617, Řím: kardinál Justiniani oblékl Kalasanského do piaristického řeholního oděvu a ten do něj oblékl svých 14 druhů. Založení koleje Narni, kde později napíše Stanovy řádu.
1618	Začala třicetiletá válka.
1618	Najal výborné profesory: slavného kaligrafa Venturu Serafelliniho, latinistu Gaspara Dragonetiho, slavného filologa Andrése Bayana. Všichni tři s ním žili ve svatém Pantaleonu.

1618	Zjevení Panny Marie během jeho modlitby spolu s dětmi.
1618	První složení řeholnického slibu (in articulo mortis, s papežským dispenzem) v kongregaci: otec Glicerio Landriani: 15. 2. 1618; oblékl piaristický hábit 2. 7. 1617.
1618	9. 3. 1618: Řím: složení jednoduchých slibů Josefem Kalasanským. Přijímá je kardinál Justiniani.
1620	Narni: od října 1620 do února 1621 psal Stanovy.
1621	Napsal slavný Memoriál kardinálu Tontimu. 28. 1. 1621: Umírá papež Pavel V. 18. 11. 1621: Řehoř XV.: pastýřský list „ <i>In Supremo Apostolatus</i> “ je stanovuje náboženským řádem. Tento papež uvedl Zbožné školy v závěti za účelem zaplacení jejich dluhů ve výši 2000 escudo.
1622	31. 1. 1622: Řehoř XV.: „ <i>Sacri Apostolatus ministerio</i> “ schválil Stanovy.
1622	12. 3. 1622: Kanonizace svaté Terezie od Ježíše.
1622	19. 4. 1622: Závěť kardinála Tontiho, který zanechal svůj palác piaristům.
1622	20. 4. 1622: Kardinál Tonti, už umírající, přijal slavné sliby svatého zakladatele. Ale kvůli pochybnostem mu papež dovolil je znovu složit s prelátem vlastního výběru. Učinil tak 7. 5. 1622 před Mons. Petrem Lombardem, primasem Irska, v kapli noviciátu.
1622	28. 4. 1622: Řehoř XV.: „ <i>Apostolici muneris sollicitudo</i> “, ustanovil Kalasanského generálním představeným řádu se 4 asistenty.
1622	15. 10. 1622: Řehoř XV.: „ <i>Ad uberes fructus</i> “, udělil řádu privilegia žebravých mnichů.
1623	23. 2. 1623: Řehoř XV.: „ <i>Regimini universalis Ecclesiae</i> “, dal řádu kostel svatého Pantaleona. Kalasanský cestoval do Savony.
1625	Běžná apoštolská návštěva v Římě.
1626	Únor 1626. Vážné onemocnění Kalasanského. Vyšel žebrat do ulic. Vrátil se s promočenýma nohama, oteklým obličejem a s horečkou. Musel zůstat v posteli. Bylo to s ním tak vážné, že se rozloučil se svými spolubratry, poprosil je za odpuštění a dal jim nějaká doporučení; poté se vyzpovídal a přijal eucharistii. Říká

	se, že jmenoval otce Jakuba Grazianiho generálním vikářem pro případ, že by zemřel. Zdá se, že počátkem dubna se ještě stále zotavoval. Začátkem května už se považoval za vyléčeného.
1626	18. 11. 1626: Vysvěcení baziliky svatého Petra ve Vatikánu papežem Urbanem VIII.
1627	20. 3.1627: Přesunul se do Neapole, aby zde připravil založení Zbožných škol.
1627	První generální kongregace: od 11. 10. do 4. 11. Opravdová generální kapitula.
1629	1. 6. 1629. Urban VIII.: „ <i>Debitum Pastoralis Officii</i> “ stanovuje, že vyšší presbyteři a klerikové Zbožných škol nemají povinnost účastnit se procesí.
1630	Kalasanský se dozvěděl, že skupina kněží otevřela školy poblíž Neapole, které nazvala Zbožné školy, a píše toto: „ <i>Budu se snažit získat pastýřský list, který by zakazoval tento název.</i> “
1630	Další dobří profesori pro studenty řádu: slavný filolog, který konvertoval z protestantství, Gaspar Acioppio (Schoppe). Kalasanský za ním poslal tři mladíky do Milána, aby s ním studovali. A vždy s ním udržoval velmi dobré vztahy; poslal do Florencie po bok Galilea skupinu studentů piaristů kvůli studiu matematiky. Také otec Tommaso Campanella strávil podzimní prázdniny v letech 1630 a 1634 na koleji Frascati a přinejmenším v roce 1631 měl pár proslovů k mladým piaristům.
1630	1. 1. 1630: Založení Nazaretské koleje v Římě. Založení ve Florencii (Fiammelli). Čtyři provincie v Itálii: Římská, Ligurie, Neapol, Toskánská.
1630	Urban VIII.: 7. 8. 1630: „ <i>Ad Uberes fructus</i> “: Zakazuje zakládat koleje pod jménem Zbožných škol nebo nosit jejich hábit těm, kteří nejsou členové řádu.
1631	2. 6. 1631: Založení Mikulova (Morava). Kardinál Dietrichstein. Generální kapitula se nekonala.
1632	1. 1. 1632: Urban VIII.: „ <i>Inscrutabili Divinae Providentiae arcano</i> “, doživotní renta.
1633	Zakládání na Sicílii. Do té chvíle byly otevřené tyto domy: čtyři v Římě, dva v Neapoli, jeden ve Florencii, Janově, Savoně, dále Cárcare, Frascati, Narni, Moricone, Fanano, Nursie, Poli, Campi Salentina, Bisignano, San Salvador Mayor a Mikulov.

	Byly uzavřeny Mentana a Magliano (1618–21), Somma Vesuviana (1630–31) a noviciát Janov. Počátkem 1633 bylo otevřeno už dvacet škol.
1634	Provincie Germánie.
1635	Podvodník Mateo Massimi prý zemřel v roce 1635 na Sicílii podle slov z jednoho dopisu Josefa Kalasanského. Během nějakých deseti let tento podvodník procestoval Německo, Flandry, Francii, dvakrát Španělsko, Lombardsko, Piemont a jiné regiony, kde vytahoval peníze ze všech lidí se slibem, že pošle mnichy ze Zbožných škol zakládat koleje. Podařilo se mu vytvořit si nějaké stanovy, padělat razítko řádu a patent, kterým ho představený Zbožných škol jmenoval vizitátorem a generálním vikářem, a také se mu podařilo vydávat se za kněze (což možná byl). Dvakrát ho objevili, zadrželi a zavřeli do vězení, ale mnohokrát se svatý Josef Kalasanský tohoto „ubohého muže“ zastal. Učinil Zbožným školám mnoho škody, způsobil, že v Germánii se zpožďovalo jejich financování. Nevzal si z toho ale ponaučení. Zemřel roku 1635.
1637	Generální kapitula, prakticky první. Kardinál Rospigliosi (pozdější papež Klement IX.) se zúčastnil kapituly a viděl komplikace, které Kalasanský snášel s takovou trpělivostí, podle otce Berra také řekl: <i>„Nevím, jestli kdy ještě budete mít Otce s takovouto dokonalostí a svatostí, jako je tento.“</i>
1639	22. 10. 1639: Urban VIII. podepsal pastýřský list <i>„Religiosos Viros“</i> , který ukončil konflikt bratrů kleriků.
1640	Povstání v Katalánsku. Založení v Cerdeňi.
1641	Generální kapitula. Otec Mario Sozzi je jmenován provinciálem Toskánska. Začíná Kalasanského „kalvárie“, i když jeho problémy s otcem Mariem existovaly už v roce 1633, během jeho prvního pobytu ve Florencii.
1642	Zakládání v Polsku. 8. 8. 1642: Byl předvedený před inkviziční tribunál se svými čtyřmi asistenty: Petrem Casaním a Janem Garcíou; Jakub Bandoniel byl generálním sekretářem; Bonaventura Catalucci byl nemocen a v posteli a řekli mu, aby se považoval za uvězněného; jiný asistent, Castelli, byl zrovna pryč: v Nazaretské koleji. Takto odešli otec generální představený, dva asistenti a otec sekretář. za pár hodin se vrátil do svatého Pantaleona, díky záštitě a ochra-

	ně kardinála protektora Alexandra Cesariniho.
1643	<p>15. 1. 1643 Urban VIII.: vyhlášení listu „<i>In causa P. Marii</i>“, kde suspenduje otce Josefa z pozice generálního představeného a jmenuje Maria Sozziho generálním vikářem.</p> <p>Začala apoštolská vizitace. První vizitátor: otec Augustin Ubaldini, který se funkce vzdal na konci měsíce. Byl jmenován nový vizitátor Silvestr Pietrasanta, s. J.; Mario Sozzi byl jmenován zástupcem představeného; Komise kardinálů rozvažuje nad apoštolskou vizitací a osudem řádu.</p> <p>V listopadu umřel otec Mario Sozzi a v pozici zástupce představeného ho nahradil otec Esteban Querubín.</p>
1644	V červenci umřel papež Urban VIII. a jeho nástupcem se stal Inocenc X. Pokračuje v Apoštolské návštěvě a Komisi kardinálů.
1645	17. 7. 1645, na třetím shromáždění komise se vyhlašuje znovu ustanovení otce Josefa Kalasanského generálním představeným řádu. Ukvapená radost.
1646	<p>Na pátém tajném shromáždění dochází k definitivnímu odvolání generálního představeného a snížení řádu na obyčejnou kongregaci bez svatých slibů (Inocenc X., 16. 3. 1646: „<i>Ea quae pro felici</i>“).</p> <p>V celé této záležitosti hrál zásadní roli Mons. Francisco Albizzi, který vystupoval proti Kalasanskému a jeho řádu.</p>
1647	6. 5. 1647: zemřel otec Pietrasanta v Gesú.
1648	5. 1. 1648: zemřel otec Esteban Querubini.
1648	<p>1. 8. 1648: sobota, otec Josef Kalasanský slavil poslední mši. Goya tuto událost zvěčnil ve svém slavném obraze Poslední přijímání svatého Josefa Kalasanského, namalovaném v roce 1819 z pověření kolegia svatého Antona v Madridu.</p> <p>V těchto posledních dnech zavolal otce Fedele, aby šel k papeži Inocenci a získal apoštolské požehnání a plnomocné odpustky „in articulo mortis“. A tak se i stalo. v ten samý den poslal otce Berra a Caputiho do Vatikánské baziliky, aby políbili nohy soše svatého Petra a poprosili ho o požehnání a jeho jménem učinili přísahu svatému Petrovi a svatým apoštolům, že chce zemřít ve svaté víře katolické (Morelli).</p> <p>18. 8.: Zjevuje se mu Panna Marie se zemřelými piaristy.</p> <p>24. 8. 1648: Požádal o papežské požehnání „<i>in articulo mortis</i>“ a přijal pomazání nemocných.</p> <p>Řím: 25. 8. 1648: Smrt svatého Josefa Kalasanského.</p>

	27. 8.: Pohřben v kostele svatého Pantaleona, na pravé straně hlavního oltáře.
1650	Začíná první fáze beatifikačního procesu.
1651	Začíná také informativní proces, pod ochranou kardinála Marzia Ginettiho, velkého ochránce svatého Josefa Kalasanského a řádu, který nic nezmohl proti Albizzimu a dalším.
1656	24. 1. 1656: Alexandr VII.: „ <i>Dudum felicitis recordationis</i> “, Zbožné školy byly znovu uznány kongregací s jednoduchými sliby.
1669	23. 10. 1669: Klement IX.: „ <i>Ex iniuncto nobis</i> “, znovu uznány náboženským řádem.
1684	13. 3. 1684: Inocenc XI., prostřednictvím breve „ <i>Nuper pro parte</i> “, vyhlašuje zproštění piaristů povinnosti podléhat běžnému soudnictví.
1728	8. 9. 1728: Benedikt XIII.: Vyhlašuje hrdinskost ctností otce Josefa: titul ctihodný.
1731	1. 5. 1731: Klement XII.: „ <i>Nobis quibus</i> “, povolení k vyučování hlavních věd.
1748	18. 8. 1748: Benedikt XIV.: „ <i>Coelestis Paterfamilias</i> “, Blahoslovení Josefa Kalasanského.
1755	Je umístěna mramorová socha Josefa Kalasanského ve vatikánské bazilice, dílo Inocence Spinazziho.
1767	16. 7. 1767: Klement XIII.: „ <i>Admirabilis sane</i> “, kanonizace Josefa Kalasanského.
1819	První měsíce roku 1819. Goya už měl 73 let a trpěl dlouhou nemocí. Komunita svatého Antonína v Madridu pověřuje Goyu malováním obrazu svatého Josefa Kalasanského, který má být pověšen na připraveném oltáři dříve, než přijde 27. srpen, což je svátek svatého Josefa Kalasanského. Měl být dokončen za tři měsíce. Goya lhůtu splnil a odevzdal obraz „Poslední přijímání svatého Josefa Kalasanského“. Obraz byl umístěn na oltáři v měsíci květnu roku 1819.
1948	13. 8. 1948: Pius XII.: „ <i>Providentissimus Deus</i> “, Josef Kalasanský prohlášen za patrona všech křesťanských škol.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Mapa rodného kraje Josefa Kalasanského

Obr. 2: Řím na konci 16. století⁷⁴⁸

⁷⁴⁸ Převzato z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, s. 2 (31. 5. 2010).

Obr. 3: Kostel svaté Doroty⁷⁴⁹

Obr. 4: Generální kurie piaristického řádu⁷⁵⁰

⁷⁴⁹ Převzato z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, s. 3 (31. 5. 2010).

⁷⁵⁰ Převzato z: <http://www.scolopi.org/ita/desdelacuria/popup/fachadaactual.htm> (31. 5. 2010).

Obr. 5: Pracovní stůl Josefa Kalasanského⁷⁵¹

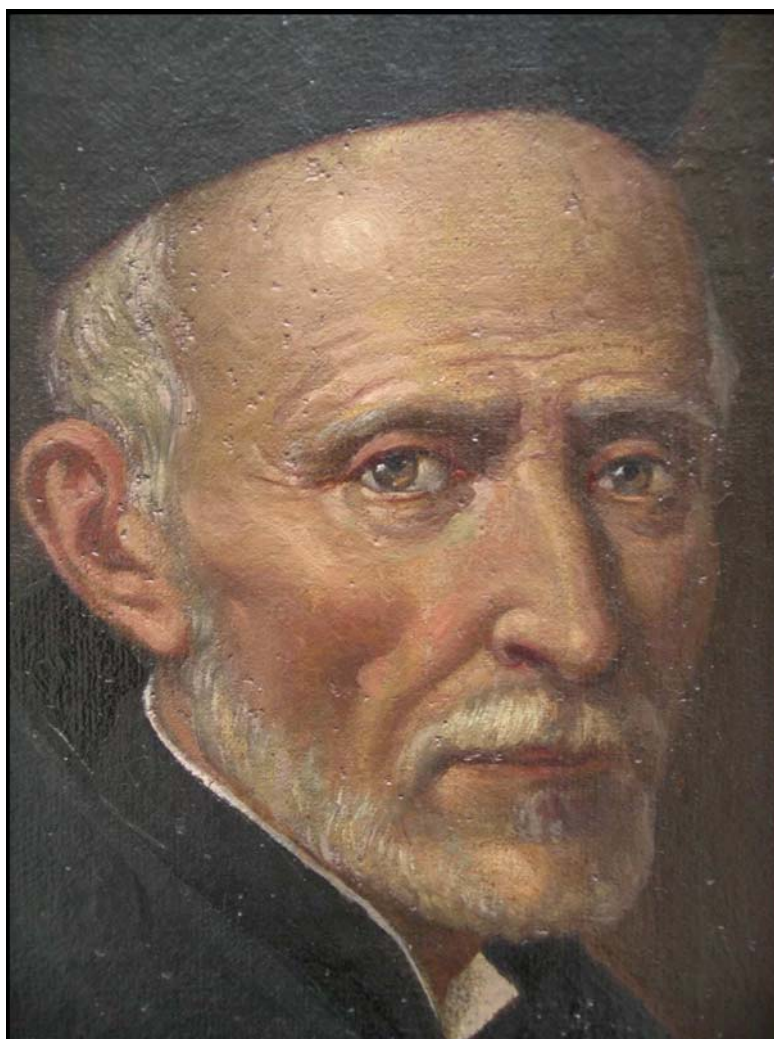
Obr. 6: Boty Josefa Kalasanského⁷⁵²

⁷⁵¹ Převzato z: <http://www.scolopi.org/ita/desdelacuria/popup/habitacion6.htm> (31. 5. 2010).

⁷⁵² Převzato z: <http://www.scolopi.org/ita/desdelacuria/popup/habitacion9.htm> (31. 5. 2010).

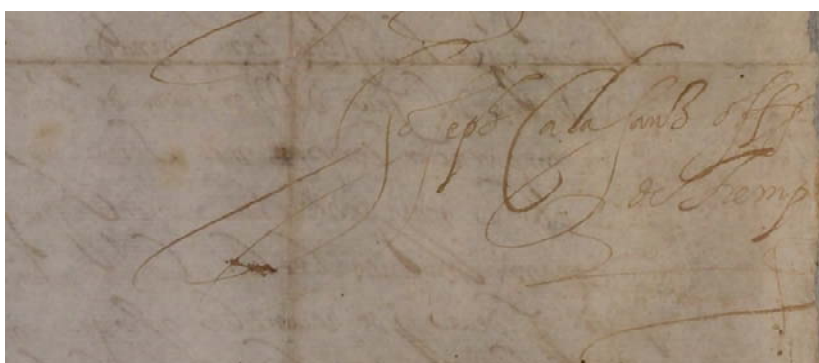
Obr. 7: Josef Kalasanský⁷⁵³

Obr. 8: Znak řádu Zbožných škol

Obr. 9. Podpis Josefa Kalasanského⁷⁵⁴

⁷⁵³ Převzato z: http://www.piaristen.at/stthekla/Calasanz_moderner_Heiliger.pdf, s. 10 (31. 5. 2010).

⁷⁵⁴ Převzato z generálního archivu řádu Zbožných škol.